

Alexandre Dumas

Mária Antoinette lovagjai

**Fordította
NÉMETH ANDOR**

TARTALOM

Az önkéntes népfelkelők	Az őrjárat
Az ismeretlen hölgy	Szegfű és akna
Egy utca	Házkutatás
A kor erkölcssei	Az eskü
Ki volt Maurice Lindey polgártárs?	Másnap
A Temple	A Conciergerie
Könnyelmű eskü	A Pas-Perdus terme
Geneviève	Theodore polgártárs
A vacsora	Gracchus polgártárs
Simon varga	A királyfi
A levél	Az ibolyacsokor
Szerelem	Csapszék Noé Kútjához
Május harmincegyediké	A hadügyminiszteri írnok
Önfeláldozás	Két levél
Az Ész istennője	Dixmer előkészületei
A tékozló fiú	A lovag előkészületei
Ásó, kapa	A nyomozás
Fellegek	Az ítélet
A kérelem	A pap és a hóhér
A virágáros lány	A szekér
A piros szegfű	A vérpad
Simon, a cenzor	Házkutatás
Az Ész istennője	Lorin
Anya és leánya	Folytatás
A levél	A párbaj
Black	A siralomházban
A gavallérok	Miért ment ki Lorin?
A királyné lovagja	Éljen Simon!

Az önkéntes népfelkelők

1793. március 10-én, az esti órákban történt. A Notre-Dame-ban tízet harangoztak, s az egyhangú óraütések bús kongással hulltak ki a harangból, mintha éjjeli madarak kelnének útra bronzfészükéből.

Hideg, ködös éjszaka borult Párizs fölé, a lármás, villámokkal tüzelő éjszakák helyébe. És Párizs sem az volt, aminek ismerjük: nem szikrázta vissza most a fények ezreit aranyosan felcsillámló iszapja, nem siettek járókelők, nem susogtak szerelmes párok utcáin, elcsendesedtek a civakodásoktól, vakmerő bűnöktől hangos külvárosok, a tomboló örömeik üvöltő, kohói: mintha elszégyellte volna magát a nyüzsgő város: az a pár járókelő, aki kimerészkedett az utcára, sietve szaladt a dolga után, hogy minél előbb meglapulhasson házaiban, mint ahogy az űzött vad lohol a rejtekhelye felé.

Ilyen volt Párizs, mint mondtuk, 1793. március 10-én. Emlékezzünk meg néhány szóval arról a kétségbeesítő helyzetről, amely ennyire megváltoztatta a francia főváros képét, mielőtt hozzákezdenénk azoknak az eseményeknek az elbeszéléséhez, amikről regényünk szól.

Franciaország XVI. Lajos halála után egész Európával szakított. Három ellenségéhez: Poroszországhoz, a Német Birodalomhoz és Piemonthoz, akikkel eddig küzdött, most Anglia, Hollandia és Spanyolország csatlakozott. Csak Svédország és Dánia őrizte meg semlegességét. Nekik ugyanis II. Katalintól kellett tartaniuk, aki Lengyelországot dúlta fel.

A helyzet ijesztő volt. Franciaországnak nem a fizikai ereje roppant meg, hanem erkölcsi tekintélyéből veszített sokat. A szeptemberi vérengzések és a január 21-i kivégzés óta az európai hatalmak valósággal vesztegzár alá vették, mint egy pestises várost. A tengerpart felől Anglia, a Pireneusok felől Spanyolország, az Alpoknál Piémont és Ausztria, Németalföld északi részén Hollandia és Poroszország, s egyetlenegy fronton a Felső-Rajnáától a Scheldéig kétszázötvenezer katona vonult fel a köztársaság ellen.

Hadvezéreinket mindenütt visszaverték. Maczinskinék fel kellett adnia Kölnit, és vissza kellett vonulnia Liège alá. Steingelt és Neuillyt Limburgba kergették vissza. Miranda, aki Maastrichtot ostromolta, Tongres-ig hátrált. Valence és Dampierre hadianyagának nagy része a kényszerű visszavonulás folytán az ellenség kezébe jutott. Tízezernél több katonaszökevény kóborgott az országban. A konvent végül már csak Dumouriez-ban bízott, akihez egyik futárt a másik után küldte azzal a paranccsal, hogy hagyja ott a Biesboos partjait, ahonnan Hollandiába készült áthajózni seregével, és vegye át a Meuse-hadsereg fővezérségét.

Mínthogy az emberi testnek legérzékenyebb szerve a szív, Párizs - az ország szíve - fogta fel a legérzékenyebben a megszállás, a forradalom, az árulás okozta csapásokat, amelyek Franciaországot néha területének legtávolibb pontjain érték. A diadalhíreket tomboló öröm, a gyász-híreket terror követte. El lehet képzelni, milyen felfordulást okozott a sorozatos csapások híre Párizsban.

Előző nap, március 9-én, a szokottnál is viharosabb volt a konvent ülése. Minden tiszt parancsot kapott, hogy nyomban utazzék le ezredéhez. Danton, a lehetetlenségek merész indítványozója, melyek mindazonáltal valóra váltak, így kiáltott a szószelekről: „Azt mondjátok, hogy nincs katonánk? Adjunk Párizsnak alkalmat arra, hogy megmentse Franciaországot, szavazunk meg harmincezer embert, küldjük le őket Dumouriez-hoz, s ezzel nemcsak Franciaországot mentjük meg, de megnyerjük Belgiumot és meghódítjuk Hollandiát.”

A javaslatot lelkesült helyeslés fogadta. Valamennyi kerületben ülést hirdettek estére, és regiszttert nyitottak a jelentkezőknek. A színházakat és mulatóhelyeket bezárták, és a gyász jeléül a városházán kitézték a fekete lobogót.

Éjfélig harmincötezer ember jegyezte be a nevét a regiszterekbe.

Csakhogy az ismétlődött meg ezen az estén, ami a szeptemberi napokban történt: a feliratkozó önkéntes népfelkelők minden egyes kerületben azt követelték, hogy mielőtt bevonulnának, előbb büntessék meg az *árulókat*.

Árulók alatt voltaképpen az ellenforradalmárok, a titkos összeesküvők értendők, akik a kívülről szorongatott köztársaság helyzetét belülről veszélyeztették. De ezt a fogalmat a szélsőséges pártok - Franciaország átkára - érthető módon arra terjesztették ki, akire éppen akarták. Az árulók a gyengébbek voltak. A hegypártiak kimondták, hogy a girondisták lesznek az árulók.

Másnap - március 10-e volt ez a másnap - a hegypárti képviselők teljes számban vettek részt az ülésen. Felfegyverkezett jakobinusok lepték el a tribünöket, ahonnan az asszonyokat elkergették. Aztán megjelent a polgármester a városi tanáccsal, megerősítették a konvent bizottsainak a polgártársak odaadásáról szóló jelentését, és megismételték az előző nap egyhangú óháját, hogy a konvent kivételes törvényszéket küldjön ki az árulók fölött való ítélkezésre.

Hangos kiáltások követelik, hogy a bizottság nyomban tegyen jelentést. A bizottság tüstént összeül, és tíz perc múlva Robert Lindet kijelenti, hogy kilenc független bíróból álló törvényszéket állítanak fel, akik két tanácsra oszolva, permanenciában maradnak, és a konvent utasítására, vagy a saját belátásuk szerint, maguk elé idézik azokat, akik a népet félrevezették.

Látnivaló, mennyire tágult a fogalom. A girondisták is látták, hogy ez a vesztség. Tömegesen álltak fel.

- Inkább meghalunk - kiáltották -, de nem egyezünk bele soha a velencei inkvizícióba!

A hegypártiak, válaszul a tiltakozásra, hangos szavazást kértek.

- Úgy van - kiáltotta Féraud -, szavazzunk, hadd tudja meg a világ, kik azok, akik le akarják mészároltatni a törvény nevében az ártatlanokat.

Valóban szavazásra került a sor, s a várakozás ellenére, a többség kijelenti, hogy 1. esküdtek ítélnék, 2. az esküdteket minden megyében egyforma számban nevezik ki, 3. hogy a konvent nevezi ki őket.

Abban a pillanatban, amikor ezt a három indítványt elfogadták, hangos kiabálás hallatszott. A konvent hozzászólt a csöcselék látogatásaihoz. Megkérdezték, mit akarnak: az volt a válasz, hogy az önkéntes népfelkelőknek egy küldöttsége, kik a búzamatyárban ebédeltek, tisztelegni akar a konvent előtt.

Nyomban feltárták az ajtókat, és hatszáz karddal, pisztollyal és lándzsával felfegyverkezett félig ittas ember tódult be, s vonult fel tapsoktól kísérve, miközben nagy hangon kiabálták, hogy halállal kell büntetni az árulókat.

- Úgy van, barátaim - mondta nekik Collet d'Herbois -, úgy van: az intrikák dacára megmentünk benneteket, és megmentjük a szabadságot!

S szavaihoz olyan pillantást vetett a girondisták felé, hogy ezek megértették belőle, hogy még nincsenek túl a veszélyen.

És valóban: az ülés végeztével a hegypártiak sorra járták a klubokat, elmentek a ferencesekhez és a jakobinusokhoz, azt ajánlva, hogy helyezték törvényen kívül az árulókat, akiknek még ma éjjel ki kell tekerni a nyakát.

Louvet-né a Jakobita-templom közelében, a rue Saint-Honoréban lakik. Hallja a szitkozódásokat, nyomban lemegy a klubba, hallja az indítványt, és hazasiet, hogy férjének tudomására hozza. Louvet felfegyverkezik, házról házra szalad, hogy barátait értesítse, senkit sem talál otthon, valamelyik szolgájától azt hallja, hogy Petionnál vannak. Nyomban odasiet, látja, hogy nyugodtan tanácskoznak egy határozatról, amit másnap akarnak benyújtani, félrevezetve attól a tényről, hogy véletlenül többségben vannak, bíznak is benne, hogy keresztülhajtják. Elmondja nekik, mi történik, közli velük aggodalmait, elmondja, mi készül ellenük a jakobinusoknál és a ferenceseknél, s a végén felszólítja őket, hogy szánják rá magukat ők is valami határozott lépésre. Akkor Petion szokása szerint nyugodtan és flegmatikusan feláll, az ablakhoz megy, kinyitja, felnéz az égre, kinyújtja a karját, és vizes tenyerét visszahúzva így szól:

- Esik az eső, ma éjjel semmi se lesz.

A nyitott ablakon behallatszott az óra kongása, mely tízet ütött.

Ez történt Párizsban március 10-én este, ez az oka annak, hogy a nedves homályban és a fenyegető némaságban az emberek lakta házak elcsendesedtek és elkomorodtak, mintha sírboltok lennének, amelyekben csak halottak tanyáznak.

Valóban: csak a szedett-vedett nemzetőrök hosszú őrzárata, előrenyújtott bajonettel, felderítőkkel az élükön; a szekciók sebtében felfegyverzett polgárcsapatok és csendőrök, akik minden zugot felkutatnak, és minden nyitott ajtón benéznek: csak ezek azok a párizsiak, akik az utcára merészkednek, annyira érezte mindenki ösztönszerűleg, hogy valami ismeretlen és rettenetes dolog van készülében.

A finom jeges eső, mely Petiont megnyugtatta, még növeli ezeknek az őrzáróknak rosszkedvét és idegességét. Mint két ellenséges csapat, úgy akadnak össze, s mikor nagy bizalmatlanul egymásra ismernek, vontatottan és morogva váltják le a jelszót. Az ember azt hinné, amint távolodóban vissza-visszanéznek egymásra, hogy kölcsönösen hátbatámadástól tartanak.

Nos, ezen az estén, amikor Párizst ismét elfogta az a már több ízben megisméltődött pánik, amelyről feltehető az ember, hogy már megszokottá vált, ezen az estén, amikor az a hír járja, hogy alkalmasint lemészárolják a mérsékelt forradalmárokat, akik bizonyos kikötésekkel megszavazták a király halálát, de vonakodnak halálra ítélni a királynőt, aki gyermekeivel és sógornőjével együtt jelenleg a Temple foglya - ezen az estén egy lila színű kattunköpenybe burkolt hölgy, fejét köpenye kámzsájába bújtatva suhan a rue Saint-Honoré házai mellett, mindannyiszor egy-egy kapumélyedés vagy falkiugrás mellé lapulva mozdulatlanul, lélegzetét visszafojtva, mint egy szobor, valahányszor őrzárat megy végig az utcán, s amikor eltűnik, gyorsan és nyugtalanul tovasiet, míg egy másik őrzárat nem kényszeríti, hogy ismét néma szoborrá merevedjék. Így sietett végig, óvatosságának eredményeképpen anélkül, hogy feltartóztatták volna a Saint-Honoré utca java részén, mikor a Grenelle utca sarkán hirtelen beleütközött - nem az őrzáratba, hanem azoknak a derék nemzetőröknek egy kis csoportjába, akik a búzamagtárban ebédeltek, s akiknek buzgó hazafiságát még jobban emelték azok a felköszöntők, amikben jövőendő diadalaikat ünnepelték.

A szegény asszony felsikoltott, s a Coq utcán át igyekezett menekülni.

- Hé, polgártársnő! - kiáltott utána a népfelkelők parancsnoka; az alávetés ugyanis oly természetes tulajdonsága az embernek, hogy a derék hazafiak máris megválasztották a parancsnokaikat. - Hé, polgártársnő, hova, merre?

A menekülő nem válaszolt, csak futott tovább.

- Vegyétek célba! - mondta a parancsnok - ez egy áruház férfi, menekülő arisztokrata.

Két-három puska csörrent meg kissé bizonytalanul az italtól reszkető kezekben. A szegény asszony meghallotta a végzetes készülődést.

- Nem igaz! - kiáltotta megállva és visszafordulva. - Nem igaz, polgártárs, tévedsz: nem vagyok férfi.

- Akkor vesd alá magad a rendszabályoknak, és mondd meg az igazat - szólt a parancsnok. - Hova mégy?

- Sehova polgártárs... Haza megyek.

- Haza?

- Haza.

- Tisztességes asszonyok nem járnak ilyen későn haza, polgártársnő.

- Egy beteg asszonyrokonomnál voltam látogatóban.

- Te kis macska - mondta a parancsnok egy kézmozdulat kíséretében, melytől a nő riadtan hőkölt vissza -, és hol a jegyed?

- A jegyem? Nem tudom, mit akarsz tőlem polgártárs. Miféle jegyről beszélsz?

- Nem olvastad a községtanács határozatát?

- Nem.

- De hallottad, mikor kihirdették?

- Nem, Istenem, mit határoztak megint?

- Először is ne mondd: Istenem, hanem mondd: legfelsőbb lény.

- Bocsánat, elszóltam magamat. A régi megszokás.

- Rossz szokás, arisztokrata szokás.

- Azon leszek, hogy leszokjak róla, polgártárs. De azt mondtad az imént...

- Azt mondtam, hogy a községtanács rendelete szerint tilos este tíz óra után polgárigazolvány nélkül az utcára lépni. Nálad van a polgárigazolványod?

- Sajnos nincsen.

- A rokonodnál felejtetted?

- Nem tudtam, hogy magamhoz kellett volna vennem.

- Akkor gyerünk az őrszobára: a kapitány majd elintézi a bajodat, s ha megtetszel neki, két emberrel hazakísértet, ha pedig nem, akkor addig tartanak ott, amíg megtudják, hogy miféle szerzet vagy. Kettős sorokban balra tarts, kilépni előre!

A letartóztatott asszony ijedten sikoltott fel; az önkéntes parancsnok látta, hogy nagyon megijedt az intézkedésétől.

- Hm, hm - morogta -, úgy látszik, nagy vadat fogtam. Gyerünk, gyerünk, indulás, kis *ci-devant* hölgyem.

A parancsnok megragadta foglyát, és belékarolt; a szerencsétlen asszony hiába sírt és jajveszékelt, magukkal vitték az Egalité-palota őrszobájába. Már a Barrière des Sergents

magaslatánál voltak, amikor váratlanul egy magas fiatalember bukkant fel, aki köpenyébe burkolódzva épp abban a pillanatban fordult be a Croix des Petits Champs utca sarkán, amikor a fogoly könyörgésekkel igyekezett meglágyítani poroszlói szívét, hogy szabadon engedjék. De az önkéntes parancsnok meg sem hallgatta, csak vonszolta tovább. A fiatal nő fájdalomában és rémületében újra felsikoltott.

A fiatalember látta a dulakodást, hallotta a sikolyt, mert egy ugrással az utca másik oldalán termett, és ott állt a kis csapatral szemben.

- Mi történik itt? Mit akarnak ettől a nőtől? - kérdezte attól, akit a csapat parancsnokának nézett.

- A magad dolgával törődj, ne engem faggass.

- Miféle nő ez, polgártársak, és mit akartok tőle? - ismételte a fiatalember az előbbinél még erősebb hangon.

- Hát te ki vagy, hogy kérdőre vonsz bennünket?

A fiatalember széttárta köpenyét, és katonai zubbonyán felcsillant az aranystráf.

- Tiszt vagyok, mint látjátok.

- Miféle tiszt?

- A polgárőrség tisztje.

- Hát aztán? Törődünk is veletek - szólalt meg valaki a csapatból. - Azt hiszed, hogy mi elismerjük a polgárőrség tisztjeit?

- Mit pofázik? - kérdezte egy másik, a csócselék gunyoros és szemtelen hanglejtésével, amelyből már kiérezhető a fenyegetés is.

- Azt, hogy ha tiszt rangomat nem ismeritek el, hát majd elismeritek a kardomat - mondta a fiatalember.

S egy lépést hátrálva, a fiatal hölgy ismeretlen megmentője a kabátja alá nyúlt, s az utcalámpa fényében megvillantotta széles gyalogsági kardját. Aztán gyors mozdulattal, mellyel elárulta, hogy nagy gyakorlata lehet a fegyveres viadalokban, vállon ragadta az önkéntes népfelkelő-csapat parancsnokát, és torkára tette kardjának hegyét.

- Most pedig beszéljünk barátságosan - mondta.

- De polgártárs... - mondta az önkéntesek parancsnoka, próbálván szabadulni kellemetlen helyzetéből.

- Figyelmeztetek, hogy a legkisebb mozdulatra keresztülszúrlak. Ugyanez áll arra az esetre is, ha az embereid moccannának.

Ezalatt két népfelkelő még mindig fogta az asszonyt.

- Azt kérdezted, hogy ki vagyok - folytatta a fiatalember. - Nincs jogod a tudakozódáshoz, mert nem vezetsz szabályszerű őrzőcsapatot. Mindazonáltal közlöm veled, hogy Maurice Lindey a nevem. Egy tüzércsapatot vezényeltem augusztus 10-én. A nemzetőrség hadnagya vagyok, a Testvérek és Barátok szekciójának titkára. Meg vagy elégedve?

- Az már más, hadnagy polgártárs - mondta a parancsnok, akinek a torkát egyre jobban csiklandozta a kard hegye. - Ha valóban az vagy, akinek mondod magadat, azaz jó hazafi...

- Tudtam én, hogy értjük egymás szavát - mondta a tiszt. - Most pedig te felelj: miért kiabált ez a nő? Mit akartatok tőle?
- Bevisszük az őrszobába.
- Miért vizitek be?
- Mert nincs polgárigazolványa, s a községtanács legújabb rendelete szerint mindenkit le kell tartóztatnunk, aki tíz óra után polgárigazolvány nélkül jár az utcán. Hát nem tudod, hogy a haza veszélyben van, s hogy a városházára felhúzták a fekete lobogót?
- Azért húzták fel a lobogót a városházára, és azért van a haza veszélyben, mivel hétszáz ezer szolgálélek tör Franciaország ellen - mondta a tiszt -, de nem azért, mivel egy asszony lejött az utcára tíz óra után. De mindegy, polgártársak, a községtanács így határozott. Igazatok van, s ha mindjárt erre hivatkoztatok volna, sokkal gyorsabban lettünk volna készen egymással, összetűzés nélkül is. Szép dolog a hazafiság, de az udvariasság se utolsó, s a polgártársaknak nézetem szerint elsősorban azoknak a tiszteknek kell megadni a kellő tiszteletet, akiket maguk választottak. Most, ha akarjátok, vigyétek magatokkal az asszonyt, szabad az út.
- Polgártárs - kiáltotta a nő, aki rettentő izgalommal várt a vita kimenetelére -, polgártárs - kiáltotta Maurice karjába kapaszkodva -, ne szolgáltatson ki e durva és ittas embereknek.
- Jó - mondta Maurice -, karoljon belém, elkísérem őket az őrszobáig.
- Az őrszobáig! - ismételte riadtan a nő. - Az őrszobáig! Miért akarnak bekísérni, hiszen nem vétettem senkinek.
- Nem azért kísérik be, mintha bűnt követett volna el - mondta Maurice -, fel sem tételezzük önről, de a városi tanács határozata szerint tilos igazolvány nélkül az utcára lépni, és önnek nincs igazolványa.
- Uram, én nem tudtam erről a rendeletről.
- Polgártársnő, az őrségen bizonyosan lesznek derék férfiak, akik méltányolni fogják az ön érvelését, s akiktől nem kell félnie.
- Uram - suttogta a fiatal hölgy, megszorítva Maurice karját -, én nem attól félek, hogy bántalmaznak, hanem a haláltól: ha bekísérnek az őrszobára, végem van.

Az ismeretlen hölgy

A hölgy rettegve és egyben oly fennkölt méltósággal mondta e szavakat, hogy Maurice elborzadt. A reszkető hang villamos áramként hatolt a szívébe.

A népfelkelők felé fordult, akik egymás közt tanácskoztak. Ez az ember, aki az imént egymaga kordában tartotta őket, mélyen megalázta őket emberi mivoltukban; s most szemmel láthatólag azon tanakodtak, miképpen nyerhetnék vissza az elvesztett talajt. Nyolcan voltak egy ellen: három puskás volt köztük, a többinek meg pisztolya és dárdája volt. Maurice-nak csak kardja volt: a harc egyenlőtlennek mutatkozott.

Ezt a hölgy is látta, mert mélyen lehajtotta fejét mellére, és sóhajtott.

Ami Maurice-t illeti, ő összevont szemöldökkel megvetően biggyesztve ajkát, kivont karddal habozott: nem tudta, lovagias érzelmeire hallgasson-e, és álljon ki az asszonyért, vagy polgári kötelességének tegyen-e eleget, és adja-e ki.

Egyszerre csak a Bons-Enfants utca sarkán puskák villantak fel, s egy őrjárat lépteinek szabályos dobogása hallatszott. Ezek észrevették a csődületet, tíz lépésre a csoporttól megálltak, és a kápláruk megszólalt:

- Mi a jelszó?

- Pajtás - kiáltotta Maurice -, pajtás, ide gyere, Lorin.

Akihez e szavakat intézte, csapata élére állt, és nyolc ember kíséretében gyorsan a helyszínre sietett.

- Hát te vagy az, Maurice? - mondta a káplár. - Ejnye, te léhűtő! Mit csinálsz ilyenkor az utcán?

- Amint látod, a Testvérek és Barátok szekciójából jövök.

- Persze, hogy átmenj a Nővérek és Barátnők szekciójába. Tudjuk már.

- Nem, pajtás, nincs igazad. Egyenesen haza készültem, amikor találkoztam ezzel a polgártársnővel, aki az önkéntes polgártársakkal viaskodott: odaszaladtam, és megkérdeztem tőlük, hogy miért akarják letartóztatni.

- Ez rád vall - mondta Lorin. Majd az önkéntesek felé fordult:

- És miért tartóztattátok le ezt a nőt?

- Már elmondtuk a hadnagy polgártársnak - szólt a kis csapat vezetője. - Nem volt igazolványa.

- Ugyan, ugyan! - mondta Lorin. - Hát már az is bűn?

- Nem ismered a városi tanács határozatát? - kérdezte az önkéntesek parancsnoka.

- Hogyne ismerném! De van egy határozat, amelyik hatályon kívül helyezi azt.

- Melyik?

- Íme:

*A görög dicső Pindusán,
Ahol a Szerelem az Úr
A Szépség, Báj és Ifjúság
A napnak bármely óráján
Jöhet, mehet bántatlanul.*

- Mit szólsz ehhez a rendelethez, polgártárs? Ez aztán a gáláns határozat, mi?
 - Az: de nem ismerhetem el. Először is nem jelent meg a Moniteurben, aztán itt nem vagyunk a Pinduson; aztán mert nincs nappal; végül lehetséges, hogy a polgártársnő se nem szép, se nem bájos, se nem fiatal.
 - Fogadok az ellenkezőjére - szólt Lorin. - Rajta, polgártársnő, ne marasztalj hazugságban, enged le a kámzsádat, hadd lássa mindenki, áll-e rád a határozat.
 - Jó uram - szólt a fiatal hölgy Maurice-hoz simulva -, ha megvédett ellenségeimmel szemben, védjen meg, könyörgöm, a barátaitól is.
 - Lám, lám - mondta az önkéntesek vezetője -, már lapul. Én azt mondom, ez az arisztokrátáknak kémkedik, ez a jómadár, ez az éjszakai pillangó.
 - Uram - mondta a fiatal hölgy Maurice-hoz közeledve, és hirtelen arcába pillantott ragyogó szép, előkelő és fiatal arcával, mely felragyogott az utcalámpa fényében. - Uram, nézzen rám: az vagyok, aminek mondanak?
- Maurice kábultan nézett rá. Ennyi szépségről, mint amennyit látott, még csak nem is álmodott. Azt mondtuk, amit látott, mert az ismeretlen hölgy hirtelen mozdulattal ismét eltakarta az arcát.
- Lorin - szólt halkán Maurice -, mondd, hogy te akarod az őrségre vezetni a hölgyet. Jogod van hozzá, őrsvezető vagy.
 - Jól van - mondta a fiatal káplár -, értelek én fél szóból is.
- Azzal az ismeretlen hölgy felé fordult:
- Gyerünk, gyerünk, szép asszony - folytatta. - Ha nem hajlandó igazolni, hogy megfelel a rendelet feltételeinek, akkor magunkkal visszük.
 - Magunkkal visszük? Hogyan? - kérdezte az önkéntes csapat parancsnoka.
 - Kétségkívül magunkkal visszük a polgártársnőt a városház őrszobájába, mert ott vagyunk szolgálatban. Ott majd kinyomozzuk, hogy kicsoda-micsoda.
 - Szó se róla - mondta az első csapat parancsnoka. - Mi fogtuk el, mi tartjuk őrizetben.
 - Polgártársak - mondta Lorin -, aligha maradunk jóban.
 - Jóban vagy nem jóban, az itt nem számít, szedtevette. Mi vagyunk a köztársaság igazi katonái, mert amíg ti az utcákon patrulyoztok, mi a határon ontjuk ki a vérünket.
 - Vigyázzatok, nehogy már útközben kionsátok, polgártársak, ami igen könnyen megeshetik, ha nem lesztek udvariasabbak.
 - Az udvariasság arisztokrataerény, mi pedig sans-culotte-ok vagyunk - felelték az önkéntesek.
 - Ugyan már, ne beszéljetez ezekről a dolgokról a hölgy előtt. Hátha angol nő. Nem akartam megbántani ezzel a feltevessel, szép kis madame - fordult gáláns mozdulattal az ismeretlen hölgy felé.

*Egy régi költőből idézek
S halkán utána mondom én:
Angolország egy hattyúfészek
A tenger kellős közepén.*

- Most elárultad magadat - mondta az önkéntesek parancsnoka. - Most megvallottad, hogy Pitt embere vagy, az angolok bérence, no megállj te...

- Hallgass már - mondta Lorin -, nem értesz a versekhez, barátom: tehát prózában beszélek veled. Hát fülelj ide: mi türelmes és jóindulatú nemzetőrök vagyunk, de párizsi gyerekek, ami azt jelenti, hogy ha sokat rágjátok a fülünket, hát közéték vágunk.

- Asszonyom - mondta Maurice -, tudja mi folyik itt, és elképzelhető, hogy mi lesz itt még: öt perc múlva tíz-tizenegy ember fogja ölni egymást maga miatt. Megérdemli-e az az ügy, amiért az ön védelmezői síkraszállnak, a vért, amibe kerülni fog?

- Uram - mondta összetett kezekkel az idegen nő -, csak annyit mondhatok, hogy letartóztatásommal végzetes veszedelembé kerülök én is, mások is. Ha cserbenhagy, akkor arra kérem, előbb szúrja át a szívemet a kardjával, és dobassa a holttestemet a Szajnába.

- Jól van, asszonyom, kezembe veszem a dolgát - mondta Maurice, és elengedte a hölgy kezét.

- Polgártársak - szólt a nemzetőrökhöz -, mint tisztetek, mint jó hazafi és mint francia, megparancsolom nektek, hogy védjétek meg ezt a hölgyet. Te pedig, Lorin, ha egy szót szól a csürhe, bajonettel mégy nekik!

- Fegyvert... tölts! - mondta Lorin.

- Istenem, istenem! - kiáltotta a hölgy, kámzsájába rejtve fejét. - Istenem, óvd meg őt.

Az önkéntes népfölkelők védekező állásba helyezkedtek. Az egyikük pisztolyát is elsütötte, a golyó Maurice kalapját fúrta át.

- Fel a bajonettel! - szólt Lorin. - Rajta!

Küzdelem és kavarodás keletkezett a sötétben, egy-két puska pukkant, káromkodás, kiabálás jajveszékelés. De senki sem merte megközelíteni a küzdő csoportot, mert - mint mondtuk - a városban azt beszélték, hogy vérengzés van készülöben, mindenki azt hitte tehát, hogy kitört a vérengzés. Csak két-három ablak nyílt meg, de azok is nyomban becsukódtak.

Az önkéntes népfölkelők kevesebben voltak, nem is voltak kellőképpen felfegyverezve, s így ők maradtak alul. Ketten súlyosan megsebesültek, négyet pedig mellükre szegzett bajonettel a falhoz szorítottak a támadók.

- Na most, remélem, szerény báránycsapatok lesztek? - szólt Lorin. - Téged, Maurice, felszólítalak, kísérd ezt a hölgyet a városházán lévő őrszobára. Természetesen felelsz érte!

- Helyes - mondta Maurice.

Aztán halkán megkérdezte:

- Mi a jelszó?

- Teringettét! - mondta Lorin, füle tövét vakarva - a jelszó... Tudod, őszintén szólva...

- Attól tartasz, hogy visszaélek a bizalmaddal?

- Eh, tégy, amit akarsz, a te dolgod! - mondta Lorin.

- Szóval?...

- Mindjárt közlöm veled, de előbb zárjuk le ezeket a fickókat. Aztán, mielőtt elválnánk, szeretnék ellátni egynéhány jó tanáccsal.

- Jó, megvárlak.

Lorin a nemzetőrök felé fordult, akik még mindig szorongatták a népfölkelőket.

- Na, megelégteltétek? - kérdezte.

- Meg, te kutya girondista - mondta a parancsnok.

- Tévedsz, pajtás - szólt Lorin nyugodtan -, mi jobb sans-culotte-ok vagyunk, mint ti, mert a Thermophylék klubjába tartozunk, melynek hazafiságát, remélem, nem vonod kétségbe. Engedjétek szabadon a polgártársakat - folytatta Lorin -, minthogy nem kételkednek bennünk!

- Azért mégiscsak igaz, hogy ez a nő gyanús...

- Ha gyanús lenne, akkor a verekedés alatt megszökött volna, holott, mint látod, megvárta, míg elkészülünk!

- Hm - szólt az egyik népfölkelő -, van a polgártárs szavában valami.

- Különben is, majd kiderül. Barátom beviszi az őrségre, mi meg iszunk egyet a nemzet üdvére addig.

- Igyunk egyet? - kérdezte a parancsnok.

- Hát. Szomjas vagyok, s tudok egy kis kocsmát errefelé, a rue Thomas du Louvre sarkán!

- Ejnye no! Hát miért nem ezzel kezdted mindjárt, polgártárs? Sajnálom, hogy kétségbe vontuk hazafiságodat: tegyük jóvá, és ölelkezzünk össze a nemzet és a törvény nevében.

- Keblemre! - mondta Lorin.

És az önkéntesek lelkesen összeölelkeztek a nemzetőrökkel. Abban az időben éppoly szívesen ölelkeztek, mint ahogy verekedtek.

- Gyerünk, fiúk - hangzott a két csoportból összevissza -, a rue Thomas du Louvre sarkára.

- Hát velünk mi lesz? - nyögték a sebesültek. - Minket itt hagytok?

- Hogy hagynánk itt benneteket - szólt Lorin -, akik a hazáért estetek el. Igaz, hogy hazafiak ellen küzdöttetek, az is igaz, hogy tévedésből. Majd küldünk hordágyakat értetek. Addig énekeljétek a Marseillaise-t, hogy jobban teljék az idő.

Azzal közelebb lépett Maurice-hoz, aki ismeretlen hölgyével a Coq utca sarkán várakozott, míg a nemzetőrök és az önkéntesek összeölelkezve vonultak a Palais Égalité tér felé.

- Maurice - szólt Lorin -, tanácsot ígértem neked, hát hallgass rám. Gyere velünk, és ne kompromittáld magadat ennek a polgártársnőnek a védelmével, aki ugyan bájos nőnek látszik, de csak annál gyanúsabb. Mert azok a bájos hölgyek, akik éjfél után az utcán kószálnak...

- Uram, esedezem önnek, ne ítéljen a látszat után - szólt a hölgy.

- Először is ne mondja, hogy *uram*, polgártársnő, mert ez öreg hiba. Na, most már én is *magázom*, nézze csak...

- Hát akkor, kérlek szépen, polgártárs, ne akadályozd meg barátodat abban, hogy jó szándékának eleget tegyen.

- Miképpen?

- Úgy, hogy hazakísér, és addig védelmébe vesz.

- Maurice, Maurice - mondta Lorin -, gondold meg, mit csinálsz: rettenetesen kompromittáld magadat.

- Tudom - szólt a fiatalember -, de mit tegyek? Ha itt hagyom ezt a szegény asszonyt, minden lépésénél megállítják az őrzőket.

- Bizony, míg ha ön elkísér, uram... míg ha elkísérsz, polgártárs - igazította ki magát -, megmenekülök.

- Hallod, megmenekül! - szólt Lorin. - Szóval veszélyben forog.

- Édes barátom, nézd, legyünk csak igazságosak - szólt Maurice. - Vagy jó hazafi ez a hölgy, vagy arisztokrata. Ha arisztokrata, akkor rosszul tettük, hogy megvédelmeztük, ha jó hazafi, akkor továbbra is támogatnunk kell!

- Pardon, édes barátom, Arisztotelész ugyan nem tehet róla, a logikád mégis badar. Úgy vagy ezzel, mint akinek

*Iris elvette eszét
S most értelmét követeli.*

- Ugyan, hagyd a költészetet, Lorin, beszéljünk komolyan. Megmondod a jelszót, vagy nem mondod meg?

- Szóval abba a kényszerhelyzetbe hozol, hogy kötelességemet feláldozzam barátom kedvéért, vagy barátomat a kötelességért. Félek, Maurice, hogy a kötelesség jár rosszul.

- Szánd rá hát magad az egyikre vagy a másikra, barátom. De az isten szerelmére, határozz!

- Nem élsz vissza vele?

- Ígérem neked.

- Ez nem elég: esküdj!

- Mire?

- Esküdj a haza oltárára.

Lorin levette kalapját, a kokárdáját feléje fordította, és Maurice teljes komolysággal letette esküjét a rögtönzött oltárra.

- És most megmondom a jelszót - szólt Lorin. - „Gallia és Lutécia”. Lesznek, akiktől azt fogod hallani, mint én is: „Gallia és Lukrécia”, de mit! Hagyd, „Lukrécia” is római volt.

- Polgártársnő - szólt Maurice -, most rendelkezésére állok. Köszönöm, Lorin.

- Szerencsés utat - szólt ez utóbbi, fejére téve a haza oltárát. S költői hajlandóságához híven, dudorászva útjára indult.

Egy utca

Maurice, amint egyedül maradt a hölgyel, egy pillanatra zavarba jött. Attól tartott, hogy félrevezették. A nő csodálatos szépsége vonzotta, és lelkiismeret-furdalás gyötörte, amiért lelkes és tiszta republikánus létére a dologba beleártotta magát. Karját kinyújtotta a polgártársnőnek.

- Hova készül, polgártársnő? - kérdezte.

- Sajnos, messze kell mennem - felelte az.

- Mégis...

- A fűvészkert felé.

- Jó, gyerünk.

- Istenem, istenem - szólt az ismeretlen hölgy -, látom, hogy terhére vagyok, de higgye el, ha nem történt volna velem ez a baj, s ha nem hinném, hogy nagy veszélyben forgok, nem élnék vissza annyira a nagylelkűségével.

- De asszonyom - szólt Maurice, aki kettesben maradva megfélekedezett az előírt köztársasági szótárról, s szokott úri hangján társalgott -, hogy történhetett meg, hogy ilyen késő éjjeli órában az utcán találták? Lát-e rajtunk kívül még valakit az utcán?

- Megmondtam önnek, uram: látogatóban voltam. Mikor délben elmentem hazulról, nem tudtam, mi történik, és éppoly kevésbé tudtam hazafelé jövet. A közbeeső időt egy családnál töltöttem, akik nagyon visszavonult életet élnek.

- Persze, valami ci-devant-nál volt, valami arisztokrata barlangjában - mormogta Maurice. - Vallja csak be, polgártársnő, hogy amíg fennhangon a segítségemért könyörög, magában nagyot nevet rajtam, hogy a szolgálatára állok.

- Én? - kiáltott a hölgy. - Ezt teszi fel rólam?

- Kétségtelenül. Önt most egy republikánus kíséri az utcán. Ez a republikánus elárulta az ügyét, ennyi az egész.

- De polgártárs! - szólt élénken az ismeretlen hölgy. - Ön téved. Én éppoly híve vagyok a köztársaságnak, mint ön.

- Polgártársnő, ha hazafi vagy, nem kell titkolódnod előttem. Hol voltál?

- Uram, köszömjön meg rajtam! - szólt a hölgy.

Annyi szemérem, szelíd és kedves tartózkodás volt ebben az *uram* szóban, hogy Maurice érteni vélte azt az érzelmet, amelyet kifejezett.

- Ez az asszony kétségtelenül szerelmi találkáról jön, mondta magában. S anélkül, hogy tudta volna, miért, szíve összeszorult erre a gondolatra.

Ettől a pillanattól fogva hallgatott.

Közben azonban a két éjszakai vándor a Verrerie utca sarkára ért. Három-négy járőrrel akadtak össze útközben, akik a jelszó hallatára szó nélkül tovább engedték őket. Most azonban egy járőrtiszt nehézségeket támasztott.

Maurice a jelszón kívül megmondta a tisztnek nevét és lakcímét.

- A te ügyed rendben van - mondta a tiszt. - De ez a polgártársnő...

- A polgártársnő?

- Kicsoda?

- Kicsoda? A feleségem nővére.

A tiszt útjukra engedte őket.

- Ön tehát házasember, uram? - suttogta az ismeretlen.

- Nem, asszonyom. Miért kérdi?

- Mert hisz akkor egyszerűbb lett volna azt mondani, hogy a felesége vagyok - szólt a hölgy nevetve.

- Asszonyom - szólt Maurice -, a feleség szó szent fogalom, nem szabad könnyelműen játszani vele. Nincs szerencsém ismerni önt.

Most az ismeretlen hölgy szíve szorult össze, s ő hallgatott el.

Átmentek a Marie hídon.

A fiatal nő annál gyorsabban lépkedett, minél közelebb látszott a cél.

Átmentek a Tournelle hídon.

- Azt hiszem, már az ön vidékén járunk - szólt Maurice, mikor befordultak a quai Saint-Bernard-ra.

- Igen, polgártárs - mondta az ismeretlen. - De itt van a legnagyobb szükségem a segítségére.

- Bocsánat, asszonyom: ön eltilt az érdeklődéstől, s egyidejűleg a legnagyobb mértékben felcsigázza kíváncsiságomat. Ez nem lojális öntől. Legyen bizalmasabb hozzám; azt hiszem, eléggé kiérdemlem. Nem tisztelne meg azzal, hogy megmondja, kihez van szerencsém?

- Egy asszonyhoz - mosolygott az ismeretlen -, akit élete legnagyobb veszedelméből mentett ki, s aki ezért örökké hálás lesz.

- Nem kérek ennyit öntől, asszonyom. Legyen kevésbé hálás, de kérem, nevezze meg magát.

- Nem tehetem.

- Pedig akármelyik szekciós embernek megmondta volna, ha bevitték volna az őrszobára.

- Nem, soha - mondta az ismeretlen.

- Akkor lecsukták volna.

- El voltam mindenre készülve.

- Tudja-e, mit jelent a börtön manapság?

- Tudom: a vérpadot.

- S inkább vérpadra ment volna, semhogy...

- Áruló legyek? Igen. Mert ha megnevezem magamat, árulást követek el.

- Mindjárt mondtam, hogy köztársasági létemre furcsa szerepbe sodor.

- A nagylelkű jótévő szerepébe, uram. A véletlen egy szegény asszonyt sodort az útjába, akit bántottak. Ön nem nézte le ezt a nőt szegény volta miatt, s hogy megvédje a további bántalmaztatások elől, elkíséri abba a nyomorúságos városrészbe, ahol lakik: ez az egész.

- Igaza van, a látszat ez. Ezt hihettem volna magam is, ha nem látom az arcát, ha nem hallom a hangját. De szépségéből és szavaiból tudom, hogy igen előkelő hölgygel van dolgom. S ez az előkelőség, mely oly kiáltó ellentétet alkot ruházatával s ezzel a nyomorúságos városrészsel, bizonyítja, hogy éjjeli sétája mögött lappang valami. Hallgat? Jó, ne beszéljünk erről többet. Messze vagyunk még otthonától, asszonyom?

Ebben a pillanatban fordultak be a rue Fossés Saint-Victorba.

- Látja azt a kis fekete házat? - szólt az ismeretlen a fűvészkert falain túl egy kis házra mutatva. - Ha odaérünk, maga visszafordul.

- Helyes, asszonyom. Rendelkezzék velem, én engedelmeskedem.

- Haragszik rám?

- Én? A legkevésbé sem. S ha úgy lenne: mit törődik vele?

- Törődöm vele, mert meg akarom kérni még valamire.

- Éspedig?

- Arra, hogy nyíltan és szívélyesen váljon el tőlem... tekintsen barátjának!

- Barátjának? Ó! Nagyon megtisztel, asszonyom. Furcsa barát vagyok, aki barátnőm nevét sem tudom, s aki előtt még a lakását is eltitkolja barátnője, nyilván, hogy ne kelljen többé viszontlátnia.

A fiatal hölgy lehajtotta fejét, és nem felelt.

- Egyébként, asszonyom - folytatta Maurice -, ha beleláttam volna valamennyire titkába, ne haragudjék meg érte: nem szándékkal történt.

- Itthon vagyok, uram - mondta az ismeretlen.

Az ódon rue Saint-Jacques előtt álltak, magas, fekete házak előtt, homályos utcák és sötét sikátorok, gyárépületek és cserzőműhelyek között. Pár lépéssel odébb a Bièvre kis patakja csörgedezett.

- Itt? - szólt Maurice. - Hogyan? Ön itt lakik?

- Igen.

- Az nem lehet.

- Pedig így van. Hát az ég áldja, derék lovagom; isten vele, nagylelkű védelmezőm!

- Isten önnel, asszonyom - búcsúzott enyhe gúnnyal Maurice. - De nyugtasson meg, és mondja meg, hogy veszélyben forog-e még?

- Egyáltalán nem.

- Ebben az esetben távozom.

Maurice hidegen kalapot emelt, és két lépést hátrált.

Az ismeretlen egy pillanatig mozdulatlanul állt egy helyben.

- Nem szeretnék így válni el öntől - mondta. - Fogjunk kezét, Maurice úr.

Maurice közelebb lépett az ismeretlen hölgyhöz, és kezét nyújtott. És érezte, hogy az ismeretlen hölgy egy gyűrűt húz az ujjára.

- Mit csinál, polgártársnő? Elveszti a gyűrűjét!

- Ne bántson meg, uram. Igazán kérem, ne hagyjon el így. Hát mit akar tőlem?
 - Nyilván azt, hogy megfizessen - mondta keserűen a fiatalember.
 - Nem - szólt elbűvölő hangon az ismeretlen -, hanem meg akarja bocsátani nekem, hogy nem árulhatom el a titkomat.
- Maurice-nak, aki a félhomályban is látta a majdnem könnyben úszó szemek fényét, érezte a hölgy puha kezének remegését, s hallotta a hölgy majdnem könnyörgő hangját, haragja hirtelen lelkes elérzékenyülésbe csapott át.
- Mit akarok? - kérdezte. - Látni akarom önt.
 - Azt nem lehet.
 - Csak még egyszer, egy órára, egy percre, egy másodpercre.
 - Mondom, hogy nem lehet.
 - Hogyan! - kiáltott Maurice. - Komolyan gondolja, hogy soha nem fogom látni többé?
 - Soha! - ismételte fájdalmas visszhangként az ismeretlen.
 - Asszonyom, maga tényleg játszik velem.
- És Maurice büszkén hátravetette fejét, mintha meg akarna szabadulni attól a hatalomtól, mely akarata ellenére magához erőszakolja.
- Az ismeretlen hölgy leírhatatlan kifejezéssel pillantott rá. Nem tudta ő sem kivonni magát az alól az érzelem alól, amit Maurice-ban keltett.
- Hallgasson rám - mondta pillanatnyi csend után, melyben csak Maurice sóhaja hallatszott, amit elfojtani nem tudott -, hallgasson rám! Megesküszik-e, hogy szemét lecsukva tartja egy bizonyos pillanattól kezdve addig, amíg hatvanat számol?... Becsületszavára?
 - S mi történik, ha megígérem?
 - Akkor bebizonyítom önnek hálámat, aminthogy azt is megígérem, hogy senkihez sem leszek ilyen értelemben hálás többé, még ha többet tenne is értem, mint amit ön tett, ami különben szinte lehetetlen.
 - De megmondja-e végre...
 - Hisz bennem? Nem fog csalatkozni.
 - Igazán most már nem tudom, asszonyom, hogy ön angyal-e vagy démon?
 - Esküszik?
 - Nem bánom, jó, esküszöm.
 - Bármilyen történnék is, nem nyitja ki a szemét?... Bármilyen történnék is, megértette, még ha tört szúrnának önbe, akkor sem?
 - Szavamra, megzavar ezekkel a kikötésekkel.
 - Esküdjék meg, uram: azt hiszem, nem kockáztat sokat.
 - Jó, esküszöm, bármilyen történnék is - szólt Maurice, lehunyva szemét. - Csak még egyszer hadd lássam, még egyetlenegyszer - mondta újból felpillantva.

A fiatal hölgy egy mosollyal, mely nem volt minden kacérság híján, hátravetette kámzsáját: ugyanakkor bukkant elő két felhő közül a hold is, s Maurice ismét megpillantotta a hölgy fekete csigákban hulló fűrjeit, s szemöldökének tökéletes ívét, melyet mintha kínai tussal húztak volna mandulaformájú, bársonyosan epedő pillantású szemei fölé, finom mívű orrát, friss és csillogó piros ajkait.

- Szép vagy, nagyon szép, túlságosan szép! - kiáltotta Maurice.

- Hunyja le a szemét - szólt az ismeretlen. Maurice engedelmeskedett.

A fiatal hölgy megfogta két kezét, és maga felé húzta Maurice-t. A fiatalember úgy érezte, hogy valami illatos, meleg hullám suhan arca felé, és egy száj simul szájához, és ajkai közé helyezi a gyűrűt, amit visszautasított.

Az élmény gyors volt, mint a gondolat, és izzó, mint a láng. Maurice majdnem fájdalmas boldogságot érzett, oly váratlan és mély volt a benyomás, annyira szívébe hatolt, oly titkos húrokat pendített meg bensejében.

Heves mozdulattal kitérte karjait.

- Gondoljon az esküjére! - szólt egy távolodó hang. Maurice szemére tapasztotta görcsösen összekulcsolt ujjait, hogy a kísértésnek ellenálljon, s meg ne szegje szavát. Nem számolt, nem gondolkodott már: némán, mozdulatlanul, szédülve várt.

Egy pillanat múlva becsapódó ajtó zörejét hallotta ötven-hatvan lépésnyi távolból: aztán csend lett megint.

Most széttárta ujjait, felnyitotta szemét, és körülnézett, mintha álomból ébredne. Talán el is hitte volna, hogy álmodott, de ajkai közt ott érezte a gyűrűt, e hihetetlen kaland valóságának kétségtelen bizonyítékaképpen.

A kor erkölcsi

Mikor Maurice Lindey magához tért, és széjjelnézett, csak jobbra-balra nyíló sötét utcácskákat látott maga körül. Tájékozódni próbált: de feje még kóválygott, és az éjszaka sötét volt. A hold, mely az imént egy pillanatra előbújt, és megvilágította az ismeretlen bájos vonásait, visszavonult a felhők mögé. Rövid, de kínos határozatlanságát leküzdve, a fiatal ember hazafelé indult, a rue du Roule-ba.

Mikor a rue Sainte-Avrie-ba ért, Maurice meglepődött azon, hogy annyi őrjárat cirkál a Temple körül.

- Mi történt, káplár? - kérdezte az ide-oda siető őrjárat vezetőjétől. Ezek éppen a rue de Fontaine-t kutatták végig.

- Hogy mi történt? Az történt, hogy az éjjel meg akarták szöktetni Capet-nét a pereputtyával együtt.

- Hogyan?

- Egy *ci-devant* őrjárat valahogyan megneszelhette a jelszavunkat, és a vadásznemzetőrség egyenruhájában behatolt a Temple-ba. Ezek akarták megszöktetni őket. Szerencsére az állítólagos káplárunk *úr*nak szólította az ügyeletes tisztet: maga árulta el magát, az arisztokratája!

- A pokolba! - szólt Maurice. - És letartóztatták az összeesküvőket?

- Nem. Az őrjárat kijutott az utcára, és szétoszlott.

- S van-e remény arra, hogy a fickókat elcsípjük?

- Csak egy van köztük, akit fontos lenne nyakon csípni, egy hosszú, sovány fickó... akit egy szolgálatban lévő városi hivatalnok csempészett be az őrség közé. A nyelvünk kilógott, úgy megkergettük a gazfickót! De úgy látszik, rókalyukra talált, és eltűnt előlünk.

Egyéb körülmények között Maurice egész éjszakáját a hazafiakkal töltötte volna, akik a köztársaság jólétén örködtek: de egy óra óta már nem töltötte be egészen lelkét a haza szeretete. Folytatta hát útját, s a hír, melyről értesült, lassanként elmosódott emlékezetében, és beolvadt abba a másik eseménybe, mely mögötte volt. Különben is oly gyakran ismétlődtek ezek az állítólagos szöktetési kísérletek, hogy a hírük nem okozott különösebb nyugtalanságot a köztársaság fiatal hívének, annál kevésbé, mivel a hazafiak mind tudták, hogy alkísérletek is történnek politikai céllal.

Mikor Maurice hazaérkezett, lakásán találta *készségését*; az inas szó ismeretlen fogalomná lett ebben a korban. Szóval Maurice-t várta inasa, s várakozás közben szerencsésen el is aludt, s nagyokat horkolt nyugtalan álmában.

Maurice azzal a kímélettel, amivel embertársainknak tartozunk, felébresztette, lehúzatta vele csizmáit, aztán elküldte, hogy ne zavarja gondolataiban. Lefeküdt, és mivel fiatal is volt, és az idő is későre járt, nagy izgalma ellenére mély álomba merült.

Másnap levelet talált az éjjeliszekrényén.

A levél finom, előtte ismeretlen, elegáns írással volt írva. Pecsétjén ezt az angol szót olvasta: *Nothing*: Semmi.

Felbontotta a levelet. Így szólt:

„Köszönet!

Örök hála cserébe, hogy örökre elfelejt!...”

Maurice szolgáját hívta: az igaz hazafiak nem csengettek, mert a csengetés a szolgálásra emlékeztetett. Sok készséges csak ezzel a kikötéssel lépett a szolgálatba. Maurice készségesét Jeannak keresztelték el vagy jó harminc évvel ezelőtt, de 92-ben a készséges saját jóvoltából Scaevolára változtatta meg a nevét, miután a Jean szót arisztokrata és deista hangzásúnak találta.

- Scaevola - kérdezte Maurice -, miféle levél ez?

- Nem tudom, polgártárs.

- Ki adta át neked?

- A házmester.

- Ki adta le a házmesternél?

- Nyilván valami hordár, mert nincs rajt a nemzet pecsétje.

- Eredj, hívd fel a házmestert!

A házmester Maurice hívására feljött, mert Maurice-t az összes készségesek szerették. Meg is mondta a házmester, hogy csak Maurice kedvéért jön fel, s ha más lakónak lenne vele dolga, azt ő kéretné le magához.

A házmestert Aristide-nak hívták.

Maurice kikérdezte. A levelet egy idegen ember hozta, reggel nyolc óra tájban. A fiatalember hiába faggatta tovább, hiába intézte hozzá a legkörülményesebb kérdéseket, a házmester nem tudott többről. Maurice tíz frankot adott neki, s megkérte, hogy ha az idegen újból jelentkezne nála, menjen feltűnés nélkül utána, s aztán jöjjön vissza jelenteni, hova ment az idegen.

Jegyezzük meg mindjárt, hogy Aristide nagy öröme, aki megalázónak találta magára azt a megbízatást, hogy egy embertársa után kémkedjék, az idegen nem jött vissza.

Maurice magára maradva, csalódottan gyűrte össze a levelet, lehúzta a gyűrűt ujjáról, s letette az összegyűrűt levéllel együtt az éjjeliszekrényre. Aztán befordult a fal felé azzal a naiv szándékkal, hogy folytassa álmát; de egy óra múlva letett szándékáról, megcsókolta a gyűrűt, és újra elolvasta a levelet. A gyűrű szép tűzű zafír volt. A levélkéről már mondtuk, hogy elragadó volt, s messziről elárulta arisztokrata eredetét.

Míg Maurice ezekkel a dolgokkal foglalatostkodott, nyílt az ajtó. Maurice hamar felhúzza ujjára a gyűrűt, a levelet pedig vánkosa alá gyűrte. A kezdődő szerelem szemérmessége volt ez? Vagy a hazafi pirulása, aki titkolni akarta, hogy könnyelmű emberekkel érintkezik, akik ilyen leveleket írnak? Hiszen a levélkének az illata is áruló, mint a kéz, mely írta, s amely felbontotta...

A belépő rendkívüli csínnal, de a hazafias divat szerint öltözött ifjú volt. Carmagnole-ja finom szövetből, nadrágja kasmírból, harisnyája finom selyemből volt. Frígiai sapkája nemes formájával és szép bíbor színével szégyenben marasztotta Párizs jelvényét is. Övében azonkívül egy pár pisztolyt hordott, amelyek a néhai versailles-i királyi gyárból kerültek ki, oldalán pedig a Marsmező növendékeinek rövid egyenes kardját hordta.

- Alszol, Brutus? - szólt az újonnan érkezett -, pedig a haza veszélyben van. Szégyelld magad!
- Nem alszom, Lorin - szólt nevetve Maurice -, csak álmodozom.
- Értem: Eucharisodról álmodozol.
- Nem értem.
- Ugyan!...
- Kiről beszélsz? Miféle Eucharisról?
- Hát arról a nőről...
- Miféle nőről?
- Akit a Saint-Honoré utcában láttunk, akinek az őrséggel baja volt, akiért tegnap este mind a ketten kockára tettük a fejünket.
- Vagy úgy! - mondta Maurice, aki tökéletesen értette barátját, de színlelte, mintha nem értené, miről beszél - az ismeretlen hölgy?
- Az. Megtudtad-e már, hogy ki volt?
- Nem én.
- Csinos volt?
- No - mondta Maurice megvető ajkbiggyesztéssel.
- Szegény nő! Biztosan nem jött el a kedvese a randevúra...
- Az lehet! - morogta Maurice, akinek szintén eszébe jutott e feltevés, de most undorodott tőle. Inkább legyen összeesküvő, semmint szerelmes.
- És hol lakik a hölgy?
- Fogalmam sincs.
- Ugyan! Nem tudod? Az lehetetlen!
- Miért?
- Mert hazakísérted.
- A Marie hídon megszökött.
- Megszökött, előled? - kacagott fel hangosan Lorin. - Ne nevettesd ki magadat.

*Menekül-e a kis galamb
A keselyű körme elől
S tigris elől a gazella,
Ha üldözi kegyetlenül?*

- Lorin - szólt Maurice -, mikor szoksz már rá a rendes beszédre? Megőrzítesz rémes verseiddel!
- A rendes beszédre? - kérdezte Lorin. - Azt hiszem, az én beszédemnél rendesebb nincs. Úgy beszélek, mint Demoustier polgártárs. Versben és prózában. Van egy Emiliám, aki ugyancsak megbecsüli a költészetemet; de térjünk át a tiédre.
- Az én költészetemre?
- Nem, a te Emiliádra.

- Nekem nincs Emiliám.
- Ugyan, ugyan! A gazellád tán tigrissé változott, és rád vicsorította fogait. Ez borzasztó, de mégiscsak szerelmes vagy.
- Nem vagyok szerelmes - szólt fejét rázva Maurice.
- Szerelmes vagy, öregem:

...S valld be mielőbb
A láng, mely kebled perzseli,
A villámnál is perzselőbb.

- Lorin - szólt Maurice, s egy kulcsot vett fel az éjjeli asztalkáról -, ha még egy vessort szavalsz, kifütyüllek.
- Jó, hát politizáljunk. Különben is azért jöttem. Tudod-e, mi újság?
- Hallom: Capet özvegye szökni próbált.
- Az semmi.
- Mi történt egyéb?
- A Maison Rouge hírhedt lovagja Párizsban tartózkodik.
- Komolyan? - kérdezte Maurice, és felült ágyában.
- A legkomolyabban.
- Mikor jött ide?
- Tegnap este.
- És hogyan?
- A nemzetőrség vadászának öltözködve. Egy asszony - alkalmasint arisztokrata hölgy - szegényes ruhába burkolódzva, kivitte az egyenruhát a vámhoz: aztán karöltve jöttek be a városba. Az őrség csak akkor kezdett gyanakodni rájuk, amikor már a vámon innen voltak. Az asszony csomaggal ment ki: karonfogva jött vissza egy katonával: gyanús; az őrség észbe kapott, rohant utánuk. De azok eltűntek a rue Saint-Honoré egyik palotájában, melynek ajtaja mintegy varázsszóra nyílt meg előttük. A palotának kijárata van a Champs-Élysées-re. Kész! Maison Rouge lovagja eltűnt a bűntársával együtt. A palotát le fogják bontani, és gazdája a vérpadra kerül. De hiába: a lovag meg fogja ismételni kísérletét, mellyel most négy hónapja próbálkozott először, és tegnap este másodszor, mindkét esetben siker nélkül.
- S nem tartóztatták le? - kérdezte Maurice.
- Hát tartóztasd le Proteust, öregem: tudod, mennyi baja volt Aristeusnak vele.

*Pastor Aristeus fugiens
Pencia Tempe...*

- Vigyázz - mondta Maurice, és szájához emelte a kulcsot.
- Vigyázz te magadra, ördögadta! Ezúttal nem engem fütyülsz ki, hanem Vergiliust.
- Igazad van, s ha nem fordítod le, egy szót sem szólok. De maradjunk Maison Rouge lovagjánál.
- El kell ismernünk róla, legény a talpán.

- Annyi bizonyos, hogy nagy bátorság kell ilyen dolgok keresztülviteléhez.
- Vagy nagy szerelem.
- Hát te is azt hiszed, hogy a lovag szerelmes a királynéba?
- Nem hiszem, csak állítom, mint ahogy mindenki azt állítja. Mások is beleszerettek, nemcsak ő egyedül; mi a képtelenség ebben, hogy az ő fejét is elcsavarta? Barnave is beleszédült, azt mondják.
- Akárhogy is: kétségtelen, hogy a lovag összeköttetést tart fenn a Temple-lal.
- Az lehetséges.

*A szerelemben nincs lakat,
Nincs se bilincs, se kulcs, se zár...*

- Lorin!
- Ja, igaz.
- Tehát te is azt hiszed, amit a többiek?
- S miért ne?
- Akkor szerinted kétszáz imádója volt a királynénak.
- Kétszáz, háromszáz, négyszáz. A királyné oly szép, hogy nem csodálom. Nem mondom, hogy viszonszerette őket: de hogy őt szerették, az biztos. A napot mindenki látja, a nap azonban nem néz le mindenkire.
- Szóval azt állítod, hogy Maison Rouge lovagját...
- Hajszojlik e pillanatban az egész városban, s ravasz róka a neve, ha kikerül a köztársaság csapdájából.
- És milyen lépéseket tett a városi tanács?
- A város rendeletet adott ki, amely szerint minden kapu homlokzatán fel kell tüntetni ezentúl, hogy kik laknak a házban. Bár lenne ablak az emberek szívében is, hogy beléjük lehetne látni!
- Pompás ötlet - szólt Maurice.
- Ablakot vágni az emberek szívében?
- Nem: kitenni a kapu alá a lakók névjegyzékét.

Persze Maurice nyomban arra gondolt, hogy így talán nyomára akad az ismeretlen hölgynek.

- Ezzel az új rendelettel - szólt Lorin - legalább ötszáz arisztokratát fülelünk le. Mellesleg szólva, ma reggel az önkéntes népfölkelők küldöttsége megjelent a klubunkban, tegnapi ellenfeleink vezették őket, akiket tökrészezen hagytam el hajnalban. Virágfüzérékkel és árvácskacsokrokkal jelentek meg.
- Ne mondd! - kacagott Maurice. - És hányan voltak?
- Voltak vagy harmincan, frissen borotválva, virággal a gomblyukban. „Thermophyle klub polgártársai, kezdte szónokuk, mint igaz hazafiak ellene vagyunk annak, hogy félreértések megbolygassák a francia nép egységét. Azért jöttünk, hogy testvéri csókot váltsunk veletek.”
- Nos és...

- Nos és testvéri csókot váltottunk. Az íróasztalt megtettük a haza oltárának, és két vizes-üvegbe virágokat tettünk. Minthogy te voltál az ünnepség hőse, háromszor is megidéztek, hogy megkoszorúzzanak. Te azonban nem jelentkeztél a felhívásra, ami érthető is, hiszen nem voltál jelen, s mivel valakit úgymint meg kellett koszorúzni, hát megkoszorúzták Washington szobrát. Ezzel elmondtam neked az ünnepség programját és lefolyását.

Mikor Lorin befejezte előadását a ceremóniáról, amelyet abban az időben egyáltalában nem tekintettek tréfának - térzene hallatszott az utcáról, távoli dobszó előbb, majd egyre közelebb-ről, az akkoriban szinte mindennapi riadó.

- Mi az? - kérdezte Maurice.

- A város határozatát hirdetik ki - szólt Lorin.

- Szaladok a szekciómhoz - szólt Maurice, és készségesen után kiáltott, hogy segítségére legyen az öltözködésnél.

- Én meg megyek aludni - mondta Lorin. - Mindössze két órát aludtam az éjszaka, a te átkozott önkénteseid hibájából. Ha nem lesz nagy verekedés, hagyjál aludni; de ha van valami, kelts fel.

- Miért csinosítottad ki magadat? - kérdezte Maurice Lorinre pillantva, aki távozni készült.

- Mivel hozzád jövet a Béthisy utcán kell végig mennem, s ebben az utcában, a hármaskör alatt, mindig néznek egy ablakból, ha arra járok.

- S nem félsz, hogy még *muscadinnak* néznek?

- Muscadinnak, engem? Hogyan! Éppen ellenkezőleg: tiszta sans-culotte hírem van. De a női nemért is kell tenni valamit. A hazaszeretetet nem zárja ki a női nem szeretetét: ellenkezőleg, egyik a másikból következik. Isten veled.

Lorin kezét nyújtott Maurice-nak, aztán anakreóni verssorokat zümmögve eltávozott.

Ki volt Maurice Lindey polgártárs?

Mialatt Maurice Lindey sietve magára kapkodja ruháit, és a rue Lepelletier-i szekcióba rohan, melynek, mint tudjuk, titkára volt, ismertessük pár vonással e férfiú múltját, akit eddig csak a nagylelkű lázadókat jellemző szívjóságáról ismerünk. A fiatalember tegnap tiszta igazságot mondott az ismeretlen hölgynek: valóban Maurice Lindey volt a neve, és tényleg a rue du Roule-ban lakott. Hozzátehetette volna, hogy a fél arisztokráciához számító szülőktől származik. Ősei szerepet játszottak abban a több mint kétszáz esztendő parlamentari ellenzékiességben, amely Molé és Maupéou neveit híressé tette. Apja, a jó Lindey úr, egész életében szidta a zsarnokságot. Épp akkor halt meg, amikor 1789. július 14-én a Bastille a nép hatalmába került, s még megdöbbenve és megborzadva látta, hogy a zsarnokságot a harcos szabadság váltja fel. Egyetlen fia vagyoniilag független volt, és republikánus érzelmű.

A forradalom, mely e nagy eseményt követte, érett, férfias lélekre talált Maurice-ban, készen, hogy a porondra lépjen. Republikánus nevelését a korszerű röpiratok tanulmányozásával egészítette ki, s azzal, hogy szorgalmasan látogatta a klubokat. Isten tudja, hány röpiraton rágta át magát. A hierarchiák mély és átgondolt megvetése, a nem személyes érdemen alapuló nemesség feltétlen tagadása, a múlt elfogulatlan értékelése, az új gondolatokért való lelkesedés, rokonszenv a néppel szemben: ezekből az elemekből volt megalkotva történetünk hőségének jelleme, akit nem képzeletünk teremtett, mert ilyen volt ránk maradt naplójának tanúsága alapján a valóságban is.

Külsejét illetőleg öt láb magas volt a herkulesi erejű, huszonöt-huszonhat esztendő fiatalember, magas homlokú, kék szemű, göndör és gesztenyehajú. Arca piros volt, fogai villogók, épek. Most, hogy arcképét megrajzoltuk, lássuk, milyen volt a társadalmi helyzete.

Maurice, aki, ha nem is gazdag, de független volt, tiszta és népszerű nevet örökölt apjától. Tudták róla, hogy szabadelvű szellemben nőtt fel, s még szabadabb elveket hirdetett abban a fiatal hazafiakból álló társaságban, melynek úgyszólván vezetője volt. A sans-culotte-ok talán kissé langyosnak, a szekció emberei talán kissé illatosnak találták, de mivel a legvastagabb dorongot is ketté tudta törni, s egy jól irányzott ökölcsapással húsz lépésre lökte magától azt, akinek a képe nem tetszett, a sans-culotte-ok elnézték lányosságát, a szekcióbeli pedig az eleganciájába törődtek bele. Testi ereje, bátorsága és hazafias érzelmei folytán Maurice természetesen részt vett a Bastille ostromában, jelen volt a versailles-i kiruccanásnál; oroszláknak küzdött augusztus 10-én, s ezen az emlékezetes napon - valljuk meg - épp annyi hazafit ölt meg, mint ahány svájcit: mert a gyilkosság épp annyira felháborította, ha carmagnole-ban, mintha a köztársaság ellenségeinek vörös egyenruhájában követték el.

Ő volt az, aki a kastély védelmezőjét fegyverletételre szólította fel, s aki, hogy a vérontásnak elejét vegye, betapasztotta a tenyerével egy ágyú torkát, épp mikor a tüzére kanócot gyújtott. Ő hatolt be elsőnek a Louvre-ba egy ablakon át, noha ötven svájci s ugyanannyi nemes lövöldözött lesből a támadókra. Mikor észrevette, hogy az őrség kapitulálni akar, már tíz úri franciát szabdalt össze félelmetes kardjával, de mikor észrevette, hogy bajtársai legyilkolják a foglyokat, akik eldobták fegyvereiket, s akik összetett kézzel könyörögtek életükért, nyomban barátaira támadt, s oly dühvel vagdalta őket, hogy az embernek önkéntelenül a görög-római történet hősei jutottak eszébe. Mikor a háború kitört, Maurice katonának állt, s hadnagyi minőségben került a határra azzal az ötszáz önkéntessel, akiket a város elsőnek küldött a megszálló sereg ellen. Ez az első kis csapat napi ötszáz harcoló újonccal szaporodott.

Jemmapes-nál tehát, az első ütközetben, melyben részt vett, egy golyó a vállába hatolt a csontig. A népbiztos ismerte Maurice-t, és visszaküldte Párizsba, hogy kúrálja ki magát. Egy hónapig kínlódott lázban, heves fájdalmak között Maurice betegágyán: de januárban lábra állt, s ha nem is névlegesen, de annál ténylegesebben a Thermophyle klub élére állt, azon pár fiatal párizsi polgárt dirigálva, akik egy emberként álltak fegyveresen ellent azoknak, akik a zsarnok Capet érdekében kísérleteztek. Sőt mi több: komor haragban összevont szemöldökkel, tágra nyílt szemmel, halványan, az erkölcsi gyűlölet és a testi szánalom különösen kevert érzésével ott állt kivont karddal, mikor a királyt kivégezték, és talán ő volt az egyetlen a tömegben, mely néma maradt, mikor Szent Lajos fiának feje a porba hullt, aki magasra emelte kardját, s barátaival együtt hangosan kiáltotta: „Éljen a szabadság!”.

Ilyen volt az az ember, aki március 11-én reggel a rue Lepelletier-be sietett. Tíz óra tájban Maurice megjelent a szekcióban, melynek titkára volt. Az izgalom nagy volt. Arról volt szó, hogy a szekció felír a konventhez, és megkéri, hogy vessen már véget a girondisták cselszövéseinek. Türelmetlenül várták Maurice-t.

Egyébről sem volt szó, mint Maison Rouge lovag visszaérkezéséről, s arról a vakmerőségről, amivel ez a megátalkodott összeesküvő már többször is meg mert jelenni Párizsban, holott jól tudta, hogy vérdíj áll a fejére. Ezzel a ténnyel kapcsolatban hozták a Temple környékén elkövetett sikertelen kísérletet, s mindnyájan egyek voltak gyűlöletükben és felháborodásukban az árulókkal szemben.

De az általános várakozás ellenére Maurice bágyadtan és zárkózottan viselkedett. Ügyesen megfogalmazta a kiáltványt, három óra alatt minden dolgával végzett, érdeklődött, vége van-e már az ülésnek, s mikor igenlő választ kapott, vette kalapját, s elindult a rue Saint-Honoré felé.

Más szemmel látta Párizst, mire odaért. Viszontlátta a Coq utca sarkát, ahol az éjszaka a szép ismeretlen viaskodott a katonákkal. Végigment a Coq utcától a Marie hídig azon az úton, amelyet a nő oldalán járt végig, megállt azokon a helyeken, ahol a különböző őrtjáratok útjukat állták, mondogatta magában a beszélgetéseiket - de most délután egy órára járt, s az éles napfény emlékeztette arra, hogy ami történt, az az előző éjszakának emléke. Maurice átment a hidakon, és csakhamar a rue Victorba ért.

- Szegény asszony! - suttogta Maurice. - Ebben a napfényben talán ráakadok az ajtóra, amelyen át eltűntél előlem, s ki tudja, nem pillantalak-e meg egy ablakban?

Bement az ódon Saint-Jacques utcába, s arra a helyre állt, ahol előző éjszaka. Egy pillanatra lehunyta szemét, azt híván, szegény bolond, hogy az éjszakai csók ismét ajkán tapad. De csak az emlékét képzelhette el. Igaz, hogy az emlék forró volt.

Amint felnézett, két utcácskát látott, amelyek jobbról-balról nyíltak a rue Saint-Jacques-ba. Pocsolyás, rosszul kövezetett utcák, melynek két járdáját itt-ott híd kötötte össze az út közepén folydogáló patak felett. Boltíves kapuk, szögletek látszottak, mintegy húsz roskadozó, régi kalyiba. Nyomorult vidék volt, nyomorult és rút. Itt-ott egy növényvel, deszkával vagy magas fallal elkerített kert; az udvarokban bőrök száradtak a csűrökben, s messzire terjesztették a cserzőmunka áporodott, émelygős szagát. Maurice majdnem két órát töltött a találgatással, tünődéssel: tízszer is megindult és visszajött, tájékozódni próbált, hasztalan erőlködött, hasztalan nyomozott. A fiatal hölgy nyomát elmosta az eső és a köd.

- Eh! - szólt Maurice - álmodtam. Ebben a kloákában nem tűnhetett el az én szép éjszakai tündérem.

Sokkal több költészet volt ebben a komor republikánusban, mint verseket szavalgató barátjában: hitt ennek a gondolatának, hogy ne kelljen elosztatnia az ismeretlen hölgy homloka körül a dicsfényt. Ezzel a gondolattal indult el hazafelé, igaz, hogy kétségbeesetten.

- Isten veled hát, szép, titokzatos hölgyem! - mondta. - Együgyűnek vagy gyermeknek néztél. Elhozott volna-e ide, ha itt lakna! Nem: tovább vonult innen, hattyú a bűzös tó felett. S mint a levegőben elsuhanó madár, nem hagyott maga után nyomot.

A Temple

Ugyanaznap s abban az órában, amikor Maurice fájdalmasan csalódva, visszatérőben volt a Tournelle-hídon, néhány városi előljáró Santerre-nek, a párizsi nemzeti gárda parancsnokának kíséretében szigorú vizsgálatot tartott a Temple tornyában, mely 1792. augusztus 13-a óta tömlőcül szolgált.

A vizsgálat egy előszobából és három szobából álló harmadik emeleti lakást vett különösen szemügyre.

Az egyik szobában két asszony lakott egy fiatal hölgygel és egy kilencéves gyermekkel.

Mindnyájan gyászruhában voltak.

Az idősebbik nő, aki 37-38 éves lehetett, az asztalnál ült, és olvasott.

A másik, aki huszonnyolc-huszonkilenc éves volt, ugyancsak az asztalnál ült, és egy hímzésen dolgozott. A fiatal hölgy tizennégy esztendősen lehetett. Most a gyermekkel foglalatoskodott, aki betegen feküdt, és lehunyta szemét, mintha aludna, holott a zajban, amit a hatósági emberek csaptak, lehetetlen volt pihenni.

Egyesek az ágyat dúlták fel, mások a fehérműszekrényt kutatták át. Ismét mások, akik elvégezték a dolgukat, kihívó pillantásokkal mérték végig e szerencsétlen foglyokat, akik makacsul lesütött szemmel várahoztak, ki a könyve, ki a hímzése, ki a fivére fölé hajolva.

Az idősebb hölgy szép volt, halvány és magas, az olvasó hölgy figyelmét egészen könyvére látszott összpontosítani, noha gondolatai nyilván nem a betűn jártak.

Most az egyik odalépett, durván kikapta a könyvet a kezéből, s a szoba közepére dobta.

A nő az asztal felé nyúlt egy másik könyvért, és tovább olvasott.

A férfi dühös mozdulatot tett, hogy ezt a könyvet is kitépje kezéből. A hölgy, aki az ablak közelében hímzett, összeborzadt, míg a fiatal lány átölelte az olvasó hölgy nyakát, és sírva a fülébe súgta:

- Szegény anyám!

Megcsókolták egymást, miközben az anya lánya fülébe súgta:

- Marie, a kályhába dugtunk egy titkos levelet: tüntesd el.

- Gyerünk, gyerünk! - szólt a férfi, szilajon elrántva a leányt anyja mellől. - Elég volt az érzelmeskedésből!

- Talán azt is megtiltotta a konvent, hogy a gyermekek megöleljék anyjukat? - kérdezte a fiatal hölgy.

- Nem: csak azt rendelte el, hogy az árulókat, arisztokratákat és ci-devant-okat megbüntessük. Azért vagyunk itt, hogy kihallgassunk benneteket. Antoinette állj elő, és felelj.

A hölgy, akihez e durva szavakat intézték, pillantására sem méltatta a kérdezőt. Sőt elfordult tőle, miközben fájdalomtól és könnyektől halvány arcán pír futott végig.

- Lehetetlen, hogy ne tudtak légyen az éjszakai kísérletről - folytatta a férfi. - Ki eszelte ki?

A fogoly hallgatott.

- Felelj, Antoinette - szólt közelebb lépve Santerre, tudomásul sem véve a hölgy borzalmát, aki előtt az az ember állt most, aki XVI. Lajost a Temple-ből a vérpadra hurcolta. - Felelj. Az éjszaka összeesküvést szöttek a köztársaság ellen, s meg akartak szöktetni benneteket a fogságból, ahová a nép akarata zárt benneteket addig is, amíg bűneitekért megkapjátok a jutalmat. Tudjátok-e, hogy összeesküvés készül?

Marie Antoinette remegett e hang hallatára, s amennyire csak lehetett, elhúzódott Santerre-től. De erre a kérdésre sem válaszolt, se Santerre-nek, se a hivatalnoknak.

- Megtagadod a választ? - kérdezte Santerre, lábával nagyot dobbantva.

A hölgy egy harmadik könyv után nyúlt. Santerre megfordult. Ennek az embernek a szavát 80 000 ember követte, s egy kézmozdulata elegendő volt ahhoz, hogy elnyomja a haldokló XVI. Lajos szavát. De a hatalma megtört egy szegény fogoly méltóságán, akinek a fejével rendelkezhetett, de akit megtörni nem tudott.

- Erzsébet - fordult a másik nőhöz, aki most félretette hímzését, és összekulcsolt kézzel könyörgött - nem hozzájuk, hanem Istenhez -, te sem felelsz?

- Nem tudom, mit akarsz tőlem, tehát nem tudom, mit feleljek.

- Ej, ördögadta! - tört ki türelmetlenül Santerre - elég világosan beszélek. Tegnap ki akartak szabadítani benneteket innen, s nektek tudnotok kell, kik kezdeményezték a merényletet.

- Mi nem érintkezünk a külvilággal, uram. Nem tudhatunk tehát sem arról, amit érdekünkben, sem amit ellenünk terveznek.

- Jó - szólt közbe a másik. - Majd meglátjuk, mit mond az unokaöcséd.

S azzal a trónörökös ágyához lépett. Erre a fenyegetésre Marie Antoinette hirtelen felugrott a helyéből.

- Uram, a fiam beteg, és alszik. Ne ébressze fel.

- Akkor felelj.

- Semmiről nem tudok.

A hivatalnok a kis fogoly ágyához lépett, aki, mint említettük, alvást színlelt.

- Ébredj, Capet - szólt, durván felrázva a gyermeket.

A gyermek felpillantott, és mosolygott.

A városi emberek körülállották az ágyat.

A királyné, a fájdalomtól és félelemtől izgatva, intett lányának, aki felhasználta ezt a pillanatot, átsurrant a szomszéd szobába, kinyitotta a kályhát, levelet húzott elő onnan, elégette, aztán nyomban visszatért a szobába, s egy pillantással megnyugtatta anyját.

- Mit akarnak tőlem? - kérdezte a gyermek.

- Hallottál-e valamit az éjszaka?

- Nem. Aludtam.

- Úgy látszik, nagyon szereted az alvást.

- Igen, mert ha alszom, álmodok.

- S miről álmodol?

- Viszontlátom apámat, akit megöltetek.

- Szóval semmit sem hallottál? - szólt közbe Santerre.

- Semmit.

- Ezek a farkaskölykök összejátszanak a szukával - szólt az egyik férfi hangosan. - Pedig az összeesküvés nem koholt.

A királyné mosolygott.

- Az osztrák asszony csúfot üz velünk - kiáltott fel a hivatalnok. - Nahát, ha így áll a dolog, akkor egész szigorral alkalmazzuk a községi előjáróság rendeletét. Kelj fel, Capet.

- Mit akartok? - kiáltott fel magáról megfélelmezve a királyné. - Nem látjátok, hogy a fiam beteg, láza van? Tönkre akarjátok tenni?

- Fiaid állandó aggodalma a városi tanácsnak - szólt a hivatalnok. - Ő az összeesküvők szeme fénye. Abban hisznek, hogy kiszöktetik innen, veletek együtt. Hát csak próbálják meg. Tíz óra!... Szólítsátok be Tisont.

Tison napszámos volt, aki a durva házimunkát látta el a tömlöcben. Megjelent. Negyvenéves, napbarnított, nyers kifejezésű, fekete, göndör hajú férfi volt. Hosszú fürtjei a szemébe lógtak.

- Tison, ki hozott tegnap élelmiszereket a foglyoknak? - kérdezte Santerre.

Tison megmondta.

- S ki hozta be a fehérműt?

- A lányom.

- Mosónó a lányod?

- Igen.

- Ő mos a foglyokra?

- Miért ne mosna? Mért keressen rajtuk más? Nem a zsarnoknak dolgozik, hanem a nemzetnek, hiszen a nemzet fizet értük.

- Megmondtuk neked, hogy a fehérműt gondosan át kell vizsgálni.

- Megtesszük, uram, megtesszük, hogyne tennénk. Tegnap is például, két csomót találtam az egyik zsebkendőn. Mentem a tanácshoz vele, ott meg azt mondták a feleségemnek, hogy bontsa ki a csomót, vasalja ki a zsebkendőt, és ne szóljon az asszonyoknak semmiről.

A csomó említésére a királyné remegni kezdett, szemei kitágultak, s jelentős pillantást váltott Erzsébet asszonnyal.

- Tison - szólt Santerre -, lányod hazafiságában nem kételkedünk. Mától kezdve azonban nem teheti be többé a lábát a Temple-ba.

- Jóságos isten - szólt Tison megdöbbenve -, ne lássam többé a lányomat, csak olyankor, amikor kimegyek hozzá?

- Nem mégy ki innen többé - szólt Santerre.

Tison kába szemmel nézett maga körül, mint aki megvakult. Aztán egyszerre kitört:

- Nem mehetek ki többé! Igen? Hát akkor aztán végleg kimegyek innen. Beadom a lemondásomat. Nem vagyok én sem áruló, sem arisztokrata, hogy börtönben üljek. Ki akarok innen jutni.

- Polgártárs! - szólt Santerre - engedelmeskedj a község tanács rendeleteinek, és hallgass, különben rosszul jársz, én mondom neked. Maradj itt, és ügyelj arra, ami történik. De figyelmeztetlek, téged is szemmel tartunk.

Ezalatt a királyné kissé megnyugodott, és visszafektette fiát ágyába.

- Hívasd el a feleségedet - szólt a hivatalnok Tisonhoz.

A szolga szó nélkül engedelmeskedett. Santerre fenyegetései kezessé tették, mint a bárányt.

Tisonné megjelent.

- Ide gyere, polgártársnő - szólt Santerre. - Mi kimegyünk az előszobába, te azalatt megmotozod a foglyokat.

- Hallod, asszony - szólt Tison. - Nem akarják többet beengedni lányunkat a Temple-ba.

- Nem akarják beengedni a lányunkat? Hisz akkor nem láthatjuk szegényt.

Tison bólintott.

- Miféle beszéd ez?

- Jelentést teszünk a Temple tanácsának, s a tanács határozatot fog hozni. Addig is...

- Addig is - szólt az asszony - látni akarom a lányomat.

- Hallgass - szólt Santerre. - Azért hívtunk, hogy a foglyokat megmotozd. Végezd a dolgodat, aztán majd meglátjuk.

- De hát mégis...

- Hagyd már - szólt Tison, összevonva szemöldökét. - Még elrontod a dolgot. Tedd meg, amit a tábornok polgártárs parancsol, látod, azt mondják, majd elválík.

- Nem bánom - mondta az asszony -, menjetek ki, majd megmotozom őket.

A férfiak elhagyták a szobát.

- Kedves Tisonné - szólt a királyné -, elhiheti, hogy...

- Nem hiszek el semmit, Capet-né - szólt fogcsikorgatva a borzalmas asszony -, mert tudom, hogy te vagy az oka a nép minden bajának. De csak találjak valami gyanúsat rajtad, meglátod, mi lesz.

Négy ember őrt állt az ajtónál, hogy Tisonné segítségére siessenek, ha a királyné ellenáll. A királynét motozták meg először. Egy zsebkendőt találtak nála, három csomóval. Ez gyanús volt, mert válasznak látszott arra, amiről Tison beszélt, egy írót, egy olvasót és pecsétviaszt.

- Hiszen tudtam - mondta Tisonné -, megmondtam én a hivatalnokoknak, hogy leveleket ír az osztrák asszony. Múltkor is láttam egy viaszceppet a gyertyatartón.

- Nagyon kérem - szólt a királyné könyörgő hangon -, csak az olvasót mutassa meg nekik.

- Tán még meg is szánjalak? - szólt az asszony. - Hát én rajtam ki szánakozik? Még a lányomtól is megfosztanak.

Erzsébetnél és a királylánynál nem találtak semmit. Tisonné behívta a hivatalnokokat, akik Santerre-rel élükön megjelentek. Átadta nekik a királynénál talált tárgyakat. Ezek kézzel kézre adták őket, és találgatták, mi szándéka lehetett velük. Főleg a három csomóra kötött zsebkendő foglalkoztatta élénken a királyi család ellenségeinek képzeletét.

- Most pedig - szólt Santerre -, felolvassuk neked a konvent rendeletét.

- Miféle rendeletet? - kérdezte a királyné.

- Azt, amelyik elrendeli, hogy a fiadat elválasszuk tőled.

- Igazán hoztak ilyen rendeletet?

- Igen. A nemzet a konventre bízta a gyermeket, az pedig nem tűrheti, hogy olyan züllött anya társaságában nőjön fel, mint amilyen te vagy.

A királyné szeme haragtól szikrázott.

- Vádoljatok legalább határozott formában, tigrisek.

- Az se nehéz - mondta az egyik -, te...

Amaz aljas vádak egyikét idézte, amikkel Suetonius vádolta Agrippinát.

- Ó - szólt a királyné kiegyenesedve, sápadtan és fenséges felháborodásában -, az anyák szívére hivatkozom, hogy tegyenek tanúságot mellettem.

- Jó, jó - szólt a hivatalnok -, ez mind szép, de már több mint két órája vagyunk itt, és nem tölthetjük el az egész napot hiába. Kelj fel, Capet, velünk jössz.

- Soha, soha - kiáltotta a királyné, a városi emberek és a kis Lajos közé vetve magát -, nem engedem, hogy elvegyék tőlem a fiamat.

- Uraim - mondta Erzsébet, imára kulcsolva kezeit -, uraim, az isten szerelméért, essen meg a szívük két anyán.

- Valljatok - szólt Santerre -, nevezétek meg a bűnösöket, fedjétek fel társaitok tervét, magyarázzátok meg, mit jelentenek a csomók azon a zsebkendőn, amelyet a Tison lány hozott haza fehérneműtökkel, és azok, amelyeket most találtunk a zsebkendőkön. Ez esetben itt hagyjuk a fiadat.

Erzsébet könyörgő pillantást vetett a királynéra, mellyel kérte, hogy hozza meg e rettentő áldozatot. De a királyné büszke kézmozdulattal letörölte pilláiról gyémántként csillogó könnyeit.

- Isten veled, fiam - mondta. - Ne felejtsd el soha atyádat, aki már az égben van, s anyádat, aki csakhamar követni fogja őt. Ismételd el minden este és minden reggel az imát, amelyre tanítottalak. Isten veled, fiam.

Még egyszer megcsókolta, aztán hidegen és hajthatatlanul így szólt a többiekhez:

- Semmit se tudok, uraim, tegyenek, amit akarnak.

De ez a jelenet nagyobb lelkierőt kívánt a királynétól, mint amennyivel egy asszony és egy anya rendelkezik. Megsemmisülve esett vissza székére, mialatt hangtalanul síró gyermekét, ki kezével intett feléje, elvitték.

Az ajtó becsukódott a városi emberek mögött, s a három asszony egyedül maradt. Kétségbeesett csend támadt, amelyet csak néhány zokogás szakított meg. A királyné szólalt meg először:

- Mi van a levéllel, lányom?

- Elégettem, ahogy mondtad, anyám.

- El se olvastad?

- Nem.

- Isten veled hát, utolsó reményünk - suttogta Erzsébet. - Igazad van, nővérem, túlságosan sokat szenvedünk. - Majd ismét lányához fordult:

- De az írást legalább láttad, Marie?

- Igen, anyám, egy pillanatra láttam.

A királyné felállt, az ajtó felé nézett, nem figyelik-e, majd egy hajtút húzott ki hajából, a falhoz lépett, és egy kis hasadékból összehajtogatott papírszeletet kapart ki, s a levelet lányának mutatva, így szólt:

- Próbálj visszaemlékezni, lányom, mielőtt válaszolnál kérdésekre. Ez az írás volt?

- Ez az, anyám - kiáltott fel a királylány. - Megismerem.

- Hála legyen az égnek - kiáltott fel térdre borulva a királyné. - Ha volt alkalma levélírással reggel óta, akkor hát megmenekült. Köszönöm, uram Isten, köszönöm, ez a hű barát megérdemelte, hogy csodát tettél érte.

- Kiről beszélsz, anyám? - kérdezte a királyleány. - Ki ez a barát? Mondd meg a nevét, hogy imáimba foglaljam.

- Igazad van, lányom, soha el ne feledd e bátor, talpig derék úriember nevét. Ő nem érdekből szolgál minket, mert csak szerencsétlenségünk idején jelentkezett. Soha nem állt szemtől szembe Franciaország királynéjával, a francia királyné soha nem látta őt, s ő mégis életcéljául tűzte ki, hogy védelmezzen. Talán elnyeri jutalmát, ami ma minden erénynek kijár, a borzalmas halált. De ha elpusztulna...

- Akkor ott fenn fogom megköszönni neki, amit értünk tett... A neve...

A királyné aggódva nézett körül, és halkabban folytatta:

- A neve Maison Rouge lovag... Imádkozzatok érte.

Könnyelmű eskü

Bármily kétes értékű volt is a szöktetési kísérlet, mely alig jutott tovább az előkészületeknél, mégis nagyban hozzájárult ahhoz, hogy egyesek haragját és mások érdekét a legnagyobb mértékben izgassa. A szóban forgó sejtelmeknek különben szinte testet adott az a tény, hogy a közbiztonsági bizottság értesülése szerint három-négy hete egész sereg emigráns szökött vissza Franciaországba. Nyilvánvaló volt, hogy ezek az emberek nemhiába kockáztatják az életüket, s szándékuk a valószínűség szerint egyéb nem lehetett, mint hogy megszöktessék a királyi családot. A konvent Osselin indítványára rettenetes határozatot tett közzé. E rendelet halálbüntetéssel fenyegette meg a hazatérő emigránsokat, s minden franciát, aki emigrálni készült. Halállal bünteti azokat, akik segédkezet nyújtanak valamely emigráns visszajöveteléhez, vagy segítenek kiszökni valakit az országból. Az is halállal bünhődik, akinek a lakásán emigránst találnak. Ez a rettenetes törvény vezette be a terrort. Már csak a gyanúsakra vonatkozó törvényt kellett megszavazni.

Maison Rouge lovagnak, a forradalom e buzgó és vakmerő ellenségének megérkezése Párizsba, s megjelenése a Temple környékén, a legszigorúbb intézkedéseket vonta maga után. A gyanús házakat az eddiginél sokkal szigorúbban kutatták át. De néhány emigráns asszonytól, akiket letartóztattak, s néhány aggastyántól - akik nem vitatták el hátralévő pár napjukat a hóhértól - eltekintve, egyebet nem találtak.

El lehet képzelni, mennyi dolguk volt ez eset következtében néhány napig a szekcióknak, s hogy a Lepelletier-szekció - mely a legbefolyásosabbak egyike volt - titkárának nem maradt sok ideje arra, hogy ismeretlen hölgyére gondoljon. Előbb, mint ahogy megfogadta, mikor elhagyta az ódon St.-Jacques utcát, felejtetni próbált. Szívébe zárta kalandjának részleteit, s Lorin barátjának nem vallott be semmit. De Lorinneknak, aki vidám és közlékeny természetűnek ismerte barátját, most, mikor azt kellett látnia, hogy álmodozóvá lesz, és a magányt keresi, nem kellett soká tünődnie, hogy rájöjjön: barátját Cupido nyíla sebezte meg. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a francia királyság tizennyolc százados fennállása óta nem használtak el annyi mitológiai képet, mint az Úr 1793-ik esztendejében.

A lovagot azonban nem fogták el. Hallani sem lehetett róla többé. A gyermekétől is megfosztott özvegy királyné magányosan siratta lányával és nővérével együtt. A trónörökös pedig Simon varga kezei között megkezdte vesszőfutását, mely két esztendeig tartott, míg végre megtérhetett ő is szüleihez.

Egy pillanatnyi csend volt. A hegypárt tűzhányója pihent, s gyűjtötte a lávát, hogy elöntse a girondistákat. Maurice-ra oly nyomasztólag hatott ez a csend, mint a vihar előtti légnyomás, és nem tudván, mit kezdjen szabad idejével, melyet csak érzelmének izgalma töltött be, a levelet olvasgatta, a zafirgyűrűt csókolta, s esküje ellenére eltökélte, hogy még egy kísérletet tesz, egy utolsót, a hölgy föl kutatására. A fiatalembernek volt egy ötlete. Elmegy a fűvészkerti szekcióba, és útba igazítást kér kollégájától, a titkártól. Ettől a lépéstől azonban visszatartotta az a sejtelve, hogy a szép ismeretlen nyilván valami politikai cselszövésbe bonyolódott, s így az irányában elkövetett legcsekélyebb indiszkréción a hölgy életébe kerül. Vérpádon látni ezt az angyalfejet: ez a gondolat megfagyasztotta a vért Maurice ereiben.

Arra határozta hát el magát, hogy egyedül és információk nélkül folytatja a nyomozást. Terve különben igen egyszerű volt. A házak kapui alatt kifüggesztett lakók névsorából megszerzi az első nyomot. Aztán sorra kikérdezi a házmestereket, s így talán világosságot derít a dologra. Mint a Lepelletier-szekció titkárának, jogában áll kivallatni a házmestereket. Maurice-nak

sejtelve sem volt természetesen arról, hogy mi a neve az ismeretlen hölgynek. Itt csak analógiákra támaszkodhatott. Nyilvánvaló, hogy a bájos teremtés neve összhangban kell hogy álljon külsejével. Csak olyan neve lehetett, mint egy tündérnek, vagy angyalnak. S amikor a földre érkezett, úgy üdvözölték jöttét, mintha felsőbbrendű lény szállt volna alá.

A neve feltétlenül útba fogja igazítani.

Maurice durva szövésű barna carmagnole-ba öltözött, fejébe nyomta a vörös sipkát, és anélkül, hogy valakit értesített volna, elindult felfedező útjára. Vastag, görcsös botot vitt magával abból a fajtából, amit alkotmányoknak neveztek. A szíjra fűzött bot herculesi fegyver volt. Zsebében hordott egy írást, mely igazolta, hogy a Lepelletier-szekció titkára. Erre mind testi épségének, mind erkölcsi fellépésének érdekében szüksége volt. Újra bejárta a St.-Victor, a Vieille St.-Jacques utcákat, végigolvasva a lemenő nap fényénél a kapualjakban a többé-kevésbé gyakorlott írással közzétett lakók névsorát. Talán a századik házat járta, tehát a századik névsort olvasta végig anélkül, hogy az ismeretlen hölgynek legkisebb nyomára is akadt volna. Hiszen azt tűzte ki föltételül magának, hogy egy álomszerű nevet kell találnia. Egyszer csak egy derék varga, akinek feltűnt a kapualjban álldogáló fiatalember türelmetlen arckifejezése, mellyel a lakók jegyzékét olvasta, lépett ki ajtajából, kaptafával és árral a kezében, s szemüvege alól Maurice-ra pislantva, megszólalt:

- A ház lakói után érdeklődsz? Csak kérdezz, tőlem mindent megtudhatsz.
- Köszönöm polgártárs - felelte Maurice -, egy barátom nevét keresem ezen a listán.
- Hogy hívják, polgártárs? Mindenkit ismerek a környéken. Hol lakott a barátod?
- Azt hiszem, a régi St.-Jacques utcában, de lehet, hogy már elköltözködött.
- Hogy hívják? A nevét mondd meg.

Maurice, aki erre a jelenetre nem készült el, egy pillanatig habozott. Aztán azt mondta, ami éppen az eszébe jutott:

- Renének - mondta.
- S mi a foglalkozása?

A környéken főleg cserzők laktak.

- Cserzőlegény - szólt Maurice.
- Akkor a mestert kéne megkérdezni - mondta egy polgár, aki megállt mellettük, s félig jóindulattal, félig bizalmatlanul nézett Maurice-ra.
- Igaz is - mondta a portás -, a mesterek ismerik munkásaik nevét, s éppen itt jön Dixmer polgártárs, aki műhelytulajdonos, s ötven munkást foglalkoztat, ő majd útbaigazít.

Maurice hátrafordult, s egy magas, jóindulatú arckifejezésű polgárral találta szembe magát, kinek tisztos ruházata jómódú körülményekre vallott.

- Csakhogy a családnevet is tudni kéne - folytatta a polgár.
- Mondtam már, René.
- René az keresztnév, a családnevét kellene tudni. Én a munkásaimat családnevük alapján veszem fel.
- Sajnálom - szólt Maurice, akit ez a faggatás idegessé tett -, a családja nevét nem tudom.

- Micsoda - szólt mosolyogva a polgár, amit Maurice gúnyosnak talált -, nem tudod polgártárs a barátod nevét?

- Nem én.

- Akkor aligha találsz rá.

Azzal a polgár udvariasan köszönt Maurice-nak, és néhány lépéssel odébb eltűnt a St.-Jacques utca egyik házában.

- Az már igaz, hogy ha nem tudod a barátod nevét... - mondta a házmester.

- Hát mit csináljak, ha nem tudom? - mondta Maurice, aki nem bánta volna, ha rosszkedvét kitöltheti valakin, sőt szinte kereste az összetűzést. - Ehhez mit szólsz?

- Nem szólok én semmit, polgártárs. De hát ha nem tudod a barátod nevét, akkor alig valószínű, hogy megtaláld, mint ahogy Dixmer polgártárs is megmondta.

Azzal a házmester polgártárs vállvonogatva visszatért kapu alatti fülkéjébe.

Maurice szívesen elagyabugyálta volna a házmester polgártársat, de öreg ember volt, s ennek köszönhetően, hogy megmenekült az ütlegektől. Lett volna csak húsz évvel fiatalabb, Maurice megbotránkoztató példáját adta volna annak a ténynek, hogy az emberek lehetnek egyenlők a törvényben, de az erőben semmi esetre sem azok. Különben is esteledett. Maurice-nak fel kellett használni az időt arra, hogy a besötétedés előtt még a szomszédos utcácskát átkutassa. Minden kapualjba bekukkantott, minden sarkot kifürkészett, minden kerítésen benézett, minden falnál lábujjra állt, minden rácsozatba s minden kulcslyukba bepillantott, bekopogtatott néhány elhagyatott üzletbe, de nem kapott választ. Majdnem két óra hosszat töltött el ezzel a hasztalan hajszával.

Kilencet harangoztak. Koromsötét volt az utca, elcsendesült a világ, egy lélek sem járt az elhagyott utcákon, mintha az élet eltette volna magát másnapra.

Maurice elkeseredetten már-már abba akarta hagyni a hiábavaló vesződéseket, mikor egyszerre csak egy keskeny faszor végén fényt pillantott meg. Befordult a sötét átjáróba, és észre vette, hogy abban a pillanatban, amikor az utca sarkán feltűnt, egy kíváncsi fej, mely a kertfal mögül a fák sűrűjéből több mint egy negyedóra óta figyelte minden mozdulatát, most hirtelen eltűnt a fal mögött. Pár perccel ezután három ember fordult ki egy kis ajtón, mely ugyanabból a falból nyílt a közbe, míg egy negyedik elővigyázatosságból bezárta az ajtót. Maurice a faszor végén egy udvarba jutott. A világosság, amit észrevett, az udvar másik feléről jött. Kopogtatott egy elhagyott, szegényes kinézésű ház ajtaján. De alighogy kopogott, kialudt a fény. Maurice újból zörgetett, de senki sem felelt. Be kellett látnia, hogy szándékkal nem vesznek tudomást róla. Láta, hogy hiába kopogtat, átment az udvaron, és visszament a fák alá. Ugyanakkor a ház ajtaja csendesesen kinyílt, három ember lépett ki, éles sípszó hallatszott. Maurice visszafordult, s három imbolygó árnyékot látott, botja kétszeres hosszának megfelelő távolságban. A sötétben, melyhez szemei hozzászoktak, három pengét látott felvillanni. Láta, hogy körülfogták. Botjával szét akart csapni, de a köz oly keskeny volt, hogy botja a két házfalat érte. Ugyanakkor oly erős csapás érte a fején, hogy beleszédült. Ez annak a négy embernek a váratlan támadása volt, akik a falból léptek ki. Heten vetették magukat egyszerre Maurice-ra, s kétségbeesett erőlködése ellenére letéperték, kezeit megkötözték, és bekötötték szemét. Maurice néma maradt, nem kiáltott segítség után. Aki bátor és bízik magában, az restell idegen segítség után kiabálni. Különben oly elhagyatott volt az utca, hogy kiabálhatott volna, nem hallotta volna meg senki. Az is eszébe jutott, hogy miután a szemét bekötötték, nyilván nem szándékuk nyomban megölni őt. Összeszedte hát teljes lélekjelenlétét, és várta, mi fog történni vele.

- Ki vagy? - kérdezte egy hang, még lihegve a viaskodás hevétől.
- Akit meg akartok ölni - szólt Maurice.
- Sőt már meg is öltünk, ha kiabálsz, vagy segítségért kiáltasz.
- Ha szándékom lett volna kiabálni, akkor nem vártam volna eddig.
- Hajlandó vagy válaszolni kérdéseinkre?
- Csak kérdezzetek, majd meglátom, felelek-e.
- Ki küldött ide?
- Senki.
- Tehát saját jószántadból jöttél ide?
- Igen.
- Hazudsz.

Maurice szörnyű erőfeszítést tett, hogy kiszabadítsa kezeit, de ez nem sikerült.

- Sose hazudok - mondta.
- Mindegy, akár jószántadból jöttél ide, akár küldtek, kémkedni jöttél.
- Gyáva kutyák!
- Mi gyávák vagyunk?
- Igen, mert heten vagy nyolcan vetitek rá magatokat egy megkötözött emberre, és sértegetitek. Gyáva kutyák!

Maurice heves kifakadása nem ingerelte föl ellenfeleit, sőt megnyugtatta őket. Ez a kifakadás arra vallott, hogy a fiatalember tényleg nem az, amivel vádolják. Ha kém lenne, akkor most reszketne és kegyelemért esdekelne.

- Nem sérteget itt téged senki - szólalt meg egy szelídebb, de a többiekénél parancsolóbb hang. - A mi időnkben nem szégyen a kémkedés. Csak éppen életveszélyes.
- Üdvözlöm azt, aki e szavakat mondta. Kérdezz, őszintén fogok felelni.
- Miért jöttél erre a vidékre?
- Egy nőt keresek.

Ezt a kijelentést a hitetlenség moraja fogadta. A moraj erősbödött, és viharra lett.

- Hazudsz - ismételt az előbbi hang. - Errefelé nincsenek nők, s mi tudjuk, mit értsünk nő alatt. Errefelé nem kereshetél nőt. Valld be a szándékodat, vagy véged van!
- Ugyan, ugyan - szólt Maurice. - Nem vagytok ti haramiák, hogy ok nélkül öljete.

Maurice ismét megkísérelte, hogy kiszabadítsa kötelékeiből kezeit. De hirtelen fájdalmas és éles hidegség érintette mellét. Önkéntelenül visszariadt.

- Aha, ezt érzed, ugye? - szólalt az egyik. - Ez csak egyikünk volt, vedd tudomásul, hogy még nyolcan vagyunk.
- Hát végezzetek velem! - szólt Maurice, beletörődve. - Legalább készen leszünk.
- Ki vagy, beszélj! - szólalt meg a szelíd, parancsoló hang.
- A nevemet akarjátok tudni?

- A nevedet.

- Maurice Lindey vagyok.

- Kicsoda? - kérdezte egy hang. - Maurice Lindey, a forrad... A hazafi? Maurice Lindey, a Lepelletier-szekció titkára?

Ezek a szavak oly bensőséggel hangzottak, amelyben nem lehetett tévedni. Akármit felel is rájuk, Maurice tudta, hogy ezzel a sorsát pecsételi meg. Maurice képtelen volt arra, hogy gyáván viselkedjék. Mint egy spártai, kihúzta magát, és határozott hangon felelt:

- Igen, Maurice Lindey vagyok, a Lepelletier-szekció titkára. Hazafi, forradalmár és jakobinus. Legszebb napom az lesz, amikor a hazáért halok meg.

Halálos csend fogadta e szavakat. Maurice Lindey lélekben felkészült arra, hogy a penge, amelynek hegyét érezte, átjárja szívét.

- Igazat mondtál? - szólalt meg pár pillanat múlva, némi izgalommal egy hang. - Ne hazudj, fiatalember!

- Kutassátok ki a zsebeimet - szólt Maurice -, nálam van az igazolványom. Nézzétek meg az ingemet, ha nem öntötte el a vérem, meglátjátok rajta az M. és L. monogramot.

Maurice érezte, hogy erős karok felemelik, s pár pillanatig viszik magukkal. Ajtó nyílott, majd egy második. De a második keskenyebb volt, mint az első, mert az emberek, akik vitték, alig fértek be rajta. Az ismeretlen egyének tovább suttogtak egymás között.

- Végem van! - gondolta Maurice. - Ezek követ tesznek a nyakamra, és bedobnak a folyóba.

De pár pillanat múlva érezte, hogy hordozói lépcsőkön viszik fölfelé. Melegebb levegőt érzett. Érezte, hogy székre ültetik. Hallotta, hogy egy ajtóra kétszer ráfordítják a kulcsot, hogy valaki távozik. Érezte, hogy egyedül van. Feszülten fülelt, mert tudta, hogy élete egy szótól függ, s mintha ugyanazt a hangot hallotta volna, mely oly szelídnek és határozottnak tűnt föl előtte, amint így szól a többiekhez:

- Tanakodjunk.

Geneviève

Egy negyedóra telt el, mely Maurice-nak egy századnak tűnt, ami érthető is. Ez a szép, erőteljes fiatalember arról álmodozott, hogy odaadó barátaival nagy dolgokat fog végrehajtani. Most váratlanul arra a sorsra jutott, hogy életét valami rút csapdában veszítse el. Sejtette, hogy valami szobába zárták, de vajon örködnek-e künn? Ismét megpróbálta elszakítani kötelékeit. Acélizmai megduzzadtak és megfeszültek, a kötél húsába vágódott, de nem szakadt el. Az volt a legrettenetesebb, hogy hátrakötötték a kezeit, s még szeméről sem tudta letépni a kendőt. Ha legalább látna, talán el tudna szökni valahogyan. De erőlködéseiben nem zavarta senki, s nem hallott hangot maga körül. Ebből arra következtetett, hogy egyedül van.

Valami puha, tompa anyagot érzett a lábai alatt, homokot vagy talán porhanyó földet. Éles, átható növényi eredetű szagot érzett. Maurice-nak az a benyomása támadt, hogy valami üvegházba vagy hasonlóba került. Néhány lépést tett, falba ütközött, megfordult, tapogatódzott, érezte, hogy szerszámok vannak körülötte, és felkiáltott örömeiben. Hallatlan erőfeszítéssel sikerült a szerszámokat egymás után végigtapogatnia. Szabadulása most már csak idő kérdésének látszott. Ha a véletlen vagy a gondviselés ad még öt percet, s ha talán a szerszámok között éles pengéjút talál, akkor megmenekül.

Lapát került a kezébe. Maurice úgy össze volt kötözve, hogy percekbe került, míg a lapátot úgy tudta fordítani, hogy a vasát felfelé állítsa. Csípőjével a falhoz feszülve, elvágta, illetve lereszelte a csuklóját szorító kötelet. Sokáig kellett vesződnie, mert a lapát tompa volt. Csurgett az izzadság a homlokáról, közeledő lépteiket hallott. Egy utolsó, kétségbeesett, rettenetes erőfeszítésére a félig elnyiszált kötél elszakadt. Maurice felkiáltott örömeiben. Most tudta, hogy ha már meg kell halnia, legalább védheti magát. Letépte a kendőt a szeméről. Eltalálta: üvegház volt ez, ahova azokat a délszaki növényeket helyezték el, amelyek nem tűrik a hidegebb időt. Egy sarokban ott heverték a kerti szerszámok, melyek közül egyiknek szabadulását köszönhetette. Szemben ablak volt, odarohant, az ablak vasráccsal volt ellátva, s fegyveres őr állt előtte. A kert másik végében, mintegy harminclépésnyi távolságban, kis kerti házikó volt. Ablakán le volt húzva a redőny, de a függönyön át fény látszott. Maurice az ajtóhoz lépett és hallgatódzott. Az ajtó előtt őr járt fel és alá. Ennek az őrnek a lépteit hallotta az imént. A folyosó végéből azonban összevissza hangokat hallott. A tanakodás nyilván vitává fajult el. Maurice nem tudta a szavak értelmét kivenni, csak egyes szavakat értett az egészből, és ezek a szavak mintha gyorsabban repültek volna a többiekénél, így hangzottak: kém, törhalál. Maurice még feszültebben figyelt. Ajtó nyílt, s most tisztábban hallotta a beszédet.

- Kétségtelen - mondta valaki -, hogy kém ő, aki rájött valamire, s akit azért küldtek ide, hogy nyomozza ki titkainkat. Ha szabadon engedjük, kiteszük magunkat annak, hogy feljelenet.

- Hát a szava? - kérdezte valaki.

- Szavát adja, és aztán elárul bennünket. Hát úriember ő, hogy a szavára adni lehessen?

Maurice fogait csikorgatta arra a gondolatra, hogy egyesek még mindig azt hiszik, hogy csak a nemesemberek tartják meg a szavukat.

- Azt se tudja, kik vagyunk, hogyan jelentsen fel?

- Igaz, hogy nem ismer bennünket és nem tudja, mit tervezünk, de tudja a címünket és eljön fedezettel.

Az érv döntő hatást tett.

- Szóval - szólalt meg az a hang, amely Maurice-nak több ízben feltűnt, s melyet a főnök hangjának tartott - miben maradunk?

- Abban, amit mondtam. Nem értem az ön nagylelkűségét. Nem tudom, ha a közjóléti bizottság kezébe kerülnénk, így bánnának-e el velünk.

- Szóval az urak megmaradnak elhatározásuk mellett.

- Feltétlenül, s remélem, nincs ellenvetése.

- Csak egy szavam van, urak, s én amelletl vagyok, hogy engedjük szabadon. Önök hatan vannak, és mind a hatan a halálára szavaznak. Tehát haljon meg.

A Maurice homlokáról csurgó verejték jéghideg lett.

- Kiabálni, üvölteni fog - mondta a hang. - Elküldték legalább Dixmer-nét?

- Semmiről sem tud, a szomszéd pavilonban van.

- Dixmer-nét - suttogta Maurice -, most már kezdem érteni a dolgot. Annál a cserzőmesternél vagyok, akivel a St. Jacques utcában beszéltem, s aki kinevetett, hogy nem tudom megnevezni barátomat. De miféle érdeke lehet egy cserzőmesternek abban, hogy meggyilkoltasson? Annyi bizonyos, hogy nem adom az életemet olcsón.

S az ártatlan szerszám után kapott, mely félelmetes fegyvernek látszott a kezében. Aztán megint az ajtó mögé állt, s úgy helyezkedett el, hogy mögéje kerüljön, ha rányitják. Szíve hevesen dobogott, szinte hallani lehetett a csöndben ütését. Egyszerre csak egész testében megremegett. Ezt hallotta:

- Higgycék el az urak, legokosabb, ha betörjük az ablaküveget, s a rácson át lelőjük.

- A puská nem jó - szólalt meg egy másik hang. - Lärmás és elárul bennünket. Á, itt jön Dixmer. Hol a felesége?

- Benéztem a függönyön, nem tud semmiről sem, olvas.

- Dixmer, maga dönt. Lelőjük, vagy leszúrjuk?

- Szúrjuk le! Gyerünk!

- Gyerünk! - ismételték hatan.

Maurice a forradalom gyermeke volt, vasból volt a szíve, lelke hitetlen volt és kemény, mint többeknek abban a korban. De erre a *gyerünk* szóra, mely az ajtó mögött hangzott, s mely a halált jelentette, eszébe jutott az a mozdulat, melyre anyja tanította, mikor letérdelt vele, hogy imádkoztassa. A léptek közeledtek, megálltak az ajtó előtt, aztán a kulcs megcsikordult a zárban, s az ajtó lassan felnyílt. Mindez egy pillanatig tartott csak, s Maurice ezt gondolta közben:

- Ha verekedéssel töltöm az időt, megölnek. Rá kell rohannom a gyilkosokra, meg kell lepnem őket, kirohanok a kertbe, az utcára, és talán megmenekülök.

S nyomban vad kiáltással, melyben több volt a fenyegetés, mint az ijedtség, feldöntötte az első két embert, akik azt hívték, hogy meg van kötözve és nem lát, nem is számítottak támadásra, félrelökte a többieket, s vad iramban tovább rohant, a folyosó végén tárt ajtót látott, mely a kertre nyílt, kirohant, tíz lépcsőfokot átugrott, a kertben volt, úgy-ahogy tájékozódva, a kapu felé szaladt. Két retesz volt a kapun, és be volt csukva. Maurice félrelökte a reteszeket, megnyomta a kilincset: nem volt kulcsa. Ezalatt üldözői kiértek a szabadba, és észrevették.

- Itt van - kiáltották -, lőj rá, Dixmer, lőj rá, öld meg!

Maurice nagyot ordított, be volt zárva a kertbe, a falakra pillantott, tíz láb magasak voltak. Mindez egy másodpercig tartott. Az üldözők már a sarkában jártak. Maurice mintegy harminc

lépéssel járt előttük. Úgy nézett maga körül, mint aki egy szalmaszáltól is segítséget remél. Megpillantotta a kioszkot, a redőnyt, s a fényt a redőny mögött. Egy ugrással a redőnynél termett, lerántotta, bedobta magát az ablakon, mely csörrenve tört össze mögötte, s egy világos szobába zuhant, ahol egy asszony olvasgatott a tűz mellett. Az asszony riadtan állt fel, és segítségért kiáltott.

- Állj félre, Geneviève, állj félre - ordított Dixmer -, hadd öljem meg!

S Maurice látta, hogy tízlépésnyi távolságból puskacsó mered rá. De alig vetett rá a nő egy pillantást, nagyot sikoltott, s ahelyett hogy félreugrott volna, Maurice és a puskacsó közé vetette magát. Ez a mozdulat a nagylelkű nőre irányította Maurice figyelmét, aki életét tette kockára. S most ő kiáltott fel.

Az ismeretlen hölgy volt, akit annyira keresett.

- Ön az, ön az! - kiáltotta.

- Csend! - mondta a nő.

Aztán a gyilkosok felé fordult, akik alaposan felfegyverkezve, az ablakhoz közeledtek.

- Ez egy kém! - kiáltott Dixmer, akinek szelíd és békés arcvonásai kérlelhetetlen elszántsággal torzultak össze. - Ez egy kém, tehát haljon meg!

- Kém? - szölt Geneviève. - Ő kém? Jöjjön ide, Dixmer. Csak egy szavamba kerül, hogy fölvilágosítsam tévedéséről.

Dixmer az ablakhoz lépett. Geneviève feléje hajolt, s halkán valamit súgott a fülébe. A cserzőmester felpillantott.

- Ő? - kérdezte.

- Ő az - mondta Geneviève.

- Bizonyos ebben?

A fiatal hölgy nem is válaszolt. Maurice felé fordult, és mosolyogva kezét nyújtotta neki. Dixmer vonásai most különös jóindulatú, de hűvös kifejezést öltöttek. Félretette puskáját.

- Az más - mondta.

Aztán intett társainak, hogy kövessék, félrevonult és néhány szót váltott velük, mire azok eltávoztak.

- Dugja el a gyűrűt - suttogta közben Geneviève. - Ezt a gyűrűt itt mindenki ismeri.

Maurice gyorsan lehúzta ujjáról a gyűrűt, és mellényzsebébe dugta. Néhány pillanat múlva Dixmer lépett be a pavilon ajtaján, ezúttal puskája nélkül, s Maurice-hoz lépett.

- Bocsásson meg, polgártárs - mondta -, sajnálom, hogy nem tudtam előbb, mennyire le vagyok kötelezve önnek. Feleségem, aki jól emlékezett arra a szívességre, amelyet március tizedikén este neki tett, elfelejtette az ön nevét. Szóval fogalmunk sem volt arról, hogy kivel volt dolgunk. Egyébként elhiheti, egy pillanatra sem vontuk volna kétségbe úri voltát és tisztességét szándékait. Tehát még egyszer kérem bocsánatát.

Maurice elképedt. Alig tudott a lábán állani, szédült s majd hogy hanyatt nem zuhant. A kályhához támaszkodott.

- Hát tulajdonképpen miért akartak megölni? - kérdezte.

- Megmondom a titkot, polgártárs - szölt Dixmer -, remélem, bízhatom önben. Amint már tudja, cserzőmester vagyok, és ez a műhely az enyém. A savak, amelyeket a nyersbőr cserzé-

sénél használok, többnyire tiltott áruk. A szolgálatomban álló csempészek szerint feljelentést tettem ellenem a tanácsnál. Mikor láttam, hogy ön a kapuban érdeklődik, gyanakodni kezdtem. Csempészeim még jobban megijedtek az ön vörös sapkájától és határozott fellépésétől, és nem is tagadom, el voltunk szánva arra, hogy megöljük.

- Azt tudom - mondta Maurice -, s ön nem mond újat. Hallottam, mit tanácskoztak, s láttam a puskáját.

- Még egyszer kérem, bocsásson meg - folytatta Dixmer megható emberségességgel. - Értse meg, hogy ebben a nagy felfordulásban Morand nevű társammal örült vagyona tettünk szert: Zsákokat szállítunk a hadseregnek. Körülbelül ezeröttszáz-kétezer zsákot csinálunk naponta. Hála a szerencsés körülményeknek, amelyekben élünk, a városi tanács úgy el van foglalva, hogy nincs ideje átvizsgálni számadásainkat, úgyhogy be kell vallanom, némileg a zavarosban halászunk. Annál is inkább, mivel, mint mondtam, csempészek útján szerezzük be az előkészítő anyagokat, és ezen körülbelül kétszáz százalék hasznunk van.

- Teringettét - szólt Maurice -, ez szép haszon, s most már értem, hogy oka volt feljelentésemről tartania, mely végét vetné ennek a szép keresetnek. De most, hogy ismer, remélem, megnyugodott, ugye?

- Most már a szavára sincs szükségem - szólt Dixmer.

Azzal Maurice vállára tette kezét, s mosolyogva nézett a szemébe.

- Nézze, most, hogy magunk közt vagyunk, nem mondaná meg, tulajdonképpen mit keres erre felé, fiatalember? Magától értetődik - tette hozzá a cserzőmester -, hogy nem kell válasszania, ha nincs kedve hozzá.

- Ha jól emlékszem, mondtam már - dadogta Maurice.

- Nőt mondott - szólt a polgár -, emlékszem, valami nőről beszélt.

- Édes istenem, ne vegye rossz néven, polgártárs - szólt Maurice -, elvégre értem, hogy magyarázattal tartozom önnek. Egy asszonyt keresek, akit álarcban láttam, s aki azt mondta nekem, hogy ezen a környéken lakik. Nem tudom sem a nevét, sem a lakását, sem a foglalkozását. Csak azt tudom, hogy bolondul szeretem, hogy alacsony termetű...

Geneviève magas volt.

- Hogy szőke, hogy jókedvű...

Geneviève barna volt, nagy barna szemekkel.

- Olyan kis masamód - folytatta Maurice. - Azért is öltöztem ilyen egyszerűen, hogy tessen neki.

- Most már mindent értek - szólt Dixmer angyali naivitással.

Geneviève fülig pirult, s hogy zavarát leplezze, elfordult.

- Szegény Lindey polgártárs - szólt Dixmer kacagva -, rossz negyedórát élt át miattunk, pedig hát magának igazán nem akartam rosszat. Hiszen közismert hazafi, testvér!... De tényleg azt hittem, hogy valami gazfickó visszaél a nevével.

- Ne is beszéljünk többet erről - szólt Maurice, ki úgy vélte, hogy eljött a távozás ideje. - Mutassa meg, merre menjek, és felejtsem el a...

- Mutassam meg, merre menjen? - kiáltott fel Dixmer. - Elengedjem? Szó se róla. Ma este éppen meghívtuk társammal együtt vacsorára ezeket a derék fiúkat, akik az imént önnek ki akarták tekerni a nyakát. Számítok arra, hogy velünk vacsorázik, már csak azért is, hogy lássa, nem olyan veszedelmes fickók ők, mint amilyenek mutatkoznak.

- Nem tudom - szólt Maurice boldogan, hogy néhány órát Geneviève-vel tölthet -, elfogadhatom-e.

- Hogy elfogadhatja-e? Hogyne fogadhatná. Olyan derék hazafiak ezek, akárcsak ön. De meg nem is hinném, hogy igazán megbocsátott, ha nem iszunk előbb egyet rá.

Geneviève hallgatott. Maurice a kánpadon érezte magát.

- Őszintén szólva - dadogta a fiatalember - félek, hogy terhükre leszek, polgártárs. Ez a ruha rajtam...

Geneviève félénken pillantott fel rá.

- Jó szívvel látjuk - mondta.

- Elfogadom, polgártársnő - szólt Maurice, meghajtva magát.

- Hát én megyek, megnyugtatom a társaimat - mondta a cserzőmester -, üljön addig a kályhához, kedves barátom.

Kiment, Maurice és Geneviève magukra maradtak.

- Uram - mondta a fiatal hölgy, s hiába próbált hangjának szemrehányó kifejezést adni -, ön megszegte a szavát, kíváncsiskodott.

- Én, asszonyom? - kiáltotta Maurice. - Talán kompromittáltam? Ebben az esetben bocsásson meg nekem. Nyomban távozom, és soha...

- Szent isten - kiáltott a nő és felugrott -, ön megsebesült. Csupa vér az inge.

Valóban, Maurice finom, hófehér ingén, mely oly ellentétben állt durva öltözékével, nagy vérfolt volt látható, mely már felszáradt.

- Ne nyugtalankodjék, asszonyom - mondta a fiatalember -, az egyik csempész törével kissé megkarcolt.

Geneviève elsápadt, s Maurice keze után nyúlt.

- Bocsásson meg - suttogta -, hogy rosszat tettek önnek. Ön megmentette az életemet, s én csaknem a halálát okoztam.

- De hiszen megvan a jutalmam érte, megtaláltam önt. Mert ugye nem hitte egy percre se, hogy mást kerestem.

- Jöjjön velem - szakította félbe Geneviève -, adok vásznat. Nem szabad, hogy vendégeink így lássák. Túlságosan szemükre vetné ezzel, amit tettek.

- Terhükre vagyok, ugye? - sóhajtotta Maurice.

- Legkevésbé sem, kötelességemet teljesítem - mondta a hölgy, és hozzátette: - nagy örömmel.

És egy szép fürdőszobába vezette Maurice-t, mely oly választékosan és fényűzően volt berendezve, amilyenre nem számított volna egy cserzőmester házában. Igaz, hogy a cserző milliomosnak mondta magát. Geneviève felnyitotta a szekrényeket.

- Válogasson - mondta -, mintha csak otthon lenne - s azzal visszavonult.

Mikor Maurice kilépett a fürdőszobából, Dixmer-vel találkozott, aki érte jött.

- Gyerünk, gyerünk, asztalhoz - mondta -, már csak magára várunk.

A vacsora

Mikor Maurice Dixmer és Geneviève kíséretében belépett az ebédlőbe, mely az épületnek abban a részében volt, ahová először vitték, már meg volt terítve, de a szoba még üres volt. A hat meghívott egymás után érkezett. Többnyire divatosan öltözött, kellemes megjelenésű fiatalemberek voltak, egyik-másik carnagnole-ban piros sapkával. Dixmer bemutatta nekik Maurice-t, hangsúlyozván mivoltát és érdemeit. Aztán Maurice felé fordulva:

- Íme, Lindey polgártárs - szólt -, ezek azok az urak, akik üzleti ügyeimben a kezemre járnak. A kor szellemének és a forradalmi elveknek megfelelően, amelyek eltörölték a hierarchiát, a legszentebb egyenlőség alapján érintkezünk egymással. Ugyanannál az asztalnál találkozunk kétszer naponta, s boldogok vagyunk, hogy önnel is megoszthatjuk, amink van. Foglaljanak helyet, polgártársak.

- És... Morand urat nem várjuk meg? - szólt félénken Geneviève.

- Igaz - mondta Dixmer. - Morand polgártárs, mint már említettem önnek, üzlettársam. Ő intézi, ha szabad e szóval élnem, üzletem erkölcsi ügyeit. Ő vezeti a könyveket, nála van a kassza, ő fizeti a számlákat, az ő kezén megy át a pénz, szóval neki van a legtöbb dolga. Ebből következik, hogy néha elkésik. Megyek is és szólok neki.

Ebben a pillanatban lépett be Morand polgártárs a szobába. Alacsony, barna, sűrű szemöldökű ember volt. Fekete szemei előtt kék pápaszemet viselt, mint az olyan emberek, akiknek látását elgyöngítette a sok munka, de pápaszeme ellenére látni lehetett, hogy a pillantása éles. Maurice első szavaiból ráismert arra a szerény és parancsoló hangra, mely az általa kihallgatott rettenetes vita folyamán állandóan békés megoldást javasolt. Morand úr barna ruhát hordott nagy gombokkal, fehér selyemmellényt, melyet a vacsora folyamán többször végigsimított kezével. Ezt a finom és fehér kezet Maurice ugyancsak megcsodálta, talán, mert egy cserzőmester keze volt.

Asztalhoz ültek. Morand polgártárs Geneviève jobbján foglalt helyet, balján Maurice ült. Dixmer szemben ült feleségével, a többi meghívott összevissza helyezkedett el, a hosszúkás asztal mellett. A vacsora kitűnő volt. Dixmer az iparosember jó étvágyával evett, és sok szeretetreméltósággal kínálgatta vendégeit. A munkások, illetve azok, akik munkásokként szerepeltek, jókedvvel és vidáman falatoztak. Morand polgártárs ritkán szólalt meg, még kevesebbet evett, majdnem semmit sem ivott, és ritkán mosolygott. Maurice mély rokonszenvet érzett irányában, talán amiatt, amire hangja emlékeztette. De nem tudott tisztába jönni korával, és ez nyugtalanította. Hol negyven-negyvenöt éves embernek látta Morand-t, hol egészen fiatalnak. Dixmer szükségét érezte, hogy asztalhoz ülve megmagyarázza társaságának, miért lát vendégül egy idegent. Ezt a feladatát kissé könnyedén intézte el, olyan ember módján, aki nem ért a hazugsághoz. De úgy látszott, hogy a meghívottak nem fektetnek súlyt az érvelésre, mert a gyáros ügyetlensége ellenére, mellyel a fiatalembert bemutatta, beszéde mindenkit kielégített. Maurice csodálkozva pillantott rá.

- Szavamra - gondolta -, az orromnál vezetem magamat. Ez az ember-e az, aki alig egy órája dühös tekintettel, fenyegető hangon puskával üldözött, és meg akart ölni? Hősnek vagy gyilkosnak néztem. Mire nem képes egy hadseregszállító!

Miközben ezeket a megfigyeléseket tette, Maurice oly mély fájdalmat és örömet érzett, hogy egészen belezavarodott. Végre rátalált a soká keresett szép ismeretlenre. Neve szelíd volt, mint ahogy megálmodta. Részeg volt a boldogságtól közelében. Odaadással hallgatta szavait,

hallgatta hangját, melynek édes zengése szívébe markolt. De amit látott, az fájdalmat okozott neki.

Geneviève nem változott meg. A viharos éj álmára a valóság nem cáfolt rá. Előkelően öltözött, fennkölt gondolkozású, bús pillantású úrihölgy volt. Nyilván azok közül az előkelő hölgyek közül való, akik a nemesség vagyoni állapotának fokozatos romlása következtében a polgári és kereskedő osztályba voltak kénytelenek beházasodni, mint az ezekben a hírhedt esztendőkből oly gyakran megtörtént. Dixmer derék embernek látszott; kétségtelenül gazdag volt, Geneviève irányában figyelmes; ama férjek egyike, akik minden igyekezetükkel boldoggá akarják tenni feleségüket. De be tudta-e tölteni jóindulattal, vagyonnal azt az irtózatot, ami a költői lelkületű, disztinált, elragadó fiatal hölgy, s az anyagias, üzletekkel elfoglalt, hétköznapi megjelenésű férfi között tátongott? Vajon milyen érzelemmel pótolta Geneviève ezt a hiányt? Sajnos, a véletlen felfedte ezt Maurice előtt: szerelemmel. S vissza kellett térnie ahhoz a sejtelméhez, mely a hölggyel való találkozás első estéjén támadt benne: akkor is légyottról jött.

Geneviève-nek szeretője van!... Maurice-t mélyen lehangolta ez a gondolat. Elszomorodott, sajnálta, hogy eljött, s hogy gyöttri magát azzal a méreggel, amelynek szerelem a neve. De mikor erre a szelíd, tiszta és zengő hangra figyelt, s a hölgy átlátszó, mély szemébe pillantott, melyen át lelke mélyébe látott, s iránta való aggodalomnál egyebet nem olvasott ki, Maurice újra kételkedni kezdett abban, hogy ez az őszinte lélek tiltott utakon járhat, s most keserű fájdalommal gondolt arra, hogy testestül-lelkestül e becsületes arcú, de durva szellemű polgáré, és az övé nem lesz soha.

Politikáról beszéltek, mint ahogy nem is történhetett másképp. Ebben a korban mindenütt ott volt a politika, a tényérokra festve, a falakra pingálva.

Egyszer csak az egyik vendég, ki eddig nem szólalt meg, megkérdezte, hogy mi van a Temple foglyaival. Maurice önkéntelenül megremegett e hang hallatára. Az az ember szólalt meg, akitnek kardját torkán érezte, s aki mindvégig a legzordabbul követelte halálát. De ez az ember, akit Dixmer becsületes munkavezetőnek mutatott be, a leghazafiasabb és a legforradalmibb elveket hangoztatta, amivel csakhamar megnyerte Maurice szimpátiáját. Hiszen Maurice sem volt ellensége, bizonyos körülmények között, az erőteljes fellépésnek. Ez volt a kor divatja, és ezt az elvet testesítette meg Danton, az apostol, a hős. Maurice e férfi helyében, kinek hangja szörnyű élményét újra emlékezetébe idézte, karddal a kezében támadt volna arra, akit kémnek tart, s könyörtelenül, de lovagiasan mérkőzött volna vele meg ott a kertben, de nem gondolt volna arra, hogy orvul gyilkolja le. Ám egy egyszerű cserzőlegénytől nem várhatta volna azt, amit a helyében ő, Maurice cselekedett volna.

E szélsőséges gondolkodású férfiú, ki magánéletében nyilván pontosan követte vad elveit, szóba hozta a Temple-t, s csodálkozott azon, hogy a foglyokra állandóan bizottság ügyel fel, kiket könnyű megvesztegetni, s oly városi hivatalnokok, kiket könnyű kísértésbe ejteni.

- Ez igaz - szólta Morand polgártárs -, de vegyük figyelembe, hogy mind ez ideig a városi tisztviselők magatartása igazolta a nemzet által beléjük helyezett bizalmat, s merem állítani, hogy a történelemben nemcsak Robespierre nevéhez fog fűződni a megvesztegethetetlen jelző.

- Ez kétségtelen - vette át a szót az előbbi -, de amiért valami még nem történt meg, balgaság lenne azt hinni, hogy meg sem történhetik. A nemzetőrséggel ugyanez az eset - folytatta a munkavezető. - A különböző szekciók csapatai felváltva szolgálnak a Temple-ban. Nem tételezhető-e fel, hogy egy húsz-huszonöt emberből álló csapatban akadhat nyolc-tíz elszánt fickó, kik egy szép éjszaka legyilkolják az öröket, és megszőktetik a foglyokat.

- Bah - szólt Maurice -, az ötlet gyenge. Emlékszel, polgártárs, három vagy négy héttel ezelőtt megpróbálták, és nem sikerült.

- Nem sikerült - folytatta Morand -, mert az egyik arisztokrata, aki becsempészte magát a csapatba, oly könnyelmű volt, hogy szóváltás közben úrnak nevezett valakit.

- Ez a terv már csak azért sem sikerülhet - szólt Maurice, aki mindenáron bizonyítani akarta, milyen megbízható a köztársaság rendőrszervezete -, mert már tudják, hogy Maison Rouge lovag Párizsba érkezett.

- Bah - szólt Dixmer.

- Tudják, hogy Maison Rouge lovag Párizsban van? - kérdezte hidegen Morand. - S azt is tudják, hogy jött ide?

- Természetesen.

- Teringettét - szólt Morand, Maurice felé hajolva, hogy a szemébe nézzen -, ezt magam is szeretném tudni. Mindeddig senkitől sem hallottam erről pontosabban. Ön, polgártárs, aki Párizs egyik legfontosabb szekciójának titkára, bizonyára jobban van értesülve.

- Valóban - szólt Maurice. - Amit mondok, az tiszta igazság.

Valamennyi vendég, Geneviève-et is beleértve, feszült figyelemmel hallgatta végig a fiatal-ember előadását.

- Nos - kezdte Maurice -, Maison Rouge lovag, úgy látszik, a Vendée-ből jött. Szokásos szerencsével háborítatlanul jött keresztül az országon. Még nappal volt, mikor a roule-i vámhoz érkezett. Ott estig várakozott. Kilenc óra tájban egy parasztruhába öltözött nő hagyta el a vámot, aki bugyrában nemzetőrségi egyenruhát vitt a lovagnak. Tíz perccel később az asszony a lovaggal együtt bejött a városba. Az őr, aki az asszonyt egyedül látta kimenni, gyanút fogott, hogy egy férfi kíséretében tért vissza. Fellármázta társait, az őrség üldözőbe vette őket. Látván, hogy nyomukban vannak, a két bűnös egy palotába menekült, melynek a Champs Elysée-re nyíló hátsó kapuja befogadta őket. Minden jel arra vall, hogy a lovagra a Bar du Bec utca sarkán királyhű őrző várakozott. A többit tudják.

- Ejnye, ejnye - szólt Morand -, érdekes történet.

- S minden szava valóság - szólt Maurice.

- Nagyon valószerű, de mi lett a nővel? Tud erről valamit?

- A nő eltűnt, senki sem tudja, hogy ki volt.

Mintha Dixmer polgártárs és üzlettársa fellelegzett volna. Geneviève sápadtan, szótlan és mozdulatlanul hallgatta végig a történetet.

- De honnan veszik, hogy Maison Rouge lovag tagja volt az őrségnek, mely a Temple-ban oly riadalmat okozott? - kérdezte Morand, a jól ismert hűvös modorában.

- Egy hivatalnok barátom, ki éppen szolgálatban volt a Temple-ban, ismerte fel.

- Ismerte személyleírását?

- Valamikor látta őt.

- S miféle ember voltaképpen ez a Maison Rouge lovag? - kérdezte Morand.

- Alacsony, szőke, huszonöt-huszonhat éves, jóképű férfi, villogó szemei, pompás fogai vannak.

Mély csönd támadt.

- Ámde, ha a hivatalnok barát felismerte az állítólagos Maison Rouge lovagot, miért nem tartóztatta le nyomban? - kérdezte Morand.

- Nem tudta, hogy Párizsban van, s attól tartott, hogy hasonlatosság vezeti félre. Különbön kissé lanyha ember, aki a bölcsek és lanyhák elvét követte ez alkalommal. Kétkedett, tehát tartózkodott a cselekvéstől.

- Ön persze másképpen járt volna el, polgártárs - fordult Dixmer, nagyot nevetve, Maurice-hoz.

- Természetesen - szólt Maurice. - Talán tévedtem volna, de nem engedtem volna útjára Maison Rouge lovagot, a haza legveszedelmesebb ellenségét.

- Hogyan csinálta volna? - kérdezte Geneviève.

- Hogy csináltam volna? - szólt Maurice. - Édes istenem, igen egyszerűen. Lezártam volna a Temple kapuit, fellármáztam volna az őrséget, s nyakon csíptem volna a lovagot, ezekkel a szavakkal: „Maison Rouge lovag, mint a nemzeti ügy árulóját, letartóztatom önt.” S ha már nyakon csíptem, nem került volna ki a kezemből, esküszöm.

- S mi történt volna aztán? - kérdezte Geneviève.

- Bíróság elé került volna társaival együtt, s onnan a vérpadra. Ez az egész.

Geneviève összerázkódott, s ijedten pillantott szomszédjára. De Morand polgártárs ügyet sem vetett a pillantásra, s nyugodtan kiitta borát.

- Lindey polgártársnak igaza van - szólt. - Ezt kellett volna tennie. Sajnos, nem így történt.

- És vajon tudják-e, hol jár most Maison Rouge lovag? - kérdezte Geneviève.

- Bah - szólt Dixmer -, feltehető, hogy nem habozott soká, és látván, hogy terve nem sikerül, nyomban elhagyta Párizst.

- Sőt talán az országot - tette hozzá Morand.

- Szó sincs róla - szólt Maurice.

- Hogyan? Oly könnyelmű, hogy Párizsban maradt? - kérdezte Geneviève.

- Itt van a városban.

Maurice határozott állításait mindnyájan ámulattal vették tudomásul.

- Ez az ön feltevése, polgártárs - szólt Morand. - Csak feltevés.

- Nem, tényekről beszélek.

- Bevallom - szólt Geneviève -, nem tudom állítását elhinni, polgártárs. Megbocsáthatatlan könnyelműség lett volna részéről.

- Éppen önnek kellene megértenie, asszonyom, mi az, amit Maison Rouge lovag többre értékel személyes biztonságánál.

- Mi lehet az, ami itt tarthatja, a legrettenetesebb halálveszedelem ellenére is?

- Mi az? - kérde Maurice. - Édes istenem, a szerelem.

- Szerelem? - kérdezte Geneviève.

- Természetesen. Nem tudja, polgártársnő, hogy Maison Rouge lovag Antoinette-et szereti?

Három-négy félénk, erőltetett és hitetlen kacaj hangzott fel. Dixmer úgy nézett Maurice-ra, mintha legtitikosabb gondolatait akarná kiolvasni. Geneviève szeme könnybe lábadt, s Maurice-nak is feltűnt, mily gyengeség fogja el. Morand polgártárs kicsurrantotta poharából, melyet éppen szájához emelt, a bort, s oly sápadt lett hirtelen, hogy Maurice megijedt volna tőle, ha nem foglalta volna le e pillanatban figyelmét egészen Geneviève.

- E dolog nagyon meghatja önt, polgártársnő - suttogta Maurice.

- Asszonyi voltomra hivatkozott az imént. Ez az önfeláldozás minket, asszonyokat mindig meghat, még ha elveinkkel ellenkezik is.

- S Maison Rouge lovag szerelme annál meghatóbb, mivel állítólag még csak nem is beszélt a királynéval soha - szólt Maurice.

- Ej, Lindey polgártárs - szólt közbe az indulatos cserző -, ne vedd rossz néven tőlem, de amint látom, igen nagy jóindulattal kezeled ezt a lovagot.

- Uram - mondá Maurice, szándékosan használva a szokatlan megszólítást -, tisztelem a büszke és bátor férfiakat. De felveszem velük a harcot, ha ellenségeim sorában találkozom velük. Remélem is, hogy lesz alkalmam még szemben állani Maison Rouge lovaggal.

- És akkor? - kérde Geneviève.

- S ha szemben állunk... megküzdök vele.

A vacsora véget ért. Geneviève asztalt bontott. E pillanatban ütött az óra.

- Éjfél - szólt fagyosan Morand.

- Éjfél? - kérde Maurice - ily későn van már?

- Örülök, hogy ezt mondta - szólt Dixmer -, látom, hogy nem unatkozott, s ez reményt ad arra, hogy viszont fogjuk látni. Jó hazafi vagyok, s remélem, csakhamar meg fog róla győződni, polgártárs, hogy házukban baráti szívvel látjuk.

Maurice meghajtotta magát, és Geneviève felé fordulva:

- Ön is megengedi, polgártársnő, hogy ellátogassak?

- Nemcsak hogy megengedem, de kérem is erre - szólt örömmel Geneviève. - Isten önnel, polgártárs.

Ezzel visszavonult. Maurice elbúcsúzott a vendégektől, különösen Morand-tól, aki legjobban megnyerte tetszését, kezet fogott Dixmer-vel, s az este változatos eseményeitől kissé kábultan, de inkább jókedvvel, távozott.

- Kellemtelen találkozás - szólt Maurice távoztával sírva fakadva a fiatal hölgy férjéhez, aki szobájába kísérte.

- Ugyan. Maurice Lindey polgártárs, az ismert hazafi, szekciótitkár, a tiszta jellemű, népszerű és körülrajongott politikus, felbecsülhetetlen hasznára lehet egy szegény cserzőnek, aki csempészett holmit rejteget házában - szólt Dixmer mosolyogva.

- Azt hiszi, barátom? - kérdezte félénken Geneviève.

- Az ő barátsága a legjobb bizonyítvány és feltétlen menlevél. Mától kezdve, azt hiszem, maga Maison Rouge lovag is bizton érezhetné magát házában.

S inkább atyai, mint férji gyengédséggel homlokon csókolva nejét, otthagya a fiatal hölgyet, a kis kerti házban, melyet az egyedül lakott, s vendégeivel együtt átment a ház másik részébe.

Simon varga

Május elseje volt. A tél fagyos köde után mindenkinek jólesett az üde tavaszi levegő. A meleg napfény szelíden aranyozta be a Temple komor falait. A belső rácsos kapu mellett, mely a tornyot elválasztotta a kerttől, őrkatonák pipáltak és nevetgéltek. A három hölgy azonban a szép idő s az engedély dacára, vonakodott lemenni a kertbe. A királyné férje kivégzése óta sohasem hagyta el szobáját, mert nem akart elmenni a mellett a szoba mellett, amelyben a király lakott. Ama végzetes január huszonegyediké óta a torony párkányáról, melynek lőrésait posztóval vonták be, élvezte a jó levegőt. A nemzetőrök, akiknek tudomásuk volt a sétaengedélyről, hiába vártak tehát a hölgyekre egész nap a kertben. Öt óra tájban egy ember jött le a toronyból az őrség parancsnokához.

- Te vagy az, Tison apó? - mondá a jókedvű parancsnok.

- Én vagyok az, polgártárs; a barátodtól, Maurice Lindey-től hozok írást, amely szerint a Temple felügyelőbizottsága megengedte lányomnak, hogy este meglátogassa anyját.

- Te meg elmégy hazulról, amikor a lányod jön, elvetemedett szülő? - kérde az őrmester.

- Nem szívesen megyek, őrmester polgártárs. Bizony szerettem volna viszontlátni és megölelni a lányomat, kit két hónapja nem láttam, de mit csináljak? A parancs parancs, s nekem mennem kell. Viszem a jelentést a községtanácsra. Lenn már vár egy kocsi két csendőrrel, épp most, amikor szegény Zsófim jön.

- Szerencsétlen apa - mondá a káplár.

- Engedd ám a lányomat anyjához, ha jön, mert már eleped utána.

- Az írás rendben van - mondá az őrmester, akit az olvasó már ismer, mert hiszen Lorin volt -, tehát nincs kifogásom ellene. Ha jön a lányod, beengedjük.

- Köszönöm - mondá Tison. - Szegény feleségem boldog lesz. - És azzal útnak indult, hogy leadja jelentését a városházán.

- Szomorú dolog ez, őrmester - szolt egy nemzetőr. Tison után nézve, eltűnődve utolsó szavai fölött.

- Miért, Devaux polgártárs? - kérde Lorin.

- Hát hogyne - mondá a részvételtjes nemzetőr -, íme itt ez a kemény, kőszívű ember, a királyné fegyőre, akinek a szeme könnybe lábad az örömtől meg a fájdalomtól, hogy a felesége keblére szoríthatja gyermekét, míg néki távol kell lennie. Minek tűnődni ezen, ez szomorú.

- Bizony szomorú, nem is tűnődik rajta a könnyező öreg se.

- Min is tűnődne?

- Hát például azon, hogy az a szegény asszony, akit három hónapja nyomorgat, szintén nem látja a gyermekét. Az ő baja helyett a saját bajával törődik. Ez az egész. Igaz, hogy az az asszony királyné - folytatta oly gúnnyal, melynek értelmét nehéz volt átlátni -, s a királyné nem érdemli meg, hogy annyit foglalkozzunk vele, mint egy napszámossal.

- Mindegy, szomorú dolgok ezek - szolt Devaux.

- Szomorúak, de szükségesek - mondá Lorin.

- Igazad van, a legokosabb, ha az ember nem tűnődik rajta. - S szokása szerint dúdolni kezdett, amikor hirtelen nagy lárma hallatszott az őrség bal oldala felől. Káromkodás, fenyegetés, sírás.

- Mi az? - kérde Devaux.

- Valami gyerekhangot hallok - felelte a fülelő Lorin.

- Tényleg - szólt a nemzetőr -, szegény kis gyereket verik. Hiába, csak gyermektelen népeket szabadna itt tartani.

- Dalolsz-e tüstént? - kérde egy durva, részeges hang.

S egy elkényszeredett hang dalolni kezdett:

*Vétó asszony megmondta máris,
Hogy holnap vérbe fojtja Párizst.*

- Nem éneklek tovább - jelentette ki a gyermek.

- Dalolsz-e tüstént?

S a hang újra kezdte:

Vétó asszony megmondta máris...

- Nem éneklek - szólt a fiú. - Nem és nem és nem.

- Megállj, te taknyos - szólt a rekedt hang, és szíj suhogása hallatszott.

A gyermek fájdalmasan felüvöltött.

- A teremburáját - szólt Lorin -, az átkozott Simon veri már megint a kis Capet-t.

A nemzetőrök egyike-másika vállát vonogatta, néhányan mosolyogtak. Devaux felállt és távolabb ment.

- Mindig mondtam - morogta magában -, hogy apáknak nem szabadna ezen a helyen szolgálatot teljesíteni.

Most megnyílt egy alacsony kapu, s a királyi gyermek, a korbács elől menekülve, az udvarba szaladt. De háta mögül valami súlyos tárgy repült feléje, s combján találta.

- Jaj - kiáltott a gyermek. Megbotlott és a térdére esett.

- Hozod vissza tüstént a kaptafámat, te kutya!

A gyermek felkelt, és tagadólag rázta a fejét.

- Nem engedelmeskedsz? - kiáltotta az előbbi hang. - No megállj, majd mindjárt meglátod, mi lesz.

S mint egy vadállat a rejtékhelyéről, Simon varga előbújt fülkéjéből.

- Lassabban, hé - szólt homlokráncolva Lorin. - Mi készül itt, Simon varga?

- Ennek a farkaskölyöknek látom el a dolgát - szólt a varga.

- Mit vétett?

- Hogy mit vétett?

- Azt kérdem.

- Se dalolni nem akar, mint jó hazafihoz, se dolgozni, mint jó polgárhoz illik.
 - Mit törödsz vele? - kérdezte Lorin. - Talán azért bízta rád a nemzet Capet-t, hogy énekelni tanítsd?
 - Nono - mondá Simon elcsodálkozva. - Ne avatkozz a dolgomba, őrmester polgártárs. A magad dolgával törődj.
 - A magam dolgával? Azzal törődöm, amivel minden tisztességes embernek törődnie kell. Márpedig tisztességes ember nem tűrheti el, hogy a szeme láttára kínozzanak egy gyermeket.
 - Ej, egy zsarnok pereputtyát.
 - Egy gyermeket, aki nem felelős atyja bűneiért, aki ártatlan, akit tehát nem szabad büntetni.
 - Én meg azt mondom neked, azért bízták rám, hogy bánjak vele a kedvem szerint. Azt akarom, hogy énekelje a Vétó asszonyt, és énekelni fogja.
 - Te nyomorult - mondá Lorin -, hiszen Vétó asszony ennek a gyermeknek az anyja. A fiaddal is azt énekeltesd, hogy himpellér vagy?
 - Én? - ordított Simon. - Megállj, te komisz arisztokrata őrmester.
 - Csak ne sértegezz - szólt Lorin -, nem Capet a nevem. És engem nem lehet dalra kényszeríteni.
 - Lecsukatlak, te gonosz ci-devant!
 - Te csukatsz le engem? Próbáld csak meg.
 - Jó, jó, aki a végén nevet, az nevet a legjobban. Most pedig, Capet, hozd a kaptafámat és talpald meg a cipődet, mert ha nem, akkor...
 - Én pedig - szólt Lorin halálsápadtan, összeszorított fogakkal közeledve -, én pedig azt mondom neked, hogy nem ül a dikicshez, megértetted, ocsmány figura? Ott a nagy kard az oldaladon, de ne félj, nem ijedek meg tőle, húzd ki, ha mered.
 - Tyű, a kutya fáját - ordította Simon, sápadtan a dühtől. Ebben a pillanatban két nő jött be az udvarra. Egyikük írást tartott a kezében, melyet a posztoló katonának nyújtott.
 - Őrmester! - kiáltotta a poszt. - A Tison lány akar az anyjához menni.
 - Mehet, a Temple tanácsa jóváhagyta - szólt Lorin, oda se pillantva, nehogy ezalatt Simon a gyereket megüsse.
- Az őr beengedte a két asszonyt. Alig indultak azonban fel a sötét lépcsőn, összetalálkoztak Maurice Lindey-vel, aki lekészült egy pillanatra az udvarba. Már majdnem sötét volt, úgyannyira, hogy az arcvonások egészen elmosódtak. Maurice megállította a nőket.
- Kik vagytok, polgártársnők, és mit akartok? - kérdezte.
 - Zsófi Tison vagyok - szólt az egyik nő. - Engedélyt kaptam, hogy meglátogassam anyámat.
 - Helyes - szólt Maurice -, de az engedély csak egy személyre szól.
 - Elhoztam a barátnőmet magammal, hogy a sok katona közt ne maradjak egyedül.
 - Jól tetted, de a barátnőd lenn marad.
 - Hát ha muszáj, polgártárs - mondá Zsófi, barátnője kezét megszorítva, ki a meglepetéstől és ijedségtől a falhoz lapult.

- Őrség! - kiáltott Maurice felpillantva az emeleten felállított örökhöz. - Engedjétek fel Tison polgártársnőt. Barátnője nem mehet fel. Várja meg a lépcsőn, és ügyeljétek, hogy ne történjék bántódása.

- Helyes, polgártárs - felelték az örök.

- Mehettek - szólt Maurice.

A két asszony felment, Maurice pedig lesietett a lépcsőn és az udvarba rohant.

- Mi történik itt? - kiáltott a nemzetőrökre. - Miféle lárma ez? A foglyok szobájáig felhangzik a gyereksírás.

- Az történik - mondá Simon, aki Maurice-ban segítőtársra vélt találni -, az történik, hogy ez az áruló arisztokrata, ez a ci-devant, nem akarja, hogy elverjem a Capet fiút - és öklével megfenyegette Lorint.

- Nem is hagyom, az áldóját - szólt Lorin, kardot rántva -, s ha még egyszer ci-devant-nak, arisztokratának vagy árulónak nevezel, beléd mártom a pengét.

- Fenyeget - kiáltotta Simon. - Őrség, katonaság.

- Én vagyok az őrség - szólt Lorin -, ne igen hívogass, mert ha odamegyek, kitekerem a nyakad.

- Ide mellém, előljáró polgártárs - kiáltotta Simon, aki már komolyan tartott Lorintól.

- Az őrmesternek igaza van - mondá hűvösen Maurice -, szégyent hozol a nemzetre, gyáván ütlegeled a gyereket.

- És tudod-e, miért veri, Maurice? Mert a gyerek nem akarja énekelni a Vétó asszonyt, mert nem akarja sértegetni az anyját.

- Nyomorult - szólt Maurice.

- Te is ellenem vagy? - kérdé Simon. - Hát csupa áruló vesz körül?

- Te gazember - kiáltotta Maurice, torkon ragadva Simont és kitépve kezéből szíját. - Bizonyítsd rám, hogy áruló vagyok. - S a szíjjal alaposan a varga vállára suhintott.

- Köszönöm, uram - szólt a gyermek, aki nyugodtan figyelte a jelenetet. - Sajnos, rajtam tölti ki majd a bosszúját.

- Gyere, Capet - szólt Lorin -, gyere, fiam. Ha még egyszer megver, kiabálj segítségért, s majd mi elbánunk a hóhérrel.

- Gyerünk, gyerünk, kis Capet, föl a toronyba.

- Miért nevez engem Capet-nek, ha jóakaróm? - szólt a gyermek. - Hiszen tudja, hogy nem Capet-nek hívnak.

- Nem annak hívnak? - kérdé Lorin. - Hát mi a neved?

- Bourbon Károly Lajos a nevem. Egyik ősömet hívták Capet-nek. Jól ismerem Franciaország történetét. Atyámtól tanultam.

- S a gyermek, akit egy király tanított Franciaország történetére, csizmát talpaljon - kiáltott fel Lorin. - Ugyan.

- Légy nyugodt - szólt Maurice a gyermekhez -, jelentést teszek.

- De én is - szólt Simon. - Majd beleírom, hogy amikor *egy* asszonynak volt engedélye, két asszonyt engedték fel a toronyba.

Tényleg, éppen jött ki a két nő a várból.

Maurice eléjük sietett.

- Nos, polgártársnő - fordult ahhoz, aki közelebb állt hozzá -, láttad az anyádat?

Zsófi Tison nyomban a tisztviselő s barátnője közé állt.

- Köszönöm, polgártárs, láttam.

Maurice szeretne volna látni barátnőjét, vagy legalább a hangját hallani, de az beburkolódzott köpenyébe és egy szót sem szólt. Sőt mintha reszketett volna. Maurice gyanút fogott. Fel-szaladt a lépcsőn, s az üvegajtón át látta, hogy a királyné valamit, ami levélnek látszott, rejt a zsebébe.

- Bolonddá tartottak volna? - kérde magától.

Társát szólította.

- Agricola polgártárs - mondá neki -, eredj be Marie Antoinette-hez és tartsd szemmel.

- Ejha - szólt a hivatalnok -, mi a csoda?...

- Eredj be, mégpedig tüstént, minden pillanat fontos.

A hivatalnok bement a királynéhoz.

- Hívjátok elő Tisonnét - szólt egy nemzetőrhez.

Öt perccel később Tisonné ragyogó arccal jelentkezett.

- Itt járt a lányom - mondta.

- Hol beszéltél vele? - faggatta Maurice.

- Itt, ebben az előszobában.

- Jó. Az osztrák asszonnyal nem akart beszélni a lányod?

- Nem.

- Nem ment be hozzá?

- Nem.

- S míg a lányoddal beszéltél, nem jött ki senki a szobából?

- Mit tudom én? Én csak a lányommal törődtem, hiszen három hónapja nem láttam.

- Gondolj csak jól vissza.

- Igaz, mintha történt volna valami.

- Micsoda?

- A fiatalabbik lány kijött.

- Mária Terézia?

- Igen.

- Beszélt a lányoddal?

- Nem.

- A lányod nem adott neki semmit?

- Nem.

- Nem vett fel valamit a földről?

- A lányom?

- Nem, Mária Terézia.

- A zsebkendőjét vette fel.

- Te szerencsétlen - kiáltott fel Maurice, és egy harangkötélhez rohant, melyet hevesen meg-rángatott.

A vészharang volt.

A levél

Két polgárőr rohant föl a lépcsőn. Egy őrcsapat követte őket. Lezárták a kapukat, minden ajtó előtt két fegyveres őr állt.

- Mit óhajt, uram? - szólt a királyné a belépő Maurice-hoz. - Éppen le akartam feküdni, mikor, vagy öt perce, ez a polgártárs itt - és Agricolára mutatott - berontott a szobába anélkül, hogy megmondta volna, mit akar.

- Asszonyom - szólt Maurice, meghajtva magát -, nem a társamnak van beszéde önnel, hanem nekem.

- Önnek, uram? - kérde Marie Antoinette, Maurice-ra pillantva, kinek udvarias modora miatt hálával tartozott. - Mit óhajt?

- Kérem, adja át nekem a levelet, amelyet az imént, amikor benyitottam, elrejtett.

A király leánya és Erzsébet megborzadtak. A királyné elsápadt.

- Téved, uram - mondta -, nem dugtam el semmit.

- Hazudsz, te osztrák - kiáltotta Agricola.

Maurice hivatalnoktársa karjára tette kezét.

- Engedelmet kérek, kedves kollégám - mondta neki -, hadd beszéljek én a polgártársnővel. Félig-meddig vizsgálóbíró volnék.

- Beszélj hát, de ne olyan kíméletesen, az istenfáját.

- Ön elrejtett egy levelet, polgártársnő - szólt szigorúan Maurice. - Nyújtsa át nekünk a levelet.

- Miféle levelet?

- Azt, amit a Tison lány hozott és amelyet leánya (Maurice a királykisasszonyra mutatott) felvett a zsebkendőjével.

A három nő riadtan pillantott egymásra.

- Uram, ez több az erőszaknál - szólt a királyné. - Hölgyekkel van dolga.

- Tisztázzuk a dolgot - szólt Maurice keményen. - Nem vagyunk sem bírák, sem hóhérok. Felügyelők vagyunk, akiket az ön polgártársai bíztak meg őrizetével. Parancsunk van, s árulókká leszünk, ha megszegjük. Kérem önt, polgártársnő, nyújtsa át az elrejtett levelet.

- Uraim - szólt gőgösen a királyné -, ha börtönőrök, nyomozzanak, s tegyék tönkre éjjeli nyugalmunkat, szokásuk szerint.

- Isten őrizz, dehogyan motozzuk meg a hölgyeket. Nyomban értesítem a városházát, és intézkedést kérek. Azonban addig nem feketnek le. Aludjanak karosszékben, ha tetszik, s mi itt örökönk. Ha szükség lesz rá, helyszíni szemlét fogunk tartani.

- Ugyan, mi történt - kérde Tison asszonyság, riadt arccal kukkantva be az ajtón.

- Az történt, polgártársnő, hogy segédkezet nyújtottál egy bűntényhez, és soha többé nem fogod látni a lányodat.

- Nem látom a lányomat? Hát ez mi, polgártárs? - kérde Tison anyó, akinek nem ment a fejébe, hogy miért ne láthatná ő többé a leányát.

- Azért, mert a lányod nem hozzád jött, hanem levelet hozott Capet polgártársnőnek. Ezért nem teheti be többé ide a lábát.

- De ha ide nem jöhet, akkor sose láthatom, mert nekem meg nem szabad kimenni.

- Ennek magad vagy az oka - szólt Maurice.

- Én vagyok az oka? - ordított a szerencsétlen asszony. - Hát hol az én hibám? Nem történt semmi, efelől nyugodtak lehetek. Hiszen, ha valami történt volna, akkor jaj lenne neked, Antoinette, mert téged vesznek elő érte.

Az elkeseredett asszony öklével fenyegette a királynét.

- Ne fenyegetőzzél - szólt rá Maurice -, próbáld meg, tán szép szóval többre mégy. Asszony vagy, és Antoinette, az anya, tán megszán egy anyát. Holnap letartóztatják a lányodat, tömlőcbe viszik. S ha kiderül valami, pedig ha nagyon kutatnak, mindig derül ki valami, akkor a barátnőjével együtt veszve van.

Tison anyó, aki egyre fokozódó aggodalommal hallgatta Maurice szavait, szinte eszeveszett pillantást vetett a királynéra.

- Hallod, Antoinette?... A lányom! Te viszed a lányomat vesztébe.

A királyné is elrémült. Nem az asszony fenyegető pillantásától, hanem a kétségbeeséstől.

- Jöjjön, Tison anyó - mondta neki. - Beszédem van magával.

- Csak semmi sugdolózás - kiáltott rájuk Maurice társa. - Csak mindent a nyilvánosság előtt.

- Hagyjad őket, Agricola polgártárs - súgta Maurice a fülébe. - Mindegy, hogyan, csak derüljön ki a dolog.

- Igazad van, Maurice polgártárs, azonban...

- Vonuljunk ki az üvegajtó mögé, Agricola polgártárs, és fordítsunk nekik hátat. Bízom abban, hogy akihez ilyen előzékenyek vagyunk, nem él vissza a szívességünkkel.

A királyné meghallotta e szándékkal hangosabban ejtett szavakat, s hálás pillantást vetett a fiatalemberre. Maurice elfordult, és kiment az üvegajtó mögé. Agricola követte.

- Láttad ezt az asszonyt? - fordult Agricolához. - Mint királyné a legnagyobb bűnösök egyike, mint asszony nagy és kitűnő jellem. Ketté kell törni a koronákat, mert a balsors felemel.

- Teringettét, de jól beszélsz, Maurice polgártárs. Szívesen hallgatlak téged, meg Lorin barátodat. Valami versből szavaltál?

Maurice mosolygott. Míg így beszélgettek, a Maurice sejtette jelenet lejátszódott az üvegajtó mögött. Tison anyó a királynéhoz lépett.

- Asszonyom - szólt a királyné -, kétségbeesése gyötri a szívemet. Nem akarom megfosztani gyermekétől, ez elviselhetetlen szenvedés lenne. De gondolja csak el, ha eleget is teszek ez emberek akaratának, tán éppúgy elveszti leányát.

- Engedelmeskedjen nekik! - kiáltott Tison anyó. - Engedelmeskedjen nekik.

- De előbb tudja meg, miről van szó.

- Miről? - kérde az asszony, szinte vad kíváncsisággal.

- Lánya magával hozta egy barátnőjét.

- Tudom. Az is munkáslány. Nem akart egyedül jönni a katonák miatt.

- Ez a barátnő egy levelet adott át a lányának. Lánya leejtette a levelet. Marie, aki arra járt, felvette. Ez egy jelentéktelen írás, de a rosszindulatú emberek mindenfélét belemagyarázhatnának. Hiszen mondták az imént, hogyha kutatnak, mindig találnak valamit.

- Tovább, tovább...

- Ennyi az egész. Maga azt akarja, hogy adjam ki a levelet. Fel kell áldoznom egy barátomat, de nem biztos, hogy megmentem általa a lányát.

- Engedelmeskedjen nekik - kiáltotta az asszony -, engedelmeskedjen nekik.

- Értse meg, ez a levél tán kompromittálja a lányát - szólt a királyné.

- A lányom hazafi, olyan, mint én - kiáltotta a vénasszony. - Hál' istennek, tudják, hogy kik a Tisonok. Engedelmeskedjen nekik.

- Istenem, úgy szeretném meggyőzni! - szólt a királyné.

- A lányomat akarom. Adják vissza a lányomat! - szólt Tison anyó toporzékolva. - Add ide a levelet, Antoinette.

- Tessék, asszonyom. - Azzal a királyné egy levelet nyújtott át a szerencsétlen teremtsnek, aki azt vidáman lóbálta a feje fölött, és kiabált:

- Jöjjenek, jöjjenek, hivatalnok urak, itt a levél, vegyék és adják vissza a gyermekemet.

- Ön feláldozta barátainkat, nővérem - szólt Erzsébet.

- Nem, édes nővérem - felelte búsan a királyné -, csak magunkat áldoztam fel. A levél senkit sem kompromittál.

Tisonné kiabálására Maurice és társa besiettek. Az asszony tüstént átnyújtotta nekik a levelet. Felbontották és elolvasták.

„Keleten egy barát még virraszt.”

Maurice csak egy pillantást vetett a papírra, de egész testében megremegett.

Az írást ismerte.

- Nagy isten! - gondolta. - Geneviève írása ez? Nem, az nem lehet, örült vagyok. Az írás hasonló, az kétségtelen. De mi dolga Geneviève-nek a királynéval?

Hátrafordult, s látta, hogy Marie Antoinette figyel. Tisonné is, ki nem tudta, mi sors vár rá, majd felfalta szemével Maurice-t.

- Jól végezted a dolgot - mondta Tisonnének -, ön pedig, polgártársnő, nemesen cselekedett - mondta a királynénak.

- Vegyen példát rólam, uram - szólt Marie Antoinette. - Ha nemesen akar eljárni, égesse el ezt a papirost.

- Ez az osztrák nő bolondnak néz bennünket - szólt Agricola. - Égessük el a levelet, amellyel tán egy egész falka arisztokratát ugrathatunk ki rejtkehelyükből? Ezt a butaságot nem tesszük.

- Égessék el a levelet - szólt Tison anyó -, mert tán kompromittálja a lányomat.

- A lányodat, meg a többieket - mondá Agricola, elvéve a levelet Maurice-tól, aki kétségkívül elégette volna, ha társa nincs jelen.

Tíz perc múlva a levél a városháza asztalán feküdt. Nyomban elolvasták és százféle megjegyzést fűztek hozzá.

- „Keleten egy barát virraszt” - szólt az egyik -, mi a csudát jelent ez?

- Mi a csudát? - kérde egy geográfus. - Egész világos: Lorient.* Lorient egy kis város Bretagne-ban, Vannes és Quimper között. Fel kell gyűjtani a várost, mert úgy látszik, tele van arisztokratákkal, akik a királynéra vigyáznak.

- A dolog nagyon veszedelmes - mondta egy másik. - Lorient tengeri kikötő, ahonnan érintkezni lehet Angliával.

- Ajánlom, küldjünk egy bizottságot Lorient-be - mondá egy harmadik -, s járjunk utána a dolognak.

Maurice-t értesítették a tanácskozás eredményéről.

- Körülbelül sejtem, hol lehet az a szóban forgó kelet - gondolta magában. - Hogy Bretagne-ban nincs, annyi szent.

Másnap a királyné, aki - mint mondtuk - soha nem ment a kertbe, nehogy el kelljen haladnia ama szoba ajtaja előtt, melyben férje sanyargott, engedélyt kért, hogy felmehessen leányával és Erzsébettel, kissé szellőzni a toronyba. Az engedélyt nyomban megkapta. De Maurice utánuk ment, s egy kiugró órház mögé húzódva, mely a lépcsőt lezárta, kileste, mi a tegnapi levél eredménye. A királyné eleinte közömbösen sétált Erzsébettel és leányával. Aztán, míg a két hercegnő tovább sétált, megállt, kelet felé fordult és figyelmesen szemügyre vett egy házat, melynek ablakában több személy mutatkozott. Egyikük fehér zsebkezdőt tartott a kezében. Maurice távcsövet húzott ki zsebéből és éppen forgatta, mikor a királyné leintett, mintegy távozásra szólítván fel az ablakban kíváncsiskodókat. De Maurice már megpillantott egy szőke hajú, halovány férfit, ki szinte alázatos tisztelettel köszönt a királynénak. A fiatalember mögött, mert az illető nem lehetett több húsz-huszonhat évesnél, egy asszony bújt meg. Maurice feléje irányította látcsövét, és Geneviève-et vélvén felismerni, oly mozdulatot tett, mely ráirányította a figyelmet. Az asszony, ki szintén látcsövet tartott a kezében, nyomban visszahátrált, s magával húzta a fiatalembert. Tényleg Geneviève volt-e, s felismerte-e Maurice-t? Vagy csak a királyné intésére húzódott vissza a kíváncsi pár? Maurice még várt egy percig, hátha újra megjelenik az ablakban a fiatalember hölgyével. De látván, hogy az ablak üres marad, gondos felügyeletre intette társát, Agricolát, lerohant a lépcsőn, s a Porte-Foin utca sarkán húzódott meg, hogy kilesse, távoznak-e az illetők a házból. De hiába vára-kozott, senki sem jött. Akkor, nem tudván fölé kerülni a gyanakodásnak, ami a szívét fojtogatta, mióta a Tison lány barátnőjét látta, aki eltakarta arcát előle, és nem szólalt meg, Maurice elindult az ódon St. Jacques utca felé, a legfurcsább gondolatokkal.

Mikor belépett. Geneviève-et fehér pongyolában találta egy jázminlugasban, melyben reggelizni szokott. A szokásos barátsággal fogadta Maurice-t, és egy csésze csokoládéval kínálta meg. Dixmer, aki csakhamar szintén megjelent, nagy örömmel üdvözölte Maurice-t, akire nem számított ily korán. De még mielőtt Maurice csokoládéját megihatta volna, a vérbeli üzletember lelkesedésével felszólította barátját, a Lepelletier-szekció titkárát, hogy tekintse meg műhelyeit. Maurice beleegyezett.

- Rendkívül fontos hírral szolgálhatok, édes Maurice - mondá Dixmer, a fiatalemberbe karolva.

- Politikai természetű? - kérdezte Maurice, akit most csak egyetlen gondolat foglalkoztatott.

* Lefordíthatatlan szójáték L'orient = kelet

- Ugyan, édes polgártárs - szólt Dixmer mosolyogva -, hát törődünk mi a politikával? Nem, nem, hál' istennek, üzleti jellegű újság. Derék barátom, Morand, aki tudvalevőleg a legkiválóbb kémikusok egyike, rájött a titkára egy olyan vörös maroquin előállításának, amilyen még nem volt. Teljesen színálló. Ezt akarom önnek megmutatni. Különben látni fogja, hogy dolgozik Morand. Igazi művész.

Maurice nem értette egészen, mi köze a vörös maroquinnek a művészethez. Mindazonáltal követte Dixmer-t. Átmentek a műhelyeken, és egy kis laboratóriumban ráakadtak Morand-ra. Munkazubbonyban volt, kék pápaszemével az orrán, s tényleg egész figyelmét arra fordította, hogy pirosra fessen egy piszkosfehér báránybőrt. Kezei és könyökig csupasz karja vörösek voltak. Dixmer igazat mondott, nyakig úszott a cochenille-ben. Úgy el volt mélyedve dolgába, hogy csak a fejével bólintott Maurice felé.

- Nos, Morand polgártárs, hogy állunk? - kérdezte Dixmer.

- Százezer livre-et keresünk ezzel az eljárással évenként - szólt Morand. - Igaz, hogy már egy hete nem alszom, s ezek a savak tönkreteszik a szememet.

Maurice Dixmer-t Morand-nál hagyta, s tünődve visszatért Geneviève-hez.

- Annyi szent, hogy a hivatalos tevékenység megzavarja az ember ítélőképességét. Aki egy hétig a Temple-ban szolgál, az előbb-utóbb saját magát is följelenti, hogy arisztokrata. A derék Dixmer! A derék Morand! Az édes Geneviève! Hogy gyanakodhattam rájuk egy pillanattig is!

Geneviève szelíd mosollyal fogadta Maurice-t, mintha ezzel még az árnyékát is el akarta volna tüntetni a gyanúnak, melyet Maurice irányában érzett. Olyan volt, mint máskor: szelíd, barátságos, elragadó. Maurice csak azokban az órákban élt igazán, melyeket Geneviève-vel töltött. Idejének többi részét a forradalmi idők láza fűtötte alá, a láz, mely két táborra osztotta Párizst, s lappangó csatározássá a nap minden pillanatát.

Déltájban mégis el kellett válnia Geneviève-től, s visszatérnie a Temple-ba. A St. Avoye utca sarkán találkozott Lorinnel, aki őrségét vezette haza a felváltásról. Libasorban jöttek, Lorin kivált a sorból, s Maurice-hoz lépett, kinek arcán még ott izzott az édes boldogság, melyet Geneviève-nek köszönhetett.

- Ejha! - szólt Lorin barátságos kézzsoritással.

*Hiába rejtéd vágyadat,
Tudom, szíved mélyén mi lobban,
Sóhajtozol és néma vagy,
Nagyon szerelmes vagy titokban.*

Maurice a zsebébe nyúlt, hogy előhúzza a kulcsát, így szokta megakasztani barátjának költői áradozását. De Lorin észrevette, mi készül, és nevetve elszaladt.

- Most jut eszembe - mondta visszafordulva -, hogy még három napig a Temple-ban maradsz. Figyelmedbe ajánlom a kis Capet-t.

Szerelem

Pár nap múlva Maurice rájött, hogy boldog és boldogtalan egyidejűleg. Mindig így kezdődnek a nagy szenvedélyek. Reggel a szekcióban dolgozott, este ellátogatott az ódon St. Jacques utcába, néha-néha benézett a klubba; így teltek napjai. Be kellett látnia, hogy bár minden este látja Geneviève-et, szerelme teljesen reménytelen. Geneviève azok közé a félénk, bár látszólag közvetlen nők közé tartozott, akik őszintén nyújtják kezüket kézfogásra, akik egy nővér vagy egy szűz egyszerűségével nyújtják homlokukat csókra, s akikkel szemben a szerelmi fogadalmak szentségtörésnek, a testi vágyak istenkáromlásnak tűnnek fel. Geneviève azokra a raffaellói mosolygó, ártatlan pillantású és égi arckifejezésű madonnákra emlékeztetett, akiket Perugino isteni tanítványa első korszakában festett. A virágai közt ülő Geneviève-et, aki szinte külön élt férjétől és férje ügyes-bajos dolgaitól, Maurice eleven rejtélynek tartotta, melynek értelmét felderíteni nem tudta, de nem is mert kutatni utána.

Egy este, mikor, mint máskor is, egyedül maradtak - a mellett az ablak mellett, amelyen oly lármával tört be egy éjszaka, de most az alkonyati szellő orgonavirágok illatát hozta feléjük -, Maurice hosszas csönd után, mialatt áhítattal nézte Geneviève-et, aki az egymás után feltűnő csillagokat figyelte az égen - meg merte kérdezni tőle, hogy mehetett ilyen fiatalon férjhez annyival étesebb urához, hogy lehet az, hogy ő, a művelt, előkelő hölgy, éppen hozzá, a kissé közönséges modorú és műveletlen iparoshoz, ő, a gyengéd lelkületű, ahhoz, akit csak a bőrök cserzése, nyújtása és festése érdekel.

- S hogy kerül egy cserző házába e hárfa, e zongora és ezek a finom, művészi pasztellek, melyeket maga festett? Ez az előkelő környezet, melyet megvetek másutt s melyet imádok maga körül.

Geneviève ártatlan szemmel nézett Maurice-ra.

- Köszönöm kérdését, azt látom belőle, hogy tapintatos volt, s nem érdeklődött másoknál utánam.

- Soha, asszonyom. Van egy őszinte barátom - szólta Maurice -, aki tűzbe menne értem, van vagy száz bajtársam, akik esküsznek a szavamra, de ha Geneviève-ről van szó, csak egy emberben bízom, és az az ember én vagyok.

- Köszönöm, Maurice - szólta a hölgy. - Akkor hát tudja meg tőlem, amit tudni akar.

- Mondja meg elsősorban a leánynevét - kérte Maurice. - Én csak férje nevén ismerem.

Geneviève-nek tetszett a kérdés szerelmes önzése, s mosolygott.

- Geneviève du Treilly - mondta.

Maurice utánamondta:

- Geneviève du Treilly.

- Apám és bátyám részt vettek az amerikai szabadságharcban - folytatta Geneviève -, így mentünk tönkre.

- Arisztokraták? - kérdezte Maurice.

- Dehogya - szólta Geneviève pirulva.

- De hiszen azt mondta, hogy a leányneve Geneviève du Treilly.

- Ez nem nemesnév, Maurice úr. Gazdagok voltunk, de nem tartoztunk az arisztokratákhoz.

- Még mindig bizalmatlan - mondta mosolyogva a fiatalember.

- Nem, nem - szólt Geneviève. - Atyám Amerikában megismerkedett Morand úr apjával. Dixmer Morand ügyvivője volt. Mikor tönkrementünk, Morand úr bemutatta Dixmer-t, kinek vagyona volt, atyámnak, így ismertem meg én is. Láttam, hogy már megállapodtak, hogy hozzáadnak, családom óhaja volt. Én nem szerettem őt, mint ahogy mást sem szerettem. Hozzámentem tehát. Három éve vagyok a felesége, s a három év alatt férjem oly jóságosan és előzékenyen bánt velem, hogy ízlésünk és korunk különbözőségének dacára, melyre imént célzott, egy pillanatig sem bántam meg, hogy hozzámentem.

- Ámde, mikor Dixmer neje lett - szólt Maurice -, ő még nem volt a gyár tulajdonosa?

- Nem. Blois-ban laktunk. Augusztus tizedike után Dixmer megvette e házat, a hozzá tartozó műhelyekkel együtt. S hogy ne kelljen érintkezni a munkásokkal, hogy ne is lássam azt a munkálkodást, mely annyira nem felel meg - hogy a maga kifejezésével éljek - kissé arisztokratikus hajlamaimnak, Dixmer nekem adta ezt a kis pavilont, ahol magamba visszavonulva élek, kedvem és hajlandóságom szerint, és boldog vagyok, ha ön, Maurice, eljön néha szórakoztatni vagy megosztani velem álmaim.

S ezzel Geneviève Maurice-nak nyújtotta kezét, melyre az forró csókot nyomott. Geneviève kissé elpirult.

- Hát most már tudja, barátom - szólt, kezét kivonva Maurice kezéből -, hogy lettem Dixmer felesége.

- Tudom - mondta Maurice, mély pillantást vetve Geneviève-re -, de még nem mondta el, hogy lett Morand úr Dixmer üzlettársa.

- Ó, ez egész egyszerű - szólt Geneviève. - Dixmer úrnak, mint mondtam, volt némi vagyona, de nem elegendő, hogy ilyen nagy gyárat vehessen. Morand úr fia ötven százalékkal hozzájárult a vállalkozáshoz. S minthogy vegyész, nyomban kísérletezni kezdett a buzgalommal, amely bizonyára feltűnt már önnek, s szorgalma révén az üzlet rendkívül felvirult.

- Morand úr hű barátja önnek, ugye, asszonyom?

- Morand úr rendkívül nemes jellem, a legnemesebbek egyike - szólt komolyan Geneviève.

- Ha ezt mással nem bizonyította be - szólt Maurice, kissé rossz néven véve az utóbbi mondatot -, mint hogy ötven százalékkal betársult ura üzletébe s új cserzőeljárásról dolgozik, akkor, ne vegye rossz néven, asszonyom, kissé fellengősnek találom előbbi kijelentését.

- Máshol is bebizonyította, uram - szólt Geneviève.

- Egész fiatal ember, ugye? - kérde Maurice. - Bár zöld pápaszeme miatt nehéz eltalálni, hány éves lehet.

- Harmincöt éves.

- Régóta ismerik egymást?

- Gyermekkorunk óta.

Maurice ajkába harapott. Mindjárt gyanította, hogy Morand szerelmes Geneviève-be.

- Most már értem, miért olyan bizalmas önhöz.

- Bizalmassága mindig szabott határok között mozog, mint látható - mosolygott Geneviève -, azt hiszem, e bizalmasságot, mely még a jó barát megengedett bizalmasságát sem éri el, nem kell magyaráznom.

- Bocsásson meg, asszonyom - szólt Maurice -, bizonyára tudja, hogy az erős érzelmek könnyen csapnak át a féltékenységbe, s barátságom irigykedik Morand iránt érzett barátságára.

Elhallgatott. Geneviève sem beszélt. Nem beszéltek ezen a napon Morand-ról többet, s Maurice még szerelmesebben távozott Geneviève-től, mert féltékenység kínozta. Bármily vak volt is a fiatalember, bármily homály kavargott szerelmes szívében, észre kellett vennie, hogy Geneviève elbeszélése hiányos, bizonytalan és helyt nem álló volt. Ezt akkor észre sem vette, de most annál jobban gyötörték elméjét ezek a kétségek. Igaz, hogy Dixmer annyiszor s oly soká hagyta egyedül őket, ahányszor akarták. Jóformán minden este együtt voltak, sőt mi több. Maurice ott étkezett náluk, s már nemcsak hogy sokat lehetett együtt Geneviève-vel, akit különben angyalisztasága megvédett a fiatalember vágyai elől, de néha-néha el is kísérelte bevásárlóútjaira, melyeket a környékbeli üzletekben tett. Ebben a bizalmas jó viszonyban csak egy dolog lepte meg. Minél inkább kereste - igaz, hogy szemmel tartsa Geneviève iránti érzelmeit - Morand barátságát, akinek elméje, elfogultsága ellenére elbűvölte őt, s akinek finom modorát napról napra jobban kedvelte - Morand távol tartotta magát Maurice-től. Erről Maurice keserűen panaszkodott Geneviève-nek, abban a hiszemben, hogy Morand féltékeny rá, s ezért viselkedik hidegen.

- Morand polgártárs gyűlöl engem - mondta egyszer Geneviève-nek.

- Morand úr gyűlöli önt? - kérdé Geneviève csodálkozva.

- Biztosan tudom.

- Mi oka lenne a gyűlöletre?

- Megmondjam? - kérdé Maurice.

- Mondja meg - szólt Geneviève.

- Nos, azért gyűlöl, mert...

Elhallgatott, azt akarta mondani: „mert szeretem magát”.

- Nem mondhatom meg, miért gyűlöl - folytatta Maurice pirulva.

A bős forradalmár Geneviève mellett olyan félénk és habozó lett, mint egy fiatal lány. Geneviève mosolygott.

- Talán nem rokonszenveznek egymással? Ez talán lehetséges! Önnek szenvedélyes természete van, ragyogó esze és kedvelik a társaságban. Morand félig kereskedő, félig tudós. Félénk, elvonult ember... Félénksége és zárkózottsága tartja vissza attól, hogy közeledjék önhöz.

- Dehogyan kell közelednie, közeledtem én eléggé, semmi eredmény. Nem - folytatta Maurice -, nem így áll a dolog.

- Hát hogy?

Maurice elhallgatott.

E beszélgetés másnapján Maurice délután két órakor jelent meg Geneviève-nél. A hölgy utcai ruhában fogadta, sétálni készült.

- Jókor jön - szólt Geneviève -, kíséretjen el.

- Hova készül? - kérdé Maurice.

- Auteuilbe megyek. Gyönyörű idő van, szeretnék gyalogolni kissé, fogatommal kimegyünk a vámig, s az ott vár rám, míg mi kísétálunk Auteuilbe. S ha elvégeztem a dolgomat, kocsin jövünk vissza.

- Pompás - kiáltott fel Maurice elragadtatással. - Nagyszerűen eltöltjük a napot.

Elindultak, Passy után kiszálltak a fogatból, s gyalog folytatták útjukat. Auteuilbe érve, Geneviève megállt.

- Várjon meg a park végében - mondta -, ha végeztem, idejövök.

- Kihez megy? - kérdezte Maurice.

- Egy barátnőmhöz.

- Nem kísérhetem el?

Geneviève mosolyogva tiltakozott:

- Nem lehet - mondta.

Maurice ajkát harapdálta.

- Hát jó, megvárom - mondta.

- Mi nem tetszik? - kérdezte Geneviève.

- Semmi - szólt Maurice. - Soká marad el?

- Ha tudtam volna, hogy dolga van, akkor nem kértem volna, hogy elkísérjen - szólt Geneviève. - Hanem megkértem volna...

- Morand urat? - vágott közbe hevesen Maurice.

- Nem. Hisz tudja, hogy Morand úr a rambouillet-i gyárban van, s csak este jön haza.

- Hát ezért kellettem én?

- Maurice - mondta szelíden Geneviève -, nem várokozthatom meg azt, akivel találkám van. Ha nem akar megvárni, menjen vissza. Csak arra kérem, küldje utánam a fogatot.

- Nem, asszonyom - szólt Maurice -, rendelkezésére állok. - S meghajtotta magát.

Geneviève felsóhajtott, s elindult Auteuil felé. Maurice elment a megbeszélthelyre, fel-alá sétált, s botjával összevissza kaszabolta az útjába akadó virágokat és bogáncsokat. Az ösvény különben alig terjedt pár lépésnyire. Mint az ideges és gondolataikba merülő emberek, Maurice szinte az egész idő alatt egy helyben topogott. Azon tűnődött, szereti-e Geneviève vagy sem. Úgy viselkedett vele szemben, mint nővér vagy barát. De ő ezzel nem érte be. Egész szívével szerette Geneviève-et. Egész nap ő járt az eszében, egész éjjel róla álmodott. Azelőtt egy gondolata volt csak: megtalálni Geneviève-et. Most nem érte be ezzel. Azt akarta, hogy Geneviève szeresse.

Geneviève egy óráig maradt el. Ez az óra hosszú volt, mint egy század. Végre megpillantotta mosolygó arcát. Maurice összeráncolt homlokkal indult elébe. Hiába, ilyen a szerelem, még a boldogságból is keserűséget merít. Geneviève mosolyogva karolt Maurice-ba.

- Itt vagyok - mondta. - Bocsássa meg, hogy megvárattam.

Maurice biccentett, s azzal befordultak egy árnyékos, illatos, sűrű fásorba, mely némi kerülvél az országútra nyílt. Szép tavaszi este volt. Virágok illatoztak, madarak némán ültek az ágakon, vagy ide-oda röpdöstek a bokrok közt. A természet szerelmi himnuszt dalolt az

Úrhoz. Olyan este volt, amelyet az ember nem felejt el soha. Maurice hallgatott, Geneviève gondolataiba merült, s egy virágcsokor szirmait tépdeste.

- Mi baja? - szólalt meg egyszerre Maurice. - Miért oly szomorú?

Geneviève azt felelhette volna: a boldogságom elszomorít. De szó nélkül, szelíden Maurice-ra pillantott.

- Ön is bánatosabb, mint máskor - mondta.

- Nekem van okom arra, hogy szomorú legyek - szólt Maurice. - Én boldogtalan vagyok. De ön?

- Boldogtalan?

- Az vagyok. Nem veszi észre néha hangom remegésén, hogy szenvedek? Nem vette észre, hogy néha, mikor önnel és férjével társalgok, hirtelen fel kell ugranom és kirohannom a szabadba, mert megfulladnék, ha maradnék.

- Mi ennek az oka?

- Ha nő lennék - szólt Maurice fájdalmas arccal -, azt mondanám, idegesség.

- S ilyenkor szenved?

- Nagyon - szólt Maurice.

- Hát menjünk haza.

- Máris?

- Igen.

- Persze - suttogta a fiatalember -, elfelejtettem, hogy Morand úr estefelé megjön Rambouillet-ből, és már esteledik.

Geneviève szemrehányó pillantást vetett rá.

- Megint? - kérdezte.

- Hát miért dicsérte fel a minap annyira Morand urat? - kérde Maurice. - Ön az oka.

- Nekem jó véleményem van önről - szólt Geneviève -, miért ne mondhatnám meg, hogy másról is jó a véleményem?

- Oly jó a véleménye, hogy alig tudok lépést tartani, annyira siet. Fél, hogy pár perccel elkésik.

- Ön rendkívül igazságtalan ma hozzám, Maurice. Hiszen a nap nagy részét önnel töltöttem.

- Igaza van, túlságosan követelődözöm - szólt Maurice. - Gyerünk, keressük meg Morand urat.

- Jó - mondta -, keressük meg. Ő legalább nem kínozt soha.

- Az ilyen barát megbecsülhetetlen - mondá Maurice, fulladozva a féltékenységtől -, bár nekem is lenne ilyen barátom.

Éppen kiértek az országútra. Az ég vörös volt, lement a nap; utolsó sugarai az invalidusok dómjának aranyozott boltozatán csillantak. Az ég átlátszó kékjében feltűnt az első csillag, az, amelyre Geneviève a múltkor figyelt. Geneviève néma bánattal vont ki karját Maurice karjából.

- Miért kínozt mindig? - kérdezte.

- Nem vagyok olyan ügyes, mint az ismerőseim - szólt Maurice. - Engem nem lehet szeretni.

- Maurice - szólt Geneviève.

Geneviève újra Maurice-ra támaszkodott fehér karjával.

- Kérem - mondta egész halkán -, ne beszéljen így.

- Miért nem?

- Fáj, amit mond.

- Még az sem tetszik hát, amit mondok?

- Könyörgöm, ne folytassa.

- Szót fogadok, asszonyom.

S a szenvedélyes fiatalember letörölte a hideg verejtéket homlokáról. Geneviève látta, hogy valóban szenved.

- Ön barátom, Maurice - szólt Geneviève mennyei pillantással. - Drága barátom. Ne akarja, hogy elveszítsem.

- Nem sajnálna sokáig.

- Nincs igaza - szólt Geneviève. - Sokáig, örökre bánnám.

- Geneviève, Geneviève - kiáltott Maurice -, könyörüljön rajtam!

Geneviève remegett. Ilyen mély érzellemel először hallotta nevét Maurice-tól.

- Most már hadd mondjak el mindent - folytatta Maurice. - Ha meg is öl pillantásával... Nem hallgathatok tovább. Be kell mindent vallanom, Geneviève.

- Barátságunk nevében kérem önt, uram, ne folytassa - mondta a hölgy. - Könyörgök, uram, ne folytassa. Hallgasson a kedvemért. Az isten szerelmére, ne szóljon egy szót se.

- Barátság, barátság. Ha olyan barátságot érez irányomban, mint Morand úr iránt, akkor nem kell a barátsága, Geneviève. Nekem több kell.

- Elég volt, Lindey úr - szólt Dixmer-né, királynői mozdulattal. - Itt a kocsink. Kérem, vigyen vissza a férjemhez.

Maurice reszketett a láztól és az indulattól. Mikor Geneviève karjához értette a kezét, hogy fellépjen a kocsira, mintha tűz égette volna meg. Geneviève a fogat mélyében foglalt helyet, Maurice előreült. Szó nélkül mentek át a városon. De Geneviève egész idő alatt zsebkendőt tartott a szemén.

Megérkeztek a gyárba. Dixmer dolgozószobájában tartózkodott. Morand megérkezett Rambouillet-ből, és éppen öltözködött. Geneviève szobája ajtajánál kezét nyújtott Maurice-nak, s így szólt:

- Isten vele, Maurice. Maga az oka.

Maurice nem válaszolt, a kandallóhoz lépett, melynek peremén Geneviève arcképe állt, megcsókolta a képet, szívére szorította, visszatette helyére, és távozott.

Maga sem tudta, hogy ért haza. Vakon, süketen ment végig a városon. Mintha álomban történt volna, ami történt, alig emlékezett vissza cselekedeteire, szavaira és érzelmeire. Vannak pillanatok, mikor a legkeményebb jellem is elengedi magát, s a képzelet alantas hatalmasságai irányítják cselekedeteit.

Maurice, mint mondtuk, valósággal rohant haza. Nem hívta szolgáját, egyedül öltözködött át, nem hallotta szakácsnőjét, ki a terített asztalra figyelmeztette. Asztalán fekvő levelei után nyúlt, s végigolvasta őket anélkül, hogy felfogta volna, mi van bennük. A féltékenység iszapja s az örütség gőze még nem tisztult ki lelkéből. Tíz órakor ágyba dobta magát, gépiesen, mint ahogy, amióta Geneviève-től elvált, minden dolgát végezte. Ha Maurice-nak józan állapotában eléje tárták volna, hogy viselkedett, nyilván nem értette volna meg, s örülnék tartotta volna azt a kétségbeesést, melyre sem Geneviève tartózkodása, sem bizalmassága fel nem jogosította. Csak azt az egyet tudta, hogy boldogan biztató reményeinek, melyeket meg sem formált mind ez ideig, immár végleg befellegzett. S ekkor az történt Maurice-szal, ami ilyen esetekben történni szokott. Mintha taglóval ütötték volna föbe, tompa álomba merült, illetve kábultan hevert ágyában másnap reggelig.

Lárma ébresztette fel: készségesen nyitott rá: jött, hogy szokása szerint ablakot nyisson. A hálószoba ablakai egy nagy kertre nyíltak.

A készséges virágot hozott. 1793-ban rajongtak az emberek a virágokért. Maurice is imádta őket: de most rá sem nézett a virágokra, hanem felkőnyökölve ágyában, emlékezetébe próbálta idézni a tegnapi eseményeket. Hiába tűnődött, nem tudott számot adni magának arról, hogy mi okozta rosszkedvét. Elfogadható ok csak Morand iránt érzett féltékenysége lehetett. De féltékenységének rosszul választotta meg pillanatát. Hiszen Morand Rambouillet-ban időzött, s ő volt az, aki egyedül maradt szerelmével! S ahelyett, hogy élvezte volna az értékes pillanatokat a természet ölen, a kora tavasz elbűvölő illatözönében!

Nem marcangolta őt gyanakvás, hogy vajon mi történik az auteuili házban, hova Geneviève-et kísérte, s hol az több mint egy óra hosszát időzött. Nem, állandó gyötrelmét az a rögeszméje okozta, hogy Morand szerelmes Geneviève-be. Különös örület, különös szeszélye a gyanakvásnak! Dixmer üzlettársának nem volt szava, pillantása, vagy mozdulata, mely a valóság némi látszatát nyújthatta volna alaptalan feltevéséhez.

Az inas hangja zavarta meg merengését.

- Polgártárs - szólt az inas a felbontott levelekre mutatva -, kiválogatta a fontosabbakat vagy elégethetem valamennyit?

- Mit akarsz elégetni?

- Hát a leveleket. A polgártárs bizonyára még tegnap átnézte őket lefekvés előtt.

Maurice nem emlékezett semmire.

- Égesd el valamennyit - mondta.

- Itt vannak a mai levelek, polgártárs - szólt az inas.

Egy levélsomagot nyújtott át Maurice-nak. A többit a kályhába dobta.

Maurice átvette a leveleket, és ismerősnek vélt illat ütötte meg orrát. Utánanézett. Ismerős pecsét, ismerős írás. Maurice elsápadt. Igen: a bátor forradalmárt megsápasztotta egy levél oldala.

Az inas hozzásietett, hogy megkérdezze, mi baja. Maurice azonban egy mozdulattal kiharcolta a szobából.

Maurice ide-oda forgatta a levelet. Az volt az előérzete, hogy rossz hírt tartalmaz, s máris remegett, mintha valami nagy csapás előtt állna. Összeszedte minden bátorságát, és felbontotta. A levél így hangzott:

„Maurice polgártárs! Véget kell vetniünk ismeretségünknek, mert az ön érzelmei túllépték a barátság határait. Ön tisztességes ember, polgártárs, s most, tizenkét órával azután, ami tegnap este közöttünk történt, nyilván ön is belátta már, hogy nem szabad többé megjelenie házukban. Számítok arra, hogy távolmaradását valamilyen formában kimagyarazza férjem előtt. Ha Dixmer ma levelet kap öntől, akkor tudni fogom, hogy ez a válasunkat jelenti. Sajnos, a társadalmi konvenciók lehetetlenné teszik, hogy viszontlássuk egymást.

Isten vele örökre!

Geneviève.

Ui. A kézbesítő választ vár.”

Maurice behívta szolgáját.

- Ki hozta ezt a levelet?
- Egy hordár, polgártárs.
- Itt van?
- Itt.

Maurice nem búsult és nem tétovázott. Kiugrott ágyából, magára kapta ruháit, asztalához ült, papírt vett elő (hivatalos papír volt, felül a szekció címével), és ezt írta:

„Dixmer polgártárs! Én kedveltem önt, most is kedvelem, de nem találkozhatunk többé.”

Azon gondolkodott, mivel indokolja Dixmer előtt, hogy miért szakít. Egy ok jutott eszébe. Ebben a korban ez látszott a legkézenfekvőbbnek. Folytatta levelét:

„Több helyütt figyelmeztettek arra, hogy az ön politikai magatartása megbízhatatlan. Nem vádolom önt, s ön nem hatalmazott fel arra, hogy megvédjem. Fogadja őszinte sajnálkozásomat, s legyen meggyőződve, hogy titkait magamba temetem.”

Maurice át sem olvasta ezt a levelet, melyet, mint mondtunk, ötletszerűen fogalmazott. De biztos volt abban, hogy amire számított, bekövetkezik. Dixmer, aki beszéde után ítélve, kitűnő hazafinak mutatta magát, sértőnek fogja magára nézve találni e levelet. Felesége és Morand polgártárs igazat adnak neki. Haragjában nem is válaszol. A feledés, mint sötét fátyol, ráborul majd a vidám múltra, és komor jövővé formálja át. Maurice aláírta a levelet, pecséttel látta el, átadta inasának, és a hordár magával vitte. A forradalmár nagyot sóhajtott, vette kalapját, kesztyűjét, és elindult a szekcióhoz.

Szegény Brutus abban bizakodott, hogy a közügyekben való részvétel helyreállítja nyugodt sztoicizmusát.

A közállapotok rettenetesek voltak. Közelgett május harmincegyediké. A terror, mely zuhagként rohant le a hegy csúcsáról, már-már áttörte a szerény gátat, melyet a mérsékelt forradalmárok, akik meg akarták torolni a szeptemberi vérengzéseket, s szót emeltek a király megmentésének érdekében, a girondisták elé állítottak. Mialatt Maurice teljes buzgalommal a munkába vetette magát, hogy bánatát felejtse, a hordár visszatért az ódon St.-Jacques utcába, s kikézbesítette az elképesztő tartalmú írást a címzettnek. Dixmer felesége szeme láttára vette át a levelet. Először meg sem értette tartalmát. Átadta Morand polgártársnak, aki márványfehér homlokát kezére támasztotta. Dixmer, Morand és társainak különleges helyzetében - amiről Maurice nem tudhatott - ez a levél villámcsapásként hatott.

- Tisztességes ember? - kérdé Dixmer szorongva.
- Feltétlenül - mondá habozás nélkül Morand.
- Mindegy - szólt közbe a szélsőséges eszközök híve. - Most láthatjátok, hogy nem lett volna szabad életben hagynunk.
- Barátom, mi az erőszak ellen vagyunk - szólt Morand. - Bűnnek bélyegezzük az erőszakot. Akármilyen történet is, jól tettük, hogy nem öltük meg. Különben, ismétlem, Maurice-t tisztességes, derék embernek tartom.
- De ha e tisztességes és derék ember egyúttal szenvedélyes forradalmár is? Aki talán bűnnek tekintené, ha rájövén valamire, nem áldozná fel tisztességét a haza oltárán - ahogy ők mondják.
- Azt hiszitek, hogy tud valamit? - kérdé Morand.
- Hát nem hallottátok? Hisz azt írja, hogy titkainkat magába temeti.
- Nyilván azokra a titkokra gondol, amiket tőlem hallott, csempészügyek, másról nem tud.
- S az auteuili találka nem volt gyanús neki? - kérdé Morand. - Hisz elkísérte a feleségét.
- Magam kértem Geneviève-et, hogy vigye magával, nagyobb biztonság kedvéért, Maurice-t.
- Nézzétek - szólt Morand -, hamarosan kiderül, kinek van igaza. A mi csapatunk június másodikán, vagyis a jövő héten tesz szolgálatot a Temple-ban. Maga kapitány, Dixmer, én pedig hadnagy vagyok. Ha már most a mi osztagunkat visszarendelik, mint ahogy a minap Santerre a Butte-des-Moulins-osztagot a Gravilliers-osztaggal cserélte fel, akkor mindenre rájöttek, s mi vagy megszökünk Párizsból, vagy harcban esünk el. De ha minden tervszerűleg történik...
- Akkor éppúgy elvesztünk - felelt Dixmer.
- Miért?
- Miért! Hisz az egész terv Maurice-ra épült! Neki kellett volna, tudtán kívül, szabaddá tenni az utat a királynéig.
- Ez igaz - szólt Morand, lesújtva.
- Amint látjátok, minden úton-módon fenn kell tartanunk kapcsolatainkat a fiatalemberrel - szólt Dixmer homlokráncolva.
- De ha nem akar? Attól tart, hogy kompromittálja magát! - szólt Morand.
- Várjatok, beszélek a feleségemmel - szólt Dixmer. - Ő beszélt vele utoljára, ő talán többet tud.
- Dixmer - szólt Morand -, nem tetszik nekem, hogy Geneviève-et minden titkunkba beavatja. Nem mintha bizalmatlan lennék vele szemben, ő nem, de a játszmánk rettenetes, s szégyellem magam, de szánalmat is érzek, amiért egy nő fejét kockáztatjuk benne.
- A nő - felelt a férfi - épp annyit ér, mint a férfi, hiszen a csel, a naivitás, vagy a szépség néha hasznosabb, sőt eredményesebb lehet, mint az erő, a képesség és a bátorság. Geneviève osztozik meggyőződéseinkben és szimpátiánkban, tehát meg kell osztania sorsunkat is.

- Magára bízom, kedves barátom - felelte Morand. - Én elmondtam a mondókámat. Cselekedjék belátása szerint. Geneviève minden tekintetben méltó a megbízásra, amelyet különben maga vállalt. Szentekből lesznek a mártírok. - És fehér, nőies kezét Dixmernek nyújtotta, aki keményen megszorította azt.

Dixmer a szokottnál is nagyobb óvatosságra intette Morand-t és társait, s aztán átment Geneviève-hez. Geneviève az asztal előtt ült, és lehajtva fejét, hímzésével foglalkozott. Az ajtónyílásra megfordult és fölismerte Dixmert.

- Ön az, barátom? - kérdé.

- Én vagyok - szólt Dixmer nyugodtan mosolyogva -, levelet kaptam Maurice-tól, de nem értem, mit akar. Olvassa csak el, hadd halljam, mi a véleménye.

Geneviève átvette a levelet, s önuralma ellenére remegett a keze, miközben olvasta. Dixmer a háta mögött állt, sorról sorra újra olvasta vele.

- Nos? - kérdé azután.

- Azt hiszem, Lindey úr tisztességes ember - szólt Geneviève nagyon nyugodtan -, és nem kell tartanunk tőle.

- Nem sejti-e, hogy kik voltak, akiket ön Auteuilben meglátogatott?

- Semmi esetre.

- Hát akkor miért szakít ily váratlanul? Fagyosabb volt-e, vagy indulatosabb, mint máskor?

- Nem - szólt Geneviève. - Úgy emlékszem, olyan volt, mint mindig.

- Gondolja meg, mit mond, Geneviève. Lásza be, hogy minden szavának döntő befolyása lehet terveinkre.

- Várjon csak - mondá Geneviève, ki, bárhogy igyekezett is megőrizni hidegvérét, felindultnak látszott. - Várjon csak...

- Kérem - szólt Dixmer, idegesen összeráncolva arcát. - Kérem, emlékezzék jól vissza, Geneviève.

- Igen - folytatta a hölgy -, igen, emlékszem... Tegnap rosszkedvű volt. Maurice úr kissé zsarnok barát, s néha heteken át civakodtunk...

- Szóval, egy kissé neheztel? - kérdé Dixmer.

- Úgy látszik.

- Geneviève, lásza be, hogy mi nem foglalkozhatunk valószínűségekkel. Nekünk bizonyosságok kellenek.

- Nos, akkor hát... biztosan tudom, hogy neheztel.

- Szóval, ez a levél csak ürügy, hogy beszüntethesse látogatásait?

- Hogy kívánhatja tőlem, barátom, hogy ezekről a dolgokról beszéljek?

- Feleljen, Geneviève - szólt Dixmer -, más asszonytól nem kérdeném.

- Ürügy - szólt Geneviève lesütött pillantással.

- Úgy - mondá Dixmer. Egy pillanatig hallgatott, s kezét, melyet imént a szívére szorított, a széktámlára helyezte, melyen felesége ült. - Egy szívességre kérem, kedves barátnóm.

- Mire? - kérdé Geneviève és csodálkozva pillantott rá.

- A gyanú árnyékának sem szabad fennmaradni. Maurice talán mégis többet tud titkainkból, mint ahogy mi hisszük. Amit ön ürügynek tart, talán komoly, írjon neki.

- Én? - kérdé remegve Geneviève.

- Igen ön. Írja meg neki, hogy ön bontotta fel a levelét, és beszélni akar vele. Ő eljön, ön kikérdezi, s így könnyen rájöhet arra, hogy voltaképpen miről van szó.

- Nem - szólt Geneviève -, nem tehetem meg, amit kíván. Nem teszem.

- Édes Geneviève, hatalmas ügyet szolgálunk, roppant érdekek forognak kockán, s ön hitvány hiúságból megtagadja részvételét?

- Megmondtam, mit gondolok Maurice-ról - felelt Geneviève. - Tisztességes, lovagias ember, de szeszélyes és én uramon kívül nem akarok más rabszolgája lenni.

Geneviève válasza oly nyugodtan és határozottan hangzott, hogy Dixmer belátta, egyelőre legalább, nem erőszakolhatja a dolgot. Nem folytatta tehát, futólag Geneviève-re pillantott, és kiment a szobából.

Morand nyugtalanul várta. Dixmer szóról szóra beszámolt neki a történekről.

- Jó - szólt Morand -, hagyjuk ennyiben, s ne foglalkozzunk tovább a dologgal. Inkább lemondok mindenről, de ne gyötörjük a feleségét, ne sértsük meg Geneviève önértetét, egy árnyalatnyira sem...

Dixmer vállára tette kezét.

- Ön, uram, örült - mondta merev pillantással. - Vagy nem beszél komolyan.

- Miért?

- Azt hiszem, lovag, önnek éppoly kevésbé szabad érzelmei szerint cselekednie, mint nekem. Mi valamennyien, ön is, én is, Geneviève is, feladtuk magunkat. Mi egy eszmét védünk, s az eszme érdekében túl kell minden egyében tenni magunkat.

Morand nem válaszolt. Álmodozva, fájdalmasan hallgatott. Néhányszor hallgatagon végigjárták a kertet, aztán Dixmer elvált Morand-tól.

- Intézkednem kell - mondta nyugodtan. - Isten önnel, Morand.

Morand kezét fogott Dixmerrel, és hosszan pillantott utána.

- Szegény Dixmer - gondolta -, attól tartok, mindenben ő kockáztatja a legtöbbet!

Dixmer tényleg visszament a műhelyébe, rendeleteket adott ki, átnézte az újságokat, parancsot adott, hogy osszanak ki kenyeret a szekció szegényei közt, majd átöltözött, és elment hazulról.

Egy óra múlva nyílt ülésen, a leghevesebb viták és felszólalások közepette, a készséges az éppen beszédet tartó Maurice füléhez hajolt, és ezt súgta neki:

- Lindey polgártárs, valakinek állítólag sürgős beszéde van önnel, a lakásán várja.

Maurice hazament, s legnagyobb meglepetésére, Dixmer ült a szobájában, újságot olvasva. Hiába faggatta útközben inasát, az nem ismervén a cserzőmestert, nem tudta látogatója kilétét megmagyarázni. Dixmer láttára Maurice megállt az ajtóban, és akarata ellenére elpirult, Dixmer fölállt, s mosolyogva nyújtotta kezét.

- Mi a szösz van magával? Mi legyen az a levél? - kérdezte a fiatalembertől. - Komolyan mondom, a legérzékenyebb ponton talált. Azt írja nekem, hogy megbízhatatlan, rossz hazafi vagyok! Nem hinném, hogy szemtől szembe fenn merné tartani ezt a vádat ellenem. Vallja csak be, hogy belém akart kötni valamiképpen.

- Mindent bevallok, kedves Dixmer, mert mindig kifogástalanul viselkedett velem szemben. De hiába, így határoztam, mégpedig visszavonhatatlanul...

- Hogyan? - kérde Dixmer. - Most beismeri, hogy nem vádol komolyan, és mégsem akar érintkezni velünk?

- Higgyc el, kedves Dixmer, hogy amikor megfosztom magamat egy olyan baráttól, mint ön, akkor komoly okoknak kell lenni rá.

- Lehet - folytatta Dixmer, erőltetett mosollyal -, de ezek az okok akkor nem azok, amelyekről ír. A levelében említett ok csupán ürügy.

Maurice egy pillanatig habozott a válasszal.

- Dixmer - mondta -, olyan idöket élünk, hogy a levelemben érintett gyanú komolyan nyugtalaníthatná önt. Belátom ezt. Nem lenne méltó hozzám, hogy önt nyugtalanságban hagyjam. Beismerem tehát, hogy a levelemben említett ok valóban csak ürügy.

E vallomás, melynek voltaképpen meg kellett volna nyugtatnia a kereskedőt, még komorabbá tette annak arkifejezését.

- Mi tehát a valódi oka? - kérdezte.

- Azt nem mondhatom meg - felelte Maurice. - Pedig ha tudná, nyilván igazat adna nekem.

Dixmer tovább faggatta.

- Mindenáron tudni akarja? - kérdezte Maurice.

- Igen - mondta Dixmer.

- Hát akkor - mondta Maurice, némileg megkönnyebbülve, hogy már-már az igazat mondja, az ok ez. - Önnek szép és fiatal felesége van, s bár e szép asszony erénye közismert, attól tartok, hogy gyakori látogatásaimat félremagyaráznák.

Dixmer kissé elsápadt.

- Valóban? - kérde. - Ez esetben, kedves Maurice, a férj hálával tartozik önnek azért, ami a barátának fájdalmat okoz.

- Természetesen - szólt Maurice - nem vagyok oly nyegle, hogy azt hinném, hogy jelenlétem a legkisebb mértékben is nyugtalaníthatná önt vagy nejét. De alkalmat ad a szóbeszédre, s mint tudja, minél képtelenebbek a rágalomok, annál szívesebben hiszik el őket.

- Gyermekek - szólt Dixmer vállvonogatva.

- Lehet, hogy gyerekes vagyok - szólt Maurice, de a távolból legalább megőrizhetjük barátságunkat, mert tiszta a lelkiismeretünk. Míg ha a közelükben vagyok...

- Nos, mi van akkor?

- Akkor talán megromlanék a viszonyunk.

- Azt hiszi, hogy egy pillanatig is...?

- Édes istenem! - mondta a fiatalember.

- De miért kellett írni? Miért nem közölte mindezt élőszóval velem?
- Csak azért, hogy ezt a jelenetet elkerüljem.
- Rossz néven veszi tőlem, hogy eljöttem magyarázatot kérni? - kérde Dixmer.
- Ellenkezőleg - mondta Maurice. - Esküszöm, boldog vagyok, hogy még egyszer találkoztam önnel, mielőtt szétválnának útjaink.
- Tehát ne lássuk többé egymást, polgártárs? - szólt Dixmer, megfogva a fiatalember kezét. - Hiszen olyan jóba vagyunk.

Maurice keze remegett.

- Morand - folytatta Dixmer, nem árulva el hangjával, hogy Maurice remegését észrevette - is mondta ma reggel: „Tegyen meg mindent és hozza vissza a derék Maurice-t.”
- Uram - mondta a fiatalember, összeráncolva homlokát, s elhúzza kezét - nem gondoltam volna, hogy Morand polgártárs ragaszkodik hozzám.
- Nem tudta? - csodálkozott Dixmer.
- Nem tudtam, de nem is foglalkoztam ezzel a kérdéssel, mert nem volt okom rá - felelte Maurice. - Én önhöz és feleségéhez jártam, nem Morand polgártárshoz.
- Nem ismeri őt, Maurice - szólt Dixmer. - Morand kitűnő ember.
- Elhiszem - szólt Maurice keserű mosollyal.
- Most pedig - folytatta Dixmer - térjünk át látogatásom tárgyára.

Maurice meghajolt, mint akinek nincs több mondanivalója, és várta Dixmer kérdését.

- Szóval, ön azt mondja, hogy pletykálnak?
- Igen, polgártárs - szólt Maurice.
- Beszéljünk nyíltan. Mit törődik ön azzal, amit valami unatkozó szomszéd összekarattyol. Az ön lelkiismerete tiszta, Geneviève tisztességéhez nem fér kétség.
- Én fiatalabb vagyok, mint ön - szólt Maurice, kissé csodálkozva Dixmer makacsságán - és talán érzékenyebb vagyok ebben a kérdésben. Nem tűrhetem, hogy Geneviève jó hírét akár egy unatkozó szomszéd karattyolása kétségbe vonja. Engedje hát meg, kedves Dixmer, hogy elhatározásomnál megmaradjak.
- Hát ha már a vallomásoknál tartunk - mondta Dixmer -, valljon csak tovább.
- Mit? - kérde Maurice pirulva. - Mit valljak be?
- Hogy szakításának nem a politika, s nem a tapintat az oka.
- Hát micsoda?
- A titok.
- Miféle titok? - kérde Maurice ártatlan csodálkozással, mely megnyugtatta a cserzőt.
- Az én csempészügyeim, melyekre akkor este jött rá, mikor olyan különös körülmények között ismerkedtünk meg. Ezt ön nem bocsátja meg nekem, s megbízhatatlan hazafinak tart, mivel angol gyártmányt használok fel műhelyemben.
- Esküszöm, kedves Dixmer - szólt Maurice -, hogy elfelejtettem, hogy ön csempész.
- Ezt komolyan mondja?

- Komolyan.

- Szóval a mondottakon kívül nincs más oka, hogy szakítson velünk?

- Szavamra, nincs.

- Akkor hát, kedves Maurice - szólt Dixmer felemelkedve és búcsúra nyújtva kezét -, remélem, hamarosan észére tér, és visszavonja elhatározását, mellyel úgy elszomorított bennünket.

Maurice meghajtotta magát, és nem válaszolt. Azaz ismételt és végérvényesen szakított. Dixmer kétségbeesetten tért haza. Nem tudta tehát fenntartani a kapcsolatot azzal a férfivel, aki bizonyos körülmények folytán nemcsak felhasználható, de szinte nélkülözhetetlen lett a számára.

Maurice lelkében az ellentmondó érzelmek tömege harcolt egymással. Dixmer kérte, hogy vonja vissza elhatározását. Talán Geneviève is megbocsát neki. Miért esett hát kétségbe? Az ő helyében Lorin megvizsgált volna magát kedvenc szerzői aforizmáival. De nem tudta elfelejteni Geneviève levelét. Ebben a levélben, melyet a szekcióba is magával vitt, s szívéen hordott, azzal a másik levéllel együtt, melyet ismerkedésük másnapján kapott tőle, mikor a népőrök kezéből kiszabadította, ebben a levélben Geneviève nyíltan szakított vele. De még ennél is kínzóbb volt leküzdhetetlen féltékenysége, melyet a gyűlölt Morand irányában érzett. Voltaképpen ezért szakított Geneviève-vel.

Most már hajthatatlanul ragaszkodott elhatározásához. De valljuk be, hiányoztak neki az ódon St. Jacques utcában tett mindennapi látogatások. S ha jött az óra, amikor régebben a St. Victor negyed felé tartott, most vigasztalan mélabú fogta el, melyben a vágyódás és sajnálkozás minden árnyalatát átszenvedte. Minden reggel azzal ébredt, jött-e levél Dixmertől és be kellett vallania, hogy bár élőszóval visszautasította, levelének most már engedne. Mindennap abban a reményben indult el hazulról, hogy találkozik Geneviève-vel és előre elgondolta, miképpen fogja megszólítani. Minden este abban a reményben tért haza, hogy lakásán találja azt a hordárt, aki tudtán kívül egy reggelen a legfájdalmasabb hírt hozta neki, mely azóta is gyötörte. Máskor kétségbeesetten ordított fel arra a gondolatra, hogy szenvednie kell anélkül, hogy bosszút állhatna érte azon, aki okozza. Szünetének okát pedig Morand-ban látta. Arra gondolt, hogy Morand-ba köt. De Dixmer üzlettársa oly gyenge és félszeg egyénnek látszott, hogy Maurice, a kolosszus, gyávának tekintette volna magát, ha bármint is megsértené vagy rátámadna.

Lorin néha-néha felkereste, hogy felderítse Maurice-t, hogy elfeledtesse vele bánatát, melyet az elhallgatott, de tagadni nem tudott. Lorin mindent megtett, hogy Maurice-t kiragadja szerelmes bánatából, hogy felkelte érdeklődését, elméletben és gyakorlatban a haza dolgai iránt. De bármily komoly volt a helyzet, s noha más körülmények között Maurice szenvedélyesen belevetette volna magát a politika örvényébe, a fiatal forradalmár ezúttal sehogy sem tudta fellelni magában azt a buzgalmat, ami július tizenegyedikén és augusztus tizedikén hőssé avatta.

Pedig nyilvánvaló volt, hogy a két párt, mely már tíz hónap óta farkasszemet nézett egymással, de csak könnyű támadásokban és apró kirohanásokban mérte össze erejét eddig, most harcra készül, melyben elvérzik az egyik. E két pártot maga a forradalom szülte. Az egyik, melyet a girondisták: Brissot, Pétion, Vergniaud, Valazé, Lanjuinais és Barbaroux stb. képviseltek, a mérsékelt pártja, Danton, Robespierre, Chénier, Fabre, Marat, Collot d'Herbois, Hébert stb. pártja, a hegyipárt, a terroristák pártja volt.

Augusztus 10-ike után úgy látszott, hogy, mint minden nagy politikai esemény után, a mérsékelt párt kezébe kerül a hatalom. Az új kormány, néhány új emberrel kibővülve, a régi kormány tagjaiból alakult. Roland, Servien és Clavières régi miniszterek helyükön maradtak; Danton, Monge és Le Brun voltak az újak. Egy ember kivételével, aki a minisztériumban a forradalmi elvet képviselte, a többiek a mérsékelt párthoz tartoztak.

A „mérsékelt” kifejezést természetesen csak viszonylagos értelmében használjuk. Az augusztus tizediki események nagy port vertek fel a külföldön, s a szövetkezett hatalmak fegyverkezni kezdtek, nem XVI. Lajos iránti személyes szimpátiából, hanem hogy helyreállítsák a megingott monarchista rendszert. Elhangzottak Brunswick fenyegető szavai, s már valósággá is váltak. Longwy és Verdun az ellenség kezére jutottak. Ezekre az eseményekre felelt a terror. Most tervelte ki Danton a szeptemberi napokat, s meg is valósította véres álmát, mellyel egész Franciaországot gyilkossá bélyegezte az ellenség színe előtt. Franciaország kész volt a kérésbeesés erejével küzdeni veszélyeztetett létéért. Szeptember megmentette Franciaországot, de a történetek következtében törvényen kívül helyezték.

Franciaország megmenekült, az erőfeszítés céltalanná vált, a mérsékelt párt erőre kapott. Számot kellett adni a rettenetes napokról. Elhangzott ez a szó: gyilkosok. Sőt mi több: új kifejezéssel bővült a szótár. Ez az új szó: *septembriseur* volt.

Danton felvette a kesztyűt. Mint Clovis, egy pillanatra főt hajtott a vérkeresztség előtt, de most fenyegetően felemelte fejét. Alkalom nyílt felfrissíteni a letűnt terrort. Az alkalom a király pöre volt. A két pártnak még nem kellett személyileg összemérgőzni, elvek nevében támadtak egymásra. A királyi fogoly sorsa adta meg az erőpróbára az alkalmat. A mérsékelt párt veszített, és XVI. Lajos feje porba hullt. Mint augusztus tizedike, úgy január huszonegyediké után a szövetkezett hatalmak ismét teljes erővel léptek fel. Franciaország ugyanazt a férfit küldte ellenük, de most kevesebb szerencsével. Dumouriez-t a hivatalok rendetlensége folytán nem érték el idejében az új csapatok és a pénzküldemények, s ez hátráltatta mozgulataiban. Dumouriez felemelte szavát, s a jakobinusokat vádolta az általános fejetlenség miatt. Belépett a girondisták közé, s ezzel a tetteivel a veszтüket okozta.

Most fellázad a Vendée, fenyegetőznek a megyék, a katonai balszerencsét kihasználják az árulók, s az árulók katonai balszerencsét idéznek elő. A jakobinusok a mérsékeltet vádolják a bajokért, s elhatározzák, hogy március tizedikén, vagyis azon az estén, amelyen történetünk elkezdődött, leszámolnak velük. De a jakobinusok túlbuzgalma megmentette a girondistákat, amihez talán az eső is hozzájárult, amiről Pétion, a párizsi lélek mély ismerője, ezt a kijelentést tette: „Esik az eső, ma éjjel nem lesz semmi.”

De e március tizedike óta minden körülmény a girondisták veszтét jósolta be. A vád alá helyezett Marat-t felmentették. Robespierre és Danton kibékültek, mint ahogy az oroszán és a tigris összeáll és az elejtett bikát közösen falják fel. Henriot, a septembriseur, a nemzetország parancsnoka lesz. Minden esemény arra a közelgő véres napra mutatott, mely magával sodorta az utolsó gátat, amivel a forradalom szelleme a hömpölygő terrort megakasztani próbálta. Ezek voltak azok a nagy események, melyekből más körülmények között Maurice lelkes hazafisággal vette volna ki a részét. De Maurice szerencséjére vagy kárára, sem Lorin intelmei, sem az utca vihar előtti készülődései nem tudták kiűzni lelkéből egyetlen gondolatát, s mikor május harmincegyediké elkövetkezett, a Bastille és a Tuileriák hős ostromlója ágyán feküdt, láztól emésztve, mely a legerősebbeket is megöli, holott egy pillantás eloszlatná, s egy szó meg tudná gyógyítani.

Május harmincegyedike

Ama hírhedt május harmincegyedikén, mikor már kora hajnalban felverte a lakosságot a riadó és a vészharang, a St. Victor külvárosi osztag bevonult a Temple-ba. Az előírt formaságok után az őrség felállt. Megjelentek a szolgálattévő városiak. A Temple kapujánál felállított ágyúüteget négy pótágyúval egészítették ki. Az ágyúkkal együtt jött Santerre zsírfoltos, sárgapaszományos posztó egyenruhájában. Szemlét tartott az őrség felett, megelégedését fejezte ki és megállapította, hogy csak három biztos van jelen a városházáról.

- Miért vannak csak hárman? - kérdezte. - S ki az a kötelesség-mulasztó, aki hiányzik?

- A Lepelletier-szekció titkára, a derék thermophyle-iek vezére, Maurice Lindey polgártárs, a buzgó hazafi hiányzik - jelentette régi ismerősünk, Agricola.

- Jó, jó - szólt Santerre -, nem vonom kétségbe Maurice Lindey hazafiságát, de ha tíz perc múlva nincs itt, fölíratom a hiányzók közé.

Azzal otthagya Agricolát. A generálistól, ki a fentieket mondta, néhány lépésnyire egy vadászkapitány s egy katona táborozott. Egyik puskájára támaszkodva, másik egy ágyú csövén ült.

- Hallotta? - súgta a kapitány halkán a katonának. - Maurice még nincs itt.

- Majd jön, nyugodt lehet - mondta a másik -, ha csak nincs valami zavar a városban.

- Ha nem jönne - szólt a kapitány -, a lépcsőre rendelem önt, s mivel ő valószínűleg a toronyba megy, módja lesz pár szót súgni neki.

Most egy férfi jelent meg, háromszínű karszalagja után ítélve városi biztos. A kapitány és a katona, kik nem ismerték az illetőt, minden mozdulatát szemmel kísérték.

- Tábornok polgártárs - állt az újonnan érkezett Santerre elé -, Maurice Lindey helyett jelentkezem, mert ő beteg. Itt az orvosi bizonyítvány. Nyolcnaponként vagyunk a soron. Cserélek vele. Jövő héten ő szolgál helyettem, azzal kész.

- Ha ugyan életben lesznek még nyolc nap múlva Capet-ék - szólt az egyik tiszt.

Santerre mosolygott a buzgó forradalmár tréfáján, majd Maurice megbízottjához fordult:

- Nem bánom - mondta -, írd be a naplóba a nevedet Lindey helyett, és vezesd be a megjegyzések rovatába, mi az oka a cserének.

A kapitány és a vadász vidám meglepetéssel pillantottak egymásra.

- Nyolc nap múlva - súgták.

- Dixmer kapitány - rendelte Santerre -, álljon föl osztagával a kertben.

- Jöjjön, Morand - szólt a kapitány a vadászhoz.

Pergett a dob, s a cserző vezetése alatt álló osztag elfoglalta előírt helyét. Gúlába rakták a fegyvereket és az osztag csoportokra oszlott. Az egyes csoportok kényük-kedvük szerint helyezkedtek el a kertben. Ez az elhagyott, rideg, virágaitól és lombjától megfosztott szomorú kert a királyi kert volt, melyben valaha XVI. Lajos üdült családjával. A Porte Foin utca felé eső részétől, körülbelül huszonöt lépésnyire, vityilló állott, melyben a Temple-ban szolgáló nemzetőrök kényelmére, akik lázadás esetén sem hagyhatták el az épületet, a városi hatóság engedélyével ételt-italt árultak. Sokan pályáztak ennek a kis csapszéknek bérletére, végül is

egy munkás özvegye, kinek ura az augusztus tizediki zendülésben esett el, kapta meg az italmérési engedélyt. Ezt az asszonyt Plumeau-nénak hívták. Ez a deszkából és palánkból összetákoltt vityilló egy virágágy közepén állt, melyet egy törpefagyalsor szegélyezett most is. A kocsmá széles szobából állt, melyből agyagba vájt, durva lépcsőfokok vezettek le a pincébe. Ott őrizte Plumeau néni borát és hurkáit, mikkel maga szolgálta ki tizenkét éves lányával együtt a katonákat.

Alighogy elhelyezkedtek, a katonák, mint említettük, elszéledtek a kertbe. Némelyek a házmesterékkal beszélgettek, mások a falra mázolt ákombákomokat nézegették, melyek többnyire hazafias érzelmeket fejeztek ki. Oda volt mázolva a felakasztott király, ezzel az aláírással: „Vétó úr légfürdőt vesz”, vagy a leguillotiné-ozott király, ezzel a szöveggel: „Vétó úr zsákba köp”. Ismét mások Plumeau-néval tárgyaltak ama hurkákra vonatkozólag, melyeknek látása többé vagy kevésbé csiklandozta ínyüket. Utóbbiak közé tartozott a már általunk ismert kapitány és vadász.

- Dixmer kapitány - szólt a csaplárosné -, van ám finom saumuri borom.

- Meghiszem azt, Plumeau-né, de mit ér a saumuri bor sajt nélkül? - mondta a kapitány, ki, mielőtt véleményét megkockáztatta, gondosan széjjelnézett és megállapította, hogy a kantinosné asztalán gögösen feltornyozott élelmiszerek közül éppen a sajt hiányzik.

- Ez aztán a véletlen, kapitány polgártárs, épp most vitte el valaki a végét.

- Ha nincs sajt, nincs bor - szólt a kapitány. - Pedig jó boltot csináltál volna, polgártársnő, mert meg akartam vendégszolgálni az egész kompániát.

- Csak öt percig várjon, kapitány polgártárs. Szaladok a házmesternéhez, annak mindig van, mert verseng velem. Igaz, hogy többé kerül, de remélem, hogy jó hazafi vagy, és nem hagyod, hogy károm legyen belőle.

- Eredj csak - szólt Dixmer, mi addig lemegyünk a pincébe, és megnézzük, hogy állunk a borral.

- Akár csak otthon, kapitány polgártárs.

Plumeau-né rohant a házmester páholya felé, míg a kapitány és a vadász gyertyát gyújtottak, felemelték a csapóajtót, és lementek a pincébe.

- Rendben van - szólt Morand körülnézve - a pince a Porte Foin utca felé nyúlik. Kilenc-tíz láb a mélysége, és nincs deszkázva.

- Milyen a földje? - kérdezte Dixmer.

- Krétás turfa, porhanyó föld. A kerteket többször felásták. Szikla itt nincs.

- Gyerünk - szólt Dixmer -, hallom kopogni a kantinosné papucsát. Vegyünk magunkhoz két üveg bort és menjünk fel.

Mire Plumeau-né visszatért a sajttal, amire oly nagy súlyt fektettek, már fent voltak a csapóajtónál. A csaplárosnét néhány vadász követte, akiknek kedvük szottyant a jóképű sajtra.

Dixmer vendégül látta őket. Hús üveg bort rendelt a kompániájának, Morand polgártárs meg Curtius önfeláldozásáról, Fabricius hűségéről, Brutus és Cassius hazafiságáról mesélt nekik. E történeteknek majdnem akkora sikerük volt, mint a Dixmer fizette Anjou-bornak és brie-sajtnak. Az óra tizenegyet ütött. Fél tizenkettőkor volt az őrsváltás.

- Tizenkettőtől egyig megy sétára az osztrák asszony, ugye? - kérde Dixmer Tison anyótól, ki a butik előtt ment el.

- Pontosan tizenkettőtől egyig.

Dixmer dúdolni kezdett:

*Madame megy a toronyba,
Mironton, tonton, mirontaine.*

A tréfára nagyot hahotáztak a nemzetőrök. Dixmer nyomban összehívta embereit, akiknek fél tizenkettőtől fél egyig őrségen kellett állani és rájuk parancsolt, hogy fejezzék be a mulatozást. Morand is szedelőzködött, hogy a megállapodás szerint elfoglalja helyét a legfelsőbb toronylépcsőn, ugyanabban az őrházban, amelyben Maurice bújt meg, mikor észrevette, hogy a Porte Foin utca egyik házának ablakából integetnek a királynénak.

Aki Morand-t abban a pillanatban megfigyelte volna, mikor Dixmer kiadta neki a megbeszél utasítást, az látta volna, hogy sápad el hosszú fekete fűrtjei alatt. Most tompa moraj hatolt be a Temple udvarára. A messzeségből, mintha vihar közelednék, kiáltások és ordítózások hallatszottak.

- Mi az? - kérde Dixmer Tisontól.

- Semmi - mondá a börtönőr -, biztos a nyomorult brisottisták mozdultak meg újra, mert érzik, hogy nem soká marad a fejük a nyakukon.

A láрма percről percre fenyegetőbbé vált. Ágyúk dübörögtek, s tisztán lehetett hallani a Temple alatt vonuló tömeg üvöltését:

- Éljenek a szekciók! Éljen Henriot! Le a brisottistákkal! Le a rolandistákkal! Pusztuljon Vétóné!

- Ez már igen - szólt kezeit dörzsölgetve Tison. - Megyek, kiengedem Vétónét, hadd hallja, hogy lelkesül érte a tömeg. - S a torony kapuja felé indult.

- Hé, Tison! - kiáltott egy dörgő hang.

- Tábornok polgártárs? - kérde Tison, gyökeret verve.

- Ma nincs séta - rendelkezett Santerre. - A foglyok nem hagyhatják el szobájukat.

Megfellebbezhetetlen rendelet volt.

- Jól van, no - szólt Tison -, legalább kevesebb a dolgom.

Dixmer és Morand komoran néztek össze. A most már hiábavaló őrváltásra várva, a csapszék s a falnak a Porte Foin utca felé eső része között sétáltak fel s alá. Morand egyenlő nagyságú, szabályos léptekkel járt, hogy a távolságot kimérje.

- Mennyi? - kérdezte Dixmer.

- Hatvan-hatvannégy láb - felelte Morand.

- Hány nap kell hozzá?

Morand tűnődött, egy kis pálcával mértani jeleket rajzolt a porba, melyeket nyomban elsimított.

- Legalább hét nap - mondta.

- Maurice a jövő héten lép szolgálatba - morogta Dixmer. - Mához egy hétre feltétlen jóba kell lennünk Maurice-szal.

Az óra felet ütött. Morand sóhajtván vállára vette puskáját, s a káplárt követve, felváltotta az őrt, aki föl-alá járt a torony erkélyén.

Önfeláldozás

Az éppen elmondott események másnapján, azaz június elsején, reggel tíz órakor Geneviève az ablak közelében ült szokott helyén. Azon tűnődött, miért oly szomorúak a reggelek három hét óta, miért múlnak oly lassan a napok, s miért retteg annyira az estétől, melyre azelőtt oly szenvedélyesen várakozott. Főleg éjszakai voltak szomorúak, azok a ragyogó éjszakák, amelyeken hajdan a tegnapról és a holnapról álmodozott. Most egy csodaszép, nagy, piros és tarka szegfűkkel beültetett virágtartóra esett pillantása, melyet Maurice börtönéből, a meleg-házból hozatott szobájába, hogy a tél elmúltával maga nevelje föl őket. Maurice útmutatása alapján ápolta a mahagónitartóba ültetett virágokat. Maga öntözte és nyeste őket, s vidáman mutatta Maurice-nak esti látogatásai alkalmával, mily szépen fejlődtek gondos ápolása folytán virágai az előző nap óta. De mióta Maurice beszüntette látogatásait, elhanyagolta árva virágait, melyek most nemtörődömsége következtében fonnyadozni és hervadni kezdtek és sárgulva hajtották kelyhüket a tartó peremére. Geneviève virágait nézte, és saját bánatának képét látta bennük. A virágok érzelmeire emlékeztették, melyeket lelkesen ápolt, míg kivirágoztak szívében. De mikor egy szeszély vagy sorsfordulat elvágja a barátság kötelét, a szív, mely e barátságot táplálta, összeszorul, megromlik és elhervad. A fiatal hölgy e pillanatban felérezte szívének rettentő riadalmát. Még nem győzte le érzelmét, nem lett úrrá fölötte, hisz erősebben foglalkoztatta, mint valaha, gondolatait, élni akart, míg a szíve ver. És Geneviève kétségbeesett, mert érezte, hogy küzdelme egyre kilátástalanabb, lehajtotta fejét, megcsókolt egy hervadozó szegfűt, és halkán sírni kezdett.

Férje abban a pillanatban lépett a szobába, mikor letörölte könnyeit. Dixmert azonban annyira elfoglalták saját gondolatai, hogy észre sem vette, milyen fájdalmas lelki válság gyötri nejét, sőt sírástól kivörösödött szemhéját sem vette észre. Igaz, hogy Geneviève nyomban felállt, s háttal az ablakhoz fogadta férjét a félhomályban.

- Nos? - kérdé.

- Semmi újság. Lehetetlen a közelébe férközni, lehetetlen eljuttatni hozzá valamit, még csak nem is láthatjuk.

- Érthetetlen - mondá Geneviève -, most, mikor egész Párizs forrong?

- Éppen, mert forrong. Az őrség buzgalma megkétszereződött. Attól tartanak, hogy az általános zűrzavarban bizonyos egyének merényletet tervezhetnének a Temple ellen. Ófelsége éppen fel akart menni az erkélyre, mikor Santerre kiadta a parancsot, hogy mind a királyné, mind Erzsébet asszony és a királykisasszony szobájukban tartoznak maradni.

- Szegény lovag. E hír bizonyára nagyon lehangolta.

- Magánkívül volt, mikor látnia kellett, hogy egyetlen esélyünket is elveszítjük. Úgy elsápadt, hogy el kellett cipelnem őt az udvarról, mert félttem, hogy elárulja magát.

- Nem volt hát ismerős hivatalnok a Temple-ban? - kérdé félénken Geneviève.

- Kellott volna valakinek ott lennie, de nem jött el.

- Ki az?

- Lindey polgártárs - szólta Dixmer, közömbösséget színlelő hangon.

- S miért nem jött el? - kérdé Geneviève, ugyanolyan közömbösséget mutatva.

- Beteg.

- Beteg?

- Beteg, sőt nagyon beteg. Buzgó hazafi létére le kellett, hogy váltassa magát egy társával.

- Édes istenem, ha jelen is lett volna - folytatta Dixmer -, végeredményben ugyanott volnánk. Hiszen haragban vagyunk, s tán szóba sem állt volna velünk.

- Azt hiszem, barátom - jegyezte meg Geneviève -, hogy túl komolyan ítéli meg a helyzetet. Maurice szeszélyből nem jön hozzánk, tán van is valami jelentéktelen oka arra, hogy kerüljön bennünket, de korántsem tekinti magát ellenségünknek. Tán hűvös lett volna, de bizonyára udvarias. Aligha utasította volna vissza az ön közeledését, sőt a feleúton nyilván elébe ment volna önnek.

- Geneviève - vetette Dixmer ellen -, többet várunk Maurice-től. Az udvariasság magában kevés. Őszinte és mély barátság az ára annak, amire fel akarjuk használni. Ez a barátság megszakadt, őrá tehát nem számíthatunk többé. - S Dixmer nagyot sóhajtott és nyugodt homlokát szomorú ráncokba vonta.

- Ha azt hiszik, hogy nem nélkülözhetik Maurice-t terveikhez - kezdte félénken Geneviève...

- Sajnos, attól tartok - felelte Dixmer -, hogy nélküle semmire sem megyünk.

- Miért nem kísérli hát újra meg kibékíteni Lindey polgártársat?

Szándékosan nevezte vezetéknévén a fiatalembert, abban a hiszemben, hogy hangja közömbösebben ejti ki, mint a keresztnévét.

- Hiába - mondá Dixmer tagadó fejcsóválással. - Megtettem már mindent, amit tehettem. Érthetetlennek találná újabb közeledésemet, s gyanút keltene benne. Nem. S mondom még valamit, Geneviève. Azt hiszem, tisztábban látom ezt az ügyet, mint ön. Maurice-nak nagyon fáj valami.

- Fáj? - kérde Geneviève meghatódva. - Mit akar ezzel mondani? Mondja el, barátom.

- Azt mondom, amit ön éppoly jól tud, mint én, Geneviève. Lindey polgártárs nem ok nélkül szakított velünk.

- Minek tulajdonítja hát, hogy elhagyott bennünket?

- Talán a büszkeségének - mondá élénken Dixmer.

- A büszkeségének?

- Igen. Azt hitte e derék párizsi polgár, aki hivatali előkelőségét s féларisztokrata finomságait hazafiságával takargatta, hogy megtisztel bennünket látogatásaival. Megtisztelőnek találta rám, cserzőmesterre, hogy mindenható szekciófőnök, klubtag és városi tisztviselő létére barátokozik velem. Tán nem adtuk meg eléggé, ami szerinte megilleti, tán elfeledkeztünk magunkról.

- De hiszen, ha nem adtuk meg, ha elfeledkeztünk magunkról, ön utolsó látogatásával mindezt jóvátette.

- Bizonyára, feltéve hogy rám neheztelt. De hátha önre neheztelt?

- Rám? Mit véhettem volna Maurice-na? - kérde Geneviève csodálkozva.

- Ki tudja, mit érez magára nézve sértőnek az ilyen érzékeny jellem? Hiszen éppen ön mondta róla, Geneviève, milyen szeszélyes. Nem tehetek róla, első benyomásom helyes volt: rosszul tette, hogy nem írt Maurice-nak.

- Én? - kérdé Geneviève. - Hogy is gondolhat erre?
- Gondolok, sőt e háromhetes szakítás óta egyre ez a gondolat foglalkoztat - folytatta Dixmer.
- Tehát? - kérdé szorongva Geneviève.
- Tehát elkerülhetetlennek tartom, hogy írjon neki.
- Nem, Dixmer, ezt ne kívánja tőlem - szólt Geneviève.
- Ön tudja, Geneviève, hogy soha semmit sem kívánok. De kérem erre. Értette? Kérem, hogy írjon Maurice polgártársnak.
- De hiszen...
- Két eset van - szakította félbe Dixmer. - Vagy komoly harag van ön és Maurice között, mert hiszen én reám nincs oka neheztelnie, vagy valami gyermekes apróságon kaptak össze.

Geneviève nem válaszolt.

- Ha gyermekes civakodás az oka visszavonulásának, úgy örülség lenne belenyugodni. Ha komoly oka van neheztelésére, akkor, ezt értse meg, fel kell áldoznunk büszkeségünket, méltóságunkat, de engednünk kell. Nem tehetünk másképp. Roppant terveink keresztülvitelénél nem számolhatunk fiatalemberek éretlen civakodásaival. Vegyen erőt magán, írjon Maurice Lindey-nak, s ő vissza fog jönni.

Geneviève tűnődött.

- Nincs más mód rá - kérdezte végül -, kevésbé kompromittáló, kibékíteni önöket Maurice úrral?
- Kompromittáló? Ellenkezőleg: nézetem szerint ez a legtermészetesebb eljárás.
- Nézetem szerint nem az.
- Maga makacs, Geneviève.
- Azt hiszem, barátom, első ízben veti ezt szememre nekem.

Dixmer, ki zsebkendőt szorongatott kezében, megtörölte verejtékes homlokát.

- Hisz éppen azért értem egyre kevésbé.
- Istenem - kiáltott fel Geneviève -, hát még mindig nem érti, miért húzódozom? Hát mindenáron vallomásra akar kényszeríteni?

S e kitörés után kimerülten hanyatlott keblére feje Geneviève-nek, s karjai erőtlenül hulltak alá. Dixmer erőt vett magán, megfogta Geneviève kezét, felemelte fejét, s szeme közé nézve, harsogva felnevetett. Ha Geneviève magánál lett volna, megérezte volna, mily erőltetetten hangzott e kacaj.

- Most már értem - mondá. - Igaza van, Geneviève. Semmit sem vettem észre. De ki gondolhatta volna, hogy ön, a szellemes, előkelő hölgy, ily hétköznapi aggályokat érez? El akarta kerülni, hogy Maurice önbe szeressen!

Geneviève-et dermedt hidegség járta át. Férje gúnyosan nyilatkozott Maurice szerelméről! Holott csak Geneviève tudta, mily izzó, s a fiatalember nemes jelleméhez méltó e szenvedély, melyet homályos, be nem vallott lelkiismeret-furdalásai mögé rejtve, máris viszonzott. Kővé dermedt a gúnytól. Nem tudott Dixmerre nézni. Érezte, hogy nem tudna mit válaszolni.

- Ugye, kitaláltam? - folytatta Dixmer. - Hát legyen nyugodt, Geneviève, én ismerem jól ezt. Ennek a bösz forradalmárnak nincs más szenvedélye, mint a haza.

- Biztos ön ebben? - kiáltott Geneviève.

- Hát persze - nevetett Dixmer. - Ha Maurice szerelmes lenne önbe, akkor nem veszett volna össze velem, hanem éppen ellenkezőleg: igyekezett volna előzékenységével és udvariasságával félrevezetni engem. Ha Maurice szeretné önt, nem mondott volna le könnyen arról az előnyös helyzetről, hogy mint házi barát, kijárjon hozzánk. Ilyen barátság ürügyével fedik a férfiak az effajta árulásokat.

- Nagyon kérem, ne tréfálkozzon ezek felett a dolgok felett - kérte Geneviève.

- Nem tréfálok, asszonyom. Azt állítom, hogy Maurice nem szereti önt. Ez az egész.

- Én pedig azt állítom - szólt Geneviève, mélyen elpirulva -, hogy szeret.

- Ha így áll a dolog - folytatta Dixmer -, akkor Maurice kiváló jellem. Volt ereje szakítani velünk, nehogy bizalmammal vissza kelljen élnie. Ritka az ilyen jellem, Geneviève, éppen ezért mindent meg kell tennünk, hogy magunkhoz kössük. Ön írni fog Maurice-nak, ugyebár?

- Istenem - sóhajtott a fiatal hölgy, kezeibe temetve fejét. Az a férfi, akire a veszély pillanatában legjobban számított, íme maga taszítja az örök mélységbe, ahelyett hogy visszatartaná.

Dixmer szóltanul nézte. Azután mosolyt erőltetve:

- Vegyen erőt női hiúságán, édes barátnőm. Ha Maurice ismét untatni kezdené vallomásaival, nevesse ki úgy, mint azelőtt. Én ismerem önt, Geneviève, ön nemes, rendkívüli lény. Teljesen bízom önben.

- Istenem - kiáltott fel Geneviève, s leszédült székéről úgy, hogy térde a földet érintette. - Hogy lehet másban bízni, mikor az ember magában sem bízik?

Dixmer elhalványodott, mintha minden vér a szívébe futott volna.

- Geneviève, sajnálom, hogy meg kellett kínoznom. Sokkal egyszerűbb lett volna azt mondanom: Geneviève, nekünk fel kell áldoznunk magunkat. Én jötevőnknek, a királynénak szenteltem karomat, eszemet és a boldogságomat is. Mások az életüket áldozzák fel érte, én az életemnél is többet adok, mert a becsületesemet kockáztatom érte. S ha a becsületesem elvész, csak egy könnycseppel lesz több a fájdalmak óceánjában, mely előtti Franciaországot. De nem féltsem a becsületesemet, hisz önre bíztam, Geneviève.

Dixmer most kiegyenesedett és nyugodt, nyílt tekintettel nézett Geneviève-re. Geneviève felpillantott, szép szemei tiszteletteljes csodálattal nézték férjét, majd lassan felállt, s csókra nyújtotta homlokát.

- Akarja? - kérdezte.

Dixmer bólintott.

- Diktáljon. - És toll után nyúlt.

- Nem úgy. Elég, hogy felhasználjuk e derék fiatalembert, ne menjünk túl a mértéken. Kibékül velünk Geneviève levelére. Azt akarom, hogy a levelet valóban Geneviève írja és ne más.

Még egyszer homlokra csókolta nejét, aztán kiment a szobából. Geneviève pedig remegő kézzel ezt írta:

„Maurice polgártárs! Férjem nagyon szerette önt. Ön tudja ezt. Három hete nem láttuk. E három hét száz esztendő volt. Elfeledkezett róla? Jöjjön, várjuk, jövedele ünnepe lesz számunkra. Geneviève.”

Az Ész istennője

Maurice valóban betegen feküdt, mint ahogy Santerre-nek üzenté. Mióta szobáját őrizte, Lorin rendszeresen látogatta, s mindenképpen rá akarta venni arra, hogy szórakozzék. De Maurice minderről hallani sem akart. Vannak betegségek, amelyekből nem akar felgyógyulni az ember. Június elsején Lorin egy óra tájban jelentkezett.

- Mi van ma? - kérde Maurice. - Remekül kiöltözködtél.

Lorin valóban teljes katonai díszben volt. Vörös sapkában, carmagnole-ban, háromszínű öve mögött két pisztollyal.

- Először is - kezdte Lorin - kezdetét veszi a tánc a girondistákkal. Már öntik is a Caroussel téren a golyókat. Azonkívül pedig holnapután nagy ünnepély lesz, amelyre ezennel meghívlak.

- De mi történik ma? Azt mondd, hogy magaddal akarsz vinni.

- Ma van a főpróba.

- Miféle főpróba?

- A nagy ünnepség főpróbája.

- Barátom, tudod, hogy egy hete nem mozdulok ki a szobámból. Tehát semmiről sincs értesülésem, holott szeretném tudni, mi történik.

- Mi? Hát még nem mondtam?

- Semmit se mondtál.

- Hát, kérlek, azt tudod, hogy az Istent egy időre felfüggesztettük, s a Legfelsőbb Lényt tettük a helyére.

- Igen, ezt tudom.

- Hát, kérlek, most úgy látszik, rájöttek, hogy a Legfelsőbb Lény mérsékelt rolandista, girondista.

- Lorin, ne csúfolódj szent dolgokon. Tudod, hogy nem szeretem az ilyesmit.

- Édes barátom, haladnunk kell a korrallal. Magam is kedveltem az öreg Istent, már csak azért is, mert megszoktam. A Legfelsőbb Lényt viszont én is tehetségtelennek tartom, s mióta a mennyben ül, minden összevissza megy. Szóval törvényhozóink kimondták, hogy elcsapják állásából...

Maurice vállát vont.

- Csak húzogasd a válladat. Mi mindenesetre kimondtuk, hogy ezentúl az Ész istennőjét imádjuk.

- S te részt veszel ezekben a bolondságokban? - kérde Maurice.

- Barátom, ha oly jól ismernéd az Ész istennőjét, mint én, legforróbb tisztelői közé tartoznál. Kérlek, nagyon szívesen összehozlak vele és bemutatlak neki.

- Hagyj békén ezekkel a butaságokkal. Látod, hogy szomorú vagyok.

- Annál inkább, teringettét. Az istennő majd jobb kedvre hangol. Derék lány az. De hiszen ismered... A komor istennőt, akit a párizsiak babérral koronáznak meg, s arany papírból készült szekéren viszik körül a városban. Na, találd ki...

- Honnan tudnám?

- Artemis az.

- Artemis? - kérde Maurice, emlékei közt keresgélve, mert a névhez nem fűzte semmi.

- Az a nagy barna lány, akivel tavaly ismerkedtem meg, az operabálon... Te is velünk vacso-
ráztál, sőt le is itattad.

- Igaz, igaz, most már emlékszem - szólt Maurice. - Szóval ő?

- Neki van a legtöbb esélye. Elvittem a bírálóbizottsághoz, valamennyi thermophyle-i szavát adta, hogy rá szavaz. Három nap múlva lesz a választás. Ma van az előkészítő lakoma. Ma pezsgőzünk. Holnapután talán vért iszunk. De akár így, akár úgy, Artemis lesz az istennő, ha a fene fenét eszik, akkor is. Jer hát, feladjuk rá a tunikáját.

- Köszönöm. Mindig undorodtam az efféléktől.

- Nem szeretsz istennőket öltöztetni? Az ördögbe, fiú, nehéz legény vagy. Kérlek, ha jobban mulattat, én adom rá a tunikát, te pedig vedd le róla.

- Lorin, beteg vagyok. Nincs jókedvem, sőt a más jókedve is bánt.

- Maurice, ne ijesztgess. Se nem verekedsz, se nem kacagsz, tán összeesküvésbe keveredtél?

- Én? Adná Isten.

- Mondd, hogy: adná az Ész istennője.

- Hagyj békén, Lorin, nem tudok elmenni hazulról, nincs kedvem hozzá. Ágyban fekszem, ágyban maradok.

Lorin fülét vakarta.

- Már látom, mi van veled - mondta.

- Mi?

- Várod az Ész istennőjét.

- A manót - szólt Maurice. - Kiállhatatlanok a szellemességeid. Eredj már, mert megátkozlak, az istennőddel együtt.

- Átkozz, átkozz...

Maurice átkra emelte kezét, de ebben a pillanatban lépett be szolgája, egy levéllel.

- Scaevola polgártárs - szólt Lorin - rosszkor jössz. Gazdád épp nagy jelenetre készült.

Maurice leengedte átkra emelt kezét, s hanyagul a levél után nyúlt. De alig ért hozzá, remegni kezdett, s a borítékot szeme elé tartva, mohón pillantott a címzés vonásaira és sápadtan, a rosszullét határán törte fel a pecsétet.

- Ej, ej - morogta Lorin. - Úgy látszik, barátunk föltámadt halottaiból.

Maurice nem ügyelt rá, egész lelkével Geneviève soraiba mélyedt. Kétszer, háromszor, négyszer is elolvasta a levelet, aztán megtörölte homlokát, visszahanyatlott az ágyba, réveteg, zavart szemekkel nézve Lorinre.

- Ördögadta - szólt Lorin - nagy újságok lehetnek a levélben.

Maurice ötödször is elolvasta a levelet és friss pír borította el arcát. Száraz szemei átnedvesedtek, mély sóhaj fakadt kebléből, aztán, pillanat alatt megfeledkezve betegségéről és gyengeségéről, kiugrott az ágyból.

- Ruháimat - kiáltott az elképedt szolgára. - Ruháimat, édes Scaevola. Erre a levélre várok napok óta, drága jó Lorin. De már nem is számítottam rá. Hamar, fehér nadrágot, csipkés inget. Fésülj és borotválj meg nyomban.

Az inas sietett végrehajtani Maurice parancsait, s pár perc alatt megfésülte és megborotválta gazdáját.

- Látni fogom - kiáltotta a fiatalember. - Lorin, szavamra, nem tudtam mind a mai napig, mi a boldogság.

- Szegény Maurice - mondá Lorin. - Azt hiszem, mégis jó lett volna elmenned oda, ahova mondtam.

- Édes barátom, ne neheztelj rám - kiáltotta Maurice. - Komolyan, elvesztettem az eszem.

- Kérlek, az enyém rendelkezésedre áll - szólt Lorin, nagyot nevetve rossz tréfáján.

S ami a legfurcsább, Maurice is nagyot nevetett vele. A boldogság engedékennyé tette barátja tréfájával szemben. Sőt.

- Vedd - mondta, s levágott egy virágzó narancságot -, add át nevemben a csokrot a mauzóleum nemes lelkű özvegyének.

- Ez aztán a beszéd - mondá Lorin -, ez aztán a lovagiasság. Ünnepelesen megbocsátok neked. Különben is látom, hogy fülig szerelmes vagy, s mindig tiszteltem a nagyon boldogtalan embereket.

- Igen, szerelmes vagyok - kiáltotta Maurice, örömtől dagadó szívvel. - Szerelmes vagyok, most már bevallhatom, mert viszont szeretnek. Hív magához, tehát szeret. Igaz-e Lorin?

- Feltétlenül - mondá előzékenyen az Ész istennőjének tisztelője. - De azért vigyázz magadra, Maurice. A viselkedésed ijesztő.

- Bravó, bravó - tapsolt Maurice.

Aztán nyaka közé szedvén lábait, négy lépcsőt ugorva egyszerre, lesietett az utcára, s szaladt a jól ismert, ódon St. Jacques utcába.

- Megtapsolt, mi, Scaevola? - kérde Lorin.

- Meg bizony, polgártárs, nem is csodálom, mert nagyon szépen tetszett szavalni.

- Akkor hát tényleg beteg - mondá Lorin.

S maga is lement, de sokkal nyugodtabban. Hiába, Artemis nem volt Geneviève.

Alig ért le Lorin a viruló narancsággal a St. Honoré utcába, egy suhancsoport vette körül, akiknek, hangulata szerint, filléreket vagy rúgásokat szokott osztogatni. Ezek most tisztelteljesen követték, mert nyilván ama erényes férfiak egyikének tartották, akiknek St. Just javaslata szerint fehér tunikában, narancsvirággal a kezükben kell járniok.

A kíséret egyre nőtt, mert bizonyára abban a korban is ritka látvány volt egy erényes férfiú. Mire a csokor Artemishez került, már több ezer suhanc követte Lorint. A hódolatnak az istenség több jelöltje tanúja volt, akik ideges fejfájást kaptak az irigységtől. Ez este terjedt el Párizsban a híres nóta:

*„Éljen az Ész istennője,
Az édes fény, a tiszta lány.”*

E dal szövege ránk maradt, csak szerzőinek neve ismeretlen. Mind ez ideig hiába törték fejüket a forradalom archeológusai, hogy ki volt az írója. Mi vakmerően azt állítjuk, hogy Hyacinte Lorin barátunk költötte, a szép Artemis tiszteletére.

A tékozló fiú

Ha szárnyai lettek volna, Maurice nem repülhetett volna jobban. Az utcákon nyüzsgött a nép, de Maurice csak annyiban vett tudomást róluk, hogy feltartják útjában. Mindenfelé azt beszélték, hogy a konventet körülzárták, hogy a népfenség képviselőit személyes szabadságukban megsértették, hogy nem tudják elhagyni a házat. A híresztelésnek volt némi valószínűsége, mert vészharang szólt és elhangzott a figyelmeztető ágyúdörgés. De mit törődött e percben Maurice az ágyú figyelmeztető szavával és a vészharanggal? Mit bánta ő, el tudják-e hagyni vagy sem a képviselők a konvent épületét, ha csak az ő mozdulatai szabadok. Futott, ahogy tudott. Sietségében már látta, hogy várja Geneviève a kertre nyíló ablakban, s hogy mosolyog már messziről feléje. Dixmer is nyilván tudja, hogy jönni fog, s szinte látta, hogy nyújtja feléje nyílt, barátságos fogású nagy kezét. Most szerette Dixmer-t. Még a fekete hajú Morand-t is szerette, zöld pápaszemével, mely mögül eddig úgy vélte, alattomos pillantást lesett rá. Szeretett mindenkit, mert boldog volt. A legszívesebben virágot hintett volna a nép közé, hogy mindenki boldog legyen, olyan boldog, mint amilyen ő.

Pedig szegény Maurice-t megcsalták reményei, mint ahogy húsz eset közül tizenkilencben csalódunk, ha a szívünkkel képzeljük el a jövőt. Az édes mosoly helyett, mellyel elképzelése szerint Geneviève messziről várja, Geneviève megfogadta, hogy hűvös udvariassággal fogadja Maurice-t. Ezzel állított gátat a szívére zúduló érzelmek áradatának.

Geneviève visszavonult az első emeletre, s elhatározta, hogy csak akkor jön le, ha már hívják. Ez sem így történt. Csak Dixmer nem tévedt várakozásában. A rácson át lesett gúnyos mosollyal Maurice jöttére. Morand polgártárs nyugodtan dolgozott műhelyében, prémekeket festett.

Maurice betaszította a fásorból nyíló kis ajtót, s nyugodtan belépett a kertbe. A csengőt a megállapított módon húzta meg, hogy hangjáról tudják, ki a látogató. Geneviève ki ablakánál állt, remegni kezdett. Leengedte a függönyt az ablakon.

Maurice első benyomása, megújított látogatásaival kapcsolatban, csalódás volt. Geneviève nemcsak hogy nem várta a földszintes szoba ablakában, de nem is volt a kis szalonban, ahol annak idején elbúcsúztak egymástól. Maurice-nak be kellett jelentenie magát, mintha háromhetes távolléte után egész idegenné vált volna. Szíve összeszorult. Dixmer üdvözölte Maurice-t elsőnek. Örvendő áradozással ölelte keblére Maurice-t. Aztán megjelent Geneviève is. Felélénkítette arcát, hogy piros legyen, de mire lejött a lépcsőn, a vér elhagyta arcát és halott-halványan lépett a szobába. Maurice megpillantotta Geneviève-et az ajtó félhomályában. Mosolyogva lépett hozzá, hogy kezet csókoljon. Csak most látta, hogy megváltozott. Geneviève ijedten állapította meg, hogy lesóványodott Maurice, s mily lázasan csillognak szemei.

- Hát eljött, uram? - mondta, s hangjában elfojtott izgalom remegett. Eltökélte, hogy közömbösen ezt mondja: „Jó napot, Maurice polgártárs! Miért jön olyan ritkán?”

A megváltoztatott megszólítást Maurice hűvösnek találta. Pedig mekkora különbség.

Dixmer rövidesen véget vetett a kölcsönös fürkészésnek és szemrehányásnak. Parancsot adott, hogy tálaljanak. Két órára járt az idő.

Az ebédlőben Maurice megállapította, hogy megszokott terítékével várták. Morand polgártárs is megjelent, rendes gesztenyeszínű ruhájában és mellényében. Szemén a zöld pápaszem, fekete fürtjei alatt. Maurice a legszeretettelőbben üdvözölte. Ha együtt voltak, nem tartott annyira tőle, mintha távol volt. S valóban, honnan is merítette azt a feltevést, hogy Geneviève szereti a kis kémikust? Nyilván csak szerelmes vagy örült agy foglalkozhatik ily esztelen-

ségekkel. A pillanat különben sem volt alkalmas arra, hogy féltékennyé tegye. Maurice zsebében tudta Geneviève levelét, ott pihent örömtől repeső szíve fölött.

Geneviève visszanyerte nyugalma. Jellemző a nők lelki életére, hogy a pillanat mindig elfeledteti velük a múlt emlékeit s a fenyegető jövőt. Boldog lévén, Geneviève tudott uralkodni magán, azaz, bár gyengéden, de nyugodtan és hűvösen viselkedett. Maurice ezt a magatartást sem értette egészen. Lorin, Parny, Berlin vagy Gentil-Bernard verseiben megtalálta volna a magyarázatát. Az Ész istennőjéről beszélgettek. A nap két eseménye a girondisták bukása, s a Legfőbb Lény helyére állított új istenség kultusza volt.

Dixmer nem bánta volna, úgymond, ha ezt a nagy tisztességet Geneviève-nek ajánlották volna fel. Maurice tréfálkozni próbált, de Geneviève osztotta férje nézetét, s Maurice csodálkozva látta, mily tévútra visz a hazafiság még oly értelmes embert, mint Dixmer, s oly költői lelkületű nőt, mint Geneviève is. Morand a politizáló nőket sorolta föl, Theroigne de Mericourt-tól, augusztus tizedikének hőségétől, Roland asszonyig, aki a girondisták szemefénye volt, mellesleg a horgoló nőkről is megemlékezett. Maurice mosolygott e kifejezésen. Pedig e szó azokat a hazafias nőtényeket bélyegezte meg kegyetlen gúnnyal, akiket később a köznép undorral a guillotine vérnyalóinak nevezett.

- Tiszteljük a hazafiságot, Morand polgártárs - szólt Dixmer - akkor is, ha tévúton jár.

- Én nem kívánok többet a nőktől hazafiság címén, csak ne legyenek túl arisztokrata hajlamaik - mondta Maurice.

- Tökéletesen igaza van - szólt Morand. - Én, bevallom őszintén, éppúgy megvetem azt a nőt, aki férfimoddal lép fel, mint azt a férfit, aki nőt bántalmaz, még akkor is, ha az a nő a legnagyobb ellensége.

Morand szándékosan terelte a beszédet erre a kényes tárgyra, hogy Maurice érzelmeit kipuhathassa. Maurice osztotta Morand nézeteit. A küzdelem kezdetét vehette. Dixmer, mint a kürtös, aki a bajviadalt bejelenti, közbeszólt:

- Álljunk csak meg, Morand polgártárs. Remélem, hogy nem azokra a nőkre érti, amit mondott, akik ellenségei a hazának.

E kijelentést, mely Morand és Maurice nézete után kihívóan hangzott, mély csönd fogadta. Maurice törte meg elsőnek a csendet.

- Ne tegyünk kivételt - mondta szomorúan. - Azok a nők, akiket, sajnos, a haza ellenségeinek kell tartanunk, éppen eléggé bűnhődnek érte.

- A Temple foglyaira, az osztrák asszonyra, Capet nővérére és lányára gondol, ugyebár? - hadarta Dixmer hangsúly nélkül, egymásra dobálva a szavakat.

Morand sápadtan várt a fiatal forradalmár válaszára s körmeit tenyerébe mélyesztette izgalomában.

- Igen, rájuk gondoltam - szólt Maurice.

- Hogyan? - kérde Morand fulladozva. - Tehát igaz, amit beszélnek, Maurice polgártárs?

- Mit beszélnek? - kérde a fiatalember.

- Hogy a foglyokat kegyetlenül megkínózzák és éppen azok, akiknek meg kellene védeni őket.

- Vannak emberek, akik nem érdemlik meg, hogy embereknek nevezzük őket - szólt Maurice.

- Gyáva fickók, akik sohasem küzdöttek s most a legyőzötteket kínozzák, hogy elhitessék magukkal: ők az erősebbek.

- De maga nem tartozik ezek közé, Maurice, azt biztosan tudom - kiáltotta Geneviève.
 - Asszonyom - felelte Maurice -, engem rendeltek szolgálatra a vérpadhoz, amelyen néhai uralkodónkat kivégezték. Kivont karddal álltam ott, s az volt a parancsom, hogy szúrjam le, aki a királyt meg akarná menteni. Mikor azonban a király közelemben állt, önkéntelenül kalapot emeltem, és katonáimhoz fordulva így szóltam: „Polgártársak, figyelmeztetlek benneteket, hogy nyomban leszúrom azt, aki sértegetni merészeli a néhai uralkodót.” Katonáim néma csöndben nézték végig az ítélet végrehajtását. Én voltam az, ki saját kezemmel írtam az első tízezer röpcédulát, amiket szétoztottunk Párizsban, mikor a királyt visszahozták Varennesből. Aki köszön a királynak, megverjük, aki sértegeti a királyt, fölakasztjuk. Azt hiszem - folytatta Maurice, anélkül hogy észrevette volna, mily rettentő hatást gyakorolnak szavai a hallgatókra -, azt hiszem, bebizonyítottam, hogy igaz, derék hazafi vagyok, hogy gyűlölöm a királyokat és párhíveiket. Ennek ellenére kijelentem, hogy az osztrák asszonyt - akiről tudom, mekkora része van Franciaország tönkretételében - soha senki az én jelenlétemben büntetlenül meg nem bánthatja, senki, még maga Santerre sem.
 - Polgártárs, polgártárs - szakította félbe Dixmer, fejét csóválva, mintha helytelenítené a fiatalember vakmerő kijelentését. - Maga nagyon bízhatik bennünk, hogy ilyen állításokat kockáztat meg a jelenlétünkben.
 - Az önök jelenlétében, bárki előtt, Dixmer. S hozzáteszem: lehet, hogy a királyné a vérpadon fog elpusztulni, mint ura, ám én nem tartom veszedelmesnek őt, s mindig kímélni fogom azt, akit gyengébbnek tartok magamnál.
 - S vajon a királyné - kérdé félénken Geneviève - jelét adta-e már annak, Maurice úr, hogy hálás az ön figyelméért, mely jelen körülményei között bizonyára egészen kivételes?
 - A fogoly több ízben köszönetét fejezte ki jóindulatoméért.
 - Nyilván örül, mikor ismét ön teljesít szolgálatot?
 - Azt hiszem, igen - felelte Maurice.
 - Tehát - mondá Morand, remegve, mint egy asszony -, tehát ha már bevallotta azt, amit ma senki sem vall be, hogy nagylelkűen érez, mondja meg: a gyermekeket sem bántja?
 - Én? - kérdé Maurice. - Kérdezze csak meg a gaz Simontól, hogy bántam el vele, mikor ütlegelni merté előttem a kis Capet-t.
- Ennek a mondatnak meglepő hatása volt. A meghívottak önkéntelenül tiszteletteljesen fölállottak az asztal mellől. Csak Maurice maradt ülve, anélkül hogy sejtelve lett volna, mit jelent e tiszteletteljes tüntetés.
- Mi az? - kérdezte csodálkozva.
 - Azt hittem, a műhelyből szólítanak - felelte Dixmer.
 - Semmi - szólt Geneviève. - Én is azt hittem először, úgy látszik, tévedtünk.
- S újból elfoglalták helyüket.
- Ön hát az a hivatalnok, Maurice polgártárs - szólt Morand reszkető hangon -, akinek olyan nagy a híre, mivel nagylelkűen védelmébe vette a gyermekeket?
 - Beszélnek róla? - kérdezte Maurice, majdnem megkapó jóhiszeműséggel.
 - Kiváló jellem - mondá Morand s felállt az asztaltól, izgalmát nem tudván türtöztetni tovább, s a műhelyébe sietett, mintha sürgős dolga várná.

- Bizony, beszélnek róla, polgártárs, s mondhatom, a bátor és tisztességes emberek anélkül, hogy ismernék önt, dicsérik azért, amit tett.

- Ne is tudják meg, ki volt - mondá Geneviève. - Veszedelemre válna, ha e dicső tette jönne hírbe.

S e különös párbeszédben mindenki, akaratán kívül, nemes, önfeláldozó, gyengéd érzelmeiről tett vallomást.

S volt valaki, aki szerelméről is.

Ásó, kapa

Asztalbontáskor Dixmer-nek jelentették, hogy ügyvédje várja irodájában. Kimentette magát Maurice-nál és bement irodájába. Egy kis ház megvételéről tárgyaltak a rue de la Corderie-ben, szemben a Temple kertjével. Inkább telek volt különben, mint épület, mert a ház romokban hevert. De Dixmer-nek az volt a szándéka, hogy felépítteti. A háztulajdonossal hamar létrejött az egyezség. Az ügyvéd reggel letárgyalta az üzletet, 19 500 livre vételárban állapodtak meg. Most azért jött, hogy aláírassa a szerződést, s felvegye Dixmer-től az összeget. A tulajdonos hajlandónak mutatkozott még a nap folyamán kivonulni, minek következtében Dixmer emberei már reggel hozzáláthattak a dologhoz.

A szerződést aláírták, aztán Dixmer és Morand elment a jegyzővel a Corderie utcába, meg szemlélni új szerzeményüket, melyet látatlanban vettek. Háromemeletes manzárdos ház volt (a mai húszas számú ház). Pompásan alapincézett földszintjét régebben egy bornagykereskedő bérelte. A háziúr főleg pincéire volt büszke. Úgy beszélt róluk, mint házának ékességeiről. Dixmer és Morand nem mutattak különösebb érdeklődést a pincék iránt, de, mintegy a háziúr kedvéért, lementek vele megnézni a „szuterénjét”. Ritka kivétel, a háziúr nem nagyzott. A pincék valóban gyönyörűek voltak. Egyikük egész a Corderie utcáig nyúlt el, s aki lent járt, hallotta a szekereket dübörögni a feje fölött. Dixmer-t és Morand-t látszólag ez a dübörgés sem érdekelte különösképpen, sőt arról beszéltek, hogy betömetik a pincéket, amelyek nagy hasznára lehetnek egy borkereskedőnek, de a polgárembernek, aki lakni akarja a házát, semmi szüksége nincs rájuk. A pince megtekintése után sorra járták az emeleteket.

A harmadikról a Temple egész kertjét át lehetett tekinteni. Mint rendesen, nemzetőrökkel volt tele. A kertet, melyben a királyné immár nem sétálhatott, ők élvezték egyedül. Dixmer és Morand megismerték barátnőjüket, Plumeau-nét, aki szokásos buzgalmával szolgálta ki vendégeit. De nyilván nem nagyon óhajtották, hogy Plumeau-né is fölismerje őket, mert a háziúr mögé húzódtak, aki büszkén mutogatta nekik a kellemes és változatos kilátást. Az új tulajdonos most a padlásszobák iránt érdeklődött. A háztulajdonos, úgy látszik, erre a kívánságra nem volt elkészülve, mert nem hozta magával a kulcsot. De az új vevő tárcájában duzzadó assignata-tömegek láttára készséggel kijelentette, hogy elmegy a kulcsért.

- Ezt eltaláltam - szólt Morand. - A ház kiválóan alkalmas terveinkhez.

- S mit szól a pincéhez?

- A Gondviselésnek hála, kétnapi munkát takarítunk meg általa.

- Gondolja, hogy a kantine irányában fekszik?

- Balra tér el kissé, de nem tesz semmit.

- Vajon pontosan oda jut-e ki a föld alatt, ahová jutnia kell, Morand?

- Legyen nyugodt, barátom, az az én dolgom.

- Tán innen kellene a királynét ezentúl értesíteni arról, hogy résen vagyunk.

- Bajos, mert a torony erkélyéről a királyné nem venné észre. Csak a padlásszobák fekszenek egy magasságban a toronyerkéllyel, ha igaz.

- Mindegy - szólt Dixmer. - Toulan vagy Mauny megláthatják valahonnan s majd ők értesítik őfelségét. - És Dixmer csomót kötött egy fehér vászonfüggöny aljára s kiakasztotta a függönyt az ablakra, mintha a szél csapta volna fel oda.

Aztán, mintha alig várnák már, hogy a padlást megtekinthessék, mind a ketten lementek a lépcsőre s ott várakoztak a tulajdonosra. Persze, a harmadik emeleti szoba ajtaját behúzták maguk után, hogy a derék háziúrnak eszébe ne jusson valahogy helyreigazítani a függönyt. Morand jól sejtette, a padlásszobák alacsonyabban feküdtek, mint a torony. Ez részben hátrány volt, részben előny. Hátrány, mert nem érintkezhetek jelek útján a királynéval, s előny, mert ez az akadály elejét vette minden gyanúnak. A magas házakat tartották legjobban szemmel.

- Mauny, Toulan vagy a Tison lány útján valamiképpen értesíteni kellene a királynét, hogy legyen készen - morogta Dixmer.

- Gondolok rá - felelte Morand.

Lejöttek az emeletről, az ügyvéd a szalonban várakozott, az aláírt szerződéssel.

- Rendben van - szólt Dixmer -, a ház megfelel. Fizesse ki a polgártársnak a megbeszélte összeget és írassa vele alá a szerződést.

A háztulajdonos gondosan megszámolta a pénzt, aztán odakanyarította a nevét.

- Azt tudod, polgártárs - mondta Dixmer -, hogy a záradék legfontosabb passzusa szerint még ma ki kell ürítened a házat, hogy az embereim holnap reggel munkába állhassanak.

- Meglesz, polgártárs. Már el is viheted a kulcsokat, este nyolcra a ház üresen áll.

- Most jut eszembe - szólt Dixmer -, ha jól emlékszem, az ügyvéd polgártárs említette, hogy a háznak egyik kijárata a Porte Foin utcára nyílik.

- Úgy van, polgártárs - szólt a háziúr. - De befalaztattam, miután csak egy emberem van s a szegény ördögnek annyi a dolga, hogy nem kívánhatom tőle, hogy két kapuval is törődjék. Azonban a mesteremberek rövid kétórás munkával könnyen kinyithatják a falat. Ha lefáradnak a polgártársak, mindjárt meg is mutathatom, hogy áll a dolog.

- Köszönöm, felesleges - mondta Dixmer -, nem tulajdonítok semmi fontosságot a kapunak.

Aztán mind a ketten elbúcsúztak, de ismételten megígértették a háziúrral, hogy este nyolc órára kiüríteti az épületet.

Kilenc órára mind a ketten visszajöttek. Távolabbról öt-hat ember követte őket, akikre a párizsi nagy forgalomban senki sem vetett ügyet. Előbb ketten mentek be, a háziúr betartotta szavát: az épület teljesen üres volt. Előbb gondosan becsukták az ablaktáblákat. Aztán tüzet csiholtak és meggyújtották a gyertyákat, amiket Morand a zsebében magával hozott. Az öt-hat kísérő egymás után surrant be a házba. A cserző mindennapos asztaltársai voltak ezek, ugyanazok a csempészek, akik annakidején meg akarták ölni Maurice-t, de akik azóta megbarátkoztak vele. Lezárták a házat, s lementek a pincébe.

A pince, melyről napközben oly fitymálva beszéltek, estére az épület leglényegesebb alkatrésze lett. Előbb betömtek az összes réseket, amelyeken át kíváncsi tekintet hatolhatott volna be. Aztán Morand fölállított egy üres hordót és papirost véve elő, plajbásszal mértani figurákkal rajzolta tele a papírlapot. Míg így foglalatzkodott, társai Dixmer vezetésével kimentek a házból, végigmentek a Corderie utcán, s a Beauce utca sarkán megálltak egy csukott kocsinél. A kocsiban egy férfi ült, aki hallgatagon mindegyiküknek egy ásószerszámot nyújtott a kezébe. Egyiknek kapát, másiknak ásót, harmadiknak feszítővasat, negyediknek... A szerszámokat ki a kabátja, ki a köpenye alá rejtette, aztán a bányászok visszatértek a házba, s a kocsin eltűnt.

Morand befejezte művét. A pince egyik sarkára mutatott:

- Itt ássatok - mondta.

S a királyné megmentői nyomban munkához láttak.

A Temple foglyainak sorsa napról napra komolyabb és kínosabb lett. Egy kis időre remény támadt a királyi családban. Két hivatalnok, Toulan és Lepitre, megszánta a fenséges foglyokat és jóindulattal kezelte őket. A szegény asszonyok, nem lévén jóindulathoz szokva, bizalmatlanok voltak eleinte. De a reménykedők bizalmatlansága nem tartott sokáig. S mitől félhetett a királyné, akit fiától a börtön, férjétől a halál szakított el. Hogy vérpadra viszik őt is? Erre régóta elkészült és ebbe a gondolatba már beleélte magát. Mikor Toulan és Lepitre másodízben álltak őrt, a királyné arra kérte őket, hogy ha valóban részvétellel vannak iránta, mondják el neki férje halálának minden részletét. A rokonszenves fiatalembereket kemény próbára tette a királyné. Lepitre, aki jelen volt a kivégzésnél, engedelmeskedett a királyné parancsának. A királyné újságokat kért, amelyek a kivégzésről számoltak be. Lepitre megígérte, hogy elhozza magával, ha legközelebb őrt áll. Egy-egy ember háromhetenként tett szolgálatot. A király életében négy városi hivatalnok szolgált a Temple-ban. A király halála óta csak három. Egy nappal örködött, kettő éjjel. Toulan és Lepitre cselhez folyamodtak, hogy együtt telessenek éjjeli szolgálatot. A szolgálat időszakát ki szokták sorsolni. Egy papírdarabra ráírták: *nappal*, két másikra: *éjjel*. A hivatalnokok egy kalapból húztak sorsot. Véletlen dolga volt, ki szolgál éjjel. Mikor Lepitre-en és Toulanon volt a sor, ők három cédulára írták a nappal szót, s oda nyújtották a kalapot a hivatalnoknak, akitől meg akartak szabadulni. Ez belenyúlt a rögtönzött urnába, s a cédulán, amit kihúzott, természetesen ez a szó állt, hogy: nappal. Toulan és Lepitre szitkozódva tépték össze céduláikat, dühöngve, hogy mindig a legnehezebb robot, az éjszakai szolgálat esik rájuk.

Mikor a királyné már teljesen bízott két órében, érintkezést teremtett köztük és Maison Rouge lovag között. Megállapodtak a szökés tervében. A királynénak és Erzsébetnek nemzetörtiszt ruhában kellett volna elmenekülniük, igazolványokkal ellátva, melyekről gondoskodva lett volna. Észrevették, hogy a Temple lámpagyújtogatója két gyermekkel jár, akik a királykisasszonnyal és a trónörökösrel egyidősek. Abban állapodtak meg, hogy Turgy, kinek nevét már említettük, lámpagyújtogatónak öltözködik és megszökteti a királykisasszonyt, a trónörökösrel együtt. Világosítsuk fel röviden olvasóinkat, ki az a Turgy. Turgy régi tálalomestere volt a királynak, aki magával hozta a Tuileriákból a Temple-ba személyzetének egy részét, mert a király eleinte nagy lábon élt a börtönben is. Az első hónapokban a király személyzete harminc-negyvenmillió frankjába került a nemzetnek. Világos, hogy ez a bőkezűség nem tartott soká. A városháza hamarosan rendet teremtett. A konyhafőnököknek, szakácsoknak és kuktáknak felmondtak. A király csak egy tálalomestert tartott meg. Ez a tálalomester Turgy volt. Turgy tehát természetes közvetítőképpen szerepelt a két fogoly nő és párthívei között, mert ki- és bejárhatott szabadon, tehát leveleket hozhatott és vihetett a válaszokat. A levélkék azoknak a palackoknak szolgáltak dugóul, amelyekben a királyné és Erzsébet mandulatejet kapott. A leveleket citromnedvvel írták, s így az írás láthatatlan maradt, hacsak nem tartották tűz fölé. Minden kész volt a szökésre, mikor egy nap Tison egy ilyen dugóval gyújtott pipára. Ahogy a papír meggyulladt, előtűntek a betűk. Tison nyomban beterjesztette a megpörkölődött papirost a Temple tanácsához. Itt tűz fölé tartották, de csak néhány értelmetlen szót tudtak kiböngészni, mert a papír másik fele már hamuvá égett. De felismerték a királyné írását. Tisont vallatóra fogták, aki elmondta, hogy Lepitre és Toulan feltűnő jóindulattal bánnak a királynéval. A két biztost följelentették a városházán és nem teheték be többé lábukat a Temple-ba.

Maradt Turgy. De a bizalmatlanság nőttön-nőtt. Turgy nem maradhatott többé egy percre sem egyedül a hercegnőkkel. A külvilággal semmiképpen sem lehetett érintkezni többé. Egy napon Erzsébet megkérte Turgyt, hogy fényesítsen ki egy kis aranynyelű kést, mellyel gyümölcsöt szokott hámozni. Turgynak gyanús volt e kérelem, s miközben a kést fényesítette, lecsavarta nyelét. A nyélben levél volt.

A levél egy titkosírás ábécéje volt. Turgy átnyújtotta a kést Erzsébetnek, de a jelenlevő hivatalnok kitepte a kezéből, s megvizsgálta a kést, melynek szintén lecsavarta nyelét. De szerencsére a levél már eltűnt. A tisztviselő a kést mindenestre elkobozta.

Ekkoriban gondolta ki a fáradhatatlan Maison Rouge lovag a második szökési tervet, melyet a Dixmer által megvásárolt ház igénybevételeivel készültek végrehajtani. Lassanként azonban a foglyok teljesen elcsüggedtek. Ezen a napon rémülten hallgatta a királyné az utcáról szobájába szűrődő lármát, s kivette a kiáltásokból, hogy a girondisták, a mérséklet utolsó támaszának vád alá helyezését követeli a nép. Ez a hír halálosan lehangolta a királynét. Ha a girondisták elpusztulnak, a királyi családnak nem lesz védelmezője a konventben.

Hét órákor feltálatták a vacsorát. A városi hivatalnokok szokás szerint minden tál ételt megvizsgáltak, egymásután hajtogatták szét az asztalkendőket, villával vagy ujjukkal megbökdösték a kenyeret, feltörték a diót és a gesztenyét, hogy levél valahogy be ne kerülhessen a királynéhoz. Ez elővigyázatossági intézkedések után ezekkel az egyszerű szavakkal szólították a királyi családot asztalhoz:

- Özvegy Capet-né, hozzákezdhetsz.

A királyné fejét rázta, jelezvén, hogy nem éhes. Ebben a pillanatban a királykisasszony anyjához lépett, mintha meg akarná ölelni, s a fülébe súgta:

- Üljön asztalhoz, asszonyom, azt hiszem, Turgy intett.

A királyné remegve pillantott föl. Turgy szemben állt vele, bal karjára terített asztalkendővel, jobb kezét a szeméhez értette. A királyné nyomban felkelt helyéről és elfoglalta megszokott helyét az asztalnál. A két hivatalnok a vacsorázókat sem hagyta egyedül. Egy pillanatra sem volt szabad a királyi családot Turgyvel magára hagyni. A királyné és Erzsébet az asztal alatt észrevétlenül jelt adtak egymásnak lábukkal. Minthogy a királyné Turgyvel szemben ült, a tálalomester egyetlenegy mozdulata sem kerülte el figyelmét. Turgy egyébként oly természetesen viselkedett, hogy a városi hivatalnokok egyáltalán nem gyanakodtak, mert nem is gyanakodhattak rá. Vacsora után ugyanoly elővigyázatossággal bontottak asztalt, mint ahogy felterítették. A legkisebb kenyérmorzst is felszedték és megvizsgálták a hivatalnokok. Aztán Turgy távozott először, majd a hivatalnokok, de Tison anyó a szobában maradt. Ez az asszony valóságos fúria lett, mióta lányától, kinek sorsáról mit sem tudott, elszakították. Valósággal az örületig menő dührohamok fogták el, valahányszor a királyné lányát megölelte. A királyné viszont, kinek anyai szíve együtt érzett az anya fájdalmával, gyakran mondott le egyetlen vigaszáról, nehogy Tison anyót elszomorítsa.

Tison feleségéért jött, de az öregasszony kijelentette, hogy addig nem megy, amíg az özvegy le nem feküdt. Erzsébet elbúcsúzott a királynétól és szobájába vonult. A királyné, lányával együtt, levetkőzött és lefeküdt. Akkor Tison anyó is fogta a gyertyát és eltávozott. A városi hivatalnokok már leheveredtek tábori ágyukra a folyosón. A foglyok halvány vendége, a holdsugár, besurrant az ablakrácsra, s fényes csíkot festett a padlóra, az ablaktól a királyné ágyáig. Egy pillanatig csend volt a szobában. Aztán lassan ajtó nyílt, árnyék jelent meg a holdfényben, s az árnyék közeledett. Erzsébet volt.

- Láttad? - kérdezte halkán.

- Igen - mondta a királyné.
- S megértted?
- Annyira, hogy el sem merem hinni.
- Lássuk, ismételd a jeleket.
- Először a szemére mutatott, ami újságot jelent.
- Aztán az asztalkendőt áttette bal karjáról a jobb karjára, ami azt jelenti, hogy kiszabadulá-sunkon dolgoznak.
- Aztán a homlokára tette a kezét, annak jeléül, hogy a mieinktől várjuk a segílyt és ne a külföldtől.
- Aztán, mikor arra kérted, hogy ne feledkezzék meg a holnapi mandulatejről, két csomót kötött zsebkendőjére.
- Tehát ismét Maison Rouge lovag. Mily nemes ember.
- Ő az - mondta Erzsébet.
- Alszol, lányom? - kérdezte a királyné.
- Nem, anyám - szólt a királykisasszony.
- Hát akkor imádkozz, tudod kiért.

Erzsébet zajtalanul visszavonult szobájába, s most csak a királykisasszony hangja hallatszott, aki az éjszaka csendjében Istenhez imádkozott.

Épp akkor, amikor Morand parancsára az ásók munkához láttak a Corderie utcabeli kis ház pincéjében.

Fellegek

Az első pillanatok mámorától eltekintve, Maurice várakozását megcsalta az a fogadtatás, amiben Geneviève részesítette. Most már csak abban bízott, hogy négyszemközt talán sikerül visszahódítani valamit abból, amit távolléte alatt veszített. De Geneviève ragaszkodott elhatározásához. Nem akarta, hogy négyszemközt maradjanak, mert tapasztalatból tudta, hogy milyen veszélyesekké válhatnak ezek az édes együttlétek.

- Talán holnap - gondolta Maurice.

Másnap egy nyilván előre értesített rokon jött látogatóba, akit Geneviève egész idő alatt ott tartott. Maurice még csak nem is panaszkodhatott. Nem röhögte fel Geneviève-t, hogy a látogató nem akar elmenni. A búcsúzkodásnál Geneviève kérte Maurice-t, hogy kísérje haza rokonát, aki a Fossés St. Victor utcában lakott. Maurice duzzogva távozott. De Geneviève rámosolygott és Maurice ígéretet olvasott ki e mosolyból.

Tévedett. Másnap, június másodikán, e rettenetes napon, mely a gironde bukását jelentette, Maurice lerázta nyakáról Lorin-t, aki mindenáron magával akarta vinni a tömegbe, s minden fontosabb ügyét félretéve, Geneviève-hez indult. A Szabadság istennőjének veszélyes ellenfele támadt Geneviève-ben.

Maurice a kis szalonban találta Geneviève-t. A háziasszony kedvesen és előzékenyen fogadta, de egy csinos szobalány ült az ablak közelében, háromszínű kokárdával a keblén. A szobalány zsebkendőket hímzett és egy pillanatra sem hagyta el helyét. Maurice összeráncolta homlokát. Geneviève észrevette, hogy indulatos és még szívélyesebben bánt vele. De mert minden előzékenysége ellenére sem küldte ki a szobalányt, Maurice idegességében egy órával korábban hagyta el, mint máskor.

Mindez véletlen is lehetett, amibe Maurice-nak bele kellett törődni. Június másodikán különben is oly nagy volt a felfordulás, hogy Maurice-nak, noha jó ideje távol tartotta magát a politikától, tudomásul kellett vennie azt. Egy párt, mely tíz hónapig kormányozta Franciaországot, megbukott, ennek a beláthatatlan horderejű eseménynek sikerült egy pillanatra feledtetni Maurice-szal szerelmét. Másnap Geneviève megismételte jól bevált óvintézkedéseit. Maurice számított erre az óvintézkedésre, s daccal felelt rá. Alig ült Geneviève-nél tíz percig. Mikor látta, hogy a szobalány egy tucat zsebkendő után hat tucat asztalkendőt vesz elő, hogy Geneviève betűit behímezze, Maurice órájára pillantott, felállt, meghajolt Geneviève előtt és szó nélkül távozott. Sőt: vissza se nézett.

Geneviève, aki felállt helyéről, hogy pillantásával kövesse Maurice-t, aki a kerten át távozott, idegesen és halványan meredt maga elé, aztán visszahanyatlott székére, kétségbeesve viselkedésének sikere felett. Ebben a pillanatban lépett Dixmer a szobába.

- Maurice elment? - kérdezte csodálkozva.

- Igen - suttogta Geneviève.

- Hisz csak most jött.

- Egy negyedórával ezelőtt.

- Szóval visszajön?

- Nem hinném.

- Muguet, hagyjon magunkra - szólt Dixmer.

A szobalány, akit voltaképpen Máriának hívtak, a királynő iránti ellenszenvéből e virágnévre változtatta nevét. A felszólításra a szobalány elhagyta a szobát.

- Nos, édes Geneviève, kibékült Maurice-szal? - kérde Dixmer.

- Ellenkezőleg, barátom. Azt hiszem, e pillanatban fagyosabb köztünk a viszony, mint volt.

- S most kinek a hibájából? - kérde Dixmer.

- Kétségkívül Maurice-éből.

- Halljuk: majd igazságot tesztek.

- Hogyan? - kérde Geneviève pirulva. - Hát nem találja ki?

- Hogy miért neheztel? Nem.

- Úgy látszik, Muguet ellen van kifogása.

- Vagy úgy. Hát bocsássa el a lányt. Kár lenne Maurice-t elveszteni egy szobalányért.

- Nem gondolnám, hogy a leányt el kellene bocsátanom. Azt hiszem, elég lenne neki, ha...

- Ha?

- Ha kiküldeném a szobából.

- Maurice-nak igaza van - szólt Dixmer. - Maurice önhöz jön látogatóba és nem Muguet-hez. Felesleges tehát, hogy Muguet minden látogatásánál jelen legyen.

Geneviève csodálkozva pillantott férjére.

- De édes barátom - mondta.

- Geneviève - szólt Dixmer -, én arra számítottam, hogy ön mindenben segítségemre lesz, s most úgy látom, hogy aggályaival lépten-nyomon megnehezíti a dolgot. Azt hittem, hogy múltkori beszélgetésünk alkalmával mindent elintéztünk már, s most az egész előlről kezdődik. Nem megmondtam önnek, Geneviève, hogy bízom az ön becsületességében? Nem megmondtam, hogy Maurice ragaszkodására, feltétlen bizalmára nagyobb szükségünk van, mint valaha? Istenem, mennyit akadékoskodnak a nők!

- Nem tudná, édes barátom, terveit más eszközökkel keresztülvinni? Valamennyien jobban járnánk, ha Maurice elmaradna házunktól, ezt már megmondtam önnek.

- Hogy mi valamennyien jobban járnánk, az lehet, de annak a hölgynek az érdekében, akiért vagyunkat, életünket, sőt tisztességünket is kockára kell tennünk, Maurice-t magunkhoz kell kapcsolnunk. Tudja-e, hogy Turgyt gyanúba vették, s másvalakit osztanak be szolgáltatételre a hercegnőkhöz?

- Jó, el fogom bocsátani Muguet-t.

- Istenem, Geneviève - kiáltott fel Dixmer, szokatlan indulatossággal -, miért tárgyalja meg ezt velem? Miért szereli le fellángolásaimat örökös aggodalmaival? Miért támaszt amúgy is nehéz helyzetemben újabb nehézségeket? Én arra kértem, Geneviève, hogy tegye meg, amit meg kell tennie. Hogy ön tisztességes, odaadó nő, azt tudom. Holnap nem leszek itthon. Morand-t helyettesítem mérnöki teendőiben. Ebédre sem jöhetek haza, de Morand itt ebédel. Kérni akarja valamire Maurice-t, majd elmondja önnek, hogy mire. Gondoljon arra, Geneviève, hogy a kérelme nagyon fontos. Ha nem is a végcél, annak egyik legfontosabb állomása. Morand, a nemes, derék, önfeláldozó barát, minden reményét erre a kérelemre tette fel. Ön tudja, hogy Morand a mi jötevőnk. Ön tudja, hogy életemet adnám érte.

- És én az enyémet - mondta lelkesen Geneviève.

- Nos hát? Nem tudom, hogy történt, de tény, hogy Morand-t nem kedveltette meg eléggé Maurice-szal, Geneviève, holott elsődrendű érdekünk, hogy szeresse Morand-t. Ön annyira Morand ellen hangolta őt, hogy Maurice talán visszautasítja Morand kívánságát, aminek nem szabadna megtörténni. Kell-e még mondanom, mennyit ártanak Morand-nak az ön finom és érzelgős hangulatai.

- Uram - szólt Geneviève sápadtan, összekulcsolt kézzel -, erről, kérem, ne beszéljünk soha.

- Nem bánom - mondta Dixmer, homlokon csókolva nejét -, legyen erős és gondolkozzék.

Azzal eltávozott.

- Istenem, Istenem - rebegette Geneviève riadtan - erőszakkal kergetnek a szerelembe, mely után egész lelkemmel epedek!...

Másnap, mint már mondtuk, ünnepnap volt. A Dixmer család, a kor polgári szokása szerint, bőségesebb és szertartásosabb ebéddel ünnepelte a vasárnapot. Bensőségesebb viszonyuk óta Maurice-t egyszer s mindenkorra szívesen látták Dixmer-ék a vasárnapi ebédekre, s Maurice nem is maradt el egyről sem. Maurice rendszeren déltájban jött, noha csak két óra tájban ültek asztalhoz.

Tegnap úgy távozott, hogy Geneviève hinni sem merte, hogy eljön. És tényleg, elharangozták a delet, Maurice még nem jött. Fél egy, egy óra.

El sem lehet mondani, mily izgatottan várta Geneviève. Egész egyszerűen öltözködött az ebédhez. Mikor látta, hogy Maurice késik, természetes asszonyi kacérsággal virágot tűzött a keblére, virágot tett a hajába és szívszorongva várta tovább. Már asztalhoz kellett volna ülni, s Maurice még mindig hiányzott.

Tíz perccel két óra előtt Geneviève lódobogást hallott. Ezt a lódobogást ismerte.

- Végre! - kiáltott fel. - Szerelme nagyobb, mint a büszkesége. Szeret! Szeret!

Maurice leugrott lováról, átadta a kertészlegénynek, de megparancsolta, hogy álljon készenlétben vele. Geneviève nyugtalanul látta, hogy a kertész nem viszi be a lovat az istállóba.

Maurice belépett. Ma tündöklő volt. Széles, fekete selyemszegélyű kabátot, fehér mellényt, zergebőr térdnadrágot, fehér selyeminget öltött fel. Hullámos haja szabadon hagyta széles, sima homlokát. Erőtéljes, úri jelenség volt. Láttára Geneviève szíve megdobbant. Sugárzó arccal fogadta.

- Végre - ismételte, kezét nyújtva Maurice-nak. - Velünk ebédel, ugye?

- Ellenkezőleg, polgártársnő - szólt Maurice hűvösen -, azért jöttem, hogy kimentsem magam.

- El akar menni?

- Igen. A szekcióban nagy szükség van rám. Félttem, hogy udvariatlannak fognak tartani, ha hiába várnak. Ezért siettem ide.

Geneviève oly boldog volt az imént! Most ismét összeszorult a szíve.

- Istenem - mondta - Dixmer sincs itthon! Arra számított, hogy önt itt találja, s megkért, hogy tartsam itt, amíg hazajön.

- Akkor már értem, miért marasztal, asszonyom. Ura parancsát követi. Hogy erre nem gondoltam tüstént. Javíthatatlanul hiú vagyok.

- Maurice.

- Tetteihez kell alkalmazkodnom és nem szavaihoz, asszonyom. Tudnom kell, hogy annál kevésbé maradhatok itt, mert Dixmer nincs idehaza. Távollétében kínos lenne önnek, ha itt maradnék.

- Miért? - kérdezte félénken Geneviève.

- Mert amióta visszajöttem, ön szándékosan kerül engem. Hiszen én csak ön miatt, kizárólag ön miatt jöttem vissza, ezt tudja. S mióta visszajöttem, soha nem találok egyedül.

- Már megint haragszik, barátom - mondta Geneviève -, pedig mindenben igyekszem a kedvére járni.

- Nem igaz, nem jár a kedvemben, Geneviève. Fogadjon úgy, mint azelőtt, vagy száműzzön egészen.

- Értse meg, milyen a helyzetem, Maurice. Lássza be, hogy reszketek, s ne kínozzon tovább - szólt Geneviève, közelebb lépve Maurice-hoz és búsan pillantva rá.

Maurice hallgatott.

- Hát mit akar tőlem? - kérdezte Geneviève.

- Szeretni akarom magát, Geneviève, mert érzem, hogy szerelmem nélkül nem tudok élni tovább.

- Maurice, az isten szerelméért!

- Hagyott volna elpusztulni, asszonyom!

- Elpusztulni?

- Igen, pusztulni vagy feledni.

- Hát el tudna feledni engem? - kérdezte könnyes szemmel Geneviève.

- Nem, nem - szólt Maurice térdre borulva - nem Geneviève! Meg tudnék halni, de soha nem tudnám elfelejteni.

- Pedig az lenne a leghelyesebb - mondta Geneviève keményen -, mert nekünk nem szabad szeretnünk egymást.

- Ezt megmondta Morand úrnak? - kérdezte Maurice, akit ez a hűvös hang kijózanított.

- Morand úr nem olyan örült, mint ön, Maurice, őt soha nem kellett rendreutasítanom, mert ő tudja, hogy kell viselkednie velem és barátjával szemben.

- Fogadjunk - szólt Maurice gúnyos mosollyal -, hogy Morand itt ebédel. Éppen, mert Dixmer úr nem lesz jelen. Ha nem akarja, hogy szeressem, Geneviève, beszéljen Morand úrról. Mert amíg ez a Morand itt ül maga mellett, mert amíg ez a Morand lépten-nyomon követi önt - folytatta megvető hangon -, nem szeretem, nem szerethetem önt, vagy legalább letagadom magam előtt, hogy szeretem.

- Én pedig esküszöm önnek - kiáltott fel Geneviève, kit ez az örökös gyanúsítás kihozott sodrából - értse meg, Maurice, egyszer s mindenkorra és erről ne beszéljünk többet, esküszöm önnek, hogy Morand-tól soha egy gyengéd szót nem hallottam, hogy Morand nem szerelmes belém, hogy Morand soha nem fog szeretni, női becsületemre, anyám emlékére mondom ezt.

- Istenem, istenem, de szeretnék hinni a szavainak - mondta Maurice.

- Higgyen, szegény kis bolondom - mondta Geneviève, oly mosollyal, melyet mindenki más vallomásnak tekintett volna. - Higgyen, vagy többet akar tudni? Nos, megmondom önnek. Morand mást szeret, egy olyan asszonyt, aki mindenki másnál különb. Aki oly magasan áll a többi asszonyok fölött, mint a csillagok a virágok fölött.

- Ki lehet az az asszony, aki mindenkinél, még Geneviève-nél is különb? - kérdezte Maurice.

- Nem az-e a legkülönb - kérdezte Geneviève mosolyogva -, akibe az ember szerelmes?

- Ha már engem nem szeret, Geneviève... - kezdte Maurice. Geneviève aggódva várta a mondat végét.

- ...ha engem nem szeret - folytatta Maurice -, esküdjék meg legalább, hogy mást sem fog szeretni.

- Erre szívesen megesküszöm, Maurice - kiáltott fel Geneviève boldogan, hogy Maurice maga egyengette az utat lelkiismeretének megnyugtatóhoz.

Maurice megragadta Geneviève kezét és forró csókokat nyomott rájuk.

- Ezentúl jó leszek, engedékeny, bizakodó. Ezentúl igénytelen leszek. Derűs leszek, boldog leszek.

- És nem követelődzik többé?

- Igyekszem erőt venni magamon.

- Most már nem kellene, hogy várják lenn a lóval - mondta Geneviève. - Várjon a szekció.

- Várjon az egész világ, Geneviève, magáért mindenkit megvárakoztatok.

Léptek hallatszottak az udvarból.

- Asztalhoz hívnak bennünket - szólt Geneviève.

Lopva megszorították egymás kezét. Morand jött jelenteni, hogy mind együtt vannak, s csak rájuk várnak. Ő is kiöltözött a vasárnapi ebédre.

A kérelem

A nagy csínnal öltözött Morand erősen foglalkoztatta Maurice kíváncsiságát. A legigényesebb gavallér sem talált volna kivetnivalót nyakkendője fodrán, ragyogó csizmáin, ingének minőségén. Csak a haja és a pápaszeme rontotta le a kedvező összbenyomást. Maurice-t annyira megnyugtatta Geneviève fogadalma, hogy szinte most vette először észre Morand kusza frizuráját és pápaszemét.

- Vigyen el az ördög - gondolta Maurice, Morand-t üdvözölve - vigyen el az ördög, ha valaha féltékeny leszek rád, derék Morand polgártárs. Miattam hordhatod hétköznapi is vasárnapi galambszínű ünneplődöt, csináltathatsz akár aranyköntöst a vasárnapokra. Mától kezdve kusza frizurádat és pápaszemedet tartom szemmel, s nevetek azon, hogy szerelmesnek hittelek Geneviève-be.

A kézzorítás, mely e monológot követte, összehasonlíthatatlanul őszintébb és szívélyesebb volt, mint amivel Maurice egyébként Morand-t fogadni szokta. Ezúttal kivételesen kevesen vettek részt az ebéden. Csak hármuknak volt terítve egy kis asztalkán. Maurice remélte, hogy térde az asztal alatt Geneviève lábához simulhat, s folytathatja az iménti kézzorítás szerelmes némajátékát.

Asztalhoz ültek. Geneviève Maurice-szal szemben ült, háttal az ablaknak, fekete haja kékesen csillogott, mint a hollószárnyak, ragyogó arca, könnyben csillogó szeme sugárzott a szerelemtől.

Maurice térde Geneviève térdét kereste az asztal alatt. Az első érintésre Geneviève elpirult és elsápadt. De nem húzta vissza a térdét, mely békésen Maurice térdéhez simult.

Galambbegyszín ruhájában Morand szelleme vasárnapi pompában csillogott. Maurice-t néha már meglepte e különös férfi ritka elméssége és ötletes mondásai, melyeket nyilván csillogó tekintettel adott volna elő, ha a zöld pápaszem nem törte volna meg pillantásának tüzet. A legbohóbb történeteket adta elő a legkomolyabb arckifejezéssel. Morand tréfálkozásának és ötletességének éppen abban állott az eredetisége, hogy rendíthetetlen nyugalommal adta őket elő. Kereskedő lévén, aki beutazta az egész világot, hogy a párdücbörtől a nyúlborig összevásárolja üzletének nyersanyagát, úgy ismerte Egyiptomot, mint Hérodotosz, Afrikát mint Levaillant, az Operát és a budoárokat pedig, mint egy ficsúr.

- Vigyen el az ördög, Morand polgártárs - kiáltott fel Maurice -, ha maga nem tudós!

- Sokat láttam, s még többet olvastam. Aztán készülnöm is kell a nagy életre, amelyhez hozzá is kezdek, mihelyt a sors kissé felviszi a dolgomat. Ideje, hogy pénzhez jussunk, Maurice polgártárs, ideje.

- Eh - szólt Maurice - ön úgy okoskodik, mint egy aggastyán! Hány éves ön voltaképpen?

Morand ijedten rázkódott össze a rendkívül hétköznapi kérdésre.

- Harmincnyolc éves vagyok - mondta. - Látja, ez az előnye a tudósoknak. Nem számítanak nála az évek.

Geneviève elnevette magát, Maurice is kacagott. Morand csak mosolygott.

- Szóval, sokat utazott? - kérde Maurice, megszorítva Geneviève térdét, aki gyengén igyekezett kivonni azt Maurice térdei közül.

- Ifjúságom nagy részét külföldön töltöttem - szólt Morand.

- Tehát sok mindent látott, helyesebben sok mindent figyelt meg - igazította magát helyre Maurice. - Mert a tudós éppen abban különbözik a többiektől, hogy figyel arra, amit lát.
 - Hát bizony, sok mindent láttam - szólt Morand. - Szinte azt mondhatnám: mindent láttam.
 - Mindent? Ez túlzás, polgártárs - kacagott fel Maurice.
 - Igaza van. Van két dolog, amit még nem láttam. Igaz, hogy ez a két dolog napjainkban egyre ritkább.
 - És az? - kérde Maurice.
 - Az első - mondta Morand nagy komolysággal - az első az Isten.
 - Isten helyett szolgálhatok önnek egy istennővel, Morand polgártárs.
 - Hogyan? - kérde Geneviève.
 - A legújabb istennővel. Az Ész istennőjével. Beszéltem már önnek néha Lorinról, az én aranyzívű, kedves, derék barátomról, akinek csak egy hibája van, az, hogy versekben és szójátékokban beszél.
 - Nos, és?
 - Nos, ez a barátom megajándékozta Párizs városát az Ész istennőjével. A város semmi kivétlenül nem talált rajta. Az Ész istennőjét Artemisnek hívják, az Opera táncosnője volt, s jelenleg illatszereket árul a Martin utcában. Mihelyt végleg kinevezik istennőnek, összehozom önöket vele.
- Morand komoly fejbólintással köszönte meg Maurice ajánlatát, s folytatta:
- A második - mondta - a király.
 - Az már nehezebb - mondta Geneviève, erőltetett mosollyal. - Nincsenek többé királyok.
 - Meg kellett volna néznie az utolsót - szólt Maurice. - Meg kellett volna nézni, csupa elővigyázatosságból.
 - Ebből az következik - folytatta Morand -, hogy el sem tudom képzelni, milyen egy koronás fő. Azt hiszem, nagyon szomorú látvány lehet.
 - Bizony szomorú - szólt Maurice. - Nekem elhiheti, mert majdnem havonta érintkezem egy koronás fővel.
 - Koronás fővel? - kérde Geneviève.
 - Hát mondjuk: olyasvalakivel, aki a korona súlyos és fájdalmas terhét hordta - felelte Maurice.
 - Vagy úgy, a királynéra gondol - szól Morand. - Igaza van, Maurice, szomorú látvány lehet.
 - Igaz, hogy olyan szép és gögös asszony, amilyennek mondják? - kérde Geneviève.
 - Nem látta még soha a királynét, asszonyom? - kérde Maurice meglepődve.
 - Én? Soha - felelte Geneviève.
 - Ez igazán furcsa - szólt Maurice.
 - Miért furcsa? - kérde Geneviève. - Kilencvenegyig vidéken laktunk. Kilencvenegy óta pedig az ódon St. Jacques utcában, ami majdnem olyan, mintha vidéken élnénk, azzal a különbséggel, hogy ide ritkán süt a nap, kevesebb a levegő és a virág. Maga ismeri a mi életünket,

Maurice. Mindig is ilyen volt. Hogy láthattam volna tehát a királynét? Sohasem volt rá alkalmam.

- S nyilván nem is fog élni az alkalommal, ami sajnos, talán hamarosan adódni fog - szólt Maurice.

- Mit akar ezzel mondani? - kérde Geneviève.

- Maurice polgártárs nyílt titokra céloz - szólt közbe Morand.

- Mire? - kérde Geneviève.

- Marie Antoinette valószínű elítéltetésére. Ugyanazon a vérpadon fog kimúlni, mint férje. A polgártárs arra céloz, hogy ön alkalmasint nem akarja végignézni, hogy cipelik a kivégzés napján a királynét a Temple-ból a Forradalmi térre.

- Nem bizony - erősítette meg Geneviève Morand fagyos szavait.

- Akkor bizony nem látja - folytatta a rideg kémikus. - Mert az osztrák nőt gondosan őrzik, s a köztársaság oly tündérhez hasonlít, aki láthatatlanná teszi azt, akit akar.

- Pedig bevallom, szerettem volna látni szegény asszonyt - szólt Geneviève.

- Valóban, komolyan látni szeretné? - kérde Maurice, aki szinte leste Geneviève minden óhaját. - Egy szavába kerül. A köztársaság valóban tündér, Morand-nak igaza van. De én, mint városi tisztviselő, némileg szintén varázsló vagyok.

- Önnek módjában áll nekem megmutatni a királynét, uram? - kérde Geneviève.

- Természetesen módomban áll.

- Hogyan? - kérde Morand, gyorsan összenézve Geneviève-vel, amit a fiatalember nem vett észre.

- Nagyon egyszerű a dolog - mondta Maurice. - Persze nem minden hivatalnokban bíznak annyira, mint bennem. De én már elégszer bebizonyítottam, hogy önfeláldozóan szolgálom a szabadság ügyét. A Temple kapuira városi hivatalnokok ügyelnek fel, a katonai hatóságokkal együtt. A kapuórság parancsnoka ma éppen Lorin barátom, aki előbb-utóbb kétségtelenül Santerre tábornok helyére kerül, hiszen három hónap alatt káplári sorból alezredessé törte fel magát. Jöjjenek el a Temple-ba aznap, amikor szolgálatban vagyok, azaz jövő csütörtökön.

- Azt hiszem, ezt a kívánságát teljesíthetjük - szólt Morand. - Ilyen egyszerű a dolog?

- Nem, én nem megyek el - szólt Geneviève.

- Miért nem? - kérde Maurice, akit e látogatás ígérete boldoggá tett, hisz így egy oly nap is láthatta volna Geneviève-et, amelyen egyébként le kellett volna mondania róla.

- Azért nem megyek - szólt Geneviève -, mert kellemetlenségnek tehetném ki magát, kedves Maurice, s örök lelkiismeret-furdalásom lenne, ha puszta személyem a legkisebb bajt vonná maga után.

- Bölcsen beszél, Geneviève - szólt Morand. - Nagy a bizalmatlanság, a legjobb hazafikat gyanúba veszik manapság. Tegyen le szándékáról, ami, jól mondta az imént, nem egyéb, mint szeszély és kíváncsiság.

- Úgy látszik, ön irigykedik, Morand, s mivel nem látott még se királyt, se királynét, azt akarja, hogy mások se lássák. Ne ellenkezzenek, tartson maga is velünk.

- Én? Én bizony nem megyek.

- Már nem is Dixmer polgártársnő szeretné látni a királynét. Én kérem önöket erre, jöjjenek el, szórakoztassanak egy szegény foglyot. Mert mihelyt a Temple kapuja rám csukódik, huszonnégy órára éppoly fogoly vagyok, mintha király vagy vérbeli herceg lennék.

És Geneviève térdét megszorítva:

- Kérem, jöjjenek el - mondta.

- Elkísér, Morand? - kérde Geneviève.

- Kárba veszik a napom - szólt Morand -, s egy nappal tovább tart, amíg visszavonulhatok az üzletből.

- Akkor én se megyek - szólt Geneviève.

- Miért nem? - kérde Morand.

- Istenem, nagyon egyszerű a dolog - szólt Geneviève. - A férjemre nem számíthatok, hogy elkísérjen, s ha maga, aki harmincnyolc esztendő, komoly, megfontolt férfi, szintén nem jön velem, egyedül bizony nem megyek a tűzerek, gránátosok és vadászok közé, hogy engedélyt kérjek meglátogatni egy fiatal városi hivatalnokot, aki mindössze három-négy évvel idősebb nálam.

- Ha nélkülözhetetlennek tartja, hogy elkísérjem, polgártársnő - szólt Morand.

- Legyen már egyszer világfi, tudós polgártárs, mintha csak magunkfajta lenne - mondá Maurice -, és áldozza fel egy délutánját barátja nevének.

- Hát legyen - szólt Morand.

- Most csak egyet kérek önöktől - folytatta Maurice -, erről nem szabad tudnia senkinek. Mindenki gyanús, aki be akar jutni a Temple-ba, s ha valami történnék e látogatás után, mindnyájan a vérpadra kerülünk. A jakobinusok, teringettét, nem tréfálnak. Látják, hogy elbántak a girondistákkal.

- Teringettét, vegyük csak fontolóra Maurice polgártárs szavait - szólt Morand. - Nem így gondoltam én az üzletből való kivonulásomat.

- *Mindnyájan* a vérpadra kerülünk, Morand, nem hallotta? - mosolygott Geneviève.

- És ha *mindnyájan*?

- *Mindnyájan* együtt.

- Igaz - szólt Morand -, kellemes társaság, de őszintén bevallva, jobb szeretek a társaságában élni, édes szentimentális hölgyem, mint a társaságában meghalni.

- Honnan az ördögből vettem, hogy ez az ember szerelmes Geneviève-be? - gondolta Maurice.

- Hát akkor megállapodtunk - mondta Geneviève. - Morand, maga szórakozott, álmodozó ember, el ne felejtse. Jövő csütörtök. Ne kezdjen szerdán este új kísérletbe, ami huszonnégy órára lekötne, mint ahogy már előfordult.

- Bízhat bennem - szólt Morand. - Mindenesetre kérem, hogy addig még emlékeztessen újból megállapodásunkra.

Geneviève felállt az asztaltól, Maurice szintúgy. Morand is felemelkedőben volt, s nyilván követte volna őket, de most egy munkás lépett az asztalhoz egy kis üvegcsével, mellyel a kémikus figyelmét nyomban magára vonta.

- Siessünk - szólt Maurice, maga után húzva Geneviève-et.

- Nyugodt lehet - szólt Geneviève -, ez a folyadék legalább egy órára lefoglalja.

Maurice szívére szorította Geneviève kezét. Geneviève-nek lelkiismeret-furdalása volt, de ha már szenvedett, legalább azon volt, hogy Maurice-t boldoggá tegye.

- Nézze - mondta a kertben, a szegfűkre mutatva, melyeket mostanában hoztak ki a mahagóni tartókban az üvegházból, hogy a friss levegőn kiviruljanak -, nézze, elhervadtak a virágaim.

- Ki más az oka, mint az ön hanyagsága - mondta Maurice. - Szegény virágok.

- Nem én voltam hanyag, maga hanyagolta el őket, barátom.

- Pedig csak egy kis vízre lett volna mindössze szükségük, Geneviève. Távollétem alatt elég ideje maradt foglalkozni velük.

- Ha a virágokat könnyekkel lehetne öntözni, szegény szegfűim nem hervadtak volna el.

Maurice átölelte Geneviève-et, magához szorította, s még mielőtt ideje lett volna a védekezésre, csókkal zárta le könnyesen mosolygó szemeit. Geneviève-nek annyi minden terhelte már a lelkiismeretét, hogy ezúttal elnéző volt.

Dixmer későn jött haza. Morand-t, Geneviève-et és Maurice-t, akik a virágokról beszélgettek, a kertben találta.

A virágáros lány

Végre elérkezett az a bizonyos csütörtök, amelyen Maurice szolgálatot teljesített a Temple-ban. Június eleje volt. Azúrkék volt az ég, s ragyogó fényében éles kontúrt kaptak az új épületek fehér falai. Már érezni lehetett, hogy közeledik a rettenetes eb, akiről a régi görögök azt mondták, hogy olthatatlan szomjúság gyötri, s aki, párizsi néphit szerint, mohón nyalja az utca kövét. Párizs tiszta volt, mint egy szőnyeg, s a virágzó fák illata részegítően keringett a levegőben, mintha el akarná feledtetni a főváros lakosságával a vérgőzöt, mely tereinek kövezetéről szüntelen füstölgött.

Maurice-nak kilenc órakor kellett megjelennie a Temple-ban. Két társával, Mercevault-lal és Argicolával. Nyolc órakor hivatali díszruhájában, azaz háromszínű szalaggal, mely karcsú, ideges derekát övezte, megjelent az ódon St. Jacques utcában. Szokása szerint lóháton ment Geneviève-hez, s jóleső érzéssel vette tudomásul útközben a dicsérő megjegyzéseket, amelyet a derék hazafiak nem is nagyon halkan ejtettek mögötte.

Geneviève már elkészült. Egyszerű muszlinruhát vett fel, könnyű taftköpenyt és a háromszínű szalaggal díszített kis sapkát. Az egyszerű ruhácska még jobban kiemelte szépségét. Morand, aki, mint láttuk, nagyon kérette magát, munkaruháját öltötte fel, nyilván, nehogy arisztokratát gyanítsanak benne. Nemrég jött haza, s nagyon kimerültnek látszott. Azt mondta, hogy sürgős munkája volt és egész éjszaka dolgozott.

Alig érkezett meg Morand, Dixmer nyomban eltávozott.

- Nos, mit határozott Maurice? - kérde Geneviève. - Hogyan jutunk be a királynéhoz?

- Kész a tervem - szólt Maurice. - Figyeljenek ide. Együtt megyünk a Temple-ig. Ott átadom önöket Lorin barátomnak, aki az őrség parancsnoka. Én megyek a dolgom után, s az alkalmas pillanatban megkeresem önöket.

- Hol látjuk a foglyokat és hogyan? - kérde Morand.

- Reggeli vagy ebéd közben, az ablakon keresztül, amelyen a városi hivatalnokok ellenőrzik őket. Jó lesz így?

- Jó - szólt Morand.

Morand most, Maurice nagy csodálkozására, az ebédlőben álló pohárszékhez lépett, bort töltött magának és sietve lehajtotta a pohár tartalmát. Geneviève észrevette Maurice csodálkozó pillantását.

- Ez a szerencsétlen Morand tönkreteszi magát a munkában. Úgy látszik, tegnap óta nem evett semmit.

- Nem ebédelt itt? - kérde Maurice.

- Nem, a városban kísérletezett.

Geneviève túlságosan óvatos volt. Maurice, aki vakszerelmes, tehát önző volt, csak annyi figyelmet szentelt Morand-nak, mint amilyen fölületességgel intéz el mindenkit a szerelmes, az egyetlen nőn kívül, akit imád.

A bor után Morand kenyeret szelt és nagy sietséggel bekebelezte.

- Már kész vagyok, kedves Maurice polgártárs - mondta aztán. - Indulhatunk, ha úgy tetszik.

Maurice egy hervadt szegfűnek, melyet a kertben szakított le, szirmait tépdeste. Most karját nyújtotta Geneviève-nek és így szólt:

- Gyerünk.

Útnak indultak. Maurice oly boldog volt, hogy alig tudta türtőztetni magát. Dalolni szeretett volna örömeiben. Mit is kívánhatott volna többet? Nem kellett már attól tartania, hogy Geneviève Morand-t szereti. Semmitől sem kellett tartania, hiszen tudta, hogy Geneviève csak őt szereti. Remélhetett mindent. Isten ragyogó napja sütött a városra, Geneviève karja reszketett a karjában, a rikkancsok tele torokkal ordították, hogy győztek a jakobinusok, Brissot és bűntársai eltűntek, a haza meg van mentve. Vannak pillanatok az életben, mikor az ember szíve nem bírja el túlaradó örömét vagy bánatát.

- Milyen szép idő van - szólt Morand.

Maurice csodálkozva megfordult, először hallott ily közvetlen kitörést e mindig szórakozott vagy nyomott hangulatú férfitól.

- Bizony, nagyon szép idő van - szólt Geneviève, Maurice karjára támaszkodva -, vajon ilyen szép felhőtlen marad-e az ég estig, amilyen most?

Maurice magára értette e szavakat, s boldogsága még fokozódott. Morand zöld pápaszemén keresztül, különös hálás pillantást vetett Geneviève-re. Talán ő is magára vonatkoztatta szavait, így mentek át a kis hídon, a zsidóközön és a Notre-Dame hídján, aztán átszelték a Városház terét, a Barre-du-Bec és Sainte-Avoye utcát. Maurice egyre fűgében sietett előre, míg barátnője és társa egyre jobban lassították lépteiket.

Így jutottak el a Vieilles-Audriettes utca sarkára, ahol egy virágáros nő állta útját sétálóinknak, feléjük kínálva illatos tarka kosarát.

- Be csudaszép szegfűk - kiáltott fel elragadtatással Maurice.

- Bizony nagyon szépek - mondta Geneviève. - Akik ezeket ápolták, azoknak nyilván nem volt egyéb gondjuk, mert nem hervadtak el - mondta.

A fiatalember szívét jólesően bizsergették e szavak.

- Vegyen egy csokrot a polgártársnőnek, szép hivatalnokom - szólt a virágáros lány. - Fehér a ruhája, ezek a szegfűk meg vérvörösek. A fehér pompásan illik a vöröshöz. Szívére tűzi a virágot, s mivel a szíve közel van a te kék öltönyödhöz, együtt lesz a nemzeti szín.

A virágáros lány szép volt és fiatal. Be kell vallani, hogy rendkívül bájos formában kínálta virágait, s szavait oly ügyesen válogatta össze, hogy szándékkal sem mondhatott volna alkalomhoz illőbbet. S a véletlen folytán virágainak különös jelentősége volt. E szegfűk a mahagóni tartóban hervadó szegfűkre emlékeztették Maurice-t és Geneviève-et.

- Veszek - szólt Maurice -, de csak azért, mert szegfűid vannak, érted? Minden más virágot utálok.

- Kár a pénzért, Maurice - szólt Geneviève. - Annyi szegfűnk van a kertben.

De hiába tagadta, Geneviève pillantásán látszott, hogy eped a csokorért. Maurice a legszebb csokrot választotta ki. Azt, amelyiket a virágáros lány feléjük kínált. Mintegy húsz bíborvörös, édes, erős illatú szegfű volt e csokorban. Közepén, királyilag kiemelkedve a többi közül, egy hatalmas dupla szegfű.

- Nesze - szólt Maurice a virágáros lányhoz, a kosarára dobva egy öt livres-es bankjegyet. - Ez a tiéd.

- Köszönöm, szép hivatalnok - szólt a virágáros lány -, számtalanszor köszönöm.

S már egy másik társaság felé fordult, abban a reményben, hogy ezen a napon, mely ily pompásan kezdődik, jó üzleteket csinál.

E látszólag semmitmondó jelenet alatt, amely alig tartott néhány pillanatig, Morand reszketve törölgette a homlokát, de Geneviève is sápadtan reszketett. Remegő kézzel vette át Maurice-tól a csokrot és arcához emelte, inkább, hogy feldúlt vonásait eltakarja, mintsem illata miatt.

Az út többi részét vidáman tették meg, legalábbis Maurice. Geneviève jókedve erőltetett volt. Morand jókedve pedig különösen nyilatkozott meg, mert hol rövideket sóhajtott, hol hangosan felnevetett, s vakmerő gúnyjal mulatott a járókelőkön, mintha sortűz alá venné őket.

Kilenc óra lett, mire a Temple elé érkeztek. Santerre a hivatalnokok névsorát olvasta.

- Jelen - szólt Maurice, Geneviève-et Morand őrizetére hagyva.

- No, itt vagy - szólt Santerre, kezét fogva a fiatalemberrel.

Maurice persze nem utasította vissza Santerre kézfogását. A serfőző barátsága megbecsülhetetlen volt abban az időben.

Mikor megpillantották azt a férfit, aki a király utolsó szavait dobpergéssel hallgattatta el, Geneviève megorzadt, Morand meg elsápadt.

- Ki az a szép asszony? - kérdezte Santerre Maurice-tól. - S mit keres itt?

- A derék Dixmer polgár felesége. Nyilván hallottad már hírét e derék hazafinak, tábornok polgártárs.

- Hogyne - szólt Santerre. - Cserzőmester, a Viktor-légióban vadászkapitány.

- Úgy van.

- Jó, jó! Szavamra, csinos asszony. Hát az a figura kicsoda, akibe a karját ölti?

- Morand polgártárs, az üzlettársuk, vadász Dixmer osztagában.

Santerre Geneviève-hez lépett.

- Jó napot, polgártársnő.

Geneviève erőt vett magán.

- Jó napot, tábornok polgártárs - felelte mosolyogva. Santerre-nak tetszett a cím és a mosoly.

- Mit keresel itt, szép honleány?

- A polgártársnő nem látta még Capet özvegyét, s szeretné látni.

- Persze - szólt Santerre -, még mielőtt... - S rettentő mozdulatot tett.

- Úgy van - felelte fagyosan Maurice.

- Jól van - mondta Santerre -, csak ügyelj, hogy ne lássák bemenni a toronyba. Rossz példa lenne. Különben rád bízom a dolgot.

Santerre újból kezét fogott Maurice-szal, baráti jóindulattal bólintott Geneviève felé, s a dolga után ment. A gránátosok és vadászok felvonulása s az ágyúk felvontatása után, melyeknek dübörgése üdvös, megfélemlítő hatást gyakorolt az egész negyedre, Maurice újból Geneviève-be karolt, s Morand kíséretében az őrház felé haladt, melynek kapujában Lorin szájaskodott osztagát vezényelve.

- Na, itt jön Maurice! - kiáltott fel láttukra. - Mégpedig egy elég kellemes szépasszonnal. Úgy látszik, ez az alattomos fickó vetélytársat állít az én istennőmnek. Ha így lenne, búcsúzhatsz már, szegény Artemis.

- Mi lesz, tiszthelyettes polgártárs? - szólt rá a kapitány.

- Igaz is. Vigyázz! - kiáltott Lorin. - Balra át, balra!... Üdvözöllek, Maurice! Futólépés... Indulj!

Dobok peregtek, a katonák helyükre siettek, s mikor a váltás lezajlott, Lorin felbukkant.

Üdvözölték egymást. Maurice bemutatta Lorint Geneviève-nek és Morand-nak. Aztán elmagyarázta neki az ügyet.

- Értem - szólt Lorin. - Be akarod vinni a polgártársat és a polgártársnőt a toronyba. A dolog egyszerű. Mindjárt fölállítatom a posztokat, s meghagyom nekik, hogy engedjenek be a társasággal.

Tíz perc múlva Geneviève és Morand három hivatalnok kíséretében felment a toronyba, s elfoglalták helyüket az üveglak mögött.

A piros szegfű

A királyné csak most kelt fel. Két-három nap óta gyengélkedett, s a szokottnál tovább maradt az ágyban. De most hallotta nővérétől, hogy gyönyörű idő van, s erőt véve magán, engedélyt kért, hogy leányával kísértálhasson az erkélyre. Az engedélyt akadálytalanul megkapta. S még egy oka volt arra, hogy engedélyt kérjen. Egyszer, igaz, hogy csak egyetlenegyszer, megpillantotta a toronyból a trónörököszt a kertben. De az első jelre, melyet anya és fia egymással váltottak, Simon előjött, s magával vitte a gyermeket. Mindegy, látta a fiát, s ez sokat ért neki. Igaz, a szegény kis fogoly nagyon sápadt volt és nagyon leromlott. Carmagnole-ba, bő nadrágba bújtatták, mint a nép gyermekét. De meghagyták szép göndör fürtjeit, melyek úgy övezték homlokát, mint a dicsfény. Nyilván Isten akarata volt, hogy a mártír gyermek ezzel a dicsfényvel jusson az égbe.

Ha csak még egyszer láthatná fiát! Mily jólesne ez anyai szívének.

S volt egy harmadik oka is.

- Nővérem - mondta neki Erzsébet asszony -, a folyosón, a fal sarkához támasztva egy szalmaszálát találtunk, mint tudja. Jelbeszédünk szerint ez azt jelenti, hogy nézzünk szét magunk körül, mert egy barátunk közeledik.

- Igaz - mondta a királyné, szánalommal pillantva nővére és leányára, s bátorítania kellett magát, hogy ne essen kétségbe sorsuk felett.

Szolgálati teendőinek végeztével Maurice minden tekintetben úr volt a Temple tornyában, mert a véletlen folytán nappali szolgálatot kellett teljesítenie. Éjjeli szolgálatra Agricolát és Mercevault jelölte ki a sors. A leváltott hivatalnokok megírták a jegyzőkönyvet a Temple tanácsszobájában, s aztán eltávoztak.

- No, polgártárs - kérde Tisonné, Maurice-t fogadva -, meg akarod mutatni a társaságnak a galambjainkat? Már csak engem büntetnek azzal, hogy sose láthatom szegény Zsófiát.

- Ismerőseim ezek - szólt Maurice -, akik még sosem látták Capet asszonyt.

- Innen az ablak mögül megláthatják.

- Hogyne - szólt Morand.

- Csak az a baj - szólt Geneviève -, hogy a kegyetlen kíváncsiskodókhoz hasonlítunk, akik a rács elé állnak, hogy a fogoly kínlásában gyönyörködjenek.

- Hát miért nem vitte őket fel a toronyba? Ott sétál máma Capet-né a leányával, meg a nővérével. Mert tőle nem vették el a leányát, míg engem bezzeg, aki a légynek sem ártottam, megfosztottak a lányomtól. Jaj, ezek az arisztokraták. Akármilyen világot élünk, mindig csak nekik kedveznek, Maurice polgártárs.

- De a fiát elvették tőle - felelte Maurice.

- Hiszen, ha fiam lenne, nem bánkódnék annyira a lányom után - morogta a vénasszony.

Geneviève közben néhány jelentős pillantást váltott Morand-nal.

- Igaza van a polgártársnőnek, barátom - mondta Geneviève Maurice-nak. - Ha el tudna helyezni valamiképpen az erkélyen, az kevésbé lenne megalázó, mint itt állni az üveg mögött. Ez a bekandikálás éppoly sértő rájuk, mint ránk nézve.

- Milyen finom lelkületű maga, Geneviève - szólt Maurice.

- A kutyafáját, polgártársnő - szólt bele a társalgásba Maurice társai közül, akik az előszobában fogyasztották el kenyérből és kolbászból álló ebédüket, az egyik -, ha maga lenne lecsukva és Capet özvegye látni akarná, nem okoskodna annyit, hogy a kíváncsiságát kielégítse, az átkozott.

Geneviève villámgyors mozdulattal Morand-ra pillantott, hogy megfigyelje, mint hatnak rá e sértő kifejezések. Morand valóban remegett. Szemei villámokat szórtak, ökle összeszorult, de mindez oly gyorsan történt, hogy senkinek sem tűnt fel.

- Hogy hívják ezt a hivatalnokot? - kérdezte Maurice-tól.

- Marcevault polgártárs - felelte a fiatalember.

Aztán, mintegy mentegetni akarván durvaságát, hozzátette:

- Kőfaragó.

Marcevault hallotta és egy laposat pislantott Maurice-ra.

- Gyerünk, gyerünk - mondta Tison anyó -, készülj már el azzal a kolbással, meg azzal a fél liter borral, hadd szedjem le az asztalt.

- Nem ebédelnék én most, ha az osztrák asszony kedve szerint ment volna a dolog - morogta a hivatalnok. - Ha meg tudott volna ötletni augusztus tizedikén, bizony megtette volna. Na de én is ott leszek az első sorban, ha majd beleköpi fejét a zsákba.

Morand halálsápadt lett.

- Jöjjön, Maurice polgártárs - szólt Geneviève -, vezessen oda, ahova ígérte, itt megfulladok, én is fogolynak érzem magam.

Maurice kikísérte Morand-t és Geneviève-et. Az örök, Lorin utasítása értelmében, akadékoskodás nélkül átengedték őket. Maurice a felső emelet egy szűk folyosóján helyezte el ismerőseiket, úgy, hogy a felséges foglyoknak el kellett mellettük haladniuk, ha majd fölsétálnak az erkélyre. A sétát tíz órára tűzték ki, s mivel már csak pár pillanat hiányzott az időből, Maurice nem hagyta egyedül a társaságát, sőt, hogy meg nem engedett cselekedetéhez a gyanúnak semmi árnyéka ne fűződjék, Agricola polgártársat, kivel útközben találkozott, is felvitte magával.

Tízet ütött az óra.

- Nyissatok ajtót - hangzott a torony ajtajából egy hang, melyben Maurice Santerre tábornok hangjára ismert.

Az őrség vigyázzba helyezkedett, a külső kapukat bezárták, az egész udvar fegyver zajától csörgött, léptek csattogtak, puskák koppantak. A nagy készültség mély benyomást keltett Morand-ban és Geneviève-ben, mert mind a ketten elsápadtak.

- Hogy vigyáznak erre a három asszonyra - suttogta Geneviève.

- Bizony - szólt Morand, erőltetett mosollyal. - Ha a cinkosaik itt állnának a mi helyünkön, s látnák ezt a nagy felügyeletet, elmenne a kedvük a mesterségüktől.

- Bizony, alig hiszem, hogy elkerülik a sorsukat - szólt Geneviève.

- Én remélem - szólt Maurice. S lehajolva a lépcsőkorlátra: - vigyázat - mondta -, jönnek a foglyok.

- Nevezze meg őket - szólt Geneviève -, mert egyiküket sem ismerem.

- Az első kettő a királyné nővére és a királykisasszony. A harmadik, aki előtt egy kis kutya szalad, Marie Antoinette.

Geneviève előrelépett, de Morand, épp ellenkezőleg, a falhoz lapult.

Arca sápadtabb és zöldebb volt a torony köveinél.

Geneviève fehér ruhájában, ragyogó, tiszta pillantásával angyalhoz hasonlított, aki a foglyokra vár, hogy megvilágítsa keserű útjukat, melyet végig kell járniok. Angyalhoz, aki az út szélén áll és öröme deríti szívüket.

Erzsébet és a királykisasszony csodálkozva pillantottak az idegenekre, mikor elhaladtak mellettük. Erzsébetnek nyilván eszébe jutott, hogy azok lehetnek, akikről jeladást kaptak, mert hirtelen a királykisasszonyhoz fordult és megszorította kezét, miközben zsebkendőjét szándékosan a földre ejtette, hogy a királynét figyelmét magára vonja.

- Ejnye, nővérem - szólt -, leejtettem a zsebkendőmet.

És tovább ment a királykisasszonnyal. A királyné, akinek heves lihegése és száraz köhécseleése elárulta, hogy még gyengélkedik, lehajolt, hogy felvegye a lába előtt heverő zsebkendőt. De a kis kutya ügyesebb volt és a fogai közé kapva, szaladt vele Erzsébet asszonyhoz. A királyné folytatta útját, egyszerre csak ott állt ő is Geneviève, Morand és a fiatal hivatalnok előtt.

- Virágok - mondta -, de rég nem láttam virágot. Milyen kellemes illatuk van. Mily boldog ön, asszonyom, hogy virágai vannak.

Geneviève villámgyorsan felfogta a vágyat, mely e fájdalmas szavakból kicsendült és a királyné felé nyújtotta csokrát. Marie Antoinette hátrahajította fejét és Geneviève szemébe pillantott, s alig észlelhető pír jelent meg halvány homlokán.

Azonban, szinte önkéntelenül, a beidegzett fegyelem reflexmozdulatával, Maurice tiltakozó mozdulattal megérintette Geneviève karját. A királyné megdöbbsent, s Maurice-ra pillantott. Láta, hogy a fiatal hivatalnok áll előtte, ki, bár szigorú formák közt, de tisztelettudóan érintkezett vele.

- Nincs megengedve, uram? - kérdezte.

- De igen, asszonyom - szólt Maurice. - Geneviève, átadhatja csokrát,

- Köszönöm, uram - szólt hálásan a királyné. És kedves jóindulattal bólintva Geneviève felé, Marie Antoinette lesoványodott kezével egy szegfűt húzott ki a virágok közül.

- Fogadja el az egész csokrot asszonyom - biztatta félénken Geneviève.

- Azt nem teszem - mondta a királyné, elbűvölő mosollyal. - Talán olyasvalakitől kapta e csokrot, akit szeret s nem akarnám megfosztani tőle.

Geneviève elpirult. A királyné mosolygott a hölgy zavarán.

- Gyerünk, gyerünk, Capet polgártársnő - szólt Agricola. - Folytassa útját.

A királyné bólintott s ment a lépcsőn lefelé. De mielőtt egy fordulónál eltűnt volna, hátrapillantott, s szinte magának suttozta:

- Milyen jószagú ez a szegfű, s milyen szép ez az asszony.

- Nem vett észre - suttozta Morand, aki a folyosó homályos sarkában térdelve, tényleg elkerülte a királyné figyelmét.

- De maga látta őt, ugye Morand, s ön is jól megnézte, Geneviève? - kérdé Maurice, akit boldoggá tett, hogy barátai kérelmét teljesíthette, s azonfelül, hogy ily könnyűszerrel örömet okozhatott a boldogtalan fogolynak.

- Igen, láttam - szolt Geneviève -, s ha száz esztendeig élnek, mindig magam előtt fogom látni.

- S milyenek találja a királynét?

- Nagyon szépnek.

- S maga Morand?

Morand nem válaszolt, csak a kezét kulcsolta imára.

- Ejnye - kérdezte halkán és mosolyogva Maurice Geneviève-et - talán csak nem a királynéba szerelmes Morand?

Geneviève megijedt, de erőt vett magán, és egész nyugodtan válaszolt:

- Bizony, viselkedése után ítélve, könnyen meglehet - mondta vidám mosollyal ő is.

- Nos, Morand, még mindig nem mondta meg, milyenek találja a királynét - unszolta Maurice tovább.

- A királyné nagyon sápadt - felelte Morand.

Maurice Geneviève-be karolt és lekísérte az udvarba. A sötét lépcsőn Geneviève megcsókolta a kezét.

- Mit jelentsen ez, Geneviève? - kérdé Maurice.

- Sohasem felejttem el önnek, Maurice, hogy egy szeszélyem kedvéért kockára tette az életét.

- Ez túlzás, Geneviève - mondá Maurice. - Hiszen tudja, hogy ami érzelmeinket illeti, nem hálát várok öntől.

Geneviève magához szorította karját.

Morand tántorogva követte őket.

Leértek az udvarra, Lorin már várta a két idegent és kikísérte őket a Temple-ből. Mielőtt elváltak volna, Maurice-nak meg kellett ígéreni Geneviève-nek, hogy másnap náluk ebédel.

Simon, a cenzor

Maurice kimondhatatlanul boldogan tért vissza szolgálati helyére. Tison anyót találta ott, aki hangosan sírdogált.

- Mi baja már megint, Tison anyó? - kérdezte tőle.

- Dühös vagyok - mondta a foglárné.

- Hát aztán miért?

- Mert a szegény emberrel csak rosszul bánnak.

- Mi történt?

- Maga gazdag, maga polgárember. Egy napra jön ide és szép asszonyokat hoz magával, kik csokrokat adnak át az osztrák nőnek. Én meg örökösen itt gubbasztok a galambdúcban, s még szegény Zsófi lányomat sem láthatom.

Maurice egy tízlivre-es bankjegyet csúsztatott a vénasszony kezébe.

- Fogja, derék Tisonné - mondta neki - fogja, s ne hagyja el magát. Édes istenem, az osztrák nőre sem kell örökké vigyázni.

- Hiszen szép magától, hogy bankjegyet nyom a markomba - mondta a foglárné -, de mennyivel nagyobb lenne az örömöm, ha szegény lányomtól hozott volna valami emléket.

A foglárné utolsó szavait meghallotta az éppen felbukkanó Simon, s látta, hogy a foglárné zsebébe csúsztatja a bankjegyet, amit Maurice-től kapott.

Számoljunk be néhány szóval Simon érzelmeiről.

Simon az udvarról jött, ahol Lorinnal találkozott. A két ember határozottan gyűlölte egymást.

E gyűlölség nem csupán abból a heves összetűzésből származott, amelyről annak idején beszámoltunk olvasóinknak; inkább élettani alapja volt annak, mint ahogy ilyen származásúak mind azok az ösztönös vonzalmak és ellenszenvek, amelyek oly titokzatos eredetűeknek látszanak, holott pontosan levezethetők.

Simon rút férfi volt, Lorin szép. Simon piszkos volt, Lorin ápolt. Simon nagyszájú forradalmár volt, Lorin pedig ama izzó lelkületű honfiak egyike, akik a forradalomért áldozatot hoztak. S aztán, ha összetűzésre került volna a sor, Simon ösztönszerűen tudta, hogy a ficsúr ökle éppoly könnyedén, de plebejusi erővel bánt volna el vele, mint akár Maurice-é.

Mikor meglátta Lorint, Simon lábai földbe gyökereztek. Elsápadt.

- Már megint ez az osztág teljesít szolgálatot? - morogta dühösen.

- Hát aztán? - szólt rá egy gránátos, felháborodva a hetyke kérdésen. - Akár a mi csapatunk, akár egy másik.

Simon plajbászt húzott elő carmagnole-ja zsebéből, s úgy tett, mintha észrevételeket jegyezne fel egy darab papírra, mely éppoly piszkos volt, mint a kezei.

- Talán megtanultál írni, Simon, mióta a kis Capet nevelője lettél? - szólt rá Lorin. - Nézzétek, polgártársak, szavamra mondom, jegyzeteket csinál. Simon, a cenzor áll előttetek.

A fiatal nemzetőrök, többnyire művelt fiúk, egészséges kacajban törtek ki. A nyomorult varga tehetetlen dühvel hápogott.

- Jó, jó - mondta fogcsikorgatva és elfehéredve a haragtól. - Hallom, hogy idegeneket hoztál a toronyba, a tanács engedelmével nélkül. Megállj, mindjárt jegyzőkönyvet vettek fel a hivatalnokokkal.

- Akik legalább írni tudnak - mondta Lorin. - Eredj Maurice-hoz, a vasöklű Maurice-hoz, tudod-e, ki az?

Ebben a pillanatban lépett ki Morand és Geneviève a kapun.

Simon észrevette őket és dühösen rontott a toronyba, épp abban a pillanatban, mikor Maurice vigaszképpen bankjegyet nyomott Tisonné markába. Maurice nem is törődött a nyomorult vargával, akit ösztönszerűleg elkerült, ha útjába akadt, mint ahogy az ember elkerüli a mérges vagy undorító csúszómászót.

- Ejha - szólt Simon Tison anyóra, ki kötényével törölgette szemeit -, hát mindenáron azt akarod, hogy levágják a fejedet, polgártársnő?

- Nekem? - kérde Tison anyó. - Miért vágnák le?

- Még kérde? Pénzt fogadsz el a hivatalnokoktól, akik arisztokrata nőket visznek fel az osztrák asszonyhoz?

- Hallgass már, elment az eszed - mondta Tison anyó.

- Jegyzőkönyvbe lesz véve - mondá Simon nagyképpén.

- Ugyan már, hiszen Maurice barátai voltak, márpedig Maurice a legjobb hazafiak egyike.

- Vedd tudomásul, hogy összeesküvők. Értésítjük a tanácsot, s az ítélni fog.

- Hát fel akarsz jelenteni, te besúgó?!

- Természetesen, ha csak magad nem teszel jelentést.

- Hát mit jelentsek, kit jelentsek?

- Azt, ami történt.

- De hiszen semmi se történt.

- Hol voltak az arisztokraták?

- Itt a lépcsőn.

- Mikor az özvegy fölment a toronyba?

- Igen.

- Beszéltek egymással?

- Egy-két szót váltottak.

- Látod: egy-két szót. Az egész torony bűzlik az arisztokratáktól.

- Ez csak szegfűszag.

- Szegfű? Miféle szegfű?

- Amit a polgártársnő hozott magával.

- Miféle polgártársnő?

- Aki megnézte a királynét.

- Látod, már te is azt mondd „királyné”, Tison anyó! Már téged is megrontottak az arisztokraták. Hát ez itt mi a lábam előtt? - folytatta Simon lehajolva.

- Ez is egy olyan virág... Egy olyan szegfű - mondta Tison anyó.

- Biztosan Dixmer-né ejtette el, mikor Marie Antoinette kihúzott egy virágot a csokorból.

- Az osztrák nő kivett egy virágot Dixmer-né csokrából?

- Valóban és én magam adtam rá engedélyt - szólalt meg Maurice fenyegető hangon, aki eddig nyugodtan végighallgatta a párbeszédet, de már kezdte elveszteni türelmét.

- Jó, jó, láttam, amit láttam és tudom, amit tudok - morogta Simon, kezében tartva a szegfűt, amit széles talpával szétaposott.

- Én meg azt mondom neked, hogy semmi keresnivalód nincs a toronyban - rivallt rá Maurice -, s ott a helyed, te hóhér, a kis Capet mellett, akit ma kivételesen nem versz el, mert itt vagyok és védelmembe veszem.

- Még te fenyegetődzöl! Még hóhérnak mondasz - mondá Simon, ujjai közt szétmorzsolva a virágot. - Na majd meglátjuk, hogy szabad-e minden jött-ment arisztokratának... Hát ez meg micsoda?

- Mi? - kérde Maurice.

- Ez itt, a szegfűben. Ejha.

És az elképedt Maurice szeme láttára egy gondosan összegöngyölt kis cédulát húzott elő a virág kelyhéből, amelyet meglepő ügyesen bújtattak el a szirmok közé.

- Szent isten, hát ez micsoda? - kiáltott fel ezúttal Maurice.

- Majd kiderül - mondta Simon, az ablak felé tartva. - Azt mondja Lorin barátod, hogy nem tudok olvasni? Na majd mindjárt rácáfolok.

Lorin megrágalmazta Simont. A varga ismerte a nyomtatott betűket, s a kézírást is el tudta olvasni, ha nem volt túlságosan apró. De a levélke olyan finom jegyekkel volt írva, hogy Simonnak elő kellett szedni a pápaszemét. A levélkét az ablakpárkányra tette és zsebeit tapogatta. Közben azonban Agricola polgártárs benyitott az előszoba ajtaján, mely szemben volt a kis ablakkal. Léghuzam támadt, mely fölkapta a pehelykönnyű papirost, úgyhogy mire Simon, pár pillanatnyi keresgélés után, előhúzta pápaszemét, s megfordult, hogy az olvasáshoz hozzáfogjon, nem találta sehol a cédulát. A cédula eltűnt. Simon felüvöltött.

- Hová lett a cédula? Az előbb még itt volt a cédula - ordította. - Jaj lesz neked, hivatalnok polgártárs, ha elő nem kerül! - És lerohant a lépcsőn, otthagya az elképedt Maurice-t.

Tíz perc múlva három városi tanácsnok jelent meg a toronyban. A királyné még az erkélyen tartózkodott. A tisztviselők utasítása szerint a királynénak nem volt szabad értesülnie a történetekről. A hivatalnokok bejelentették magukat a királynénál.

Az első dolog, ami a szemükbe ötlött, a vörös szegfű volt, a királyné kezében. Meglepetten néztek össze, s a királynéhoz lépve:

- Kérem a virágot - szólt a bizottság vezetője.

A királyné, nem számítván váratlan megjelenésükre, megijedt és habozni látszott.

- Adja át nekik a virágot, asszonyom - mondá Maurice reszketve.

A királyné átnyújtotta a virágot. Az elnök elvette tőle, s társaitól követte, visszavonult a szomszédos szobába, hogy megvizsgálja a virágot, s jegyzőkönyvet vegyen fel az esetről.

A virágot szétmorzsozták, nem találtak semmit.

Maurice fellélegzett.

- Megálljunk - szólt az egyik tanácsos. - A virágot szétmorzsoztuk. Nem találtunk semmi gyanúsat, az igaz. De kétségtelen, hogy levélke volt a szirmok közé rejtve.

- Hajlandó vagyok minden felvilágosítást megadni - mondá Maurice -, de mindenekelőtt kérem önöket, tartóztassanak le.

- Kijelentésemet jegyzőkönyvbe vesszük - mondá az elnök -, azonban letartóztatásodtól egyelőre elállunk. Jó hazafi hírében állsz, Lindey polgártárs.

- S fejemmel kezeskedem barátaimért is, akiket eléggé könnyelmű voltam felengedni a toronyba.

- Ne kezeskedj senkiért - mondá az ügyész.

Az erődítés udvarában teljes volt a felfordulás. Simon ugyanis, miután hiába hajszolta a cédulát, amit a légáramlás elragadott, Santerre-hez rohant s előadta neki a szöktetési kísérlet történetét, mindama agyrémekkel együtt, amelyekkel lázas képzelete kicifrázta a dolgokat. Santerre a Temple-ba sietett, körülvétette az épületet, s elrendelte az őrség kicserélését, Lorin nagy sérelmére, aki tiltakozott az ellen, hogy embereit megbízhatatlanoknak minősítse.

- Megállj, te nyomorult varga - fordult Simon felé, kardjával fenyegetődzve -, neked köszönhetem ezt a komédiát. De nyugodt lehetsz, megfizetek érte.

- Majd megfizet neked a nemzet, ne félj! - mondá a varga, kezeit dörzsölgetve.

- Maurice polgártárs - mondá Santerre -, készülj el arra, hogy megjelenj a városi tanács előtt, ahol ki fognak hallgatni.

- Rendelkezésemre állok, parancsnok. Már kértem, hogy rendeljétek el letartóztatásomat és most megismétlem kérelmemet.

- Na megállj - morogta alattomosan Simon. - Ha annyira akarod, hát majd hozzásegítünk.

És ment megkeresni Tison anyót.

Az Ész istennője

Egész nap a cédulát hajszolták az udvaron, a kertben és a környéken, ami nagy fölfordulást idézett elő. Hiszen a cédula kétségkívül összeesküvés bizonyítéka volt.

A királynét elválasztották nővérétől és lányától, s külön hallgatták ki. A királyné azonban nem válaszolt egyebet, csak azt, hogy a lépcsőn találkozott egy fiatal hölggyel, ki csokrot tartott a kezében s ő a csokorból kitépett egy virágot.

Ezt a virágot is csak Maurice határozott engedélyével fogadta el. Más mondanivalója nem volt, ez volt az egyszerű tiszta igazság.

A királyné vallomását közölték Maurice-szal, mikor kihallgatására sor került. Maurice mindenben megerősítette a királyné vallomását, amelyet hünek és tökéletesnek talált.

- Összeesküvésről van szó - mondá az elnök - tehát...

- Lehetetlen - felelte Maurice. - Én magam ajánlottam Dixmer-nének ebéd közben, hogy nézze meg a foglyokat, akiket sohasem látott. De sem a napban, sem a látogatás módjában nem állapotunk meg.

- A hölgy virággal jelent meg - mondá az elnök. - A csokrot előre megrendelte?

- Nem. Én magam vásároltam a virágokat egy virágáros lánytól, aki a Vieille-Andriettes utca sarkán kínálgatta őket.

- Azt a bizonyos csokrot kínálta a virágáros lány?

- Nem, polgártárs. Magam választottam a csokrot tíz-tizenkét csokor közül. Igaz, hogy a legszebb csokrot választottam.

- Be lehetett-e csempészni a csokorba útközben a levelet?

- Nem lehetett, polgártárs. Egész idő alatt Dixmer-nével voltam. Simon azt állítja, hogy minden virágban volt levél. Ha ez igaz, akkor annak, aki minden egyes virágba levélként rejtett, órák hosszát kellett volna foglalkoznia a dologgal.

- Nem lehetett-e két, előre elkészített levélként a virágok közé rejteni?

- Előttem húzott ki a fogoly egy virágot a csokorból, minthogy nem akarta az egész csokrot elfogadni.

- Szóval nézeted szerint a csokor és az összeesküvés között nincs összefüggés, Lindey polgártárs?

- De van - mondá Maurice -, nemcsak hiszem, de a leghatározottabban állítom. Csakhogy ebben az összeesküvésben az én ismerőseim nem vettek részt. De minthogy nem szabad a nemzetet nyugtalanságban hagyni, vállalom a dolgot és kérem letartóztatásomat.

- Szó sincs róla - felelte Santerre. - Kipróbált hazafiakkal nem így bánunk el. Ha te kezességet vállalsz barátaidért és letartóztatod magadat, akkor én is kezességet vállalhatnék érted és börtönbe csukathatnám magam. A dolog egyszerű: tudtommal nincs határozott följelentés senki ellen se. Senkinek sem szabad értesülnie a történekről. Álljunk résen s a nyilvánosság megkerülésével ki fogjuk deríteni, mi lappang a történekr mögött. Ez elsősorban a saját érdeked, Maurice.

- Köszönöm, parancsnok - mondá Maurice -, azonban azt kell felelnem, amit te felelnél a helyemben. A dolog nem maradhat ennyiben. Ki kell kutatnunk, hogy ki volt a virágáros lány.

- Ki tudja, hol jár az? De légy nyugodt, majd kinyomozzuk. Kísérd szemmel barátaidat, én majd szemmel tartom, kik leveleznek a börtönnel.

Simon nem került szóba, pedig Simonnak tervei voltak. A fent leírt tárgyalás vége felé járt már, mikor Simon megjelent a városházán s megtudta, hogy mit határozott a tanács.

- Feljelentés hiányában napolták el az ügyet - mondá. - Várjatok öt percig, hozom a feljelentést.

- Ki a feljelentő? - kérde az elnök.

- A derék Tison polgártársnő, aki ezennel feljelenti Maurice-nak, az arisztokraták cinkosának alattomos áskálódásait, valamint egy Lorin nevű másik álhazafinak cselszövéseit, aki előbbinek testi-lelki jó barátja.

- Vigyázz magadra, Simon, vigyázz magadra! Hazafias buzgalmad túl messze ragad - mondá az elnök. - Maurice Lindey és Hyacinte Lorin hétpróbás hazafiak.

- Majd kiderül a vallatásnál - mondá Simon.

- Gondold meg, mit csinálsz, Simon. Ez a vád minden jó hazafit meg fog botránkoztatni.

- Botrány vagy nem botrány, mit bánom én. Tán félek a botránytól? Legalább kiderül, hogy kik árulják el a nemzetet.

- Szóval ragaszkodsz a Tisonné nevében tett feljelentésedhez?

- Magam jelentem fel őket ma este a ferenceseknél és téged is feljelentelek bűntársaidal együtt, elnök polgártárs, ha nem rendeled el nyomban, hogy tartóztassák le az áruló Maurice-t.

- Nem bánom, legyen úgy - szól az elnök, aki e szerencsétlen idők hatása alatt reszketett attól, aki nála hangosabb volt. - Nem bánom, legyen igazad, letartóztatjuk.

Míg így rendelkeztek felette, Maurice visszatért a Temple-ba, ahol ez a levélke várt rá:

„Őrségünket hirtelen felváltották s így minden valószínűség szerint csak holnap reggel látlak újra. Ebédelj velem, ebéd közben majd elmondod, miféle cselszövéseknek és összeesküvéseknek jött nyomára Simon mester.

*Azt mondják itt, hogy mesterünk
Egy szegfűben lát minden rosszat.
Mit ér mindez, mikor nekünk
Az fáj, amit rózsák okoznak.*

Én meg holnap elmondom neked, mit válaszolt Artemis. Barátod, Lorin.”

„Semmi újság - felelte Maurice -, aludjál nyugodtan és ebédelj holnap nélkülem, mert a nap izgalmaira való tekintettel aligha mozdulok ki hazulról délelőtt.

Szeretnék szellő lenni, hogy csókot küldhessek a rózsának, melyről említést teszel. Megengedem neked, hogy kifütyüld prózámat, mint ahogy én kifütyülöm a verseidet. Barátod, Maurice.

Ui. Azt hiszem egyébként, hogy az összeesküvés rémhír volt.”

Lorin valóban tizenegy óra felé távozott, csapatát megelőzve, a varga rosszindulatú áskálódása következtében.

Megaláztatása fölött egy versikével vigasztalta meg magát, s mint ahogy a versikében írta, felkereste Artemist.

Artemis boldog volt, hogy Lorin felkereste. Mint már mondtuk, gyönyörű idő volt. Artemisnek sétára lett volna kedve a Szajna-parton, Lorin meg ajánlkozott, hogy elkíséri.

A politikai eseményekről csevegtek, miközben lassan végighaladtak a víz mellett, ahol szén-szállító bárkákat raktak meg. Lorin elmondta, hogy szabadságolták a Temple-ból, bár nem tudta magának sem megmagyarázni, milyen körülményeknek köszönheti a hirtelen kegyvesztést. A rue de Bac tájékán egy virágáros lányt pillantottak meg, aki velük egy irányban haladt a Szajna jobb partján.

- Remélem, Lorin polgártárs, veszel nekem virágot - mondá Artemis.

- Hogyne vennék - mondá Lorin -, egész kosárral, ha parancsolod.

Megkettőzték lépteiket, hogy utolérjék a virágáros lányt, aki ugyancsak meglehetősen gyorsan sietett tova. A Mária hídnál a virágáros lány megállt, s a híd párkánya fölé hajolva, a vízbe hullatta virágait. A kosárból kihulló virágok egy pillanatig keringtek a levegőben. Az összekötözött csokrok gyorsabban hullottak a mélységbe. Végül csokrok és virágok a víz felszínén úszva tovasiettek az árral.

- Nézd csak - szólt Artemis, elcsodálkozva a virágáros lány különös magatartásán -, szinte azt hinné... az ember... Hát persze... De mégsem... De mégis... Ejnye, de különös.

A virágáros lány ajkára tette ujját, mintegy arra kérve Artemist, hogy hallgasson és tovasietett.

- Mi az? - kérde Lorin. - Ismered tán istennő e halandót?

- Nem én. Először ugyan azt hittem... De bizonyára tévedtem.

- Pedig mintha figyelmeztetett volna valamire - jegyezte meg Lorin.

- Miért öltözött virágáros lánynak? - kérde magától, hangosan gondolkodva, Artemis.

- Szóval ismered őt, Artemis? - kérde Lorin.

- Ismerem - szólt Artemis. - Szoktam néha vásárolni ettől a virágáros lánytól.

- Annyi bizonyos - mondá Lorin -, hogy furcsa módon árulja a virágait.

És még egy utolsó pillantást vetve a virágokra, amelyek már a fahíd alá kerültek s a híd pillérei körül keringő áramlástól új iramot kaptak, folytatták útjukat a La Rapée felé, ahol kettesben akartak ebédelni.

A kis epizódnak egyelőre nem volt következménye. De volt valami furcsa és rejtelmes az egészben, ami mélyen megragadta Lorin költői képzeletét.

Tison anyó feljelentése, mely oly súlyos vádakot tartalmazott Maurice és Lorin ellen, nagy felzúdulást keltett a jakobinusok klubjában, s a városi tanács megüzente Maurice-nak a Temple-ba, hogy a közfelháborodás követeli letartóztatását, így adták szép szóval értésére a hivatalnoknak, hogy bújjon el, ha bűnösnek érzi magát. De Maurice, akinek a lelkiismerete tiszta volt, a Temple-ban maradt, s helyén találták, mikor elfogták.

Maurice-t nyomban kihallgatták. Maurice megmaradt szilárd elhatározása mellett, s nem vallott barátai ellen, akiknek megbízhatóságához, szerinte, kétség sem fért. De nem lévén regényhős, aki mindvégig hallgat és nevetségesen feláldozza magát, indítványozta, hogy hallgassák ki a virágáros nőt.

Öt órára járt az idő, mire Lorin hazaért. Rögtön értesült arról, hogy Maurice-t letartóztatták, s hogy Maurice egy virágáros lány kihallgatását kérte.

Rögtön eszébe jutott a virágáros lány, aki a Mária hídról a Szajnába dobta virágait. Hirtelen megvilágosult előtte minden. Ez a furcsa virágáros lány ugyanabban a városrészben, Artemis félvallomása, mindez együtt szinte harsogta, hogy itt van a titok kulcsa elrejtve, amelyre Maurice-nak szüksége van.

Kirohant szobájából, lerohant a lépcsőkön, mintha szárnyai nőttek volna, repült az Ész istennőjéhez, aki éppen aranycsillagokat hímzett egy kék túllruhára. Ez volt az ő istennői öltözete.

- Hadd a csillagokat, kicsikém - szólt Lorin. - Maurice-t ma reggel letartóztatták, és valószínűleg engem is elfognak estig.

- Maurice-t letartóztatták?

- Hát persze, ha mondom. Manapság semmi sem mindennaposabb, mint az úgynevezett nagy események. Az ember ügyet sem vet rájuk, annyi minden történik egyszerre. Mármost minden nagy eseménynek valami csekélység az oka. Ne hanyagoljuk el a csekélységeket. Ki volt az a virágáros lány, akivel reggel találkoztunk, kicsikém?

Artemis megijedt.

- Miféle virágáros lány?

- Miféle, miféle! Hát az, aki oly bőkezűen a Szajnába szórta virágait.

- Hát olyan fontos ez az esemény, hogy még mindig foglalkoztat? - kérde Artemis.

- Annyira fontos, édesem, hogy felkérlek, válaszolj nyomban a kérdésekre.

- Lehetetlen, édes barátom.

- Istennő, az ön számára nincs lehetetlenség.

- Becsületem függ attól, hogy hallgassak.

- Nekem pedig a becsületem függ attól, hogy beszélj.

- Miért akarod mindenáron tudni?

- Miért?... Teringettét. Hát azért, hogy Maurice-nak ne vágják le a fejét.

- Maurice élete veszélyben forog? - kiáltott ijedten a fiatal hölgy.

- Az enyémről nem is beszélek. Szavamra, nem is tudom már, helyén van-e még a fejem.

- Nem, nem, ha beszélnek, neki is vége lenne - mondá Artemis.

Ebben a pillanatban Lorin inasa rontott a szobába.

- Menekülj, polgártárs, menekülj! - kiáltotta.

- Mi történt? - kérde Lorin.

- Csendőrök jelentek meg nálad, s mialatt az ajtót betörték, a tetőn át a szomszéd házba menekültem és ide szaladtam, hogy értesítselek.

Artemis felsikoltott: tényleg szerette Lorint.

- Artemis! - szólt Lorin, nyugodtan helyet foglalva. - Többre becsülöd egy virágáros lány életét Maurice életénél? A kedvesed életénél? Ha így áll a dolog, akkor kijelentem, hogy nem tekintelek többé az Ész istennőjének, hanem az eszeveszettség istennőjének.

- Szegény Zsófia - sikoltott az opera néhai táncosnője -, nem az én bűnöm, hogy elárullak.

- Jó, jó, édes barátnóm - szólt Lorin, papírt nyújtva Artemis felé. - A keresztnévét már tudom. Légy oly szíves, írd fel most már a családnevét és a lakását is.

- Nem írom fel - mondta Artemis. - Legfeljebb megmondhatom.

- Hát mondd meg és légy nyugodt, emlékezni fogok rá.

Artemis megmondta az álvirágáros lány nevét és lakását Lorin-nak. Tison Zsófia volt, aki a rue de Nonandières 24. szám alatt lakott.

Lorin a név hallatára nagyot üvöltött és futott, ahogy csak futni tudott.

Még nem járt messzire, amikor levelet hoztak Artemishez.

A levél csak három sorból állott.

„Egy szóval se tégy említést rólam, édesem. Ha megtudják, ki vagyok, végem van. Holnap már megnevezhetsz, mert este elhagyom Párizst. Zsófiád.”

- Istenem - kiáltott az istennő -, ha tudtam volna, hallgattam volna holnapig.

Az ablakhoz sietett, hogy visszahívja Lorint, ha még lehet. De Lorin már eltűnt.

Anya és leánya

Mondtuk már, hogy a történeteknek néhány óra alatt egész Párizsban híre ment. Érthető, hogy a kormány, mely cselekedeteit az utca hatása és ellenőrzése alatt hajtotta végre, nem tudta titkait megőrizni.

A rettenetes és vészjósló hír tehát eljutott az ódon St. Jacques utcába is, ahol két órával Maurice letartóztatása után már értesültek a történetekről.

Simon buzgalma folytán az összeesküvés részletei hamarosan kiszivárogtak a Temple falai közül. De minthogy mindenki hozzátett valamit a történetekhez, az igazság némileg módosulva jutott el a cserzőmester házába. Eszerint egy mérgezett virágot csempészték be a királyné szobájába, mellyel az osztrák nő el akarta altatni őreit, hogy kiszökhessen a Temple-ból. Azonkívül arról is beszéltek, hogy egy osztag megbízhatatlannak mutatkozott, miért is Santerre az előző napon föloszlatta azt.

A híresztelések következtében a nép gyűlölete már bizonyos meghatározott személyek ellen fordult. Ám az ódon St. Jacques utca lakói jól tudták, mi történt, hisz módjukban állott, hogy az igazságot ellenőrizhessék.

Morand és Dixmer nyomban elsiettek hazulról, a legrettenetesebb kétségbeesésben hagyva hátra Geneviève-t.

És valóban: ha Maurice-nak baja történnék, nem Geneviève az oka? Hiszen szinte kézen fogva vezette a fiatalembert, aki vakon bízott benne, tömlöcébe, melyben most senyved, s ahonnan minden valószínűség szerint útja már csak a vérpadra vezet.

Nem szabad, hogy Maurice életével fizessen azért, amiért Geneviève szeszélyét teljesítette. Geneviève elhatározta, hogy ha Maurice-t elítélik, bíróság elé áll, és bevall mindent. Vállalja a történetekért a felelősséget, s ha kell, az élete árán megmenti Maurice-t.

Geneviève nem rémült el attól a gondolattól, hogy meghaljon Maurice-ért. Ellenkezőleg: ez a gondolat keserű gyönyörűséggel töltötte el.

Szerette Maurice-t. Jobban szerette, mint ahogy férjes asszony létére szeretnie szabad lett volna. Csak halála árán adhatta lelkét Istennek vissza oly tisztán és hibátlanul, ahogy megszületett.

A házból kilépve, Morand és Dixmer elváltak egymástól. Dixmer a rue de la Corderie-be, Morand a rue de Nonandières-be sietett. A Mária hídra érve, Morand egy csomó ténfergőt pillantott meg, akik mindig elárasztják azokat a helyeket, ahol valami történt, mint ahogy a hollók megjelennek a csatatér felett.

E látvány feldúlta Morand-t. Lábai gyökeret vertek, elgyengült, a híd párkányához kellett támaszkodnia. Végre, néhány pillanat múlva, erőt vett magán, elvegyült az emberek között, kikérdezte őket, s megtudta tőlük, hogy tíz perccel ezelőtt tartóztattak le a rue de Nonandières 24. szám alatt egy hölgyet, aki kétségkívül bűnös abban, amivel vádolják, mert éppen csomagolt, tehát utazni akart.

Morand érdeklődött az iránt, hogy melyik klubban hallgatják ki a szerencsétlen nőt. Megtudta, hogy az anyaszekcióba vitték. Tüstént oda indult.

A klub zsúfolva volt. Morand nagy nehezen utat tört öklével magának a tömegben, s el tudott helyezkedni az egyik tribünön. Az első ember, aki szemébe ötlött, Maurice volt, kiegyenesedve, nemes arckifejezéssel állt a vádlottak padja előtt, pillantásával lesújtva Simon vargát, aki hevesen szónokolt.

- Igenis, polgártársak - rikácsolt Simon -, Tison polgártársnő vádat emel Lindey és Lorin polgártársak ellen. Lindey polgártárs egy virágáros lányt emleget itt, akire szeretné áthárítani bűnét. De én már most kijelentem, hogy ilyen virágáros lány nincs. Az összeesküvést egy arisztokrata társaság szőtte, melynek tagjai egymásra hárítják a dolgot, hiszen elég gyávák ahhoz. Íme, Lorin polgártárs is megszökött hazulról, mikor le akarták tartóztatni. Ő éppoly kevésbé kerül elő, mint a virágáros lány.

- Hazudsz, Simon - szólalt meg egy dühös hang. - Hazudsz, mert itt vagyok.

És Lorin betört a terembe.

- Helyet - ordította, szerteszét lökve a hallgatóságot. - Helyet.

És elfoglalta helyét Maurice mellett. Lorin megjelenése, amely természetes, közvetlen és emberi volt, olyan nagy hatást gyakorolt a tribünökre, mert bizonyosságot tett a fiatal ember jellemének nyíltságáról és egyenességéről. Az egész hallgatóság tapsolt és éljenzett.

Maurice csak mosolygott és kezet fogott barátjával, mint aki azt gondolja magában:

- Tudtam, hogy nem leszek soká egyedül a vádlottak padján.

A hallgatóság látható érdeklődéssel nézte a két szép fiatal embert, akiket a Temple undok vargája úgy gyalázott, mintha az ifjúságot és a szépséget gyűlölné bennük.

A varga megérezte, hogy ellene fordult a hallgatóság hangulata. Elhatározta, hogy kijátssza utolsó kártyáját.

- Polgártársak - üvöltötte -, követelem, hogy hallgassátok meg a derék Tison anyót, követelem, hogy beszéljen, követelem, hogy vádoljon.

- Polgártársak - szólalt meg Lorin -, követelem, hogy előzőleg hallgassátok meg a virágáros lányt, akit most tartóztattak le, s akit nyilván azonnal idehoznak.

- Nem kell - mondta Simon -, mert nyilván hamis tanú, arisztokraták cinkosa. Tison anyó alig várja, hogy felvilágosítsa a bíróságot az igazság felől.

Lorin közben néhány szót váltott Maurice-szal.

- Úgy van! - hangzott a tribünökről. - Halljuk Tison anyó vallomását. Halljuk, halljuk a vallomást!

- Tison polgártársnő itt van a teremben? - kérde az elnök.

- Persze hogy itt van - kiáltott Simon. - Tison anyó, jelentkezéssel!

- Itt vagyok - szólt a foglárnök. - De ha vallomást teszek, visszaengeditek-e hozzám a lányomat?

- Lányodnak semmi köze ahhoz az üggyhez, amely jelenleg bennünket foglalkoztat - szólt az elnök. - Tedd meg vallomásodat, aztán fordulj kérvényben a városi tanácshoz, hogy engedjék hozzád a lányodat.

- Hallottad? Az elnök polgártárs rád parancsolt, hogy tégy vallomást - kiáltotta Simon. - Halljuk a vallomásodat!

- Megálljunk - mondta Maurice felé fordulva az elnök, akit meglepett a lelkes fiatalember rendkívüli nyugalma. - Megálljunk! Polgártárs, nincs előbb valami mondanivalód?

- Nincs, elnök polgártárs. Legfeljebb csak azt mondhatom, hogy Simonnak több adatra lett volna szüksége ahhoz, hogy engem gyávának és árulónak nevezzen.

- Nekem monddod? - kérde Simon, a párizsi csöcselék gúnyos modorában.

- Azt mondom, Simon - felelte Maurice, inkább szomorúan, mint dühösen -, hogy kegyetlenül meg fogsz bűnhődni azon események folytán, amelyek történni fognak.

- Mik történnek? - kérde Simon.

- Elnök polgártárs - folytatta Maurice, nyomorult vádlóját feleletre sem méltatva -, csatlakozom Lorin barátomhoz, s kérem, hogy előbb hallgassátok meg az éppen letartóztatott hölgyet, még mielőtt ezt a szegény asszonyt meghallgatnátok, akinek a vallomása nyilván sugalmazott.

- Hallottad, polgártársnő? - ordította Simon. - Hallottad? Azt mondják rólad, hogy hamis tanú vagy.

- Én hamis tanú? - szólt Tison anyó. - Na, majd meglátjuk, várj csak, várj csak.

- Polgártárs, hallgattasd el ezt a szerencsétlen asszonyt - szólt Maurice.

- Be vagy gyulladva, ugye? - kiáltott Simon. - Elnök polgártárs, ismételtlen követelem Tison anyó kihallgatását.

- Halljuk Tison anyót! - kiáltották a tribünről.

- Csönd legyen! - kiáltott az elnök. - A városi tanács visszaérkezett.

Kocsizörgés hallatszott kívülről, fegyvercsörgés és üvöltözés. Simon nyugtalanul nézett az ajtó felé.

- Hagyd el az emelvényt - szólt rá az elnök -, megvonom téled a szót.

Simon lement az emelvényről.

Ebben a pillanatban csendőrök léptek be az ajtón, bámész tömegtől követve. A tömeget csakhamar kiszorították, s egy növel megindultak az emelvény felé.

- Ez az? - kérde Lorin Maurice-től.

- Igen, igen, ő az - szólt Maurice. - Szerencsétlen teremtés, vesztére hozták.

- A virágáros lány, a virágáros lány! - suttogta a tribünökön a kíváncsiságtól hullámzó tömeg.

- Itt a virágáros lány!

- Mindenekelőtt követelem, hogy hallgassák ki Tison anyót! - ordította a varga. - Már elrendeltem, elnök, hogy tegyen vallomást és még mindig nem vallott.

Tison anyót a bíróság elé állították, ahol rettenetes és körülményes vádbeszédbe kezdett. Szerinte is a virágáros lány volt az igazi bűnös, de Maurice és Lorin összejátszottak vele.

A vallomás nagy hatást tett a közönségre.

Simon ujjongott.

- Csendőrök, vezessétek elő a virágáros lányt - rendelte el az elnök.

- Rettenetes - súgta Morand és két kezébe temette arcát.

A virágáros lányt beszólították. A tribün alatt helyezkedett el. Tison anyóval szemben, akinek tanúságtétele szerint ő volt a fő-bűnös abban az eseményben, amivel vádolva volt.

A leány felemelte fátyolát.

- Zsófia - kiáltott fel Tison anyó -, a lányom... Te vagy az?

- Én vagyok, anyám - mondta szelíden a lány.

- Miért hoztak ide a zsandárok?

- Mert vád van ellenem, anyám.

- Vádolnak? Téged? - kiáltotta Tison anyó kétségbeesve. - Ki vádol?

- Te vádolsz, anyám.

Ijesztő csend, halálos dermedtség tespedt az imént még lármás tömegekre. A rettenetes jelenet szívszorító fájdalomra senkire sem maradt hatástalanul.

- A lánya, a lánya... - suttogta halkán a tömeg, mintegy messziről -, a lánya a szerencsétlen teremtés.

Maurice és Lorin mély szánalommal és tiszteletteljes részvétellel pillantottak a két szerencsétlen asszonyra, akik vádló és vádlottként álltak egymással szemben.

Simon alig várva, hogy véget érjen ez a jelenet, mely kétségkívül lesújtó bizonyítékokat hozott Maurice és Lorin ellen, igyekezett kikerülni Tison anyó pillantását, mely szinte eszeveszetten, egyre rajta csüngött.

- Mi a neved, polgártársnő? - kérdezte az elnök, maga is meghatva a nyugodt és elszánt teremtéstől.

- Tison Zsófia.

- Hány éves vagy?

- Tizenkilenc.

- Hol laksz?

- Rue de Nonandières 24.

- Te adtál el Lindey városi hivatalnok polgártársnak, akit ott látsz a vádlottak padján, egy virágcsokrot ma reggel?

Tison Zsófia Maurice-ra pillantott:

- Igen, polgártárs. Én adtam el - mondta.

Tison anyó borzadálytól kimeredt szemmel nézett lányára.

- Tudod-e, hogy mindegyik szegfűbe egy-egy levélke volt elrejtve, a Capet özvegy címére?

- Tudom - felelte a vádlott.

Az elképedés és a borzadály felszisszenése hangzott a teremben.

- Miért kínáltad szegfűidet Maurice polgártársnak?

- Mert láttam, hogy szalag van a derekán, s gondoltam, hogy a Temple-ba készül.

- Kik a bűntársaid?

- Nincsenek.

- Hogyan? Magad szötte a cselszövést?
- Ha az cselszövé, amit tettem, akkor egyedül tettem.
- Maurice polgártárs tudta-e... hogy a virágokban levelek vannak?
- Maurice polgártárs városi hivatalnok, Maurice polgártársnak módjában állt négyszemközt lenni a királynéval a nap és az éjszaka bármely órájában. Ha Maurice polgártársnak lett volna valami közlenivalója a királynéval, nem kellett volna írnia neki, hiszen beszélt vele.
- Ismered-e Maurice polgártársat?
- Mikor még szegény anyámmal együtt voltam, láttam, hogy bejár a Temple-ba. De sohasem beszéltem vele, csak látásból ismerem.
- Látod, te nyomorult - kiáltotta Lorin, öklével megfenyegetve Simont, aki lehajtott fővel, megrémülve a dolgok új fordulatától, észrevétlenül kisurranni próbált a teremből. - Látod, mit tettél?

Az egész hallgatóság fölháborodott tekintettel fordult Simon felé.

Az elnök folytatta a kihallgatást.

- Minthogy te adtad át a csokrot, minthogy tudtad, hogy minden egyes virág levélkét tartalmaz, azt is kell tudnod, hogy mi volt a levélben.
 - Persze hogy tudom.
 - Mondd meg hát, hogy mi volt a levélben.
 - Polgártárs - szólt keményen a lány -, mindent elmondtam, amit elmondhattam, mindent elmondtam, amit el akartam mondani.
 - Megtagadod a választ?
 - Meg.
 - Tudod, mi vár rád?
 - Tudom.
 - Talán fiatalságodban, szépségedben bizakodsz?
 - Csak Istenben bizakodom.
 - Maurice Lindney polgártárs és Hyacinte Lorin polgártárs - szólt az elnök -, fel vagytok mentve. A tanács elismeri, hogy ártatlanok vagytok és elismerőleg nyilatkozik polgári tisztességetekről. Csendőrök, vezessétek Zsófia polgártársnőt a szekció tömlöcébe.
- Tison anyó, mintha álmából ébredt volna e szavakra, retteneteset sikoltott, s lányához akart rohanni, hogy utolszor átölelje. De a csendőrök félretolták.
- Megbocsátok neked, anyám - szólt a lány, miközben elhurcolták.
- Tison anyó még egyszer felsikoltott, aztán mintegy holtan esett össze.
- Nemes lelkű teremtés - suttogetta Morand fájdalmas meghatottsággal.

A levél

Az imént elmondott eseményeket még egy jelenet követte, mely mintegy kiegészítette a drámát, mely ily komor előzményekkel indult meg.

Tison anyó lesújtva a történetektől, elhagyva azoktól, akik a városházára kísérték - van-e rettenetesebb, ijesztőbb bűn, mint az anya bűne, aki, még ha hazafias buzgalomból is, elárulja gyermekét - Tison anyó, magába dermedve, lassanként föleszmélt, réveteg pillantással széjjel-nézett, s látva, hogy egyedül van, nagy sikollyal kitántorgott a kapun. A városháza előtt még mindig ácsorgott néhány makacs báméskodó. Utat nyitottak Tison anyónak, ujjal mutattak feléje, s magyaráztak egymásnak:

- Láttad ezt az asszonyt? Ez árulta el a lányát.

Tison anyó kétségbeesetten sikoltott fel újra, s a Temple irányába rohant.

Még a rue Michelle-le-Comte közepén járt, mikor egy ember állt eléje, aki, köpenyével el-takarva arcát, így szólt hozzá:

- Most már boldog vagy, hogy megölted a gyermekedet?

- Megöltem a gyermekemet? Megöltem a gyermekemet? - kiáltott a szegény anyó. - Nem, nem, az nem lehet.

- Pedig így van, mert a lányodat letartóztatták.

- Hova vitték?

- A Conciergerie-re. Onnan a forradalmi törvényszék elé állítják, s tudod, mi vár azokra, akik oda kerülnek.

- Álljon félre - szólt Tison anyó -, engedjen utamra.

- Hova mégy?

- A Conciergerie-re.

- Mit akarsz ott?

- A lányomat akarom látni.

- Nem engednek be.

- Azt csak megengedik, hogy a kapu elé feküdjek. Ott alszom. Addig maradok ott, amíg ki nem hozzák és akkor legalább még egyszer látom.

- Mit szólnál ahhoz, ha valaki azt mondaná, hogy visszaadja neked a lányodat?

- Mit mondasz?

- Azt kérdem tőled, megtennéd-e, amire kérnek, ha valaki azt ígérné neked, hogy visszaszerzi a lányodat?

- A lányomért mindent. Zsófiért mindent! - kiáltotta Tison anyó, kétségbeesetten tördelve kezeit. - Mindent, mindent, mindent!

- Ide figyelj - folytatta az ismeretlen. - Téged Isten büntet.

- Miért?

- Mert megkínoztál egy szegény anyát, aki éppúgy szenved, mint te.
 - Kiről beszélsz? Mit jelentened a szavaid?
 - Feljelentéseiddel és erőszakossággal gyakran döntötted olyan kétségbeesésbe a szegény foglyot, amilyenben most magad vagy. Isten büntet annak a leányodnak a halálával, akit annyira szeretsz.
 - Azt mondd, hogy van egy ember, aki meg tudja menteni? Hol az az ember, mit akar? Mit kíván tőlem?
 - Az az ember azt akarja, hogy ne kínozd a királynét, kérj bocsánatot tőle a bántalmakért, amiket okoztál neki, s ha észreveszed, hogy az az asszony, aki szintén szenvedő anya, aki szintén sír és tördeli kezeit, valami lehetetlen körülmény folytán, valami isteni csoda folytán megmenekülhetne, akkor ahelyett, hogy akadályokat állítanál szökése elé, azon légy, hogy egész erőddel segíts rajta.
 - Polgártárs, ugye te vagy az az ember? - kérde Tison anyó.
 - Nos?
 - Te ígéred, hogy megmented a lányomat?
- Az ismeretlen nem válaszolt.
- Megígéred? Kötelezed rá magadat? Esküszöl rá? Felelj!
 - Hallgass meg. Amit csak egy ember tehet egy asszony megmentésének érdekében, azt meg fogom tenni, hogy lányodat megmentsem.
 - Nem tudod megmenteni! - sikoltott fel Tison anyó kétségbeesetten. - Nem tudod megmenteni! Hazudtál, amikor megígérted, hogy megmented.
 - Tégy meg mindent a királynéért, én megteszek mindent a lányodért.
 - Mit törődöm én a királynéval? Azért, mert lánya van? Nem a lánya nyakát vágják el, hanem az övét. Vágják el az én nyakamat is, csak a lányom meneküljön meg. Vigyenek a vérpadra, csak az ő hajszála ne görbüljön meg. Dalolva megyek a vérpadra.

*Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
Les aristocrates à la lanterne...*

És Tison anyó ijesztő, rekedt hangon rikácsolni kezdett. Aztán egyszerre elhallgatott és örülten felkacagott.

A köpenyes férfi maga is megijedt a kezdődő örület e kitörésétől és hátralépett.

- Ne menj el! - szólt Tison anyó kétségbeesve, és megragadta a férfi köpenyét. - Azt mondtad az imént, hogy tedd ezt és ezt és én megmentem a lányodat! Most meg azt mondd: talán, így beszélsz egy anyával? Megmented vagy nem mented meg?
- Megmentem.
- Mikor?
- Atnap, mikor a Conciergerie-ből a vérpadra viszik.
- Mire vársz? Miért nem ma éjjel, ma délután, tüstént.
- Mert nem tehetem.

- Látod-e, látod - kiáltotta Tison anyó -, látod, hogy sok mindent nem tehetsz. De én sok mindent tehetek.

- Mit tehetsz?

- Halálra kínozhatom a foglyodat. Szemmel tarthatom a királynédát éjjel-nappal, te arisztokrata. Minden pillanatban a szobájába léphetek. Mindezt meg is teszem. Majd meglátjuk, hogy meg tud-e szökni. A lányomat nem akarjátok megmenteni, ő meg szökjön meg? Hát majd meglátjuk. Fejet fejért, így áll az egyezés. Tudom, hogy Vétóné trónon ült, Tison Zsófi meg csak szegény foglárné lánya, de a vérpadon egyformák vagyunk.

- Nem bánom, legyen úgy - szólt a köpenyes ember. - Mentsd meg a királynét, én megmentem a lányodat.

- Esküdj!

- Esküszöm!

- Mire?

- Amire akarsz.

- Van lányod?

- Nincs.

- Hát akkor mire akarsz esküdni? - kérde Tison anyó, kétségbeesetten kitárva karjait.

- Esküszöm az élő Istenre.

- Eh - mondta Tison anyó. - Tudod, hogy a régi Istent elcsapták, új meg még nincs.

- Atyám sírjára esküszöm.

- Ne esküdj halottra, az rossz előjel. Istenem, Istenem, ha elgondolom, hogy talán három nap múlva én is a lányom sírjára tehetek esküt. Lányom, szegény Zsófi! - sikoltott Tison anyó oly eszeveszetten, hogy hangjának hallatára többen ablakot nyitottak.

Az ablakok csörgésére egy másik férfi lépett ki a fal árnyékából, aki az elsőhöz fordult:

- Evvel a nővel nincs mit kezdeni - mondta. - Bolond.

- Nem, anya - szólt a másik.

És elindult társával.

Távozni látván őket, Tison anyó magára eszmélt.

- Hova mentek? - kiáltotta. - Zsófit mentek megmenteni? Várjatok meg, veletek megyek! Várjatok meg, várjatok!

S a szegény anya üvöltve szaladt utánuk, de a legközelebbi utca sarkán elvesztette őket szem elől. Nem tudta, merre tartson, egy helyben forgolódott, jobbra-balra fürkészve. Aztán, mikor látta, hogy egyedül van az éjszaka csöndjében, mely a halálra emlékeztette, még egy utolsót sikoltott és eszméletlenül hullt a kövezetre.

Tízet harangoztak. Ugyanakkor, ugyanabban a pillanatban ütött a Temple órája. A királyné füstölő lámpa mellett ült szobájában, nővére és lánya között. A királykisasszony, akit átölelni látszott, eltakarta őt a hivatalnokok elől. A királyné levélkét olvasott, mely szinte parányi papírra volt írva, oly finom betűkkel, hogy folytonos sírástól égő szemével alig tudta kislabilátni a levél tartalmát.

A levél így hangzott:

„Holnap, kedden, kérjen engedélyt, hogy a kertbe mehessen. Az engedélyt megfogja kapni, mert úgy intézkedtek, hogy ezt a kérelmét mindenesetre teljesítsék. Sétáljon háromszor-négyszer körül a kertben, színleljen fáradtságot, menjen a kantin felé, s kérje meg Plumeau anyát, hogy egy pillanatra leülhessen nála. Színlelje ott, hogy még rosszabbul van, s ájuljon el. Le fogják csukni az ajtót, míg segítségért sietnek, tehát egyedül hagyják a kantinban Erzsébettel és a királykisasszonnyal. Nyomban megnyílik a pince csapóajtaja. Siessen a lányával és nővérével e nyíláson a pincébe, s mindhárman megmenekülnek.”

- Édes Istenem - szólt a királykisasszony -, jobbra fordul-e végre nyomorúságos sorsunk?

- Vagy cselvetés e levél? - kérde Erzsébet.

- Nem, nem - szólt a királyné. - E betűkről a rejtelmes, de hű és lelkes barátokra ismerek.

- A lovag írása? - kérde a királykisasszony.

- Az övé - felelte a királyné.

Erzsébet imára kulcsolta kezét.

- Olvassuk el külön-külön a levelet - szólt a királyné -, hogyha valamelyikünk elfelejtené egyik részletét, a másik emlékeztesse rá.

S mindhárman átfutották a levelet. Alig végeztek vele, az ajtó csikordult. A hercegnők hátrapillantottak. Csak a királyné maradt mozdulatlan, de szinte észrevétlenül felemelte kezét és hajába csúsztatta a levélkét.

Egy hivatalnok lépett be az ajtón.

- Mit óhajt, uram? - kérde Erzsébet és a királykisasszony.

- Hm - szólt a hivatalnok -, mint látom, kissé sokáig maradnak fenn ma este.

- Tán új rendeletet hozott a tanács? - kérde a királyné szokott méltóságával -, mely előírja, mikor fekdjék le?

- Nem, polgártársnő - felelte a hivatalnok. - De ha szükség lesz rá, rendeletet hozunk.

- Addig is, uram - szólt Marie Antoinette -, legyen tekintettel, ha nem is arra, hogy a királyné, de arra, hogy egy asszony szobájában időzik.

- Ezek az arisztokraták mindig úgy beszélnek, mintha még lennének valakik - morogta a hivatalnok.

De e méltóság, mely tán gögös volt valaha, de amelyet a három év szenvedése nyugodt ön-érzetté tompított, mégis hatott rá: a hivatalnok visszavonult.

Pár pillanattal később a lámpa kialudt, s a három hölgy sötétben vetkőzött le, ahogy megszokták, a homállyal takarva el szemérmüket.

Másnap kilenc órakor reggel a királyné még egyszer elolvasta az ágyának függönyébe rejtett levélkét, nehogy valamit is elfelejtsen a benne közölt előírásokból. Aztán apró, szinte láthatatlan darabokra szaggatta, magára borította a terítőt, s nővérét felébresztve, átment leányához.

Pár pillanattal később a királyné kilépett szobájából, s magához kérte a szolgálattevő tisztviselőket.

- Mit akarsz, polgártársnő? - kérdezte egyikük, az ajtóba lépve, míg a másik fel sem állt reggelije mellől, a királyné szólítására.

- Uram - szolt Marie Antoinette -, a lányom szobájából jövök, aki szegény komoly beteg. Lábai megdagadtak és fájnak, mert keveset mozog. Ön tudja, uram, hogy én magam ítéltém őt tétlenségre. Engedélyem van arra, hogy sétálhassunk a kertben. De el kellett volna menni annak a szobának az ajtaja előtt, melyben boldogult férjem lakott, s ehhez nem éreztem magam elég erősnek, így hát mindjárt első ízben vissza kellett fordulnom, s azóta csak az erkélyen sétáltunk. E séta azonban, úgy látszik, nem felel meg szegény gyermekem egészségének. Kérem önt tehát, polgártárs, eszközölje ki nevemben Santerre tábornoknál, hogy a megadott engedéllyel éljek. Nagyon hálás lennék önnek érte.

A királyné oly szelíd méltósággal mondta e szavakat, annyira ügyelt, hogy elkerüljön minden olyan kifejezést, mely a hivatalnok forradalmi érzelmeit sérthetné, hogy az illető, aki az őrség szokása szerint fedett fővel állt a királyné előtt, megemelte kissé piros sapkáját, és így szolt:

- Nyugodt lehet, asszonyom, ki fogjuk eszközölni a tábornok polgártársnál, hogy kérelmét teljesítsék.

S mintha saját magát akarná meggyőzni arról, hogy a királyné kérelmével nem gyengeségből, de méltányosságból rokonszenvezik:

- Igaza van - morogta -, tökéletesen igaza van.

- Miben van igaza? - kérde a másik hivatalnok.

- Hogy sétára akarja vinni beteg gyermekét.

- Hát aztán, mit akar?

- Le akarja vinni sétálni a kertbe.

- Miért nem azt kéri, hogy a Temple-ből a Forradalmi térre sétálhasson? Az lenne a séta - mondta a másik.

A királyné hallotta e szavakat és elsápadt. De egyben bátorságot merített belőlük a rá várakozó nagy eseményhez.

A hivatalnok bevégezte reggelijét és lement. A királyné pedig engedélyt kért, hogy lánya szobájában reggelizhessen. Az engedélyt megkapta. A királykisasszony meg akarta erősíteni a betegségéről elterjedt híreket, és ágyban maradt. Erzsébet és a királyné ágya mellett ültek.

Tizenegy órakor megjelent Santerre. A szokásos dobpergés fogadta. Vele együtt érkezett az új osztag, az új hivatalnokok, kiknek fel kellett váltaniuk azokat, akiknek őrségük lejárt.

Santerre előbb szemlét tartott a leváltott osztag, majd a szolgálatba lépő osztag felett. Zömök lován elvonult a Temple udvarán felállított csapatok előtt, aztán egy helyben megállt. Ez volt az a pillanat, amikor jelentkezni lehetett nála panasszal, kérelemmel vagy feljelentéssel.

A hivatalnok ezt a pillanatot használta fel arra, hogy Santerre-hez forduljon.

- Mit akarsz? - rivallt rá Santerre.

- Polgártárs, a királyné nevében kérlek... - kezdte a hivatalnok.

- Miféle királyné? - kérdezte Santerre.

- Bocsánat, igaz - igazította ki magát a hivatalnok, elrémülve afölött, amit mondott. - Mit is beszélek, megőrültem? Vétóné nevében jelentem...

- Ez már beszéd - szólt Santerre. - Így már megértjük egymást.
- Hát mi a jelentenivalód, hadd halljam?
- Jelentem, hogy a kis Vétó beteg, mert keveset mozog és nincs a levegőn.
- Talán arról is a nemzet tehet? A nemzet megengedte nekik a sétát a kertben. Nem akarnak sétálni, sajnálom.
- Éppen erről van szó, megbánták a dolgot és engedélyt kérnek, hogy lemelessenek a kertbe.
- Nincs ellene kifogásom. Hallottátok valamennyien - fordult katonáihoz Santerre -, Capet-né sétálni megy a kertbe. A nemzet engedélyezte a sétát. De ügyeljete, ki ne másszon a falon, mert ha ez megtörténnék, valamennyietek fejét levágatom!

Harsogó kacaj fogadta a tábornok polgártárs tréfáját.

- Tudjátok, mihez tartjátok magatokat, én megyek - szólt Santerre. - Megyek a városházára. Hallom, hogy letartóztatták Roland-t és Barbaroux-t, ki kell állítanunk az útleveleket a másvilágra.

Ettől a hírtől volt a tábornok polgártársnak olyan jó kedve. Santerre elvágtatott. A leváltott őrség katonái követték. A hivatalnokok is átadták helyüket az újonnan érkezetteknek, akiket Santerre ellátott a királynéra vonatkozó utasításokkal.

Egy hivatalnok felment Marie Antoinette-hez és közölte vele, hogy a tábornok helyet adott kérelmének.

- Édes istenem - gondolta a királyné, felpillantva az égre ablakából -, elpihent-e haragod és elfáradt-e rettenetes karod sújtani bennünket?
- Köszönöm, uram - mondta a hivatalnoknak azzal az elhajoló mosollyal, mely Barnave vesztét okozta, s oly sok férfit megőrijített - köszönöm, uram.

Aztán kiskutyája felé fordulva, ki körülötte ugrált, s hátsó lábaira állt, s úgy pillantott úrnőjére, mintha érezné, hogy jelentős esemény előtt állnak.

- Gyere, Black - mondta a királyné -, sétálni megyünk.

A kiskutya viháncolt és csaholt, majd a hivatalnokra nézett, s mintha hálás lenne érte, hogy úrnőjének jó hírrel szolgált, feléje csúszott, hosszú selymes farkát csóválta és vidáman nyaldosta kezét.

A hivatalnok, aki talán érzéketlen maradt volna a királynéval szemben, meghatva simogatta végig a kutyát.

- Már csak a kis kutya miatt is többször kellett volna sétálni mennie, Capet-né - mondta. - Az embernek törődnie kell a szegény esztelen állatokkal is.
- Mikor mehetünk le? - kérdezte a királyné. - Azt hiszem, a meleg nap jót tenne nekünk.
- Amikor óhajtanak - mondá a hivatalnok. - Erre vonatkozólag nincs külön utasításunk. Legjobb lenne, ha délben mennének le a kertbe, őrségváltáskor, legalább nem lesz olyan nagy a felfordulás a toronyban.
- Hát akkor délben - szólt a királyné, szívére téve a kezét, hogy izgatott dobogását lecsillapítsa.

A hivatalnokra nézett, aki társainál engedékenyebbnek látszott és akinek talán fejébe kerül, hogy engedett a fogoly kérelmének. De ugyanakkor, mikor emberi részvétet érzett asszony-szívében börtönőrével szemben, királynői önérzete is fölbredt. Augusztus tizedikére gondolt és barátaira, kiknek hullái elborították kastélyának termeit. Szeptember másodikára gondolt, s Lamballe hercegnő levágott fejére, melyet lándzsán mutogattak ablaka előtt. Január huszonegyedikére gondolt és férjére, kinek dobpergés fojtotta el utolsó szavait, mikor a vérpadon kimúlt. Végül fiára gondolt, a szegény kis gyermekre, kinek annyiszor hallotta ablakából siránkozó hangját, anélkül hogy segítségére siethetett volna.

A királyné ismét kemény lett.

- Óh, jaj - suttogta -, a balsors az antik hidrák véréhez hasonlít: minden cseppjéből új szerencsétlenség fakad.

Black

A hivatalnok eltávozott, hogy társait maga köré gyűjtse. El kellett olvasniuk a jegyzőkönyvet, melyet leváltott társaik visszahagytak. A királyné egyedül maradt nővérével és lányával.

Egymásra néztek. A királykisasszony anyja karjába vetette magát és szorosán hozzásimult. Erzsébet nővéréhez lépett és megfogta kezét.

- Imádkozzunk - szólt a királyné. - De némán, nehogy valaki megsejtse, hogy imádkozunk.

Vannak a történelemnek szomorú korszakai, amikor az ima, ez a természetes sóhaj, melyet isten az ember szívébe ültetett, gyanús lesz a tömeg szemében, mert az ima reményt fejez ki vagy hálát. Az örök szemében azonban úgy a remény, mint a hála nyugtalanító jelenséggé vált, hiszen a királyné csak egyben reménykedhetett, a menekülésben. Csak egy dologért adhatott hálát Istennek, hogy segédkezett a meneküléshez.

Néma imájuk után mind a hárman mozdulatlanul álltak.

Az óra tizenegyet ütött, aztán deket.

Mikor az utolsó óraütés elhangzott, fegyvercsörgés töltötte be a földszintről a királyné szobájáig vezető csigalépcsőt.

- Őrségváltás - szólt a királyné. - Mindjárt értünk jönnek.

Látta, hogy nővére és leánya elsápad.

- Bátorság - szólt maga is halálsápadtan.

- Dél van - hallatszott lenről. - Vezessétek le a foglyokat.

- Itt vagyunk, uraim - szólt a királyné, s szinte sajnálkozva nézett még egyszer végig szobáján, búcsút véve a sötét falaktól, a majdnem durva szabású, egyszerű bútorzattól, mely fogsága idején körülvette.

Felnyitották az első rácsot. Ez a folyosóra nyílt. A folyosó sötét volt s a félhomályban a három fogolynak sikerült eltitkolnia izalmát. A kis Black előttük futkározott. De mikor a második rácshoz értek, az ajtóhoz, amely előtt Marie Antoinette sohasem tudott elmenni anélkül, hogy el ne fordítsa a fejét, a hűséges eb a sárgaréz szegekkel kivert ajtóhoz tapasztotta fejét és először halkán vinnyogott, majd hosszú, fájdalmas üvöltésben tört ki.

A királyné gyors léptekkel haladt el az ajtó mellett és kénytelen volt a falhoz támaszkodni. Annyi ereje sem volt, hogy kutyáját maga után szólítsa.

A királyné annyira izgatott volt, hogy néhány lépés után térdei felmondták a szolgálatot és meg kellett állnia. Nővére és lánya támogatták s egy pillanatra a három asszony mozdulatlanul állott a homályos folyosón, fájdalmas csoportot képezve. Az anya a királykisasszony fejére hajtotta homlokát.

A kis Black utolérte őket.

- Mi lesz - hangzott alulról. - Jönnek vagy nem jönnek?

- Megyünk már - kiáltott le a hivatalnok, aki velük várakozott, mert tisztelte a királyné egyszerűségében is magasztos fájdalmát.

- Menjünk - szólt a királyné.

És lementek a lépcsőn.

Mikor a csigalépcső aljára értek, az utolsó kapu elé, melynek küszöbére széles sávokat rajzolt a napsugár, dobpergés hangzott fel, mely egybehívta az őrséget, aztán hirtelen nagy csend támadt s a nehéz kapu lassan, csikorogva megnyílt.

Egy asszony ült vagy inkább hevert a kapu bolthajtása alatt. Tison anyó volt, akit a királyné két napja nem látott. Távolléte többször is foglalkoztatta a királyi családot, mert nem tudták esti és reggeli beszélgetéseik során megmagyarázni maguknak, hova tűnt a foglárné.

Ott állt a királyné a napban, előtte fák, a kert s a kert rácsán túl fürkésző szemmel kereste azt a kis kunyhót, ahol barátai kétségkívül már várják. A léptek zajára Tison anyó széttárta karját s a királyné arcába tekintett halvány, megtört vonásaival.

Annyira megváltozott két nap óta, hogy a királyné alig ismert rá.

Aztán az örültség ijesztően lassú mozdulataival az ajtó elé térdelt és útját állta Marie Antoinette-nek.

- Mit akar, jó asszony? - kérde a királyné.

- Azt mondta, hogy kérjek bocsánatot.

- Kicsoda? - kérdezte a királyné.

- A köpenyes ember - felelte Tison anyó.

A királyné csodálkozva nézett lányára és nővérére.

- Menjen, menjen - szólt a hivatalnok -, ne állja Capet-né útját. Engedélyt kapott, hogy sétálni mehessen a kertbe.

- Tudom - szólt a vénasszony. - Azért is várom itt. Fel akartam menni hozzá, hogy bocsánatot kérjek, de nem engedtek fel, tehát itt kellett megvárnom.

- Miért nem engedték fel hozzám? - kérdezte a királyné.

Tison anyó rekedten föl kacagott.

- Mert azt mondják, hogy megbolondultam.

A királyné figyelmesen nézte s valóban észrevette a szerencsétlen teremtés szemeiben az örültség különös, ijesztő villogását.

- Istenem, istenem, szegény teremtés. Mi történt magával?

- Mi történt? Hát nem tudja? - mondta Tison anyó. - Hogyne tudná... Hiszen maga az oka, hogy elítélték.

- Kit?

- Zsófiát.

- A lányát?

- Igen, őt... Az én szegény lányomat.

- Elítélték... Kik? Hogyan? Miért?

- Mert ő árulta a csokrot.

- Miféle csokrot?

- A szegfűcsokrot... Pedig nem is virágáros lány - folytatta Tison anyó, mintegy keresgélve emlékei között. - Hát minek árult csokrot?

A királyné elborzadt. Láthatatlan szálak fűzték e jelenetet a jövődökhöz. Érezte, hogy nem szabad haszontalan beszédre fecsérelni az időt.

- Jó asszony, kérem, engedjen utamra. Később majd elmond mindent.

- Nem, most akarom elmondani. Meg kell hogy bocsásson nekem. Segítségére kell lennem a szökésében, hogy ő is segítsen a lányomon.

A királyné halálsápadt lett.

- Istenem, istenem - suttogta égnek emelt szemmel.

Aztán a hivatalnok felé fordulva:

- Uram, legyen szíves, távolítsa el ezt az asszony. Láthatja, hogy örült.

- Gyerünk, gyerünk, anyó, odébb innen - szólt a hivatalnok.

De Tison anyó megkapaszkodott a falban.

- Nem, meg kell hogy bocsásson előbb, mert másképp nem mentik meg a lányomat - mondta.

- Kicsoda?

- A köpenyes ember.

- Nővérem, vigasztalja meg néhány szóval - szólt Erzsébet.

- Szívesen - szólt a királyné. - Azt hiszem, így szabadulunk a legkönnyebben tőle.

S az örült felé fordult:

- Mit óhajt, jó asszony? - mondta.

- Bocsássa meg nekem mindazt a rosszat, amit sértő szavaimmal okoztam önnek, bocsássa meg, hogy több ízben följelentettem és parancsoljon rá a köpenyes emberre, hogy mentse meg a lányomat. A köpenyes ember minden parancsát teljesíti önnek.

- Nem tudom, kit ért köpenyes ember alatt - szólt a királyné. - De ha megnyugtathatom az ön lelkiismeretét azzal, hogy megbocsátom azokat a bántalmakat, amelyeket öntől állítólag elszenvedtem, úgy én szívemből megbocsátok önnek, jó asszony, őszintén megbocsátok. Bár azok is megbocsátának nekem, akiket én bántottam meg.

- Óh - kiáltotta Tison anyó, leírhatatlan örömmel -, megmenti lányomat, mert megbocsátott. Hadd csókoljam meg a kezét, asszonyom.

A királyné csodálkozva nyújtotta kezét az asszony felé s Tison anyó forró csókokkal árasztotta el azt. Ebben a pillanatban egy rikkancs rekedt hangja hallatszott a Temple utcából:

„Itt a végzés és az indoklás, amely szerint Tison Zsófiát összeesküvésben való részvétele miatt halálra ítélték.”

Alig hallotta meg e szavakat Tison anyó, arca hamuszürkévé vált, fölemelkedett térdéről és kinyújtott kézzel elállta a királyné útját.

- Istenem, istenem - suttogta a királyné, aki szintén hallotta a rettenetes hírt.

- Halálra ítélték! - kiáltotta Tison anyó. - Lányomat halálra ítélték? Elvesztem Zsófiát? Hát nem mentette meg, hát nem tudja megmenteni? Már késő?... Jaj...

- Szegény asszony - szólt a királyné -, szívemből sajnálom.
- Te sajnálsz? - mondta Tison anyó, vérben forgó szemekkel. - Te sajnálsz? Hazugság, hazugság!
- Téved, asszonyom, szívemből sajnálom. De engedjen utamra.
- Engedjelek utadra? - Tison anyó harsogva felkacagott. - Hogyne, segítségedre lennék a szökésben, mert megígérte, hogy ha bocsánatot kérek tőled és támogatlak, megmenti a lányomat. De mivel a lányomnak el kell pusztulnia, te se menekülsz el innen.
- Jöjjenek ide, uraim, segítsenek rajtam - szólt a királyné. - Istenem, istenem, hiszen látják, hogy ez az asszony örült.
- Nem igaz, nem vagyok örült, tudom, mit beszélek - kiáltotta Tison anyó. - Tudja meg mindenki, összeesküvés folyt itten. Simon jött rá s az én szegény lányom árulta a csokrokat. Bevallotta a forradalmi törvényszék előtt... A szegfűcsokrot. Írások voltak benne.
- Asszonyom, az isten szerelmére - szólt a királyné.

A rikkancs kiáltása újra felhangzott az utcán.

„Itt a végzés és az indoklása, amely szerint Tison Zsófiát összeesküvésben való részvétele miatt halálra ítélték.”

- Hallod - üvöltötte az örült, a nemzetőröktől körülvéve. - Hallod? Halálra ítélték. Miattad ölik meg a lányomat. Miattad, te osztrák cafat!
- Uraim, az isten szerelmére, ha már nem áll módjukban eltávolítani innen ezt a szegény örültet, legalább engedjenek fel a toronyba - szólt a királyné. - Nem bírom el ennek az asszonynak a szemrehányásait. Bármily igazságtalanok, kettérepesztik a szívemet.

És a királyné elfordult, s fájdalmában felzokogott.

- Csak sírj, csak sírj, képmutató teremtés! - kiáltott az örült. - Sokban van az a csokor. Tudhatta szegény lányom előre! Így pusztulnak el azok, akik a kezedre járnak. Nyomon követ a szerencsétlenség, Antoinette! Megölték az uradat, a barátaidat, a híveidet. Megölték a lányomat is. Mikor ölnék már téged meg, hogy mások ne pusztuljanak miattad?

Az utolsó szavakat fenyegető kézmozdulattal üvöltötte a szerencsétlen.

- Nyomorult - mondta Erzsébet. - Elfelejtetted, hogy a királynéval beszélsz?
- A királynéval? Ez itt a királyné? - ismételte Tison anyó, az örület egyre növekvő jeleivel. - Ha királyné, hát tiltsa meg a hóhéroknak, hogy megöljék lányomat. Kegyelemzen meg az én szegény Zsófinak... A királyoknak joguk van a kegyelemre. Add vissza a lányomat, akkor elismerem, hogy királyné vagy. De addig asszony vagy a szememben, elátkozott asszony, gyilkos asszony!...
- Könyörüljön rajtam, asszonyom - szólt Marie Antoinette. - Nézze, hogy fáj nekem mindez, nézze a könnyeimet.

És Marie Antoinette újra indulni próbált. Már nem a szökés reményében, de öntudatlanul, hogy megszabaduljon a nyomasztó látványtól.

- Itt nem mégé keresztül - ordította a vénasszony. - Szökni akarsz, Vétó asszonyság... Tudom, megmondta a köpenyes ember. Szöksz a poroszokhoz... De innen el nem mégé - folytatta a királyné ruhájába kapaszkodva. - Én az utadat állom. Lámpavasra, Madame Vétó! Fegyverbe, polgárok! Gyerünk... A szennyes vér...

És vadul hadonászó kézzel, feldúlt ősz fürtökkel, vörös arccal, vérben forgó szemekkel a szerencsétlen hátra zuhant, elhasítva a királyné szoknyáját, melybe belekapaszkodott.

A kétségbeesett királyné legalább megszabadult üldözőjétől és már sietett a kert felé, mikor egyszerre csak egy rettenetes kiáltás hangzott fel, melyet ebugatás és zavaros lárma követett. A felfordulás magára vonta a nemzetőrök figyelmét, akik már előzőleg körülfogták Marie Antoinette-et és Tison anyót.

- Fegyverre! Fegyverre! Árulás! - kiáltotta valaki, aki, hangja után ítélve, Simon varga lehetett.

A varga karddal kezében őrizte a kantin ajtaját. A kis Black dühösen ugatta.

- Fegyverre az egész őrség! - lármázott Simon. - Elárultak bennünket. Vezessétek fel a foglyokat. Fegyverre! Fegyverre!

Egy tiszt jött szaladva az őrszoba felől. Simon eléje sietett és lángoló szemmel mutatott be a kantinfülkébe. A tiszt szintén kiabálni kezdett.

- Fegyverre!

- Black! Black! - szolongatta kutyáját a királyné, néhányat előre lépve. De a kutya ügyet sem vetett rá, csak ugatott dühösen tovább.

A nemzetőrök fegyvereikért szaladtak s a kantinba rontottak, míg a hivatalnokok körülfogták a foglyokat s betessékelték őket a rács mögé, melyet nyomban rájuk zártak.

- Fegyverbe! - kiáltottak a hivatalnokok az őrségre.

Fegyvercsörgés hallatszott, a katonák megtöltötték puskáikat.

- Ott, ott, a csapóajtó alatt! - kiabált Simon. - Láttam, hogy megmozdult a csapóajtó. Különböben ez a derék kis kutya, aki nem vett részt az összeesküvésben, most is az összeesküvéket ugatja, akik nyilván a pincében lapulnak meg. Nézzétek, még most is ugat.

Valóban, Black, akit Simon kiabálása még jobban felbátorított, torka szakadtából ugatott.

A tiszt megragadta a csapóajtó gyűrűjét. Minthogy az ajtó nehéz volt, két megtermett gránátos segítségére sietett, de együtt sem tudták felemelni.

- Látjátok, fogják belül az ajtót - szólt Simon. - Tüzeljete! Lőjete a csapóajtóra, barátaim, lőjete!

- Összetöríte az üvegeimet! - kiáltott Plumeau anyó.

- Tüzeljete! Tüzeljete! - ismételte Simon.

- Ne ordíts, fogd be a szád - szólt a tiszt. - Szekercéket hozzatok és feszítsétek fel a deszkákat. Egy osztag álljon készenlétben. Tölts! és mihelyt a csapóajtó felnyílik, tüzelj!

Deszkaropogás hallatszott, a csapóajtó megemelkedett, a nemzetőrök látták, hogy történik lenn valami. S aztán olyan zörgés hallatszott a föld alól, mint amikor valaki vasajtót csap be maga után.

- Bátorság! - biztatta a tiszt az odasiető utászokat.

A szekercék belevágódtak a deszkákba. Hús puska csöve irányult a rés felé, mely egyre tágult. De a rés mögött nem volt senki. A tiszt fáklyát gyújtott s ledobta a pincébe. A pince üres volt. Felemelték a csapóajtót, mely ezúttal tüstént engedett.

- Gyertek utánam! - kiáltott a tiszt és lefelé indult a lépcsőn.

- Előre! - kiáltották a nemzetőrök, a tiszttal után nyomulva.

- Te meg arisztokratákat rejtegetsz a pincédben, Plumeau anyó? - szólt Tison anyó.

A pince fala ki volt döntve. A nedves földön rengeteg lábnyom látszott és egy három láb széles, öt láb magas lövészárk vezetett a pincéből a rue de la Corderie irányába.

A tiszttal tovább hatolt a sötétben, mert eltökélte, hogy a föld mélyéig is nyomon követi az arisztokratákat. De alig tett három-négy lépést, egy vasajtóba ütközött.

- Megálljatok - szólt mögötte tolongó katonáihoz. - Nem mehetünk tovább, akadály van.

- Nos, halljuk, mi újság? - kérdezték a hivatalnokok, akik nyomban a kantinhoz siettek, mihelyt a királynét elzárták börtönébe.

- Teringettét - szólt a tiszttal, felbukkanva a lépcsőn -, újabb összeesküvés. Az arisztokraták meg akarták szöktetni sétája közben a királynét, nyilván tudtával és beleegyezésével.

- Az istenfáját - kiáltották a hivatalnokok. - Küldjétek nyomban Santerre-ért, értesítsétek a városi tanácsot.

- Katonák, maradjatok a pincében - parancsolta a tiszttal - s akit lent találtok, azt megölik.

Aztán felment, hogy jelentést tegyen az esetről.

- Hehe! - kiabált Simon, kezeit dörzsölve. - Még mindig bolondnak tartotok? Ez a derék kutya, ez a Black a legjobb hazafi! Black megmentette a köztársaságot. Ide Black, ide hozzám!

S a haramia, aki hízelegve csalogatta magához a kutyát, olyat rúgott az oldalába, hogy húsz-lépésre repült.

- Szeretlek, Black - mondta -, te még a vérpadra viszed az úrnődet. Ide hozzám, Black, ide!

De Black ezúttal nem engedelmeskedett, hanem üvöltve szaladt a torony felé.

A gavallérok

Körülbelül két óra lehetett, amikor az események, amelyeknek tanúi voltunk, lezajlottak.

Lorin fel és alá sétált Maurice szobájában, míg Scaevola az előszobában fényesítette gazdája csizmáit. De az ajtót nyitva hagyták, hogy kényelmesen beszélgethessenek, s a fel-alá szaladgáló Lorin meg-megállt az ajtó küszöbén, s kérdéseket intézett az inashoz.

- Szóval reggel ment el hazuról a gazdád, Scaevola polgártárs?

- Hát persze hogy elment.

- A rendes időben?

- Tíz perccel előbb, vagy tíz perccel később, azt bizony nem tudom.

- S azóta nem láttad?

- Nem, polgártárs.

Lorin tovább keringett a szobában, három-négyszer körüljárta, aztán megint megjelent a küszöbön.

- Kardja veled volt? - kérdezte.

- Mindig magával viszi, ha a szekcióba megy.

- S biztosan tudod, hogy a szekcióba ment?

- Nekem azt mondta.

- Akkor utána megyek - szólt Lorin. - Ha elkerülném, mondd meg neki, hogy itt jártam és visszajövök.

- Várjon csak - szólt Scaevola.

- Mi az?

- Hallom, hogy jön fel a lépcsőn.

- Gondolod?

- Hallom.

Abban a pillanatban nyílt az ajtó, s Maurice belépett. Lorin gyors pillantást vetett rá, de nem észlelt rajta semmi különösöt.

- Végre itt vagy - mondta. - Két órája várlak.

- Hát aztán? - szólt Maurice mosolyogva - legalább volt időd a versfaragásra.

- Á, édes Maurice-om - szólt a költő -, nem írok én már verseket.

- Nem írsz verseket?

- Nem én.

- Mi az, hát közeledik a világ vége?

- Barátom, nagyon le vagyok törve.

- Mi bajod van?

- Elment az élettől a kedvem.
- Az élettől a kedved?
- Hát persze, lelkiismeret-furdalás gyötör.
- Lelkiismeret-furdalás?
- Az hát - szólt Lorin. - Választanom kellett közted és közte. Természetes, hogy a választás nem volt nehéz kettőtök között, azonban Artemis kétségbe van esve, hisz a barátnője volt.
- Szegény teremtés.
- És mivel Artemis adta meg a címét...
- Jobb lett volna, ha hagyod a dolgokat.
- Hogyne. Akkor már rég elítéltek volna a helyében. Nagy bölcs vagy, barátom, mondhatom. S én még tanácsot kérni jöttem hozzád. Sokkal okosabbnak tartottalak.
- Mindegy, no mondd meg, mit akarsz.
- Mit akarok? Hát szeretném valahogy megmenteni azt a szegény teremtést.
- Megbolondultál, Lorin - szólt Maurice vállvonogatva.
- Mit gondolsz, ne járjak közbe érdekében a forradalmi törvényszéknél?
- Elkéstél, már elítélték.
- Mégiscsak rettenetes, hogy az a fiatal teremtés így pusztuljon el - szólt Lorin.
- Annál rettenetesebb, mivel én menekültem meg azáltal, hogy ő a vérpadra került. Egy vigasztaló körülmény van csak a dologban, Lorin, és az az, hogy tényleg összeesküvő volt.
- Ugyan kérlek, hiszen a mai időkben mindenki összeesküvő többé-kevésbé. Azt tette, amit a többi. Szegény teremtés.
- Ne sajnáld annyira, barátom, s főleg ne sajnáld olyan hangosan. Hisz a sorsából ránk is jut valami. Nem vagyunk ám mi sem tisztára mosva. Még mindig gyanakodnak ránk, hogy bűntársai voltunk. Saint Leu kapitány a szekcióban gironde-istának nevezett, s meg kellett vele verekednem az imént, hogy rácsáfoljak állítására.
- Azért kerültél olyan későn haza?
- Hát.
- Miért nem értesítettél az ügyről?
- Mert nem tudsz hallgatni. Érdekemben állt, hogy az ügyet minél gyorsabban elintézzem, nehogy híre menjen. Azok lettek a segítők, akik éppen kéznél voltak.
- Gironde-istának neveztek a gazok téged, Maurice, akinek a jó híre kétségen felül áll?
- Az ördögbe, annak. Ebből is láthatod, édesem, hogy még egy hasonló eset és a népszerűségünknek vége. Hiszen tudod, mire cserélték fel manapság a népszerűtlenség fogalmát: aki nem népszerű, az gyanús.
- Tudom - szólt Lorin - s ettől a szótól a legbátrabbak is elrémülnek. De mindegy. Nem hagyhatom, hogy a szegény Zsófi vérpadra kerüljön, előbb bocsánatot kell kérnem tőle.
- Hát mit akarsz?

- Te mindenesetre maradj itthon, Maurice, mert te nem vétettél ellene semmit. Az én esetem más. Ha már nem tehetek többet érte, legalább elkísérem utolsó útjára. Ezt, Maurice, értsd meg, meg kell tennem. Kezet akarok szorítani veled.

- Veled megyek - szólt Maurice.

- Azt nem lehet, barátom. Gondold meg: hivatalnok vagy, szekciótitkár, vád nehezedett rád, míg én legfőljebb védelmeződ voltam. Maradj, mert azt hinnék rólad, hogy bűnös vagy. Én nem kockáztatok semmit, én szabad ember vagyok, én odamegyek.

Lorin oly ésszerűen beszélt, hogy Maurice nem vethetett semmit ellene. Hiszen, ha csak egy szót szólna a Tison lányhoz, akit a vérpadra visznek, már a bűntárs gyanújába keveredne.

- Hát eredj - mondta -, de légy óvatos.

Lorin mosolyogva kezét fogott Maurice-szal és útnak indult.

Maurice ablakot nyitott és búsan integetett távozó barátja után. Többször is az ablakhoz lépett, hogy újra meg újra Lorin után pillantson és Lorin, mintha megérezte volna, visszafordult, hogy mosolyogva intsen feléje, mielőtt végleg eltűnt volna az utca fordulójánál.

Végre Lorin mégis befordult a rakpart sarkán, Maurice pedig becsukta az ablakot, egy támlás-székbe dobta magát és abba a félkábulatba esett, mely a vihar előtti nyugalomhoz hasonlít és amely az erős jellemű, de ideges szervezetű embereknél olyankor lép fel, amikor nagy szerencsétlenségek előszelét érzik.

Álmodozásából vagy helyesebben kábultságából inasa zavarta fel, aki valami apró küldetésből tért vissza, azzal a ravasz arckifejezéssel, mivel az inasok értésére szokták adni gazdájuknak, hogy nagy jelentőségű híreket hallottak, s alig várják, hogy továbbadhassák őket, hogy megszabaduljanak tőlük. De nem merte Maurice-t megzavarni tünődésében, tehát ok nélkül, de nyomatékkal ténfergett a szobában.

- Mi bajod? - szólt oda Maurice. - Beszélj, ha van valami mondanivalód.

- Hej, polgártárs, megint van ám egy nagy összeesküvés.

Maurice vállát vont.

- Az embernek égnek áll a haja tőle - folytatta Scaevola.

- Ne mondd - felelte Maurice, aki már megszokta, hogy naponta legalább harminc összeesküvésről számolnak be neki.

- Bizony polgártárs - folytatta Scaevola - jéggé fagy az emberben a vér. Ha csak rá gondolok, libabőrzik a hátam. De minden jó hazafinak velem együtt.

- Mi az az összeesküvés? - kérde Maurice.

- Az osztrák asszony majd' hogy meg nem szökött.

- Úgy? - kérde Maurice, most már komoly érdeklődéssel.

- Azt mondják - folytatta Scaevola -, hogy az özvegy Capet összejátszott a Tison lánnyal, akit máma vérpadra visznek. De meg is érdemli a vérpadot a szerencsétlen.

- Hogy érintkezhetett a királyné azzal a lánnyal? - kérde Maurice, kinek verejték ült ki homlokára.

- Egy szegfűvel. Képzeld, polgártárs, a szökési tervet egy szegfűben adták be neki.

- Egy szegfűben? S ki küldte?

- Az a lovag... várjon csak, hogy is hívják? Pedig annyit emlegetik. De a nevek mindig kimennek a fejemből. Valami... ejnye no... pedig a nyelvemen van... Valami Maison...

- Maison Rouge?

- Az, az.

- Lehetetlen.

- Miért lenne lehetetlen? Mondom, hogy megtalálták a csapóajtót, a pincét, meg a fogatot.

- Erről még eddig egy szót se szóltál.

- Hát majd elmondom nyomban.

- Mondd. Ha a mese legalább szép lesz.

- Nem mese ez, polgártárs, hogy lenne mese? Bizonyoság, hogy a kapus polgártárstól tudom az egészet. Az arisztokraták alagutat ástak a Corderie utcából Plumeau-né kantinjának a pincéjébe, sőt csaknem maga Plumeau-né is gyanúba került. Tetszik ismerni a kantinosnét, ugyebár?

- Ismerem - szólt Maurice - de folytasd.

- Hát ezen az alagúton kellett volna elmenekülni az özvegynek. Már ott volt a lába az első lépcsőn. Simon polgártárs rántotta vissza a szoknyájánál. Hallja, most húzták meg a vészharangot, összehívták a szekciókat, hallja a dobpergést? Azt beszélik, hogy a poroszok Dammartinnál állnak, s az előőrseik már át is jöttek a határon.

Ebben a szóáradatban, mely igaz és hamis, lehetséges és lehetetlen állítások tömkelege volt, Maurice rögtön látta, mi a lényeges. Az egész összeesküvés abból a szerencsétlen szegfűből indult ki, melyet szeme láttára nyújtottak át a királynénak, s melyet ő maga vásárolt meg a szerencsétlen virágáros lánytól. Ez a szegfű rejtegette a leleplezett összeesküvés tervét, azokkal a többé-kevésbé igaz részletekkel együtt, melyekről Agesilas jelentést tett.

Ebben a pillanatban a dobpergés közeledett, s Maurice hallotta, hogy rikkancsok kiabálnak az utcán.

„Simon polgártárs nagy összeesküvést fedezett fel a Temple-ban! A Temple-ban nagy összeesküvést lepleztek le! Meg akarták szöktetni Capet özvegyét!”

- Igen, igen - szólt Maurice - valami igaz van a dologban. És Lorin, ki ez izgatott hangulatban kezdet akar fogni azzal a lánnyal... Hiszen darabokra tépik.

Kalapja után nyúlt, felcsatolta kardját és az utcára rohant.

- Hová mehetett? - kérde magától. - Nyilván a Conciergerie környékén találom.

S a rakpart felé rohant.

A Megisserie rakpart alján csődület ötlött a szemébe, melynek közepéből lándzsák és bajonettek emelkedtek a magasba. A csoport közepén mintha egy nemzetőrt vett volna észre, akit a többiek ellenséges indulattal fogtak körül.

Szorongó érzéssel szalad a csődület felé, mely a víz partján tömörült össze.

A nemzetőr, akit a marseille-iek csoportja körülvelt, Lorin volt. Sápadtan, összeszorított fogakkal, s fenyegető pillantással nézett széjjel, kezét kardja markolatára téve, s tűnődni látszott, kire sújtson le először.

Lorintól pár lépésre állt Simon, aki vad röhejjel hívta fel a marseille-iek figyelmét a nemzetőrré és indulatos szavakkal uszította rá a csőcseléket.

- Nézzétek, itt a jómadár, akit tegnap kikergettem a Temple-ből, mert rájöttem, hogy arisztokrata. Ennek is benne volt a keze a szegfűkkel való levelezgetésben. A Tison lány bűntársa ez, útban van errefelé. Látjátok, nyugodtan sétál a parton, míg a bűntársát vérpadra cipelik. Talán több is volt, mint bűntársa. A kedvese volt, s azért jött ide, hogy búcsút vegyen tőle, vagy megmentse, ha lehet.

Lorinnek elég volt ennyi. Bősz mozdulattal kardot rántott.

Ám a tömeg megnyílt egy férfi előtt, aki nekiszegett fővel tört közékük és széles vállaival jobbra-balra taszított néhány érdeklődőt, kik már-már neki készültek esni Lorinnek.

- Legyen teljes az örömed, Simon - szólt Maurice. - Nyilván sajnáltad, hogy nem voltam jelen, hogy barátommal együtt árulhass be a népnek. Nahát itt vagyok, csak árulkodj, Simon.

- Hitemre, jól jössz! - kiáltott fel Simon, undok röhejjel. - Ez itt a szép Lindey Maurice, akit a Tison lánnyal együtt vádoltak be, s aki tisztázta magát a vád alól, mert megfizette a bírakat.

- Lámpavasra velük! - ordították a marseille-iek.

- Hát csak kezdjétek hozzá - szólt Maurice.

Egyet lépett előre, s mintegy kóstolólul, homlokon ütötte a legvéresebb szájút, kinek arcát tüstént elöntötte a vér.

- Segítség! Gyilkos! - kiáltotta a szószátyár.

A marseille-iek dárdájuk helyett fejszét emeltek, s megtöltötték puskáikat. A tömeg ijedten szétszóródott, s a két jó barát magában állt a tér közepén, kitűnő célpontul szolgálva a feléjük irányuló puskacsöveknek.

Még egyszer utoljára, fenséges egyetértéssel egymásra mosolyogtak, mert mi várhatott rájuk más, minthogy elpusztulnak a tűz- és golyóviharban, mely őket fenyegette, amikor a háznak, melyhez támaszkodtak, kapuja felnyílt és néhány fiatalember rontott ki rajta. Öltözékükről ítélve muscadinok voltak, így nevezték őket ebben az időben. Kardosan, övükben dupla pisztollyal, a marseille-iekre törtek és rettenetes mészárlást végeztek közöttük.

- Hurrá! - kiáltotta Maurice és Lorin a váratlan segítség láttán. Elfeledték, hogy felmentőikhez csatlakozva, tápot adnak Simon vádjainak. - Hurrá!

De bár elfeledkeztek érdekükről, valaki erre is gondolt. Egy huszonöt-huszonhat éves kék szemű fiatalember, akiről senki sem hitte volna, mily ügyesen kezeli a kardot, észrevette, hogy Maurice és Lorin részt vesz a harcban, ahelyett hogy elmenekült volna a szándékkal nyitva felejtett kapun. Most már halkán odaszólt nekik:

- Meneküljenek el a kapun. Ami itt történik, az a mi dolgunk, önök ok nélkül kompromittálják magukat.

S látva, hogy a két barát habozik:

- El innen! - kiáltott Maurice-ra - nincs szükségünk forradalmárookra. Mi arisztokraták vagyunk.

Erre a merész kijelentésre, mellyel a fiatalember halálra ítélte magát, a tömeg hangosan felordított.

De a fiatalember nem ijedt meg a tömeg üvöltésétől, hanem három-négy társával együtt betuszkolta a két jó barátot a kapuba, melyet nyomban rájuk csukott. Aztán belevetették magukat a tömegbe, mely közben még megnőtt, mert közelgett a szekér a halálraítélttel.

Maurice és Lorin, akik ily csodálatosan megmenekültek, elképedve néztek egymásra. Mintha rájuk várt volna ez a kapu. Udvarra nyílt, s az udvar végében rejtett kis ajtóra leltek, mely a rue Saint-Germain l'Auxerrois-ra nyílt. Ebben a pillanatban a Pont au Change-on csendőr-csapat tűnt fel, kik csakhamar megtisztították a rakpartot a verekedőktől, noha a kis utcácskában, melyben a két jó barát meghúzta magát, még jó ideig hallani lehetett az elkeseredett harci lármát.

A csendőrök a szekér előtt lovagoltak, mely a szegény Zsófit vitte a vérpadra.

- Indulás - kiáltotta egy hang -, indulás!

A szekér vágatni kezdett. Lorin egy pillanatra megpillantotta a szerencsétlen fiatal teremtést, aki mosolyogva, büszke pillantással állt a szekér közepén. De még csak inteni sem tudott neki, a lányt már elsodorta magával az üvöltöző csőcselék.

- Vérpadra az arisztokratákkal!

A lármázó tömeg elvonult a Tuileriák felé.

Ugyanakkor megnyílt a kis ajtó, melyen Maurice és Lorin az udvarról távoztak, s három-négy vérző muscadin lépett ki összevissza tépett ruhában. A kis csapatból nyilván csak ők maradtak életben. A szőke fiatalember lépett ki utoljára.

- Hát el van átkozva az ügyünk? - kérde, s kicsorbult véres kardját elhajítva, a rue des Lavandières felé rohant.

A királyné lovagja

Maurice a szekcióba sietett, hogy panaszt emeljen Simon ellen. Igaz, hogy Lorin jobb tanácsot adott Maurice-nak, mielőtt eltávozott.

- Össze kell szedni néhány jó barátot, megvárni Simont, mikor kijön a Temple-ból, s szabályosan végezni vele.

De Maurice élesen tiltakozott e terv ellen.

- Vesztedbe rohansz - mondta Lorinne -, ha erőszakos eszközöket veszel igénybe. Intézzük el Simont, de intézzük el törvényesen. A törvény egykönnyen kitekerheti a nyakát.

Így hát másnap reggel Maurice megjelent a szekcióban és benyújtotta panaszát.

De nem kis meglepetésére a szekció elnöke húzódozott a panasz átvételétől, nehézségeket támasztott, hangsúlyozta, hogy nem foglalhat állást két jó hazafi dolgában, akik egyaránt tanúságot tettek érzelmeik kitűnőségéről.

- Így is jó - szólt Maurice - most legalább megtudtam, hogy jut az ember a jó hazafi címéhez. Hát az a jó hazafi, aki összecsdíti a népet, s legyilkoltatja velük azt, aki nem tetszik neki? Nahát, igazat adok Lorinne, s kár volt visszautasítanom ajánlatát. Mától kezdve a ti szellemetekben leszek hazafi, s mindjárt ki is próbálom hazafiságomat Simonon.

- Maurice polgártárs - felelt az elnök -, Simonnak kevesebb van a rovásán, mint neked, ebben a dologban. Simon egy összeesküvést leplezett le, holott ez nem tartozott hivatali kötelességei közé. Te pedig, kinek feladatod lett volna leleplezni az összeesküvést, semmit sem vettél észre. Azonfelül nem tudom, szándékkal vagy véletlenül, hogyan és miképpen, de összeköttetésben álltál a haza ellenségeivel.

- Én? - csodálkozott el Maurice. - Ez aztán újság. Kivel állok én összeköttetésben, elnök polgártárs?

- Maison Rouge polgártárssal.

- Én? - kérde Maurice, egyre növekvő ámulattal. - Én összeköttetésben állok Maison Rouge lovaggal? Nem is ismerem, soha nem...

- Látták, hogy beszéltél vele.

- Én?

- Kezet fogtál vele.

- Én?

- Te.

- Hol, mikor? Elnök polgártárs... Hazudsz! - szólt Maurice magánkívül, ártatlanságának tudatában.

- Hazafiságod elragad, Maurice polgártárs - mondá az elnök -, s nyilván meg fogod bánni, amit mondtál, ha bebizonyítom neked, hogy a tiszta igazságot állítom. Három különböző feljelentés érkezett be hozzám, s mind a három terhelő.

- Ejnye már - szólt Maurice. - Hát olyan együgyűnek gondoltok, hogy egyáltalán hiszek Maison Rouge lovag létezésében?

- Miért ne hinnél?

- Mert az egy képzelt összeesküvő, s mindig olyankor húzzátok elő, mikor összeesküvés hírért kell terjeszteni, hogy ellenségeink közül néhányat lefoghassunk.

- Olvasd a feljelentéseket.

- Nem olvasok el semmit - szólta Maurice - kijelentem, hogy sohasem láttam Maison Rouge lovagot és soha nem beszéltem vele. Aki nem hisz becsületszavamban, az mondja a szemembe, s én majd megadom rá a választ.

Az elnök vállát vonogatta. Maurice, aki nem hagyta magát megfélemlíteni, ugyanúgy tett.

A tárgyalásra valami komor és tartózkodó hangulat nehezedett. Az ülés befejeztével az elnök, kit a kerület polgársága egyhangúlag emelt magas állásába, Maurice-hoz lépett és így szólt hozzá:

- Gyere, Maurice, beszédem van veled.

Maurice követte az elnököt, aki az ülésterem melletti kis szobába vezette.

Ott az elnök a szeme közé nézett és vállára tette a kezét.

- Maurice - kezdte -, ismerem és tisztellem az apádat, tisztellek és szeretlek téged is. Hidd el nekem, vesztedbe rohansz, mert kételkedel, s a forradalmi szellem csökkenésének első tünete a kételkedés. Maurice barátom, ha az ember nem hisz, akkor már nem is ragaszkodik az ügühöz. Te nem hiszel a haza ellenségeiben. Innen van az, hogy köztük forogsz anélkül, hogy látnád őket, s eszközül használnak fel anélkül, hogy tudnál róla.

- Teringettét, polgártárs, ismerem magamat - mondá Maurice -, bátor, odaadó hazafi vagyok, de nem vagyok elfogult. A köztársaság vagy hűsz állítólagos összeesküvést leplezett le az utóbbi időben, s mindben ugyanaz az ember szerepelt. Szeretném végre-valahára szemtől szembe látni az összeesküvések felelős szerzőjét.

- Te nem hiszel az összeesküvőkben, Maurice - mondta az elnök. - Hát a vörös szegfűben hiszel-e? Ami miatt tegnap a Tison lány vérpadra került?

Maurice megborzadt.

- A folyosóban, amit a Temple kertje alatt ástak, s mely Plumeau-né pincéjéből a rue de la Corderie-be vezet, hiszel-e?

- Nem - mondta Maurice.

- Hát eredj, nézd meg, te hitetlen Tamás.

- Ma nem állok szolgálatban, tehát nem engednek be a Temple-ba.

- Most már mindenkit beengednek a Temple-ba.

- Hogyan?

- Olvasd ezt a jelentést. Minthogy nem hiszel nekem, ezentúl csak hivatalos írásokkal érvelek ellened.

- Hogyan? - kiáltott fel Maurice, a jelentést olvasva. - Ennyire jutott a dolog?

- Csak olvasd tovább.

- A királynét elszállították a Conciergerie-be?

- Nos? - kérde az elnök.

- Ej, ej - szólt Maurice.

- Hát azt hiszed, hogy a közjóléti bizottság álmok, képzelődések és legendák alapján hoz ily szigorú határozatot?

- A határozatot meghozták, de nem hajtják végre, mint ahogy hoztak már egész sereg határozatot, s a dolog annyiban maradt...

- Olvasd végig a jelentést - szólt az elnök.

S még egy ívet nyújtott át Maurice-nak.

- Richard, a Conciergerie foglára, átvette a királynét! - kiáltott fel Maurice.

- Két órával ezelőtt szállították el.

Most már Maurice is elkomolyodott.

- A városháza - folytatta az elnök - megfontoltan és körültekintően járt el. Az út, amelyen haladnunk kell, széles és egyenes. Az általunk tett intézkedések korántsem gyermekes ötletek. Mi Cromwell elvét hajtjuk végre: az uralkodóknak a fejére kell sújtani. Olvasd el a rendőrfőnök bizalmas átiratát.

Maurice elolvasta.

„Miután biztos tudomásunk van arról, hogy a ci-devant Maison Rouge lovag Párizsban tartózkodik, akit különböző helyeken láttak, s miután nevezett több, sikerrel leleplezett összeesküvésben kétségtelenül részt vett, felszólítom az összes szekciók parancsnokait fokozottabb elővigyázatossági intézkedések megtételére.”

- Nos? - kérde az elnök.

- Hinnem kell, elnök polgártárs - szólt Maurice, s tovább olvasta az írást.

„Maison Rouge lovag személyleírása: 5 láb 3 ujj magas, haja szőke, szeme kék, orra rendes, szakálla szőke, álla kerek, hangja behízsgáló, kezei nőiesek. Harmincöt-harminchat éves.”

Mialatt a személyleírást olvasta, különös gondolat villant át Maurice agyán. Eszébe jutott az a fiatalember, aki a muscadinok csapatát vezette, Lorinnel együtt, s akinek tegnapi menekülését köszönhette, aki hatalmas kardjával oly elszántan vagdalta a marseille-ieket.

- Teringettét! - morogta Maurice. Ő lenne az? Ez esetben igaza van a feljelentésnek, beszéltem vele. Csak arra nem emlékszem, hogy kezet szorítottunk volna.

- Nos, Maurice? - kérde az elnök - mit szólsz mindehhez?

- Ismétlem, most már hiszek a dologban - felelte Maurice szomorúan, mert egy idő óta, mintha megbabonázták volna, minden, ami történt, komornak tűnt fel előtte, anélkül, hogy okát tudta volna adni, miért.

- Ne játszd el a népszerűségedet, Maurice - folytatta az elnök. - A népszerűség ma az élet. Ha valaki népszerűtlenné válik, az már áruló hírébe kerül, holott Lindey polgártárshoz a gyanú árnyékának sem szabad hozzáférköznie.

Maurice-nak nem volt mit mondania erre az elvre, melyet magáénak vallott. Elköszönt öreg barátjától és távozott a szekcióból.

- Levegőt, levegőt! - mondta. - Amerre lépek, gyanúba kerülök, s küzdenem kell. Pihenni kell most, ártatlan örömökre vágyom. Megyek Geneviève-hez.

S elindult az ódon St. Jacques utca felé.

Mikor a cserzőhöz érkezett, Dixmer-t és Morand-t Geneviève szobájában találta. Az asszonynak idegrohama volt, s a férfiak körülötte foglalatoskodtak.

Ezúttal be sem engedték, mint máskor, egy szolgálta feltartóztatta.

- Csak jelents be - szólt Maurice nyugtalankodva -, s ha Dixmer nem fogadhat e percben, akkor elmegyek.

A szolgálta belépett a kerti házba, Maurice pedig a kertben várakozott. Mintha valami különös esemény történt volna a házban. A cserzőmunkások nem dolgoztak, hanem fel-alá járkáltak nyugtalanul a kertben.

Dixmer maga jelent meg az ajtóban.

- Lépjen be, kedves Maurice - mondta -, önt természetesen ilyenkor is szívesen látjuk.

- Mi történt? - kérde a fiatalember.

- Geneviève rosszul van - szólt Dixmer. - Nagyon rosszul, félrebeszél.

- Istenem - kiáltott fel a fiatalember, akire itt is csak nyugtalanság és szenvedés várt. - Mi baja?

- Édesem, a nők rosszulétéhez kevesen értenek, de legkevesebbet a férjeik - szólt Dixmer.

Geneviève egy széles kereveten feküdt. Morand mellette állt és élesztgetni próbálta.

- Nos? - kérde Dixmer.

- Változatlan - szólt Morand.

- Zsófia, Zsófia! - suttogta a hölgy, fehér ajkakkal, összeszorított fogakkal.

- Zsófia? - kérde Maurice csodálkozva.

- Igen, igen - vágott közbe élénken Dixmer. - Geneviève tegnap, sajnos, elment hazulról, s meglátta azt a szerencsétlen szekeret, amelyen egy Zsófi nevű szegény teremést vittek a vérpadra. Azóta öt-hat idegrohamot kapott, s folyton a szerencsétlen lány nevét emlegeti.

- Főleg azért hat rá úgy a dolog, mert ráismert benne arra a virágáros lányra, akitől azokat a bizonyos szegfűket kapta. Hiszen emlékszik?

- Hogyne, majdnem a nyakamba került.

- Tudjuk, kedves Maurice, képzelheti, hogy meg voltunk ijedve. De Morand elment a tárgyalásra és megüzente nekünk, hogy felmentették.

- Pszt! - mondta Maurice. - Azt hiszem, megint megszólalt.

- Értelmetlen dolgokat beszél összevissza - jegyezte meg Dixmer.

- Maurice! - suttogta Geneviève. - Megölik Maurice-t. Védje meg, lovag! Siessen, lovag!

Mély csend követte e szavakat.

- Maison Rouge - suttogta Geneviève. - Maison Rouge.

Maurice-on gyanú futott végig, de ez csak egy pillanatig tartott. Geneviève szenvedése annyira felizgatta, hogy szavai alig foglalkoztatták.

- Küldtek orvosért? - kérde.

- Semmi az egész - szólt Dixmer. - Félrebeszél kissé.

S úgy megszorította felesége karját, hogy Geneviève magához tért, s halkán felsikoltva, felpillantott.

- Itt vagytok? - mondta. - Maurice is itt van? Óh, de örülök, hogy látom, barátom. Ha tudná, hogy én... - Aztán kiigazította magát: - ...hogymennyire aggódtunk maga miatt.

- Itt vagyunk valamennyien - szólt Maurice. - Nyugodjék meg és ne izgassa magát. S főleg ne emlegesse azt a nevet, amelyet e pillanatban nem tanácsos mondogatni.

- Miféle nevet? - kérdé élénken Geneviève.

- Maison Rouge lovag nevét.

- Maison Rouge lovagot emlegettem? - kérdé Geneviève elborzadva.

- Azt emlegette - szólt Dixmer erőltetetten felnevetve. - De nincs ebben semmi meglepő, Maurice, hiszen az egész városban beszélik, hogy bűntársa volt a Tison lánynak, s ő volt a feje a szöktetési kísérletnek, melyet tegnap, hála isten, lelepleztek.

- Nem mondom, hogy meglepő - szólt Maurice -, de hát neki is jó lesz vigyázni magára.

- Kinek? - kérdé Dixmer.

- Maison Rouge lovagnak. A város körözteti és a hajtóknak jó orruk van.

- Csak fognák le, mielőtt valamibe kezd, ami esetleg jobban sikerülne, mint utolsó kísérlete - szólt Morand.

- A királyné érdekében aligha tehet valamit - szólt Maurice.

- Miért nem? - kérdé Morand.

- Mert a királyné ezúttal megközelíthetetlen.

- Hol a királyné? - kérdezte Dixmer.

- A Conciergerie-ben - szólt Maurice. - Ma éjjel szállították el.

Dixmer, Morand és Geneviève felsikoltott, Maurice a meglepetés sikolyának tulajdonította ezt.

- Amint látják - folytatta -, a királyné lovagja eljátszotta játékait. A Conciergerie biztosabb hely, mint a Temple.

Morand és Dixmer összenéztek. Maurice nem vette észre pillantásukat.

- Istenem - kiáltotta -, Dixmer-né megint rosszul van.

- Geneviève - szólt Dixmer feleségéhez -, ágyba kell feküdnie, gyermekem, ön ismét rosszul van.

Maurice érezte, hogy távoznia illik, kezet csókolt Geneviève-nek és elment.

Morand kikísérte a St. Jacques utca sarkáig. Ott elvált tőle, mert néhány szót akart váltani valami szolgálival, aki egy megnyergelt ló kantárszárát tartotta.

Maurice annyira el volt mélyedve gondolataiba, hogy Morand-tól, akivel különben egy szót se váltott, mióta a házat elhagyták, meg sem kérdezte, ki ez az ember és miért őrzi a lovat.

A rue des Fossés-Saint-Victoron át a rakpart felé tartott.

- Különös, különös - mondogatta útközben. - Agyam felmondja a szolgálatot, vagy az események nőnek túl rajtam? Minden kis dolognak olyan jelentőséget tulajdonítok, mintha nagyítóüvegen át nézném.

S hogy idegességét csillapítsa, Maurice megfürdette homlokát az esti szélben, s a híd karfájára dőlt.

Az őrjárat

Így tűnődött Maurice és lebámult a híd alatt folydogáló Szajnába, azzal a mélabús szórakozottsággal, amivel vérbeli párizsi maga elé mered, mikor egyszerre egy közelgő csapat ütemes lépését hallotta. Ez csak őrjárat lehetett.

Maurice megfordult; a híd másik vége felől nemzetőrcsapat közelgett. Maurice a homály ellenére megismerte élükön Lorint. Valóban ő volt az.

Lorin is Maurice-ra ismert, s kitárt karokkal sietett eléje.

- Végre megtalállak! - kiáltotta. - Mondhatom, nem volt könnyű dolog.

- Mit keresel erre ezzel az őrséggel? - kérde Maurice, akit minden nyugtalanított.

- Egy különítmény parancsnoka vagyok, barátom. Most aztán alkalmam nyílik helyreállítani megingott jó hírünket.

S katonái felé fordulva:

- Vigyázz! Puskát lábhoz! Pihenj! - parancsolta. - Jól van, fiaim, még nem elég sötét az éjszaka. Beszéljétek meg a dolgaitokat egymással, mi meg megbeszéljük a magunkét.

S ismét Maurice felé fordult:

- Két nagy újságot hallottam ma a szekcióban - kezdte. - Mégpedig: először is mind a ketten gyanúba keveredtünk.

- Azt tudom. Hát aztán?

- Te is tudod?

- Tudom.

- Másodszor arról értesültem, hogy a szegfű-összeesküvés élén Maison Rouge lovag állott.

- Ezt is tudom.

- De azt nem tudod, hogy a vörös szegfűs összeesküvés és az alagutas összeesküvés egy és ugyanaz a dolog.

- Azt is tudom.

- Hát akkor térjünk át a harmadik újságra. Ezt aztán biztosan nem tudod. Ma este letartóztatjuk Maison Rouge lovagot.

- Letartóztatjátok Maison Rouge lovagot?

- Le bizony.

- Hát csendőrnek mentél?

- Nem, de hazafi vagyok. A hazafi a hazának szenteli életét. Ez a Maison Rouge lovag roppant veszélyezteti hazánkat, mert egyik összeesküvést a másik után szövö. A haza rám parancsolt, hogy teljesítsem hazafias kötelességemet és szabadítsam meg a hazát eme Maison Rouge lovagtól és én engedelmeskedem a hazának.

- Furcsa megbízatásokat vállalasz - szólt Maurice.

- Nem én vállaltam, megbíztak velem. De bevallhatom, hogy örömmel vettem a megbízatást. Kell valamit csinálnunk, mert jó hírünk helyreállítása nemcsak arra jó, hogy biztonságban tudjuk magunkat, de arra is, hogy az első alkalommal megforgassam a kardomat az undok Simon hasában.
- De hogy jöttek rá, hogy Maison Rouge lovag állt az összeesküvés élén?
- Ez nem egészen bizonyos, de feltételezhető.
- Feltevésekkel dolgoztok?
- Nem. Bizonyosságokkal.
- Hát hogy adod ezt össze?... Végre is...
- Ide hallgass.
- Mondd.
- Mikor hallottam a rikkancsokat kiabálni, hogy „Simon polgártárs nagy összeesküvésről rántotta le a leplet...” (Ez a dög Simon! A nyomorult, mindenben benne van!) tisztán akartam látni a helyzetet. Egy föld alatti folyosót emlegettek.
- Van ilyen folyosó?
- Van, saját szememmel láttam, e két szememmel itt. Na, miért nem füttyölsz ki?
- Mert Molière-t idézed s különben is a helyzet oly komoly, hogy semmi kedvem a tréfára.
- Hát min tréfálkozzon az ember, ha nem a komoly dolgokon?
- Azt mondd, hogy láttad.
- Az alagutat... Ismétlem, láttam az alagutat, jártam benne. Plumeau-né pincéjét köti össze a rue de la Corderie egy házával, melynek 12 vagy 14 a száma, erre már nem emlékszem pontosan.
- Lenn jártál az alagútban?
- Keresztül-kasul. Szavamra, nagyszerű kis alagút. Azonfelül három vasajtó tartja fel az embert, egyiket a másik után kellett felfeszíteni. Mármost, ha az összeesküvés sikerült volna, minden kapunál külön kellett volna megverekednünk velük, s míg három-négy emberüket legyilkoljuk, a többiek Capet özvegyét biztonságba helyezhették volna. Szerencsére nem így történt, mert az undok Simon idejekorán megakadályozta.
- Nézetem szerint elsősorban le kellett volna tartóztatni a rue de la Corderie-beli ház lakóit.
- Meg is tettük volna, ha lennének annak a háznak lakói.
- Hát valakinek csak tulajdona a ház?
- Nemrég vette meg valaki, akit senki se ismer. Csak azt tudjuk, hogy két-három hete gazdát cserélt a ház. A szomszédok hallottak valami lármát, de mert a ház öreg, azt hitték, hogy a falakat javítgatják. A régi tulajdonos meg elhagyta Párizst. Itt léptem én közbe. Félreszólítom Santerre-t, s azt mondom neki: „Úgy látom, megakadt a dolog.” „Meg bizony”, mondja. „A házat eladták? igaz-e?” „Úgy látszik.” „Ennek két hete?” „Kettő vagy három.” „Közjegyző jelenlétében?” „Természetesen.” „Ki kell hát nyomozni, melyik közjegyző adta el a házat és meg kell szerezni a szerződést. Azon rajta kell lenni az új tulajdonos nevének és lakcímének.” „Ez aztán a jó tanács!” - kiáltott fel Santerre. „Még terád mondják, hogy rossz hazafi vagy. Ne félj, nem nyugszom addig, amíg nem rehabilitálnak.”

- Rövid leszek - folytatta Lorin. - A szót tett követte. Kinyomoztuk a közjegyzőt, megtaláltuk a szerződésen a bűnös nevét és lakcímét. Santerre állta szavát, s engem bízott meg azzal, hogy letartóztassam.

- S ez az ember Maison Rouge lovag?

- Nem ő, csak a bűntársa, illetve valószínűleg a bűntársa.

- Hát akkor miért mondod, hogy Maison Rouge lovagot még letartóztatni?

- Az egész bandát lefoglaljuk.

- Hát ismered Maison Rouge lovagot?

- De mennyire.

- Van személyleírásod róla?

- Persze hogy van, Santerre átadta. Öt láb, két-három hüvelyk, szőke haj, kék szem, rendes orr, gesztenyeszínű szakáll. Különben is láttam.

- Mikor?

- Ma.

- Láttad?

- Láttad te is.

Maurice összeborzadt.

- Az a kis szőke fiatalember, aki reggel megmentett bennünket, aki a muscadinok csapatát vezette, aki rárontott a marseille-iekre.

- Ő volt az? - kérde Maurice.

- Ő maga. Nyomon követtük és a Corderie utcabeli háztulajdonos lakása táján veszítettük el szem elől. Alighanem együtt laknak.

- Ez valóban lehetséges.

- Biztos.

- Azonban, ha letartóztatod este azt, aki reggel életünket mentette meg, nem mutatkozol valami hálásnak iránta.

- Ugyan kérlek - szólt Lorin. - Azt hiszed, hogy a mi kedvünkért mentett meg?

- Hát?

- Lesben álltak, hogy a szerencsétlen Zsófit kiszabadítsák. A mi támadóink útjukban voltak, tehát rávetették magukat támadóinkra. Tiszta véletlenség, hogy mi is megmenekültünk. Minthogy a tett ismérve a szándék, s nem látok szándékot tettükben, nem érzek irányukban semmiféle hálát. Különben pedig a szükség törvényt bont, s feltétlen szükséges, hogy valami nevezetes cselekedettel rehabilitáljuk magunkat. Érted is feleltem.

- Kinek?

- Santerre-nek. Megmondtam neki, hogy te leszel a különítmény parancsnoka.

- Ezt mondtad?

- Igen. Vállalod a bűnösök letartóztatását? - kérdezte Santerre.

- Vállalom, ha Maurice velem tart - feleltem.

- Megbízható-e Maurice? Egy idő óta lagymatagon viselkedik.
 - Tévednek, akik azt mondják. Maurice éppoly kevésbé lagymatag, mint én magam.
 - Vállalod érte a felelősséget?
 - Akárcsak magamért. - Erre elmentem hozzád, de nem találtalak otthon. Aztán errefelé jöttem, mert erre volt dolgom, s tudtam, hogy gyakran jársz erre. Végre rád találtam, itt vagy, gyerünk előre.
 - Nagyon sajnálom, kedves Lorin, de semmi kedvem ehhez a megbízatáshoz. Mondd, hogy nem találkozta velem.
 - Azt nem mondhatom, mert hisz a katonáim láttak.
 - Hát mondd, hogy találkozta velem, de nem akartam veled menni.
 - Ezt se mondhatom.
 - Miért nem?
 - Mert akkor már nem lagymatagnak fognak nevezni, hanem gyanúsaknak... S tudod, mi vár a gyanúsakra. Kiviszik őket a Forradalmi térre és felszólítják őket, hogy üdvözljék a szabadság szobrát. Csakhogy nem a kalapjukat emelik meg, hanem a fejüket.
 - Nem bánom, Lorin, lesz, ami lesz, mondok neked valamit, ami nyilván csodálatba fog ejteni.
- Lorin nagy szemmel pillantott Maurice-ra.
- Unom az életet, Lorin.
- Lorin felnevetett.
- Óriási! Összetűztél a barátnőddel, s most sötét színben látod a világot. Ugyan, pajtás, légy férfi, s egy fokkal több, polgár. Én a magam részéről sohasem érzem magam jobb hazafinak, mint amikor össze vagyok veszve Artemisszel. Mellesleg: öszentsége, az Ész istennője, számtalanszor üdvözl.
 - Köszönd meg a nevedben. Isten veled, Lorin.
 - Mi az? Búcsúzol?
 - Igen, megyek.
 - Hova?
 - Haza.
 - Maurice, vesztedbe rohansz.
 - Bánom is én.
 - Maurice, gondold meg, mit csinálsz!
 - Meggondoltam.
 - Nem mondtam el mindent, amit Santerre-től hallottam.
 - Mit mondott?
 - Mikor az ajánlotta neki, hogy téged nevezzen ki különítményparancsnoknak, így szólt:
 - Ügyelj rá!
 - Kire?

- Maurice-ra.
- Rám?
- Igen.
- Maurice gyakran megfordul abban a városrészben.
- Melyik városrészben?
- Ahol Maison Rouge lakik.
- Mi? Errefelé lakik Maison Rouge?
- Legalábbis valószínű, mert nyilvánvaló cinkosa a Corderie utcabeli háztulajdonos, itt lakik.
- A Faubourg Victorban? - kérde Maurice.
- A Faubourg Victorban.
- Melyik utcában?
- A St. Jacques utcában.
- Te jó isten! - kiáltott fel Maurice, aki előtt hirtelen minden megvilágosult. Eltakarta szemét kezével.

Aztán, pár pillanat múlva, minden bátorságát összeszedte.

- Foglalkozása?
- Cserzőmester.
- Neve?
- Dixmer.
- Igazad van, Lorin - szólt Maurice, akinek sikerült irtózatos lelkierővel felindulását elfojtani.
- Veled megyek.
- Nagyon helyes. Van fegyvered?
- Itt a kardom.
- Vedd ezt a két pisztolyt.
- És mi marad neked?
- Nekem puskám van. Vigyázz! Fegyvert a vállhoz! Előre! Indulj!

Az őrjárat, Maurice kíséretében, aki Lorin mellett maradt, megindult. Egy szürke ruhás ember mutatta elől az utat. Ez a rendőrség megbízottja volt. Néha-néha egy-egy gyanús árnyék vált ki az utcák homályos szögleteiből, vagy a kapumélyedésekből, s néhány szót váltott a szürke ruhás emberrel. Ezek kémek voltak.

A szűk kis utcába értek. A szürke ruhás ember egy pillanatig sem habozott. Mindenről pontos értesülése volt. Egyenesen a St. Jacques utcába fordult be. A kertajtó előtt, melyen annak idején az összekötözött Maurice-t becipelték, megállt.

- Itt vagyunk - mondta.
- Mi ez itt? - kérde Lorin.
- Itt találjuk a két cinkost.

Maurice a falnak támaszkodott, attól félt, hogy mindjárt hanyatt esik.

- Három kapu vezet a házba - szólt a szürke ruhás ember. - Ez itt a főbejárat, a másik kapu a kerti házra nyílik. Én a főbejáraton megyek be hat-nyolc katonával. Őrizzétek ezt a kaput öt-hat emberrel, állítsatok három megbízható embert a kerti ház kijáratához.

- Én bemászok a falon, s a kertre vigyázok - ajánlotta Maurice.

- Nagyon helyes - szólt Lorin - legalább belülről kinyitod a kaput.

- Szívesen - szólt Maurice - de ne hagyjátok el a kaput, csak akkor jöjjetek, ha hívlak benneteket. A kertből mindazt látom, ami a házban történik.

- Ismered a járást? - kérde Lorin.

- Valamikor meg akartam venni ezt a házat.

Lorin embereit a bokrok árnyékában és a kapumélyedésekben bújtatta el, a rendőrbiztos pedig nyolc-tíz nemzetőrrel a főbejárat felé tartott.

Pár pillanat múlva lépteik elhangzottak anélkül, hogy a nagy csöndben bárki figyelmét magukra vonták volna. Maurice emberei elfoglalták helyüket és meglapultak a sötétben. Esküdni lehetett volna, hogy az utca üres, hogy a rue St. Jacques környékén nem történik semmi rendkívüli.

Maurice átmászott a falon.

- Megállj! - szólt Lorin.

- Mi az?

- És a jelszó?

- Igaz.

- Szegfű és akna. Tartóztasd le mindazokat, akik nem tudják a jelszót. Akik tudják, azokat átengedheted. Ez az utasítás.

- Rendben van - szólt Maurice.

S a fal párkányáról beugrott a kertbe.

Szegfű és akna

Az első benyomás irtózatoss volt, s Maurice-nak egész lelkierejét össze kellett szedni, hogy eltitkolja Lorin előtt, milyen megrendülést keltett benne a hír. De most, a kertben, az éjszaka csendjében egyedül, lecsillapodott, nyugtalan, zavaros gondolatait rendezni kezdte és hidegvérűen, okosan gondolkodott.

Tehát ez a ház, melyet oly örömmel keresett fel, melyet földi paradicsomnak tartott, véres ármányok színhelye lenne? A barátságos fogadtatás, melyben részesült, képmutatás? És Geneviève szerelme gyávaság?

Olvasóink, kik több ízben követték Maurice-t útjain, ismerik a kertet. Maurice a fák alatt lopakodott óvatosan az üvegházig, melynek árnyéka eltakarta az éles holdvilág elől. Ebbe az üvegházba zárták annak idején, amikor először lépte át a ház küszöbét.

Az üvegház szemben állt a kerti épülettel, melyben Geneviève lakott. De a magányos és mozdulatlan fény helyett, mely más esteiken csak a hölgy ablakát világította meg, ma a fény egyik ablaktól a másikhoz cikázott. Maurice véletlenül csak félig leengedett függöny mögött megpillantotta Geneviève-et, amint izgalommal csomagolta holmijait egy bőröndbe és csodálkozva látta, hogy fegyver van a kezében. Felállt egy iromba kőre, hogy jobban lásson. A kandallóban nagy lánggal lobogó tűz magára vonta figyelmét.

Geneviève írásait tüzelte el.

Ebben a pillanatban ajtó nyílt és egy fiatalember lépett Geneviève-nez.

Maurice első gondolata az volt, hogy Dixmer lépett be a szobába. A hölgy elébe szaladt, megfogta kezét, s egy pillanatig szemtől szemben álltak egymással, mély felindultság hatása alatt.

Milyen természetű felindultság volt ez? Maurice nem találhatta ki, mert nem hallotta, amit beszéltek. Egyszerre csak Maurice jobban megnézte a fiatalembert.

- Ez nem Dixmer - morogta maga elé.

Valóban, a jövevény sovány és alacsony termetű volt, Dixmer ellenben magas és erőteljes.

A féltékenység élesíti a megfigyelőképességet. Maurice hajszálpontosságnyira végigmérte a jövevény alakját és emlékezetébe idézte a férj körvonalait.

- Ez nem Dixmer - morogta, mintha újra és újra meg kellene győznie magát, hogy hinni tudjon Geneviève álnokságában. Közelebb ment az ablakhoz, de minél közelebb ment, annál kevesebbet látott.

Homloka tüzelt. Létrába ütközött. Az ablak hét-nyolc láb magasságban feküdt. A fal mellé állította a létrát. Felmászott s a függöny mögé tapasztotta a fülét.

A Geneviève szobájában tartózkodó ismeretlen kék szemű, gonddal öltözött, huszonhét-huszonnyolc éves fiatalember volt. Halkan és vigasztalóan beszélt Geneviève-hez, s letörölte könnyeit, melyek szép tekintetét elhomályosították.

Maurice megmozdult, s a zörejre a fiatalember az ablak felé fordult. Maurice majdnem felsikoltott meglepetésében. Megismerte rejtélyes megmentőjét, aki a marseille-iekre vetette magát. Ebben a pillanatban Geneviève kivonta kezét az ismeretlen kezeiből. A kályhához lépett s megnézte, vajon elhamvadtak-e már a papirosok.

Maurice nem tudta tovább türtőztetni magát. A szerelem, a bosszú, a féltékenység fúriái rettentő szenvedéllyel marcangolták lelkét. Heves mozdulattal felrántotta a rosszul csukódó ablakot és beugrott a szobába.

Abban a pillanatban két pisztoly csöve irányult mellének. Geneviève megfordult a lármára s szótlanul pillantott Maurice-ra.

- Uram - szólt a fiatal forradalmár hűvösen az ismeretlenhez, ki két pisztolyt szegezett mellének - uram, ön Maison Rouge lovag?

- S ha az lennék? - kérde a lovag.

- Uram, ön bátor és hidegvérű ember, egy kis beszédem van önnel.

- Parancsoljon - mondta a lovag, s tovább is Maurice-ra szegezte pisztolyait.

- Ön megölhet engem, de lesz időm sikoltani és ezt meg is teszem, mert nem akarok meghalni hangtalanul. Ha pedig sikoltok, akkor a sok száz katona, akik e házat parancsomra körülférték, tíz perc alatt rommá lövi az egész épületet. Tegye hát félre pisztolyait, s hallgassa végig, amit e hölgygel közölnöm kell.

- Geneviève-vel? - kérde a lovag.

- Velem? - suttogta a hölgy.

- Igen, önnel.

Geneviève halotthalványan kapott Maurice karja után. A fiatalember eltaszította.

- Ön emlékszik arra, asszonyom, hogy mit állított nekem? - mondta Maurice, mélységes megvetéssel. - Most látom, hogy igazat mondott. Valóban: ön nem szereti Morand urat.

- Maurice, hallgasson meg - kiáltotta Geneviève.

- Nincs mit beszélünk, asszonyom - szólt Maurice. - Ön engem félrevezetett. Ön elszaggatott minden köteléket, mely szívemet az önéhez fűzte. Ön bevallotta, hogy nem szereti Morand urat, de nem vallotta be, hogy mást szeret.

- Uram, mit akar Morand-tól, illetve miféle Morand-ról beszél? - kérde a lovag.

- Morand-ról, a vegyészről beszélek.

- Morand, a vegyész, itt áll ön előtt. Morand a vegyész és Maison Rouge lovag egy és ugyanaz a személy. - S a szomszéd asztal felé nyúlva, fejére tette a fekete parókát, mely oly hosszú ideig leplezte kilétét Maurice előtt.

- Vagy úgy? - szólt Maurice, még nagyobb megvetéssel. - Most már értem. Tehát nem Morand-t szerette, mert Morand nincs a világon. Ám a családja, ha ügyes, is annál megvetendőbb.

A lovag fenyegető mozdulatot tett.

- Uram, engedje meg, hogy néhány pillanatig beszélhessek e hölgygel. Ha óhajtja, hallgassa végig társalgásunkat, ígérem önnek, nem fog soká tartani - mondta Maurice.

Geneviève egy mozdulattal türelemre intette a lovagot.

- Tehát ön nevetségessé tett, Geneviève, a barátaim előtt. Közmegvetésnek tett ki. Vak eszközül használt fel összeesküvéseihez. Úgy bánt velem, ahogy egy szerszámmal bánik az ember. Vegye tudomásul, hogy eljárása gyalázatos volt. De meg fog bűnhődni érte, asszo-

nyom. Mert ez az úr itt fog megölni engem, az ön szeme láttára. De öt perc múlva ő is holtan fog feküdni az ön lábai előtt, vagy ha nem, akkor a vérpadon fogja bevégezni életét.

- Bevégezni életét! - kiáltotta Geneviève. - A vérpadon? Hát elfelejti, Maurice, hogy ő az én jótevőm, családunk védszentje. Hogy az életemet adnám érte. Hogy ha meghal, utána halok, amilyen igaz, hogy önt szeretem, úgy az istenem ő.

- Tehát ön még mindig azt állítja, hogy szeret? - kérde Maurice. - Az asszonyok valóban gyengék és gyávák.

S a lovag felé fordulva:

- Gyerünk, uram - szólt a fiatal royalistához -, öljön meg, vagy önnek kell meghalnia.

- Miért?

- Mert, ha nem öl meg, letartóztatom.

S Maurice a lovag vállára tette kezét.

- Az életem rendelkezésére áll - szólt a lovag, s a karosszékre dobta pisztolyait.

- Miért nem védi életét?

- Mert az életem nem ér annyit, hogy örökös szemrehányásaim legyenek, amiért megöltem egy derék embert, Geneviève szerelmesét.

- Óh - kiáltott a fiatalasszony, imára kulcsolt kézzel -, milyen jóságos, jellemes, nagylelkű férfi ön, Armand.

Maurice majdnem együgyű csodálkozással bámult mindkettőjükre.

- Megyek a szobámba - szólt a lovag. - Szavamat adom, hogy nem szökni akarok, de el kell rejtenem egy képet.

Maurice gyors pillantással Geneviève képét kereste. A helyén volt.

Kitalálta a lovag Maurice gondolatát? Vagy nagylelkűségét akarta tetőzni?

- Tudom önről, hogy forradalmár - mondta. - De azt is tudom, hogy megbízható, jellemes ember. Teljesen őszinte leszek önhöz. Nézze!

S egy miniatűr arcképet húzott elő: a királyné arcképe volt. Maurice lehajtotta fejét és kezét tűnődve homlokára tette.

- Rendelkezésre állok, uram - szólt a lovag. - Ha le akar tartóztatni, kopogjon ezen az ajtón, s indulhatunk. Ha nem marad reményem arra, hogy megszabadítsuk a királynét, semmi értelme sincs az életemnek.

A lovag távozott. Maurice egy mozdulattal sem tartotta vissza. Alig hagyta el a szobát, Geneviève a fiatalember lábához borult.

- Bocsásson meg, Maurice, mindazért, amit ön ellen vétettem - mondta. - Bocsássa meg, hogy megcsaltam, bocsássa meg, hogy szenvedtem és sírtam, mert esküszöm, sokat szenvedtem és sokat sírtam ön miatt. Férfjem ma reggel elutazott. Nem tudom, hova ment s tán többé nem látom soha. Csak egy barátom maradt, nem is barátom, testvérem s ön meg akarja ölni? Legyen irgalmas, Maurice, legyen irgalmas.

Maurice felemelte a térdelő hölgyet.

- Mit tegyek? - mondta. - Ez a végzet. Ma mindenki életével játszik. A lovag csakúgy, mint más. Ő vesztett, most meg kell fizetnie érte.

- Ha jól értem, szavai azt jelentik, hogy meg kell halnia.
 - Igen.
 - Meg kell halnia, ezt maga mondja?
 - Nem én, Geneviève, a végzet.
 - A végzetnek nem szabad diadalmaskodnia ebben a tragédiában. Ön megmentheti az életét.
 - Ha eljátszom szavamát és becsületesemet. Ön ezt kívánja, Geneviève.
 - Csak egyre kérem, Maurice, hunyja be a szemét. S amennyire egy asszony hálás lehet, mindent megígérek önnek.
 - Hiába hunynék szemet, asszonyom, a ház körül van véve katonákkal, s a jelszó nélkül senki sem hagyhatja el.
 - És ön tudja a jelszót?
 - Persze hogy tudom.
 - Maurice!
 - Nos?
 - Maurice, édes Maurice, árulja el a jelszót. Tudnom kell a jelszót.
 - Geneviève - döbönt meg Maurice -, Geneviève. Hogy beszélhet így hozzám?
 - Szerelmemre kérlek, szegd meg szavadat, dobd oda becsületesedet, áruld el a hazát, tagadd meg a meggyőződésedet.
 - Mit ad mindezért, Geneviève? Hogy ilyen kísértésbe visz?
 - Mentse meg, mentse meg előbb, s aztán öné az életem.
 - Geneviève - folytatta Maurice komoran -, hallgasson rám. Egy lábbal már ráléptem a gyalázat ösvényére. Mielőtt egészen alámerülnék, legalább tudni akarnám, miért tettem. Geneviève, esküdjék meg, hogy nem szereti a lovagot.
 - Úgy szeretem a lovagot, mint a nővéretem, mint a barátnőmet, esküszöm!
 - Szeret engem, Geneviève?
 - Isten látja lelkemet, Maurice, szeretem magát.
 - Ha teljesítem kívánságát, elhagyná-e szülőit, barátait, hazáját értem? Ha elárulom a hazát, megszökik velem?
 - Maurice, Maurice!
 - Nem válaszol!... Nem válaszol!...
- S Maurice heves megvetéssel hátrált.
- Geneviève, aki rátámaszkodott, megingott és térdeire esett.
- Maurice - könyörgött, kezeit tördelve -, esküszöm, mindent, amit akarsz. Parancsolj és én engedelmeskedem.
 - Az enyém leszel, Geneviève?
 - Amikor óhajtod.
 - Esküdj a Krisztusra!

Geneviève kinyújtotta kezét:

- Uram Istenem, aki megbocsátottál a parázna asszonynak, te megbocsátasz nekem is. - És arcán nagy könnyek gördültek végig, s halványan csillogtak zilált, lebegő fürtjei.

- Ne így esküdjön - szólt Maurice -, ezt az esküt nem fogadhatom el.

- Esküszöm az élő Istenre - folytatta Geneviève -, hogy életemet Maurice-nak szentelem, velem, s ha kell, érte halok meg, ha megmenti barátomat, jövendőmet, fivéremet, Maison Rouge lovagot.

- Elég, meg fogom menteni - szólt Maurice.

- Uram, öltözzön át Morand-nak - mondta. - Ön szabad. Ön pedig, asszonyom - fordult Geneviève-hez -, jegyezze meg a jelszót: szegfű és akna.

S mintha irtózott volna attól, hogy a szobában maradjon, melyben elárulta ügyét, kinyitotta az ablakot és kiugrott a szobából a kertbe.

Házkutatás

Maurice elfoglalta őrhelyét a kertben, Geneviève ablakával szemben. Az ablak most elsötétült, Geneviève átment a lovag szobájába. Maurice idejében hagyta el a szobát, mert alig ért az üvegház sarkára, a kertajtó megnyílt, s a sötét ruhás ember Lorin és néhány gránátos kíséretében megjelent.

- Mi újság? - kérde Lorin.

- Őrt állok, amint látod - szólt Maurice.

- Senki sem kísérelte meg a szökést? - kérde Lorin.

- Senki - mondta Maurice boldogan, mert a kérdés úgy volt feltéve, hogy nem kellett hazudnia.

- S ti mit csináltatok?

- Meggyőződünk arról, hogy a lovag egy órával ezelőtt hazajött, s azóta nem hagyta el a házat - felelte a rendőrbiztos.

- Tudjátok, melyik a szobája? - kérde Lorin.

- Szobáját csak egy folyosó választja el Dixmer-né szobájától.

- Ejnye, ejnye - szólt Lorin.

- Még a folyosóra sincs szükség. Azt hallom, hogy ez a Maison Rouge lovag nagy szoknya-vadász.

Maurice-nak fejébe szállt a vére, lehunytt pillái mögött tüzes golyók cikáztak.

- És Dixmer polgártárs mit szól mindehhez? - kérde Lorin.

- Nyilván nagy megtiszteltetésnek tekinti.

- Mi lesz? - kérde Maurice fojtott hangon.

- Az lesz - mondá a rendőrbiztos -, hogy behatolunk a szobájába, s talán ágyában fogjuk el.

- Nem neszelhette meg a dolgot?

- Teljes lehetetlenség.

- Mi a helyszínrajz? - kérde Lorin.

- Pontos tervrajzunk van a házról - szólt a sötét ruhás. - A kert szögletében egy kerti ház. Ez az. Négy lépcső vezet le, látjátok? Most jön a tornác, jobbra Dixmer-né szobája, innen látni az ablakát. Az ablakkal átellenben ajtó nyílik a folyosóra, s a folyosóról nyílik a lovag szobájának ablaka.

- Ez aztán pontos tervrajz - szólt Lorin. - Ilyen tervrajzzal akár csukott szemmel hatolhatnánk a házba, hát még nyitott szemmel. Induljunk!

- Az utcát lezártátok? - kérde Maurice, nagy buzgalmat színelve, melyből a többiek csak arra következtethettek, hogy semmi áron nem akarja karmai közül kiengedni a lovagot.

- Az összes környező utcákat elzártuk - szólt a sötét ruhás. - Egy egér nem surranhat ki innen, ha nem tudja a jelszót.

Maurice didergett. Félnie kellett, hogy e nagy készültség feleslegessé teszi árulását.

- Hány emberre van szükségünk a lovag letartóztatásához? - kérde a sűrke ruhás.

- Hány emberre? - kérde Lorin. - Azt hiszem, Maurice és én elbánunk vele. Igaz-e, Maurice?

- Hogyne - dadogta Maurice. - Magunk is végzünk vele.

- Csak semmi hetvenkedés - szólt a rendőrbiztos. - Ragaszkodnak hozzá, hogy önök fogják el?

- Meghiszem azt - szólt Lorin. - Hogyne ragaszkodnánk hozzá. Személyesen kell elfognunk, ugye, Maurice?

Lorin nyomatékkal mondta az utóbbi mondatot.

Mint már említette, megérezte a személye körül szövődő gyanakvást, és elejét akarta venni annak, hogy a rossz hír, mely ez időben szélvész gyorsaságával terjedt, erőre kapjon. Lorin tudta, hogy senkinek nem juthat eszébe kétségbe vonni hazafiságukat többé, ha sikerül elfogniuk Maison Rouge lovagot.

- Hát ha mindenáron ragaszkodnak ahhoz, hogy személyesen tartóztassák le, vigyenek magukkal két-három katonát, de inkább négyet, mint hármat. A lovag karddal fekszik ágyban, s állandóan két pisztolyt tart éjjeliszekrényén - szólt a csendőr.

- Ejnye, no - szólt közbe a gránátos -, menjünk be valamennyien együtt. Ne kivételezzünk senkivel. Ha megadja magát, megkötözve visszük a vérpadra, ha ellenáll, lekaszaboljuk.

- Jól beszélsz - szólt Lorin. - Előre!

- Az ajtón törjünk be, vagy az ablakon?

- Az ajtón - mondta a rendőrbiztos. - Az sincs kizárva, hogy nyitva van. Míg ha az ablakon át megyünk be, be kell vernünk az üvegeket és ezzel lármát ütünk.

- Menjünk az ajtón - szólt Lorin. - Fő, hogy bejussunk, mindegy, hogy hogyan. Ki a karddal, Maurice!

Maurice gépies mozdulattal kivonta kardját hüvelyéből. A kis csapat megindult a kerti ház felé. Ahogy a sűrke ruhás ember előre megmondta, a tornáca két lépcső vezetett fel, melyen felhaladtak, s aztán a tornácon át az előcsarnokhoz értek.

- A kulcs a zárban van - súgta Lorin boldogan.

Tényleg, a sötétben tapogatózva, ujjai közt érezte a hideg kulcsot.

- Nyisd ki az ajtót, hadnagy polgártárs! - súgta a sűrke ruhás. Lorin óvatosan megfordította a kulcsot a zárban, az ajtó megnyílt. Maurice letörölte homlokáról a hideg verejtéket.

- Itt vagyunk - szólt Lorin.

- Még nem - szólt a sűrke ruhás. - Ha helyrajzunk nem csal, Dixmer-né szobájában vagyunk.

- Erről mindjárt meggyőződhetünk - szólt Lorin -, gyújtsunk gyertyát, a kandallóban még ég a parázs.

- Fáklyát gyújtsunk - mondta a sűrke ruhás. - A fáklya tovább tart, mint a gyertya.

S két fáklyát vett át egy gránátostól, s meggyújtotta őket a kandalló hamvadó tüzén. Egyiket Maurice, másikat Lorin kezébe nyomta.

- Látjátok, igazat mondtam - szólt -, ez az ajtó Dixmer-né hálósobájába, az pedig a folyosóra nyílik.

- Menjünk a folyosóra - szólt Lorin.

Kinyitották a hátsó ajtót, mely éppoly kevéssé volt zárva, mint az első, s a lovag szobájának ajtaja előtt álltak. Maurice sokszor látta az ajtót, és sohasem kérdezte, hova nyílik. Őt a házban csak az a szoba érdekelte, amelyben Geneviève fogadni szokta.

- Változott a helyzet - súgta halkán Lorin -, az ajtó zárva van, s nincs benne kulcs.

- Biztosak vagytok, abban, hogy ez a szobája? - kérde Maurice alig hallható hangon.

- Ha helyrajzunk pontos, akkor ez az - mondta a rendőrség embere. - Különben mindjárt kiderül. Gránátosok, törjétek be az ajtót. Ti pedig, polgártársak, álljatok készenlétben, s ha betört az ajtó, rontsatok nyomban a szobába.

A rendőrbiztos által kijelölt négy ember megfordította puskáját, s egy intésre bevágta az ajtót. Az darabokra tört.

- Add meg magad, vagy a halál fia vagy! - rontott Lorin a szobába.

- Az ágyban van, vigyázzatok az ágyra! - kiáltotta a rendőrbiztos. - Célozz, s mihelyt megmozdul a függöny, tüzelj!

- Megálljatok - szólt Maurice. - Széthúzom a függönnyt.

S tán abban a reményben, hogy a lovag a függönyök mögött van, s őt szúrja először le törével, vagy öreá süti el pisztolyát, Maurice a függönyök közé vetette magát, s csörögve vont a széjjel őket rézkarikáikon.

Az ágy üres volt.

- Teringettét! - szólt Lorin. - Senki.

- Elszökött! - dadogta Maurice.

- Lehetetlen, polgártársak, lehetetlen - kiáltotta a szürke ruhás. - Ismétlem: egy órával ezelőtt jött haza, azóta nem távozott el, s a kapuk előtt őrség áll.

Lorin a szekrények és ládák ajtajait nyitogatta, mindenütt szétnézett, s még olyan helyen is kereste a lovagot, ahol ember semmi körülmények közt meg nem húzódhatott volna.

- Nincs itt egy lélek sem, látjátok!

- Nincs itt egy lélek se! - ismételte Maurice, könnyen érthető izgalommal. - Látjátok, hogy nincs itt egy lélek se!

- Talán Dixmer-né szobájában van - szólt a rendőrbiztos.

- Csak nem török be egy nő szobájába? - szólt Maurice.

- Tiszteljük a nőket, és Dixmer-nét is tiszteljük - szólt Lorin -, azonban át kell kutatnunk.

- Dixmer-nét? - kérde egy gránátos, nagyot röhögve ostoba tréfáján.

- Nem, csak a szobáját - szólt Lorin.

- Hát engedjétek előre - szólt Maurice.

- Eredj - szólt Lorin -, te vagy a parancsnok, akié a rang, azé a tisztesség.

Két ember ott maradt őrizni a szobát, a többiek visszamentek abba a szobába, amelyben fáklyát gyújtottak. Maurice Geneviève hálószobájának ajtaja előtt állott.

Most lépte át először a küszöböt. Szíve hevesen dobogott. A kulcs a zárban volt. Maurice a kilincsrre tette a kezét, de habozni látszott.

- Nyiss be már! - szólt Lorin.

- De hátha ágyban fekszik? - kérde Maurice.

- Megnézzük, mi van az ágyában, az ágya alatt, a kályhában és a szekrényekben - mondá Lorin -, és ha rajta kívül nem találunk senkit a szobában, nyugodalmassal jó éjszakát kívánunk neki.

- Azt már nem - szólt a rendőrbiztos -, mert nyomban letartóztatjuk. Dixmer Geneviève arisztokrata nő, ki súlyosan kompromittálta magát a Tison lány és a Maison Rouge lovag által koholt összeesküvésben.

- Nyiss te be! - szólt Maurice, levéve kezét a kilincsről. - Én nem tartóztatok le asszonyokat.

A rendőrbiztos ferde pillantással mérte végig Maurice-t, s a gránátosok is morogni kezdtek.

- Mit, ti morogtok? - szólt Lorin. - Hát csak morogjatok, azért én mégis Maurice véleményén vagyok.

S ő is visszalépett.

A szürke ruhás ember megfogta a kulcsot, megfordította a zárban, az ajtó engedett. A katonák betörték a szobába. Egy kis asztalkán két szál gyertya égett, de Geneviève szobája üres volt, éppúgy, mint a lovagé.

- Üres! - szólt a rendőrbiztos.

- Üres! - ismételte Maurice elsápadva. - Hová lett?

Lorin csodálkozva pillantott Maurice-ra.

- Keressük - szólt a rendőrbiztos.

Katonáitól követve, a padlástól a pincéig átkutatta a házat. Alig fordítottak házat, mikor Maurice, ki türelmetlenül várt távozásukra, berontott a szobába, feltépte a szekrények ajtaját, s aggódó hangon suttozta:

- Geneviève! Geneviève!

De Geneviève nem válaszolt, a szoba tényleg üres volt.

Most Maurice is átkutatta kétségbeesett buzgalommal a házat, üvegházat, csűrűt, istállót, mindent átkutatott, de hiába.

Egyszerre csak nagy lárma hallatszott. Fegyveres emberek jelentek meg az ajtóban, bemondták a jelszót az őrnök, elárasztották a kertet és előzönlöttek a házat. Az utócsapat élén Santerre füstös sisakja csillogott.

- Mi az? - szólt Lorinhez. - Hová tettétek az összeesküvőt?

- Hogy hová tettük az összeesküvőt?

- Hát? Azt kérdem, mit csináltatok vele?

- Azt magam is szeretném tudni. Nyilván a te katonáid fogták le, ha ügyeltek a kapu előtt. Mert a házból, mire bementünk, már eltűntek.

- Mit beszélsz? - ordított rá dühösen a tábornok. - Meg hagyátok szökni?

- Nem hagyhattuk megszökni, mert a kezünkben sem volt.

- Egy szót sem értek az egészből - szólt Santerre.
- Miből?
- Amit a küldönccel üzentetek.
- Mi küldtünk hozzátok valakit?
- Hát persze, egy barna ruhás, fekete hajú, kék pápaszemű embert, aki azt jelentette a nevetekben, hogy lefogatok a lovagot, de védi magát, mint az oroszlán. Erre én a segítségetekre siettem.
- Egy barna ruhájú, fekete hajú, kék pápaszemű férfi? - ismételte Lorin.
- Aki egy nőt vezetett a karján.
- Egy szép fiatal asszonyt? - kiáltotta Maurice, a tábormokhoz sietve.
- Igen, egy szép fiatal asszonyt.
- Ő volt, Dixmer-nével.
- Miféle ő?
- A lovag... Én nyomorult, hogy nem öltem meg mind a kettőjüket.
- Ne félj, Lindey polgártárs, majd elcsípjük őket - szólt Santerre.
- Hogy az ördögbe engedhetted ki őket a kezedből? - kérde Lorin.
- Hogyne engedtem volna, mikor tudták a jelszót - kiáltott fel Santerre dühösen.
- Tudták a jelszót? - kiáltotta Lorin. - Akkor áruló van köztünk.
- Dehogyan van, Lorin polgártárs - szólt Santerre. - Ismerünk benneteket, s tudjuk, hogy nincs áruló köztetek.

Lorin szétnézett maga körül, mintha az árulót kereste volna, hogy pillantásával lesújtson rá.

Maurice komoran és villogó szemekkel fogadta pillantását.

- Hát ez mi? - morogta Lorin.
- Az a férfi még nem juthatott messzire - szólt Santerre. - Kutassuk át a környéket. Talán valamelyik őrző kezébe került, akik okosabbak voltak nálunk, s nem hagyták fölülteni magukat.
- Helyes, kutassuk át a környéket - szólt Lorin.

Maurice-ba karolt, mintha sürgős szüksége lenne rá, magával vonszolta a kertből.

- Jól van, keressük - mondták a katonák. - Hanem előbb...

S egyikük bedobta fáklyáját a rőzsével és száradó fűvel megrakott csűrbe.

- Gyere, gyere - szólt Lorin.

Maurice hagyta magát el vonszolni. Tehetetlenül követte Lorint, mint egy gyermek. Futólépésben, szó nélkül siettek mind a ketten a hídig. A hídon megálltak.

Maurice visszanézett.

A külváros fölött vörös volt az ég, és a háztetők fölött szikrák szálltak a levegőben.

Az eskü

Maurice reszkető kézzel mutatott a St. Jacques utca felé.

- Tűz van! - dadogta.

- Hát aztán? Tűz van - mondta Lorin.

- Istenem, istenem, hátha visszament.

- Kicsoda?

- Geneviève.

- Azaz Dixmer-né, ugyebár?

- Igen.

- Attól nem kell tartanod. Nem azért hagyta ott a házát, hogy visszamenjen.

- Meg kell őt találnom, Lorin, meg kell bosszulnom magamat.

- Ej, ej - szólt Lorin.

- Segítségemre leszel abban, hogy megtaláljam, ugye, Lorin?

- Nem nagy dolog.

- Mit tegyek?

- Segítségedre leszek, ha már ennyire érdeklődsz Dixmer-né iránt. Ismered őt, tehát azt is tudnod kell, kikkel érintkezik. Bizonyára nem hagyta el Párizst, az arisztokraták mind ragaszkodnak a fővároshoz. Nyilván valamelyik bizalmasához menekült, s holnap már kapsz is valami Rózától vagy Mártontól egy kis levélkét, körülbelül ezzel a szöveggel:

„A Marsot érdeklí Cithére sorsa.”

És jelentkezék itt és itt, ebben és ebben az utcában, a házmesternél, és érdeklődjék Madame Étoile után. Ez az egész.

Maurice vállát vonogatta. Tudta, hogy Geneviève-nek nincs kihez menekülni.

- Nem fogunk ráakadni - morogta.

- Engedd meg, hogy mondjak valamit, Maurice.

- Mondd.

- Nem is lenne olyan nagy szerencsétlenség, ha nem találnál rá.

- Belehalok, ha nem talállok rá - szólt Maurice.

- Ördögöt - mondta a fiatalember. - Talán ebbe a szerelembe betegedtél bele olyan halálosan?

- Igen - szólt Maurice.

Lorin gondolkozott.

- Most tizenegyre jár az idő, a környék elhagyatott, itt egy kőpad, mely szinte hívogat bennünket. Maurice, tisztelj meg egy külön kihallgatással. Azt hiszem, így beszéltek annak idején az udvarban. Szavamat adom neked, hogy prózában fogok beszélni.

Maurice széjjelnézett, aztán barátjához ült.

- Beszélj - mondta -, s a tenyerére hajtotta fáradt homlokát.
- Kedves barátom, először is kijelentem neked, bevezetés, tárgyalás és kommentár nélkül, hogy vesztünkbe rohanunk, te legalábbis a vesztedbe rohansz.
- Miért? - kérde Maurice.
- Édes barátom, van a közjóléti bizottságnak egy rendelete, mely szerint mindazok hazaárulók, akik a haza ellenségeivel összeköttetést tartanak fenn. Hallottál erről a rendeletről?
- Hallottam - szólt Maurice.
- Ismered ezt a rendeletet?
- Ismerem.
- Hát, édes barátom, én úgy látom, hogy te nem kismértékben vagy hazaáruló. - Ehhez mit szólsz? - mondja Manlius.
- Lorin!
- Ha csak nincs külön véleményed, mely szerint azok a haza nagy fiai, akik lakással, étellel és fekhellyel szolgálnak Maison Rouge lovag úrnak, akitől természetesen minden túlzott forradalmiság távol áll, s aki nem is gyanúsítható azzal, hogy részt vett a szeptemberi napokban.
- Lorin! Ne tréfálgj velem - sóhajtotta Maurice.
- Mindezek azt bizonyítják - folytatta Lorin filozofikusan -, hogy túlságosan jóban voltál, vagy tán jóban is vagy a haza ellenségeivel. Ne is tiltakozz, édes barátom, olyan vagy, mint az a néhai Encelades, és hegyek roppannak össze mögötted, ha megmoccansz. Ismétlem, ne tiltakozz, s egész egyszerűen valld be, hogy nem lelkesedsz valami nagyon a forradalomért.
- Lorin a lehető legbarátságosabb hangon fejtette ki nézetét, melynek sértő jellegét sikerült cicerói fordulatokkal lepleznie.
- Maurice csak egy kézlegyintéssel válaszolt.
- De Lorin nem vette tudomásul e mozdulatot és folytatta előadását.
- Hiszen, ha csak üvegházban élnénk, langyos üvegházban, ahol a növénytan előírásainak megfelelően a hőmérő változatlanul tizenhat fokot mutat, azt mondanám neked, Maurice, hogy helyesen élsz, úgy, ahogy való. Legyünk is néha-néha arisztokraták, ha senkinek nem ártunk vele. Mert szép és előkelő dolog. De itt, ahol állunk, harmincöt-negyven fokos hőségben vagyunk. Ebben az izzásban, amit cselekszel, lagymatag, ebben a melegben hideg vagy. Aki ma hideg, az gyanús. Tudod azt? S eléggé intelligens vagy ahhoz, Maurice, hogy belásd, mire számíthatnak, helyesebben mondva, mire nem számíthatnak manapság a gyanúsak.
- Hát végezzenek ki már, és legyen mindennek vége! - kiáltotta Maurice. - Úgyis unom az életemet.
- Egy negyedóra óta - szólt Lorin. - Ezt pedig nem tartom elegendőnek ahhoz, hogy teljesen szabadjára engedjem akaratodat. És aztán? Ha már meg kell halnunk, haljunk meg, mint forradalmárok. Te azonban arisztokrata halállal akarsz kimúlni.
- Ej, ej! - kiáltott fel Maurice, akit gyötört a bűntudat, s arca fellángolt szégyenének fájdalmában. - Erős szavakat használsz, barátom.
- Tovább megyek, ha az arisztokraták oldalára állsz...
- Följelentesz?

- Pfuj! Azt nem! De lecsuklak egy pincébe, s aztán dobszóval hirdetem ki a városban, hogy elvesztél. Azt fogom terjeszteni, hogy az arisztokraták megneszelték, mit tervezel ellenük, s ezért elfogtak, megkínóztak és éhezettek. Úgyhogy Élie de Beaumont és Latude úr és mások esetéhez hasonlóan, egy szép napon meg foglak találni s akkor nemzeti hős leszel, akit a csarnoki kofák és a Victor-szekció rongyszedői nyilvánosan megkoszorúznak. Szedd össze hát magad, s légy férfi, különben tudod, mi vár rád.
- Tudom, hogy igazad van, Lorin, de nem tehetek róla. Érzem, hogy lejtőn zuhanok lefelé, nem tudok megállni. A végzet játékszere vagyok, ne haragudj rám.
- Nem haragszom, csak dorgállak. Emlékezz vissza, milyen jeleneteket rendezett Pylades Orestesnek naponta. Ezek a veszekedések éppen azt bizonyítják, hogy a barátság nem üres beszéd. Hisz ezek az ideális barátok is reggeltől estig veszekedtek egymással.
- Ne törődj velem, Lorin, jobb lesz.
- Soha.
- Akkor hadd, hogy szeressek, hadd, hogy őrvöngjek, hadd, hogy elkárhozzak, mert érzem, ha még egyszer látom, megölöm.
- Vagy térdre borulsz előtte. Maurice. Maurice, sose hittem volna rólad, hogy arisztokrata nőbe szeretsz bele. Úgy jártál, mint az a szegény Osselin, Charny marquise-szal.
- Lorin, könyörgök, hagyd abba.
- Kigyógyítlak a bajodból, Maurice, vagy vigyen el az ördög. Nem akarom, hogy kihúzd a lutrit, ahogy a nép mondja. Vigyázz magadra, Maurice, mert dühbe jövök. Már is vöröset látok. Kedvem lenne felgyújtani ezt a nyomorult várost. Fáklyát, csóvát ide!

*Hiába mind, mit ér a méreg,
Minek ide a csóva, láng,
Benned égnek a szenvedélyek
S elhamvasztanak egyaránt.*

Maurice-nak önkéntelenül mosolyognia kellett.

- Abban állapotunk meg, hogy prózában beszélünk.
- De a makacsságod kihoz a sodromból - szólt Lorin. - Meg aztán... Ej, gyere kocsmába, Maurice, legyünk iszákosak, álljunk elő javaslatokkal, tanulmányozzuk a nemzetgazdaságtant, de az isten szerelmére, ne légy szerelmes. A szabadságot kell szeretni.
- Vagy az ész!
- Jó, hogy eszembe juttatod. Az istennő számtalanszor üdvözlöt, s bájos fiúnak talál.
- Nem vagy féltékeny?
- Minden áldozatra el vagyok tökéelve, ha meg tudlak menteni.
- Köszönöm, jó Lorin, s hálás vagyok önfeláldozásodért, de engem csak egy dolog vigasztal most, ha minél jobban elmélyedek fájdalomamban. Isten veled, Lorin, eredj Artemishez.
- És te hova még?
- Én hazamegyek.

Maurice megindult a híd felé.

- Úgy, hát a St. Jacques utcába költözködtél, amint látom.

- Nem, csak arra kerülök.

- Hogy még egyszer lásd a házat, melyben ez az átkozott nő lakott?

- Látni akarom, hogy nem tért-e vissza oda, ahol tudja, hogy várom. Ó, Geneviève, Geneviève, képtelennek tartottalak ily árulásra!

- Maurice, egy zsarnok, aki ismerte a nőt, mert nők okozták a halálát, megmondta már: „Az asszony ingatag, álnok és csalfa lény.”

Maurice sóhajtott, s a két jó barát elindult az ódon St. Jacques utca felé. Amint az utca közelébe értek, nagy lármára lettek figyelmesek, az utca világos volt, s a távolból hazafias énekszó hallatszott. Fényes nappal, a küzdelem hevében, hősi indulatokat keltenek a dalok, de éjjel, a tűzvész fénye közelében, részeg kannibálok komor üvöltéseként hatottak.

- Istenem! Istenem! - morogta Maurice, aki elfelejtette, hogy Istent nyugdíjazták.

És ment, csak ment előre, és hideg verejték ült ki a homlokára.

Egész Párizs az imént lezajlott események színhelyére sietett. Maurice-nek át kellett törnie a kirendelt gránátosok és szekciókatonák sorfalát, aztán a lármás, dühöngő csócselék között, mely ebben az időben mindenütt összeverődött, ahol valami történt, kellett utat törnie magának. Minél közelebb ért az események színhelyéhez, annál hevesebben tört, dühös türelmetlenséggel, előre.

Lorin alig tudta követni, de túlságosan szerette Maurice-t, semhogy magára merte volna hagyni ebben az állapotban.

Majdnem minden leégett. A fészerről, melybe a katona behajította égő fáklyáját, a tűz átterjedt a nyitott, levegős műhelyekre, az áruk leégték, már a ház is kigyulladt.

- Istenem! - gondolta Maurice. - Hátha visszajött. S ha ott van a lángok között, valamelyik szobában. És engem vár, engem hív!

S szinte eszeveszetten a fájdalomtól, s abban a hitben, hogy szerelmese inkább képes örült-ségre, mint árulásra, Maurice előreszegett fejével rohant a gomolygó füstön át megpillantott ajtó felé.

Lorin követte. A pokolba is utánament volna. A tető égett, a lángok már a lépcsőt nyaldosták. Maurice lihegve szaladt végig a szobákon, benézett a szalonba, Geneviève hálósobájába, a lovag otthonába, végigszaladt a folyosón, rekedt hangon kiáltva:

- Geneviève! Geneviève!

Senki sem válaszolt.

Visszamentek az első szobába, s látták, hogy a lángok már az ajtón kúsznak fel. Lorin riadtan mutatott az ablak felé, de Maurice a lángok közé vetette magát. Aztán a főépület felé szaladt, az udvarra dobált, összevissza repedezett bútorokat feldöntve, betört az ebédlőbe, Dixmer szalonjába, Morand vegyészműhelyébe. Szemét marta a füst, törött cserepekre és üvegdarabokra taposott. A tűz már átcsapott a házra, s lángok sisteregtek mindenfelé.

Mint a kerti házban, úgy itt is sorra járta a szobákat és a folyosókat. Még a pincébe is lement, abban a hiszemben, hogy a tűzvész elől menekülő Geneviève-et ott találja.

Senki.

- Teringettét, hiszen látod, hogy a szalamanderen kívül senki sem bírná ki ebben a melegben - szólt Lorin. - Márpedig te nem ezt a mesebeli állatot kutatod. Hát gyere! Majd a tömegben érdeklődünk utána. Hátha valaki látta közülük.

Emberi erő nem lett volna elegendő ahhoz, hogy Maurice-t az égő házból kicipelje. A remény-ség ragadta üstökön.

Most kutatni kezdett. Beszaladgálták a környéket, megállították a járókelőket, felverték a bokrokat. Eredmény nélkül. Hajnali egy óra volt.

Maurice atléta létére, halálosan kifáradt. Véget kellett vetni a futkosásnak, ide-oda szaladgálásnak, a tömeggel való verekedésnek. Egy fogat jött arra. Lorin megállította.

- Barátom, mindent megtettünk, ami emberileg lehetséges, hogy megtaláljuk Geneviève-et. Agyon vagyunk hajszolva. Összevissza pörkölődtünk. Cupido sem kívánhatna többet egy szerelmeztől. Hát még tőlem, aki szerelmes se vagyok. Ülünk be ebbe a kocsiba és hajtassunk haza.

Maurice nem válaszolt. Mindent Lorinre hagyott. A kocsi Maurice lakására hajtott, anélkül hogy útközben csak egy szót is váltottak volna.

Egy ablak csukódott be Maurice szobájában, épp mikor a kocsiból kiszálltak.

- Legalább nyugodtan mehetek haza, várnak rád - szólt Lorin. - Zörgess a kapun.

Maurice zörgetett. A kapu megnyílt.

- Jó éjszakát - szólt Lorin. - Várj meg holnap reggel, érted jövök.

- Jó éjszakát! - szólt Maurice gépiesen.

A kapu becsukódott mögötte. A lépcsőn inasával találkozott.

- Lindey polgártárs - szólt az inas -, ha tudná, milyen izgalomban vártuk.

A többes szám meglepte Maurice-t.

- Kik? - kérdé.

- Hát én, meg a kis nő, aki fönt van.

- A kis nő? - szólt Maurice, kinek semmi kedve nem volt e pillanatban ahhoz, hogy valamelyik régi kedvesével töltse az éjszakát. - Jó, hogy mondod, akkor Lorinnél alszom.

- Már késő. Az ablaknál állt és látta, mikor ön kiszállt a kocsiból, s felkiáltott: „Végre hazajött!”

- Mit bánom én, ha látott. Semmi kedvem a szerelmeskedéshez. Menj fel és mondd meg a nőnek, hogy nem én voltam.

Az inas engedelmesen felfelé indult a lépcsőn, de aztán visszafordult:

- Polgártárs, kár lenne elmenni. Nagyon szomorú a kis nő, kétségbe lesz esve.

- Mondd már, melyik az a nő? - kérdé türelmetlenül Maurice.

- Nem láttam az arcát, polgártárs. Köpeny van rajta és sír. Csak ennyit tudok.

- Sír? - kérdé Maurice.

- Halkan, csendesen sírdogál.

- Sírdogál? Hát van a világon valaki, aki annyira szeret, hogy nyugtalankodik távollétem miatt?

És lassan követte az inast.

- Hozom már, asszonyom, hozom már! - kiáltotta az inas a szobába lépve.

Maurice követte.

A szalon sarkában, arcát a párnák közé rejtve, egy nő húzódott meg, szinte mozdulatlanul, de vállalai időnként görcsösen megremegtek.

Maurice intett az inasnak, hogy hagyja egyedül. Az inas kiment és betette maga után az ajtót.

Maurice most a hölgyhöz lépett, aki felemelte a fejét.

- Geneviève! - kiáltott a fiatalember. - Geneviève! Nálam! Higgyek-e szemeimnek?

- Én vagyok az, barátom - mondta a hölgy. - Megígértem, hogy az öné leszek, ha megmenti a lovagot. Megmentette a lovagot, itt vagyok. Vártam önt.

Maurice rosszul értelmezte e szavakat. Hátralépett és szomorúan pillantott a hölgyre.

- Hát nem szeret, Geneviève? - kérdezte szelíden.

Geneviève szeme könnybe lábadt. Elfordult, és a kerevet támlájára dőlve sírni kezdett.

- Látom, hogy nem szeret, Geneviève, sőt nyilván meggyűlölt. Azért van úgy elkeseredve.

Maurice oly szenvedélyes fájdalommal mondta ezt, hogy Geneviève felegyenesedett és keze után nyúlt.

- Azt hittem önről, hogy a legjobb ember a világon, s istenem, milyen önző! - mondta Geneviève.

- Önző volnék, Geneviève? S hogyan?

- Hát nem látja, mit szenvedek? Férjem szökésben, fivérem száműzve, házam leégett. Mindez egy éjszaka folyamán! S az a rettenetes jelenet a lovag és ön között.

Maurice elragadtatva hallgatta, mert a legörültebb szenvedélynek is be kellett látnia, hogy ennyi izgalom eléggé megmagyarázza Geneviève fájdalmas, zavart viselkedését.

- Hát eljött, itt van, nálam, s nem megy el többé!

Geneviève megremegett.

- Hova mentem volna? - kérdezte keserűen. - Van-e más menedékem, támaszom, védőm, mint ön, aki szintén árat kötött ki pártfogásáért. Ó, ha tudná, mily örültem, mily eszeveszetten jöttem át a hídon, Maurice! A híd párkányára dőltem, lenéztem a pillérek alatt kavargó folyóra, s vonzott, elkábított a mélység. Ott a te helyed, gondoltam magamban, te szerencsétlen asszony. Ott a menedék, ott a biztos nyugalom. Ott a feledés.

- Geneviève! Geneviève! - kiáltott Maurice. - Hát ez járt a fejében? Hát nem szeret?

- Mondtam már - ismételte Geneviève halkán -, mondtam és eljöttem.

Maurice megkönnyebbülten lélegzett fel, és Geneviève térdére borult.

- Ne sírjon, Geneviève - suttogta -, felejtse el minden baját. Geneviève, az isten szerelmére, ne mondja többé, hogy erőszakos követeléseimnek engedett, amikor idejött. Mondja azt, hogy eljött volna akkor is, ha ma este nem láttuk volna egymást. Mondja azt, hogy hova fordult

volna elhagyottan, magányosan és hajléktalanul. Esküszöm, hogy feloldom az eskü alól, amelyet kényszerűségből kellett tennie.

Geneviève kimondhatatlan hálával pillantott le a fiatalemberre.

- Mily nagylelkű ön! - mondta. - Köszönöm, istenem, hogy ily nagylelkű férfira akadtam.

- Hallgasson meg, Geneviève - folytatta Maurice. - Istent kiűzték a templomokból, de a szerelmes szívekből nem űzhetik ki őt. Isten akarata, hogy ez a gyászos este eljőjön, mely bánata mögött annyi örömet és boldogságot rejteget. Isten küldte önt hozzám, Geneviève, Isten küldte önt karjaimba, Isten beszél most belőlem. Isten meg akar jutalmazni bennünket szenvedéseinkért, erényünkért, mellyel meg nem engedett szerelmünk ellen küzdöttünk. Mintha vétek lenne a mély és tiszta szerelem. Ne sírjon, Geneviève. Geneviève, hadd fogjam meg a kezét. Érezze fivérénel magát, aki tiszteletteljes áhítattal csókolja meg szoknyája szegélyét. Akarja, hogy imára kulcsolt kézzel elhagyjam e szobát anélkül, hogy visszafordulnék? Egy szavára, egy jelére elmegyek innen, s maga egyedül marad, szabadon és biztonságban, mint a Madonna szobra a templomban. De gondoljon arra is, édes Geneviève-em, hogy halálosan szeretem. Öntől függ most már, végzetes lesz-e vagy boldog számomra ez a szerelem. Elárultam az enyéimet, meggyülöltem, utolsó embernek tartom saját magamat. Gondoljon arra, hogy csaknem életemet vesztettem el önért. Gondoljon arra, milyen örömet tartogat számunkra a jövő. Elég fiatalok vagyunk, elég szerelmesek ahhoz, hogy megvédjük a boldogságunkat az egész világgal szemben. Geneviève, jóságos, édes angyal, oly boldoggá tehetnél, hogy elfeledtetnéd velem az életet, s lemondanék érted örök üdvömről is. Hát ne taszíts el, Geneviève, mosolyogj rám, tedd szívemre kezedet, hajolj fölém, aki feléd tárom egész lelkemet, minden óhajomat és áhítatomat. Geneviève, szerelmem, életem! Geneviève! Ne vond vissza esküdet!

A hölgy boldogan hallgatta a hízog szavakat. Szerelme s az elmúlt fáradalmak képtelenné tették az ellenállásra. Már nem sírt, csak néha reszketett meg válla fájdalomban. Maurice látta, hogy nem áll ellen, átölelte Geneviève-et.

Geneviève feje vállára borult, és hosszú fürtjei simogatólag hullottak izzó arcába.

Maurice melle hangosan zihált, mint a tenger vihar után.

- Még mindig sírdogálsz, Geneviève - mondta mély szomorúsággal -, még mindig sírdogálsz! Nyugodj meg, Geneviève. Soha nem kényszerítelek olyan szerelemre, amely ellen fájdalmasan tiltakozol. Nem csókolom le szemedet addig, amíg könnyeid keserű ízét érzem.

És karjait, melyekkel Geneviève-et szorosán magához ölelte, lefejtette a hölgyről, s csendesen elfordult tőle.

De most, az asszonyi természetnek megfelelően, mely akkor is védekezik, amikor oda akarja adni magát, Geneviève reszkető karokkal fogta át Maurice nyakát, hevesen magához szorította és könnyektől nedves arcát a férfi izzó arcához szorította.

- Ne hagyj el, Maurice - suttogta -, hisz te vagy az egyetlenem a világon.

Másnap

Ragyogóan sütött a nap a zöld függönyökön át, a Maurice ablakában álló három rózsatőre. A virágok, melyek édesen árasztották illatukat, noha már a tavasz rég elmúlt, az ebédlő ablakában álltak. A tisztaságtól ragyogó kis szoba közepén szerényen, de csinnal terített asztal állt.

Geneviève és Maurice asztalhoz ültek.

Az ajtó be volt téve, mert minden el volt készítve, ami a reggelihez kellett.

- Magunk szolgáljuk ki magunkat - így határoztak a szerelmesek.

A konyhából hallani lehetett, mily buzgón sűrög-forog az inas. A redőny nyitott résein az utolsó szép őszi napok fénye és melege áradt a szobába, melynek tompított világában smaragd- és aranyzínekben csillogtak a rózsafák levelei.

Geneviève álmatag ujjakkal nyúlt egy pompás gyümölcs után, s mosolyogva, bágyadtan, mélabús pillantással hallgatott. Fáradt volt, noha éppúgy kivirult a szerelemben, mint a rózsák a meleg napsugarak csókjai alatt.

Maurice-t kereste pillantása, s hosszan elnézték egymást. Maurice is hallgatott és álmodozott.

Geneviève most a fiatalember vállára tette hófehér, puha karjait, aztán fejét is a fiatalember vállára hajtotta, azzal a bizalommal és odaadással, ami a szerelemnél is több. Szótlan nézte Maurice-t és pirult, miközben nézte.

Maurice-nak csak le kellett kissé hajolnia, hogy ajkát kedvese várakozó ajkára szorítsa.

Maurice lehajtotta fejét. Geneviève elsápadt és szemei lecsukódtak, mint ahogy a virágok szirmai is összecukódnak a fénysugarak előtt. A szokatlan boldogság merengését élvezték, de most a csengő éles hangja felriasztotta őket édes kábulatukból. Ijedten szétrebbentek.

Az inas nyitott rájuk, és titokzatosan húzta be maga után az ajtót.

- Lorin polgártárs - mondta.

- A derék Lorin? - szólt Maurice. - Megyek, elküldöm. Bocsásson meg, Geneviève.

Geneviève visszatartotta.

- El akarja küldeni, Maurice? - kérdé. - Barátját, aki vigasztalta, segítette, támogatta magát? Nem akarom, hogy elküldje, Maurice. Csak jöjjön be.

- Igazán? Megengedi? - kérdé Maurice.

- Kérem - szólt Geneviève.

- Még mindig nem szeretem eléggé - szólt Maurice, elragadtatva Geneviève kedvességétől -, imádnom kell önt.

Geneviève csókra nyújtotta piruló homlokát. Maurice ajtót nyitott, s Lorin megjelent, csinosan, szinte muscadinnak öltözve.

Geneviève-et megpillantva kissé meglepődött, de aztán tiszteletteljesen üdvözölte.

- Gyere, Lorin, gyere - szólt Maurice. - Nézd ezt a hölgyet. Te lejártad magad nálam. Őt jobban szeretem. Életemet adtam volna érted, érte nagyobb árat fizetek. Tudod, hogy a becsületemet adtam el érte.

- Asszonyom - mondá Lorin, oly komolysággal, mely érzelmeinek mélységére vallott -, igyekezni fogok önnél jobban szeretni Maurice-t, hogy ő is szeressen egy kissé.

- Üljön le, uram - szólt mosolyogva Geneviève.
- Persze, ülj le - szólt Maurice, egyik kezében barátja, másikban kedvese kezét szorongatva. Képzelné sem lehetett volna nála boldogabb embert e pillanatban.
- Hát már nem keresed a halált? Nem akarsz megöletni magadat?
- Miért? - kérde Geneviève.
- Asszonyom, az ember állhatatlan állat, és milyen igazuk van a bölcseneknek, akik megvetik az emberi következetlenséget - szólt Lorin. - Itt van ez a fiú, asszonyom, elhiszi-e nekem, hogy tegnap este a vízbe akarta ölni magát? Mert el sem tudta képzelni, hogy még valaha boldog lehet. És íme: ma már vidám, jókedvű, mosolyog, ragyog a boldogságtól, ül a terített asztal mellett, igaz, hogy nem eszik, de ez is csak azt bizonyítja, hogy boldogsága hiánytalan.
- Úgy el volt keseredve? - kérde Geneviève.
- Úgy bizony. De még hogy. Majd később elmesélem, mily elszánt lépésekről beszélt. Egyelőre azonban nagyon éhes vagyok. Maurice az oka, aki tegnap este végighajszolta velem az egész negyedtet. Engedje meg, hogy hozzálassak reggelijükhöz, amelyhez, amint látom, egyikük se nyúlt.
- Igaza van Lorinnek - kiáltotta Maurice gyermekes örömmel -, reggelizzünk. Tényleg, még egyikünk sem evett. Geneviève!
- Lorinre pillantott, de Lorint nem hatotta meg e megszólítás.
- Tehát kitaláltad, hogy Geneviève? - kérde tőle Maurice.
- De mennyire - szólt Lorin, nagy szelet sonkát szelve magának.
- Én is éhes vagyok - szólt Geneviève, tányérját nyújtva.
- Tegnap este beteg voltam, Lorin - szólt Maurice.
- Nem beteg voltál, hanem bolond.
- Lehet, de ma, úgy látom, te vagy beteg.
- Én? Miért?
- Mert nem beszélsz versben.
- Éppen mondani akartam egyet - szólt Lorin.

*A gráciák között, ha ül,
Phöbus lantot ragad, s dalol,
De minék ott a lant, ahol
Az ember Vénuszért hevül?*

- Hát versnek ez is vers - kacagott Maurice.
- Örülj, hogy túlestél rajta, komolyabb mondanivalóm is van.
- Mi történt már megint? - kérde Maurice nyugtalanul.
- A napokban a Conciergerie-ben teljesíték szolgálatot.
- A Conciergerie-ben? - szólt Geneviève. - A királyné mellett?
- A királyné mellett... Nyilvánvalóan, asszonyom.

Geneviève elsápadt, Maurice összehúzta homlokát és intett Lorinnak. Lorin válaszul még nagyobb adag sonkát szelt magának a csülökről.

A királynét tényleg a Conciergerie-be vitték, ahova mi is követjük.

A Conciergerie

A Pont-au Change híd és a quai aux Fleurs sarkán állnak Szent Lajos ódon palotájának maradványai. Mint ahogy Rómát a Városnak, úgy nevezték ezt az épületet röviden a Palotának, és nevét megtartotta akkor is, amikor királyok helyett írnokok, bírák és védőügyvédek tanyáztak hatalmas termeiben.

Hatalmas, komor épület az igazságügyi palota, Justicia inkább riasztó, mint szívélyes lakóhelye. Az emberi bosszú minden kellékét és eszközét halomra hordták a palotában. Termeket látunk, melyekben a vádlottakat őrzik. Odébb ítéletet mondanak felettük. Lent tömlőc várja őket, ha kimondták rájuk az ítéletet. Az ajtó mellett ott a kis emelvény, ahol a meggyalázó pecsétet nyomják izzó vassal a vállukra.

És százötven lépésnyire a palota előtti térségtől, vár rájuk a Grève tere, ahol a palota művét befejezik, ahol megölik őket. Amint látjuk, az igazságnak minden a keze ügyében van.

Az utcának ez a része, egymásba kapaszkodó komor, szürke épületeivel, a sok rácsos ablak, melynek tátongó nyílásai a quai des Lunettes-re emlékeztet: ez mind a Conciergerie-hez tartozik.

A tömlőc pincéjében egyes zárkákat elönt a Szajna sötét iszapja. A pincének titkos kijáratai vannak, ahonnan a Szajnához viszik azokat, kiket titokban akarnak megfojtani.

Éjjel a kapuboltozatok alatt vörös mécseset himbált a szél, a fájdalmak helyének szomorú cégérét.

Annak a napnak az előestéjén, amelyen Maurice, Lorin és Geneviève együtt fogyasztották el reggelijüket, tompa szekérdübörgés rázta meg a rakpart kövezetét és a tömlőc ablakait. A bolthajtásos kapu előtt állt meg a fogat. Csendőrök zörgették meg a kaput kardjuk markolatával. A kapu megnyílt, a fogat befordult az udvarra, és mikor a kapu szárnyai bezárultak mögötte, mikor a kaput újra lelakatolták, egy asszony hagyta el a kocsit.

A hatalmas rácsos ajtó nyomban elnyelte a királynét. Azt a néhány kíváncsi alakot, aki fáklyákkal sietett elő, hogy a félhomályban szemügyre vegye a királynét, ugyancsak elnyelte a sötétség. Néhány durva röhej hallatszott, néhány durva búcsúszó, melyet a távozó csendőrök váltottak azokkal, akiket nem lehetett látni.

Az asszony, akit behoztak, az első rács mögött állt, csendőrök között. Láttá, hogy be kell lépnie a második ajtón is. De elfelejtette, hogy az ajtón csak úgy juthat át, ha lábával magasra lép és fejét lehajtja. Mert alulról fel kell lépnie és fentről le kell lépnie.

Az asszony, aki nem ismerte eléggé a tömlőc építkezését, noha már jó ideje állt őrizet alatt, elfelejtette lehajtani fejét és beleütötte homlokát a vaspillérbe.

- Megütötte magát? - kérdezte az egyik csendőr.

- Nekem már semmi se fáj - felelte nyugodtan a királyné.

S zokszó nélkül ment tovább, noha szemöldöke fölött véresre horzsolta bőrét a vas rúdja.

Csakhamar megpillantotta a fülkéjében ülő portást. E fülkének nagyobb tekintélye volt a foglyok előtt, mint az udvaroncok előtt a király fogadótermének, mert a tömlőc portása a legnagyobb kegyúr, kinek minden egyes cselekedete végtelenül fontos lehet. Gyakran a legkisebb szívesség ragyogó mennyé változtatja a fogoly szomorú világát.

Richard portás fülkéjében ült, s bőrszékét, fontossága tudatában, a vasajtók zörgése, fogatdübörgés ellenére sem hagyta el. Dohányszelencéje után nyúlt, jól megnézte az újonnan érkezettet, felütötte a vastag törzskönyvet, s tollat kereste a kis fekete tintatartó körül, melynek szélén megkeményedett a tintamaradék, s csak méhében volt még némi piszkos nedvesség, mint ahogy a pihenő vulkán kráterében is van mindig némi megolvadt lávaanyag.

- Portás polgártárs - szólt a rabszállító parancsnok -, írd be a foglyot, de gyorsan, mert türelmetlenül várnak ránk a városházán.

- Nem lesz nagy munka - szólt a portás, egy pohár fenekéről néhány csöpp borral öntve fel a kiszáradt tintát -, egész nap ezt csinálom. Értem a módját, hál' istennek.

- Hogy hívnak, polgártársnő? - s bemártva tollát a felöntött tintába, nekikészülődött, hogy beírja az újonnan érkezett nevét törzskönyvébe, melynek nyitott oldala már háromnegyedrészt megtelt az aznap beszállítottak adataival.

Karosszéke mögött felesége jóindulatú, csodálkozó, s szinte tiszteletteljes pillantást vetett a bánatában is nemes és büszke megjelenésű asszonyra, kit férje kivallatott.

- Nevem Lotharingiai Marie Antoinette, Jeanne Josephe, osztrák főhercegnő, francia királyné vagyok - szólt a fogoly.

- Francia királyné? - kérde a portás, s csodálkozva könyökölt fel karosszékében.

- Francia királyné - ismételte a fogoly határozottan.

- Más szóval: Capet özvegye - mondta a rabszállító parancsnok.

- Melyik nevén írjam be? - kérde a portás.

- Amelyiken akarod, fő, hogy elkészülj - szólt a rabszállító parancsnok.

A portás visszahanyatlott karosszékébe, s reszkető írással feljegyezte a törzskönyvbe a fogoly nevét, keresztneveit és rangját.

A portás piros betűs bejegyzései ma is olvashatók a törzskönyvben, bár legértékesebb sorait összerágták a forradalom egerei.

A portásné még mindig férje karosszéke mögött állt. De most áhítatos szánalommal összekulcsolta kezeit.

- Hány éves? - kérde a portás.

- Harminchét múltam - szólt a királyné.

A portás tovább körmölt, feljegyezvén a királyné személyi adatait, a szokásos megjegyzésekkel és formulákkal együtt.

- Jól van, megvagyunk - mondta.

- Hova teszitek a foglyot? - kérde a rabszállító parancsnok.

A portás megint tubákot dugott az orrába, s a feleségére nézett.

- Nem értesítettek bennünket, hát igazán nem tudom - mondta az asszony.

- Nézz utána - szólt a brigadéros.

- Talán a tanácsszobába? - tűnődött az asszony.

- Az igen nagy - morogta a portás.

- Annál jobb. Minél nagyobb a szoba, annál több fegyőr fér el benne.

- Jól van, hát a tanácsszobába - mondta a portás. - De nem költözködhetik be mindjárt, mert nincs benne ágy.
- Igaz is - mondta az asszony -, ágyra nem gondoltam.
- Eh! - szólalt meg egy csendőr. - Holnap majd tesztek be ágyat. Az éjszaka hamar elmúlik.
- Egy éjszakára nálunk is meghálhat a polgártársnő, igaz-e, Richard? - fordult a portásné férjéhez.
- Hát mi hol alszunk? - kérdezte a portás.
- Legfeljebb fönnmaradunk. Az éjszaka hamar elmúlik, ahogy a csendőr polgártárs mondja.
- Hát vigyétek be a polgártársnét a szobámba - szólt Richard.
- Addig csináld meg az írást, hogy átvitted a foglyot.
- Mire visszajöttök, meglesz.

Richard-né fogta az asztalon lévő gyertyát és elindult. Marie Antoinette, aki nyugodt volt és sápadt, mint mindig, szótlánul követte. A menetet két fegyőr zárta le, akik Richard-né intésére csatlakoztak hozzájuk. A királynénak megmutatták az ágyat, melyet Richard-né nyomban áthúzott. A fegyőrök felálltak az ajtók előtt, aztán Richard-né bezárta az ajtót, és Marie Antoinette egyedül maradt.

Csak a jó isten tudja, aki látta, hogy telt Marie Antoinette első éjszakája a börtönben. Másnap átkísérték a királynét a tanácsterembe, mely hosszú, téglalakú szoba volt. Rácsozott ajtaja a Conciergerie folyosójára nyílt. A terem hosszában válaszfalat húztak, mely nem ért föl a mennyezetig, és két részre osztotta a helyiséget. Egyik részben a fegyőrök laktak. A másik részben a királyné. Sűrűn rácsozott ablak világította meg a két cellát. A középfalba vágott ajtón keresztül érintkeztek az örök a királynéval. A szoba padlója téglával volt kirakva. A falakat valaha aranyozott faburkolat fedte be, melyről rongyokban lógott le az elhasznált tarka tapéta. Az ágy az ablakkal szemben, egy szék az ablak közelében: ez volt a királyi tömlőc egész berendezése.

Alig helyezkedett el a királyné, kérte, hogy küldjék be könyveit és kézímunkáját.

Elhozták neki az angol forradalom történetét, melyet még a Temple-ban kezdett olvasni, az ifjú Anarchsis utazásait és kézímunkáját. Az örök is elhelyezkedtek a szomszédos cellában. A történelem feljegyezte neveiket, mint ahogy a legjelentéktelenebb személyekről is megemlékezik, akiket a végzet nagy katasztrófák részesévé tett, s akikre némi fény hullt annak a villámnak a tüzéből, amely királyokat és trónusokat perzselt fel. Duchesne és Gilbert volt a nevük. Ezt a két embert, kik jó hazafi hírében állottak, jelölte ki a városi tanács Marie Antoinette öreiül. Ítélethozatalig ott kellett tartózkodniuk a szomszédos cellában. Így akarta a város elejét venni azoknak a szinte elkerülhetetlen szabálytalanságoknak, amelyek akkor állnak elő, ha az őrseget napközben többször is felcserélik. A két ór tehát irtózatot vállalt magára. A két férfi társalgásából, kik hangosan beszélgettek egymással, ha nem volt mit titkolniuk, a királyné még aznap értesült erről az intézkedésről. Megijedt tőle és megörült neki.

Nagyon megbízható emberek lehettek, hogy őket jelölték ki erre a felelős feladatra, másrészt azonban abban bizakodott, hogy barátai könnyebben kenyereshetnek le két fegyőrt, akik nem változtatják helyüket, mint a véletlen által kijelölt, napról napra változó, ideiglenes szolgálatra kirendelt egyéneket.

Az első éjszaka, lefekvés előtt, az egyik csendőr, szokása szerint pipára gyújtott. A dohányfüst behatolt az ajtórésen át a királyné cellájába és köhögésre ingerelte.

A szerencsétlen asszony érzékenysége nem tompult el a sok szenvedés folytán, sőt még élénkebben tiltakozott minden kellemetlen benyomás ellen. Csakhamar rosszul lett és szédült. Valósággal fuldoklott a füstben. De hajthatatlan büszkesége folytán némán szenvedett.

Keserves virrasztásban telt el az éjszaka. A mély csöndben egyszerre csak úgy rémlett a királynénak, mintha valami messziről jövő nyögést hallana. Komor, nyújtott vonítás volt ez, komor és fültépő, mint az elhagyott folyosókon végigfűtülő szél hangja, mikor a vihar emberi hangokban jajongva hirdeti az elemek szenvedélyes viaskodását. A zaj, melytől először megijedt, hamarosan ismerősnek tűnt fel előtte. Ez a fájdalmas és állhatatos hang nem lehetett egyéb, mint kutyaüvöltés. Tüstént a szegény Black jutott eszébe, akire nem gondolt azóta, hogy elhozták a Temple-ból. Black hangjára ismert az üvöltésben.

S valóban, a szegény pára, ki túlságos éberségével vesztébe vitte a királynét, nyomon követte úrnője fogatát egészen a Conciergerie kapujáig, melyen csak azért nem surrant be, mert majdnem kettévágta a szekér mögött lecsapódó felvonókapu. Ott ácsorgott a szegény pára a tömlöc környékén, s mintha megérezte volna, hogy úrnőjét e kősrba zárták, fájdalmasan vonított utána, s tíz lépésre a szuronyos őrtől várta, hogy kijöjjön hozzá és megsimogassa.

A királyné oly mélyen sóhajtott fel, hogy az örök is felfüleltek rá. De mivel a sóhaj után mély csend támadt Marie Antoinette szobájában, a katonák megnyugodva szundikáltak tovább.

Másnap a királyné kora hajnalban felkelt és felöltözött. A rácsos ablak mellett, melyen át a napfény néhány sugara megvilágította lesoványodott, kék eres kezét, látszólag olvasásba merülve ült, de gondolatai messze jártak a könyvtől. Gilbert csendőr kinyitotta az ajtót és szótlanul figyelte a királynét. Marie Antoinette hallotta nyílni az ajtót, de nem pillantott fel könyvéből. Úgy ült az ablak mellett, hogy a csendőrök tisztán olvashattak a hajnal fényében fürdő vonásaiban.

Gilbert intett társának, hogy nézzen be ő is az ajtón. Duchesne melléje lépett.

- Nézd csak, milyen sápadt - súgta neki Gilbert. - Ijesztően néz ki. Egészen vörösek a szemei. Biztosan szenved. Mintha egész éjjel sírt volna.

- Tudod jól - szólt Duchesne -, hogy Capet özvegye nem sír. Sokkal büszkébb annál.

- Akkor tán beteg - vélte Gilbert. Aztán hangosabban:

- Beteg vagy, Capet polgártársné?

A királyné felpillantott, s kérdő pillantást vetett öreire.

- Hozzám szóltak az urak? - kérde szelíden tőlük, mert az ör hangjában némi szánalmat érzett.

- Hozzád szóltunk, polgártársné - ismételte Gilbert -, azt kérdeztük, beteg vagy-e?

- Miért kérdik?

- Mert olyan vörösek a szemeid.

- És olyan sápadt vagy - tette hozzá Duchesne.

- Köszönöm az érdeklődésüket, uraim, nem vagyok beteg, de nagyon rosszul éreztem magamat éjszaka.

- Bánkódtál?

- Nem, uraim, mindig egyformán bánkódom és a vallás arra tanított, hogy Krisztussal szenvedjek együtt. Az éjszaka sem bánkódtam többet, mint máskor. Azért nézek ki rosszul, mert alig aludtam valamit.

- Az új lakás, a szokatlan fekvőhely - szólt Duchesne.

- Meg nem is valami kényelmes hely - tette hozzá Gilbert.

- Nem ez az oka, uraim - szólt a királyné. - Nekem egészen mindegy, hogy kellemes vagy kellemetlen helyen tartózkodom-e.

- Hát mi az oka?

- Hogy mi az oka?

- Igen.

- Ne vegyék rossz néven, ha megmondom. A pipafüst háborgatott nyugalmamban. Ön - fordult Gilbert felé -, úgy látszik, erős dohányos.

Valóban, Gilbert, szokása szerint most is füstölt.

- Uram istenem - mondta, a királyné szelíd hangjától megzavarodva -, ez az oka? Hát miért nem szóltál, polgártársné?

- Nem éreztem feljogosítva magamat, hogy kedvteléseim ellen tiltakozzam, uram.

- Hát efelől nyugodt lehetsz - szólt Gilbert, eldobva pipáját, mely kettétört a téglán -, nem dohányzom többet.

És magával vonta társát, kilépett a cellából, melynek ajtaját becsukta maga mögött.

- Lehet, hogy lenyakazzák, ha úgy határoz a nemzet, de minek kínozzuk feleslegesen. Mi katonák vagyunk, nem hóhérok, mint Simon.

- Nagyon úrimód viselkedsz, komám - szólt fejét csóválva Duchesne.

- Mi az úrimód? Magyarázd meg kissé.

- Úrimód az, ami bosszantja a nemzetet és jólesik ellenségeinknek.

- Hát bosszantom azzal a nemzetet, ha nem fújom rá a pipafüstöt az özvegyre? - kérde Gilbert.

- Eridj már! Én az eskümhöz és a szolgálati utasításomhoz tartom magam - folytatta a jó ember. - A parancsom pedig így szól: Ne hagyjátok megszökni a foglyot, ne hagyjátok érintkezni senkivel, akadályozzátok meg, hogy levelet csempésszen ki vagy levelet kapjon, és utolsó csepp véretekig védjétek a bejáratot. Erre esküdtem fel, ezt állom. Éljen a nemzet!

- Nem rosszallásból szóltam rád - csitítgatta Duchesne -, ellenkezőleg. Nem szeretném, ha kompromittálnád magad.

- Pszt! Valaki jön.

A királyné minden szavát hallotta a halk hangon folytatott beszélgetésnek. A fogság élesíti az érzékszerveket.

A lárma, melyre az örök felfigyeltek, közelgő léptek zaja volt. Ajtó nyílt.

Két hatósági személy lépett be, a portás és néhány fegyőr kíséretében.

- Mi van a fogollyal? - kérdezték.

- Bent van - szólt a két csendőr.

- Hogy helyezték el?

- Tessék megnézni.

Gilbert bekopogott a cellába.

- Mit akarnak? - kérdezte a királyné.

- A tanács emberei vannak itt, polgártársné.

- Derék ember - gondolta Marie Antoinette -, ha a barátaim...

- Jó, jó - mondták a hivatalnokok és Gilbert-t félretolva, beléptek a királynéhoz. - Nem kell ceremóniázni.

A királyné fel sem pillantott, s mozdulatlansága azt a benyomást keltette a hivatalnokokban, hogy jöttük váratlanul lepi meg őt.

A városi emberek kíváncsian szemügyre vették a szobát, megvizsgálták a faburkolatot, a fekvőhelyet, az asszonyok udvarára nyíló ablak rácsait, a legszigorúbb fegyelemre intették az őrséget, s aztán eltávoztak.

Marie Antoinette-et szóra sem méltatták, s a királyné is úgy viselkedett, mintha jelen se lettek volna.

A Pas-Perdus terme

Ugyanannak a napnak az estéjén, amelyen a hatóság emberei alaposan szemlét tartottak a királyné tömlöcében, egy szürke carmagnole-ba öltözött férfi, sűrű fekete haján bolyhos sapkával, amilyent abban az időben is csak a legbuzgóbb hazafiak hordtak, sétált bölcs nyugalommal a Pas-Perdus termében fel és alá, gondosan szemügyre véve a teremben ide-oda siető személyeket.

Sokan voltak a teremben, különösen ezekben a napokban. Itt folytatták le azokat a tárgyalásokat, amelyeket a vádlottnak rettenthetetlen ügyességgel kellett elvitatnia fejét a hóhéroktól, s főleg Fouquier-Tinville-től, ki legszívesebben mindenkit a vérpadra küldött volna.

A férfiú, akinek néhány vonással leírtuk külsejét, a kor divatját követte, amikor e teremben megjelent. A társadalom két rétegre oszlott ebben a korban: a bárányok és a farkasok osztályára. A bárányok rettegtek a farkasoktól, ami érthető, hiszen a társadalom egyik fele igazi vérszomjjal vetette magát a másikra.

Az elszánt sétáló alacsony termetű ember volt. Piszkos fekete kezében bunkósbotot lóbált, abból a fajtából valót, amit alkotmányoknak neveztek. Igaz, hogy keze, mellyel ezt a rettenetes fegyvert lóbálta, meglepően kicsiny volt, ami feltűnhetett volna annak, aki ugyanolyan fürkésző tekintettel vette volna szemügyre idegenünket, amivel az a többieket vizsgálta. De ki mert volna kutató pillantásokat vetni ilyen rettentő megjelenésű férfira?

S valóban, a bunkósbotos férfi megjelenése komolyan nyugtalanítani kezdte azt a pár írnoke, akik csoportokba verődve tárgyaltak a haza dolgairól, amelyek napról napra rosszabbodtak vagy javultak, aszerint, hogy konzervatív vagy forradalmi szempontból tekintjük-e őket. E derék emberek óvatos pillantásokkal méregették az idegen hosszú, fekete szakállát, sűrű szemöldöke alól kivillanó zöldes szemét, s ijedten rezzentek össze, ha a rettenthetetlen hazafi körsétájában közelükbe ért. Főként azért féltek olyan nagyon az idegentől, mert valahányszor közeledtek, vagy túl merész pillantással tekingettek feléje, a bunkósbotos férfi megkopogtatta fegyverével a terem kövezetét, mely hol tompa, panaszkodó, hol visszhangzó és csengő lár-mával koccant fel. De nemcsak az említett derék tintanyalók, akiket közönségesen irodapatkányoknak neveznek, borzongtak össze e rettentő benyomás alatt, melyet az idegen keltett bennük, de azok az egyének is, akik a Pas-Perdus termékének széles főajtaján, vagy a szűk kis oldalajtókon át hatoltak a helyiségbe, azok is sietve oldalogtak el a bunkósbotos férfi mellől, aki konokul folytatta sétáját a terem egyik végéből a másikba, minden pillanatban megdöngetve valami ürüggyel bunkósbotját a terem kövezetén.

Ha az írnokek bátrabbak lettek volna, s a többiek éleslátóbbak, rájöhettek volna arra, hogy a szélső forradalmiságában oly különös és szeszélyes hazafi különösen azokat a köveket kopogtatja meg, amelyek a jobb fal vagy a terem közelében élesebb és tisztább hangot adnak a többinél.

A végén már csak egy-két kockán töltötte ki dühét a terem közepén. Egy pillanatra abba is hagyta a sétáját, s mintha a szemével a kövek távolságát méregette volna a faltól. De szemlélődése nem tartott soká, s pillantása, mely örömet árult el, csakhamar komor és vad tekintetté változott újból.

Ugyanakkor egy másik hazafi - ebben az időben az emberek a homlokukon, illetve ruhájukon viselték politikai meggyőződéseiket -, szóval ugyanakkor egy másik hazafi lépett a terembe s nem engedvén a legkisebb mértékben sem befolyásolni magát az általános réműlettől, amelyet

elődje keltett a többiekben, ő is fel-alá kezdett sétálni a teremben, melynek közepe táján össze is találkozott ismeretlenünkkel.

Az újonnan jött szintén sűrű fekete carmagnole-t hordott, fekete sipkát, s piszkos kezében ugyan-csak bunkót. Combját, mint a másikat, széles kard ütögette. De ami az újonnan érkezettet még félelmesebbé tette elődjénél, az arcának alattomos, gyűlölködő és irigy kifejezése volt.

A két férfi nyilván egyazon ügy és meggyőződés hívének látszott. A teremben jelenlévők mégis kíváncsiak voltak, mi történik, ha összeakadnak, illetve, ha közel kerülnek egymáshoz. Várakozásukban azonban úgy látszik, némileg csalódtak. A két hazafi éppen csak hogy meg-nézte egymást. Igaz, hogy az alacsonyabb termetű belesápadt a másik pillantásába. De ajkai-nak önkéntelen mozdulataiból ki lehetett olvasni, hogy arcszínének elváltozását nem a féle-lem, hanem az utálat okozta. De mikor sétájuk második fordulójánál ismét egymás közelébe kerültek, a hazafi rettenetesen szigorú arca kissé felderült. Sőt mintha szívélyesnek igyekvő mosoly jelent volna meg ajkai körül. A hazafi kissé balra tért, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy a másik hazafinak keresztezze útját. A terem közepén összetalálkoztak.

- Ej, teringette, hisz ez Simon polgártárs - szólt az első hazafi.

- Teljes egészében. De mit óhajtasz Simon polgártárstól? S ki vagy te, mindenekelőtt?

- Ne tégy úgy, mintha nem ismernél rám.

- Márpedig én nem ismerlek rád, s nagyon egyszerű oka van: sohasem láttalak.

- Eredj már! Nem ismernéd meg azt, aki lándzsán hordozta Lamballe hercegnő fejét?

A carmagnole-os hazafi komor dühvel ejtette ki e szavakat. Simon szinte megijedt.

- Te vagy az? - kérdé.

- Miért csodálkozol? Ej, hazafi, azt hittem, jobban ismered a barátaidat, a híveket. Kezdelek sajnálni.

- Nagyon helyes volt, amit tettél - szólt Simon -, de nem ismertelek.

- A kis Capet őrzése még szebb megbízatás.

- Sokkal kiemelkedőbb. Én ismerlek és becsüllek téged.

- Köszönöm.

- Nincs miért... Sétálsz?

- Igen, várok valakire... És te?

- Én is.

- Mi a neved? Meg akarlak említeni a klubban.

- Theodore a nevem.

- Hát még?

- Ez az egész nevem. Nem elég?

- Miért ne?... Kire vársz, Theodore polgártárs?

- Egy barátomra, akinek pompás kis leleplezéssel akarok szolgálni.

- Ne mondd. Halljuk.

- Egy arisztokrata fészekre akadtam.

- Kik azok?

- Ezt csak a barátomnak mondhatom meg.

- Ezt rosszul teszed. Mert látod, már jön az én barátom, aki hétpróbás az efféle ügyek gyors elintézésében.

- Fouquier-Tinville! - kiáltott fel az első hazafi.

- Valóban ő az.

- Hát akkor nem bánom.

- Jól is teszed... Üdv, Fouquier polgártárs!

Fouquier-Tinville, komor pillantásokat vetve sűrű szemöldöke alatt mélyen ülő fekete szeméből, sápadtan és nyugodtan állt a terem egyik oldalajtójában, jegyzetekkel és iratkötegekkel a hóna alatt.

- Üdv, Simon! - szólt. - Mi újság?

- Sok minden. Először is bemutatom neked Theodore polgártársat, ő hordta körül Lamballe-né fejét a városban. Feljelentést hozott.

Fouquier rászégezte okos szemeit a hazafira, aki, bármennyire is igyekezett összeszedni magát, most kissé megzavarodott.

- Theodore! - ismételte. - Ki az a Theodore?

- Én vagyok az! - szólt a carmagnole-os férfi.

- Te hordtad körül Lamballe-né fejét? - kérdezte a közvádoló, kételkedve.

- Én, a St. Antoine külvárosban.

- Nekem másvalaki dicsekedett el ezzel! - szólt Fouquier.

- Nekem legalább tízen dicsekedtek el velem! - vágott vissza bátran Theodore polgártárs. - De minthogy azok mind jutalmat akartak, én pedig nem akarok semmit, remélem, enyém az érdem.

Simon elnevette magát a tréfára, és Fouquier arca is felderült.

- Igazad van - szólt. - Ha nem a tied az érdem, megérdemelnéd, hogy a tied legyen.

- Most hagyj bennünket magunkra, kérlek. Simon közölni akar valamit velem.

Theodore nem sértődött meg a közvádoló nyíltsága miatt és félreállt.

- Megállj! - szólt Simon. - Ne küldd el. Hallgasd meg előbb, mit akar jelenteni.

- Úgy? - kérde szórakozottan Fouquier-Tinville. - Föl akar jelenteni valakit?

- Egy arisztokrata fészket - erősítette Simon.

- Az már valami! Beszélj! Kikről van szó?

- Semmi az egész. Maison Rouge polgártársról és néhány barátjáról.

Fouquier hátrahőkölt meglepetésében, Simon égneke emelte karjait.

- Valóban? - kérdezték egyszerre.

- Valóban. El akarjátok fogni őket?

- Nyomban. Hol vannak?

- Találkoztam Maison Rouge-al a rue de la Grande-Truanderie-ben.
- Tévedsz. Nincs Párizsban - szólt Fouquier.
- Mondom, hogy láttam.
- Lehetetlenség. Százan is üldözik. Nem merne mutatkozni az utcán.
- Márpedig ő volt - szólt a hazafi. - Egy magas, barna, vállas férfi. Olyan szőrös, mint egy medve.

Fouquier megvető vállvonogatással fordult el tőle.

- Ostobaság. Maison Rouge sovány, alacsony ember és nincs szakálla.

A hazafi kétségbeesve bámult maga elé.

- Mindegy, a jó szándék dicséretet érdemel. Most pedig, Simon, térjünk át a mi dolgunkra. Egy-kettő, várnak az irodában, már jönnek a szekerekkel.

- Nincs semmi különös, a gyerek jól van.

A hazafi hátat fordított, mintha nem akarná zavarni őket, de mindent hallott.

- Megyek, ha útban vagyok - mondta.

- Isten áldjon - szólt Simon.

- Üdv! - szólt Fouquier.

- Mondd meg a barátodnak, hogy tévedtél - tette hozzá Simon.

- Jól van, megvárom.

És Theodore bunkójára támaszkodva félreállt.

- Szóval a gyerek jól van? - folytatta Fouquier. - S jellemileg?

- Azzá nevelem, amivé akarom.

- Beszélget veled?

- Amikor akarom.

- Gondolod, hogy tanúskodhatik Antoinette pörében?

- Nemcsak gondolom, de biztos vagyok benne.

Theodore az ajtó felé pillantva, egy oszlophoz dőlt. Szórakozottan nézett maga elé, de annál jobban figyelt. Nem látott sokat, de bizonyára hallotta, amit hallani akart.

- Gondold meg a dolgot - szólt Fouquier -, nehogy a bizottság felsüljön veled. Biztos vagy benne, hogy Capet beszélni fog?

- Azt mondja, amit akarok.

- Mondta már neked, amit hallani akarunk tőle?

- Mondta.

- Nagy súlyt helyezünk az ígéretedre, Simon polgártárs. A gyermek vallomása halálosan terhelő az anyára.

- Teringettét, hiszen azt akarjuk!

- Erre még nem volt példa. Nero vallomásaitól eltekintve, amelyet Narcisznak tett - suttogta Fouquier komoran. - Gondold meg még egyszer a dolgot, Simon.

- Ejnye, polgártárs, hát tuskónak tartasz? Állandóan ugyanazt a dolgot ismétled. Mondok neked egy hasonlatot: ha a bőrt a vízbe teszed, megpuhul-e?

- Mit tudom én? - felelte Fouquier.

- Puha lesz. Nahát, a kis Capet az én kezemben úgy megpuhul, mint a legpuhább bőr. Én tudom a módját ennek.

- Rád bízom! - szólt Fouquier. - Ez az egész, amit mondani akartál?

- Ez... És csaknem elfelejtettem: egy feljelentés.

- Már megint? Hiszen úgyis alig győzöm a dolgot.

- A haza javára történik. - És Simon egy piszkos papírdarabkát nyújtott a közvádló felé.

Fouquier átvette és elolvasta.

- Már megint Lorin polgártárssal van bajod! Hát annyira gyűlölöd azt az embert?

- Állandóan összeütközésbe kerül a törvénnyel. Tegnap este így búcsúzott el egy nőtől: „Isten önnel asszonyom!...” Holnap remélem, értésedre adhatok egyet-mást a másik sötét alak, Maurice dolgairól, aki a vörös szegfű eset idején teljesített szolgálatot a Temple-ben.

- De tényeket jelentsél! - szólt Fouquier mosolyogva.

Kezet fogott Simonnal és nyomban hátat fordított neki, mintha örülne, hogy lerázhatja magáról a vargát.

- Mi az ördögnek kellene a tények? Kevesebért is nyakaztak már le embereket.

- Csak türelem - felelte Fouquier nyugodtan. - Mindenki sorra kerül.

És gyors léptekkel eltűnt a rács mögött.

Simon körülnézett, hogy megtalálja Theodore polgártársat és elpanaszolja neki sérelmét. De Theodore polgártárs már nem volt a teremben.

Alig lépett ki a nyugati kapun, Theodore újból megjelent egy írnok fülkéje mellett, az írnok kíséretében.

- Hány órákor zárjátok az irodát? - kérdezte Theodore az írnoktól.

- Ötkor.

- És aztán mi történik itt?

- Semmi. Másnapig üres a terem.

- Nem őrzik a termet?

- Nem uram, lecsukjuk a fülkéinket.

Az *uram* megszólításra Theodore összeráncolta homlokát és gyanakodva nézett széjjel maga körül.

- A ráspoly és a pisztolyok a fülkében vannak? - kérdezte.

- Igen, a szőnyeg alatt.

- Szólj be hozzánk... De mutasd meg előbb, melyik az a bírósági szoba, amelynek ablakán nincs rács, s amelyik az udvarra nyílik, a Dauphine tér közelében.

- Balra az oszlopok között, a lámpás alatt.
- Jól van. Eredj, s tartsd készen a lovakat a megjelölt helyen.
- Sok szerencsét, uram! Számíthat rám.
- Itt a jó pillanat... senki se néz ide... nyisd ki a fülkédet.
- Nyitva van uram. Imádkozni fogok önért.
- Nem értem kell imádkozni. Isten veled.

Ezzel Theodore polgártárs, óvatosan körülnézve, bebújt a szűk bódéba, mintha csak az írnok árnyéka lenne, aki rácsukta az ajtaját.

A derék írnok lehúzta a fülkéről a kulcsot, hóna alá vette irományait, s távozott a nagy teremből, hivatalnoktársaival együtt, akik pont ötkor úgy szállingóztak el rácsaik mögül, mint a méhek a kasból.

Theodore polgártárs

Az éjszaka szürke fátylába burkolta a hatalmas termet, melynek szomorú falai csak a vádlók rosszindulatú érvelését és a védők könyörgő szavait szokták hallani. A sűrű sötétben itt-ott felvillant egy-egy mozdulatlan fehér oszlop, mintha néma kísértetek lennének, akik a teremre ügyelnek. A nagy sötétben nem hallatszott más nesz, mint az egerek zaja, akik az írnofülkékben, melynek fadeszkáztatát is megrágcsálták, őrzött papírok közt surrantak ide-oda.

Néha egy-egy szekér dübörgése is behallatszott Themis szentélyének mélyére, s mintha a föld méhéből jönne, valami távoli kulcscsörgés. De mindez messziről jött, s a távoli láрма csak még jobban kiemelte a sűrű csendet, mint ahogy a távolról közelgő fény még érzékelhetőbbé teszi a nyomasztó sötétséget.

Bizonyára megborzadt volna az, aki erre a nyomasztó csendre és sötétre ébredt volna a tágas teremben, melynek külső falai még piroslottak a szeptemberi áldozatok véréből, melynek lépcsőiről aznap huszonötven mentek a halálba és amelyet csak néhány láb mély kőpadlózat választott el a Conciergerie-nek embercsontoktól fehérülő üregeitől.

És mindazonáltal: halvány nesz hallatszott az ijesztő sötétség és az ünnepélyes csönd mélyén. Egy írnofülke ajtaja nyikorgott, s egy árnyék kúszott elő óvatosan a fülkéből.

Az a bős hazafi, akit bizalmasan úrnak szólítottak s aki Theodore-nak nevezte magát, halk léptekkel surrant végig a megkopott köveken. Jobb kezében feszítővasat tartott, bal kezével pedig kétsövű pisztolyt helyzeti övébe.

- Tizenkét kockát számoltam a bódétól - suttogta. - Lássuk csak. Itt az első széle.

És folyton számlálgatva, lábával kitapogatta azt a parányi rést, melyet a múltó idő vés ki a kőtáblák között.

- Lássuk csak - morogta megállapodva. - Jól mértem-e? Lesz-e erőm? S a királynénak lesz-e bátorsága? Lesz, mert ismerem őt. Istenem, mikor foghatom már meg a kezét. Mikor mondhatom neki: asszonyom megmentettem önt.

Reménye oly szörnyű tehernek látszott, hogy szinte kifulladt alatta.

- Bátor, esztelen terv, mondják a többiek, akik fülükre húzzák a párnát vagy legfeljebb lakájnak öltözve ténferegnek a Conciergerie körül - morogta. - Érthető, hisz nincs okuk arra, amire nekem. Ők csak a királynét akarják megmenteni, de én az asszony érdekében cselekszem.

- Lássunk a dologhoz. Miről is van szó?

- Fel kell emelni a kőtáblát. Ez semmi. Nyitva hagyni veszélyes, jöhet egy őrjárat... De ide nem jön őrjárat. Senki sem gyanakszik, mert nincsenek cinkosaim s mire jönnének, hol leszek én már akkor? Három perc múlva a terem alatt vagyok, további öt perc alatt felemelem a kandalló alatt a követ. A királyné hallani fogja munkámat, de oly bátor, hogy nem fog megijedni. Ellenkezőleg: nyomban tudni fogja, hogy megmentője közeledik... Két ember őrzi. Ez a két ember kétségkívül felriad...

- Két ember, mit tesz az? - folytatta a hazafi, komor mosollyal pillantva övére és feszítővasára. Két ember, két pisztolylövés, vagy két ütés ezzel a vassal. Szegény fickók. De mit, többen is pusztultak, akiknek még annyi bűnük sem volt.

- Előre!

És Theodore polgártárs elszántan illesztette feszítővasát a két kocka közötti résbe.

Ugyanabban a pillanatban éles fény öntötte el a terem kövezetét, s a lármára, melyet a boltívek százszorosan vertek vissza, az összeesküvő egy ugrással a fülke árnyékában termett. Hangok hallatszottak, eleinte még homályosan, a távolból. Talán halkabban is beszéltek az érkezők a szokottnál, mint ahogy az ember önkéntelenül is letompítja hangját, ha éjjel elhagyott, üres termekben bolyong.

Theodore leguggolt, s a fülke hasadékán át előbb egy katonai egyenruhába öltözött férfit pillantott meg, kinek kardja megsörrent a kövezeten, aztán egy barna ruhába öltözött férfiút, aki vonalzót tartott a kezében s irományokat a hóna alatt, majd egy harmadikat, hálósipkával, végül egy facipős, carmagnole-ba öltözött negyedik férfit. A Mercieres kapu rácsa csikorogva csapódott fel, és beleakaszkodott abba a vasláncba, mely a nap folyamán nyitva tartotta.

A négy férfi belépett.

- Őrjárat! - morogta Theodore. - Hála istennek. Ha tíz perccel később jönnek, elvesztem.

Aztán mély figyelemmel vette szemügyre az őrjárat embereit. Három egyént ismert fel közülük. Elöl a katona Santerre volt, tábornoki egyenruhában. A hálósipkás Richard portás volt, a facipős, carmagnole-os férfi pedig nyilván a kulcsár. A barna ruhás férfit, ki vonalzót tartott a kezében és irományokat a hóna alatt, nem ismerte.

- Ki lehetett ez az ember s mi dolga lehetett éjjel tíz órakor a Pas-Perdus termében a városparancsnoknak, a Conciergerie házmesterének, a kulcsárnak és az ismeretlen férfinak?

Theodore polgártárs letérdelt, egyik kezében lövésre tartott pisztollyal s a másikkal megigazította sipkáját, amely hirtelen menekülésében kissé félrecsúszott a fején.

A négy éjszakai jövevény eddig nem szólalt meg, vagy ha beszéltek is, szavuk nem jutott el az összeesküvő füléhez. Most azonban, tíz lépésre Theodore rejtekhelyétől, Santerre megszólalt, oly hangosan, hogy az összeesküvő minden egyes szavát hallotta.

- Itt vagyunk a Pas-Perdus termében - mondta. - Vezess hát bennünket, építész polgártárs, s nehogy felfedezésed oktalanságnak bizonyuljon. A forradalom minden babonával leszámolt, s épp oly kevésbé hiszünk a föld alatti folyosókban, mint a szellemekben. Mit szólsz hozzá, Richard polgártárs? - fordult Santerre a hálósipkás férfihez.

- Én nem állítom, hogy nincsenek föld alatti folyosók a Conciergerie alatt - mondta a portás. - Itt van különben Gracchus is, aki tíz éve kulcsár, tehát úgy ismeri a Conciergerie-t, mint saját zsebét. Ő sem hallott arról a folyosóról, amiről Giraud polgártárs beszél. De hát Giraud polgártárs városi építész, s neki ezt jobban kell tudni, mint nekünk, hiszen a mesterségéhez tartozik.

E szavak hallatára Theodore-on hideg futott végig.

- Szerencse, hogy nagy a terem - gondolta -, eltart vagy két napig, mire rátalálnak arra, amit keresnek.

Az építész felgöngyölte a hóna alá szorított papírokat, feltette pápaszemét és lehasalt tervrajza mellé, a kézilámpa imbolygó fénye mellett, mellyel Gracchus szolgált neki.

- Félek, hogy Giraud polgártárs álma az egész - gúnyolódott Santerre.

- Majd meglátod, tábornok polgártárs, hogy álmodtam-e - szólt az építész. - Csak várj egy kicsit.

- Várunk, persze hogy várunk! - szólt Santerre.

- Hát mindjárt - szólt az építész. - Aztán számolni kezdett: tizenkettő meg négy az tizenhat, meg nyolc az huszonnégy, hattal osztva négy, marad egy fél, itt van a hely, s ha egy lábbal tévedtem, elmondhattok mindennek.

Az építész oly meggyőződéssel mondta e szavakat, hogy Theodore hátán ismét végigfutott a hideg.

Santerre bizonyos tisztelettel hajolt a tervrajz fölé, látszott rajta, hogy azért van meghatva, mert egy szót sem ért belőle.

- Most kísérje figyelemmel azt, amit mondok.

- Hol? - kérde Santerre.

- Hol másutt, mint a tervrajzon. Látja már? A faltól tizenhárom lépésre egy kimozdítható kőköcka. A-val jelöltem meg. Látja?

- Persze, hogy látom az A betűt! - szólt Santerre. - Azt hiszed, hogy a betűket sem ismerem?

- A kocka alatt lépcső van - folytatta az építész -, mit B-vel jelöltem meg.

- B - mondta Santerre. - A B betűt látom, csak a lépcsőt nem látom sehol. - És a tábornok nagyot nevetett sikerült tréfáján.

- Mármost, ha felemeljük a kockát és lemegyünk a lépcsőn - folytatta az építész -, számoljunk ötvenszer három lépést, s aztán felpillantva, éppen szemben vagyunk az irodával, melybe ez a folyosó torkoll, a királyné cellája alatt.

- Az özvegy cellája alatt - vágott közbe Santerre, homlokát ráncolva.

- Hát az özvegy cellája alatt.

- Az előbb királynét mondtál.

- Megszokásból mondtam.

- S azt mondod, hogy az írnofülke alá vezet?

- Nemcsak az írnofülke alá, de pontosan meg is mondom, hogy hová. A kályha alá.

- Tényleg, különös - szólt Gracchus. - Magam is megfigyeltem, hogy ahányszor fahasábot teszek oda, kong a kövezet.

- Ha tényleg beigazolódik, amit állítasz, építész polgártárs, akkor el kell ismernem, hogy a geometria szép tudomány.

- Hát csak ismerd el, Santerre polgártárs, mert mindjárt viszlek arra a helyre, amelyet A betűvel jelöltem meg.

Theodore polgártárs véresre karmolta tenyerét izgalmában.

- Majd ha láttam, elismerem - szólt Santerre. - Ebben a dologban én Szent Tamás vagyok.

- Szent Tamás? - kérde az építész.

- Nahát, elszóltam én is magam, mint te előbb a királynéval. De senki sem vádolhat azzal, hogy Szent Tamás cinkosa vagyok.

- Én sem vagyok a királyné cinkosa.

Azzal az építész fogta vonalzóját, méregetni kezdett, és alaposan kiszámolván a távolságokat, megkopogtatott egy téglát.

Ugyanaz a téglaváltó volt, amelyet Theodore polgártárs oly dühvel kopogtatott az imént.

- Helyben vagyunk, tábornok polgártárs - szólt az építész.

- Biztos, Giraud polgártárs?

A fülkében lappangó hazafi oly dühbe jött, hogy mindenről megfélemlítve, felhőrdült, s nagyot ütött öklével a térdére.

- Biztos vagyok benne - ismételte Giraud. - S ha jelentést teszel a konventnek, mellékelve tervrajzaimat, ők is meg fognak győződni arról, hogy igazam van.

- Bizony, tábornok polgártárs - folytatta lelkesen az építész -, a kőtábla föld alatti folyosót takar, mely az írnokfülkébe vezet, az özvegy cellája alatt. Emeljük föl ezt a kockát, gyerünk a folyosóba, és én be fogom bizonyítani, hogy két ember, mit kettő, egyetlenegy ember, meg tudná szöktetni a királynét az éjszaka leple alatt anélkül, hogy valakinek sejtelmé lenne róla, mi történt.

Az építész kijelentése a megdöbbenés és az ámulat jeleit váltották ki a csoportból, míg Theodore polgártárs kövé dermedt az ijedtségtől a fülkében.

- Láthatjátok, milyen veszélyben forogtunk - folytatta Giraud. - Már most, ha felállítunk egy vasajtót a föld alatti folyosón, mely az egészet két részre osztja, megmentettük a hazát.

- Igazad van, Giraud polgártárs, gondolatod pompás.

- Égj meg a pokol tüzében, barom! - morogta a hazafi eszeveszett dühvel.

- Emeld hát fel a kockát - szólt az építész Gracchus polgártárshoz, aki lámpásán kívül feszítővasat is hozott magával.

Gracchus polgártárs munkához látott, s pár pillanat alatt kimoszította a kockát helyéből.

A kocka alatt sötét üreg tátongott, s a lépcső, mely a mélységbe vezet. A nyílásból dohos, nedvesen gőzölgő levegő csapott a föléhajlók arcába.

- Ez a kísérlet sem sikerült - suttozta Theodore polgártárs. - Az ég ellene van; Isten nem akarja, hogy megmentsem. A mi ügyünk el van átkozva.

Gracchus polgártárs

A három ember egy pillanatig mozdulatlanul állt az üreg szájánál. A kulcsár levilágított a tátongó mélységbe, melyből a fény alig derített fel valamit.

Az építész diadalmas tekintettel pillantott végig társain.

- Nahát? - kérdezte kisvártatva tőlük.

- El kell ismernünk - felelte Santerre -, ez itt kétségbevonhatatlanul folyosó. Csak az a kérdés, hova vezet.

- Úgy van, az a kérdés - ismételte Richard.

- Eredj le, Richard polgártárs, s majd meglátod, hogy igazat mondtam.

- Okosabbat is tehetünk, mint hogy itt leereszkedjünk - mondta a portás. - Gyerünk vissza mind a hárman a Conciergerie-be. Ott fölemeled a kandalló kövét, s mindjárt meglátjuk.

- Igazad van - szólt Santerre -, gyerünk!

- Csak lassan - mondta az építész -, ha ezt a kockát nyitva hagyjuk, arról valakinek eszébe juthatna valami.

- Ki a csoda jár erre ilyenkor? - kérde Santerre.

- Nincs itt egy lélek sem - szólt a portás -, s ha Gracchust itthagyjuk, az éppen elég. Maradj itt, Gracchus polgártárs, s majd a folyosón át eljövünk érted.

- Helyes - szólt Gracchus.

- Van fegyver nálad? - kérde Santerre.

- Itt a kardom, meg ez a feszítővas, tábornok polgártárs.

- Rendben van! Hát csak vigyázz! Tíz perc múlva itt vagyunk. - S lezárva az ajtót, mind a hárman elmentek a Mercieres folyosón át, a Conciergerie külön bejáratához.

A kulcsár hagyta, hogy menjenek. Utánuk pillantott, amíg el nem tűntek a szeme elől. Egy darabig még hallotta lépteiket. Aztán, mikor ismét beállt a teljes csönd, letette lámpáját, és lábait a mélységbe lógatva, leült és lassacskán elszundított.

Néha a kulcsárok is szundítanak. Igaz, hogy senkit sem érdekel különösebben, hogy miről szoktak álmodni.

Egyszerre csak, mikor éppen kezdte elnyomni az álom, úgy érezte, mintha egy kéz nehezednék a vállára. Felijedt, egy ismeretlen arcot pillantott meg maga fölött, kiáltani akart, de abban a pillanatban pisztoly csövét érezte a homlokán.

Hangja megakadt a torkában, karjai erőtllenül lehanyatlottak s szemei könnyörgő pillantással meredtek az idegen arcába.

- Egy hangot sem, vagy a halál fia vagy - szólt az idegen.

- Mit akar tőlem, uram? - dadogta a kulcsár.

Mint látjuk, 1793-ban is előfordult, hogy az emberek elfeledtek tegeződni és polgártársnak szólítani egymást.

- Azt akarom, hogy leengedj - szólt Theodore polgártárs.

- Minek?

- Mi közöd hozzá?

A kulcsár csodálkozva nézett az idegenre, aki ily különös kívánsággal toppant elé. De pillantása értelmes volt, mire az idegen lefelé fordította pisztolyát.

- Akarsz jó módban élni?

- Nem tudom, mit válaszoljak. Még senki sem kérdezte tőlem.

- Hát én kérdezem.

- Pénzt akar ajánlani nekem?

- Pénzt.

- Mit nevez ön jó módnak?

- Ötvenezer livre-t aranyban például. A pénz értékes, és ötvenezer livre aranyban ma egymilliónak felel meg. Ötvenezer livre-t kapsz.

- Ha leengedem a lépcsőn.

- Igen. S ha lejössz velem és segítesz a dolgomban.

- Mit akar csinálni? Öt perc múlva katonák özönlik el a folyosót és letartóztatják önt.

Theodore polgártárs felfülest e komoly szavakra.

- Meg tudod akadályozni, hogy a katonák bejöjjenek?

- Nem áll módomban, nem tudnám hogyan... hiába töprengök.

S valóban, a foglár megfeszített erővel tűnődött azon, hogy lenne rá mód ötvenezer livre-t keresni.

- Hát holnap lemehetünk? - kérde Theodore polgártárs.

- Holnap feltétlenül. De addigra vaskaput állítanak be a folyosóra, sőt abban állapotok meg, hogy a kapun nem lesz ajtó sem, hogy annál biztosabb legyen.

- Akkor mást kell kigondolnunk - szólt Theodore.

- Mást kell kigondolnunk - ismételte a foglár. - Gondolkozzunk.

A többes szám első személyből látjuk, hogy Gracchus polgártárs már cinkosának tekintette Theodore-t.

- Az az én dolgom lesz - szólt Theodore. - Mi vagy te a Conciergerie-ben?

- Foglár.

- Vagyis?

- Én nyitom és csukom a cellákat.

- Benn alszol?

- Igen, uram.

- Benn étkezel?

- Nem mindig. Néha szabadnapom van.

- S olyankor?

- Kimenős vagyok.
- Hová mégy?
- Megyek a szeretőmhöz, a Noé Kútja fogadóba, aki megígérte nekem, hogy hozzám jön, ha ezerkétszáz frankom együtt lesz.
- Hol az a Noé Kútja fogadó?
- A rue de la Vieille-Draperie közelében.
- Jó.
- Pszt, uram.
- A hazafi fülelt.
- Ej, ej - mondta.
- Hallja?
- Lépteket hallok.
- Jönnek visszafelé; nem is maradt volna időnk.
- A foglár most már tényleg többes számot használt.
- Igazad van. Derék fickó vagy, polgártárs, s úgy látszik, hogy Isten is azt akarja...
- Mit?
- Hogy jó módban végezd a napjaidat.
- Bár igazán azt akarná.
- Hiszel Istenben?
- Itt-ott, néha. Májna például...
- Nos?
- Májna hinnék benne.
- Hát csak higgyél - szólt Theodore polgártárs, tíz aranyat nyomva a foglár kezébe.
- Teringettét! - szólt a foglár, lámpája fényénél nézegetve az aranyakat. - Hát komoly a dolog?
- A lehető legkomolyabb.
- Mi a feladatom?
- Légy holnap a Noé Kútjában, majd akkor megmondom, mit akarok tőled. Mi a neved?
- Gracchus.
- Nos hát, Gracchus polgártárs, holnapra rúgasd ki magadat a portással.
- Rúgassam ki magam? És mi lesz az állásommal?
- Egész életedben foglár akarsz maradni, ötvenezer frank fizetéssel?
- Nem én. De míg szegény vagyok és foglár, addig nem nyakaznak le.
- Biztos vagy benne?
- Majdnem. Míg ha vagyonos, szabad ember lennék...
- Dugd el a pénzedet és udvarolj egy tricoteuse-nek, a Noé Kútja gazdaasszonya helyett.

- Arról nem lehet szó.
- Tehát holnap a kocsmában.
- Hány órákor?
- Délután hat órákor. Lógjon el hamar, itt jönnek. Azért mondom, hogy lógjon, mert innen a magasból ereszkedett le.
- Holnap - intett vissza Theodore és elillant.

Legfőbb ideje volt. A léptek és hangok közeledtek. A közelgő fáklyafény már derengett az akna mélyén.

Theodore ahhoz az ajtóhoz szaladt, amelyet a fülke írnoke mutatott neki. Feszítővasával feltörte a lakatot, felmászott a megjelölt ablakra, kinyitotta, kimászott az utcára, s a járdán találta magát. De mielőtt a Das-Perdus termét elhagyta volna, még hallotta, hogy Gracchus polgártárs megszólítja a portást, aki így válaszolt:

- Az építész polgártársnak teljesen igaza volt. A folyosó az özvegy szobája alatt megy. Nagy veszedelemben forogtunk.
- Meghiszem azt - szólt Gracchus tiszta lelkiismerettel.

Santerre megjelent a lépcsőfeljárónál.

- Mi lesz a munkásokkal, építész polgártárs? - kérdé Giraud-tól.
- Hajnalban itt lesznek és nyomban beállítják a kaput - felelt egy hang a föld alól.
- Megmentetted a hazát - szólt Santerre, félig komolyan, félig tréfásan.
- Nem is tudod, mennyire igazat mondasz, tábornok polgártárs - gondolta Gracchus.

A királyfi

Mint az előző fejezetben láttuk, megtörténtek az előkészületek a királyné pöréhez. Nyilvánvaló volt, hogy a konvent emberei elszánták magukat arra, hogy az annyira gyűlölt királyné fejét föláldozzák a közvéleménynek. A konvent elég vádanyaggal rendelkezett ahhoz, hogy a királynét halálra ítélje, de Fouquier-Tinville, a véres közbíró, nem akarta figyelmen kívül hagyni azokat a vádpontokat sem, amelyeket Simon rendelkezésére bocsátott.

Egy nappal azután, hogy a Pas-Perdus termében találkoztak, ismét fegyvercsörgés riasztotta fel a Temple foglyait.

Erzsébet, a királykisasszony és a kisfiú, akit már bölcsőjében fenségnek szólítottak, akit azonban most mindenki csak a kis Capet Lajos néven szólított, voltak a Temple foglyai.

Henriot tábornok zömök lován, karddal és háromszögű szalaggal az oldalán, nemzetőrök kíséretében megjelent a toronyban, ahol a királyi gyermek senyvedt.

A tábornok oldalán egy rosszképű írnok haladt, tintatartóval, iratkerccsel és egy ijesztően hosszú lúdtollal hadonászva. Az írnok mögött jött a közbíró. Láttuk, ismerjük, s még többször találkozunk majd e szikár, sárgás arcború, hideg magatartású férfúval, akinek vérben forgó pillantását még a vad Santerre is kerülte. Néhány nemzetőr s egy hadnagy jött mögöttük.

Sunyi mosollyal, egyik kezében sipkáját, másikban kaptafát tartva, ment elől és mutatta a bizottságnak az utat, Simon. Egy sötét, tágas, kopár szobába vezette őket, melynek végén mozdulatlanul ült ágyán a kis Lajos. Mikor utoljára láttuk a szegény gyermeket, amint menekült Simon durva haragja elől, még volt némi élet benne, mely fel-fellázadt a Temple vargájának aljas bánásmódja ellen. Menekült, kiabált, sírt. Félt, szenvedett, remélt.

Most a félelem és a remény kihalt belőle. Talán még szenvedett. De ha szenvedett is a királyi mártír, akinek oly kegyetlenül kellett vezekelnie ősei bűneiért, szenvedését magába zárta s a teljes közömbösség látszata mögé rejtette.

A gyermek fel sem pillantott, mikor a bizottság belépett a szobába. A bizottság tagjai szó nélkül székek után nyúltak és helyet foglaltak a szobában. A közbíró az ágy fejéhez ült, Simon az ágy lábához, az írnok az ablak közelébe, a nemzetőrök hadnagyukkal együtt oldalt, kissé árnyékban ültek. A jelenlevők közül egyik-másik kíváncsian, sőt érdeklődve pillantott a kis fogolyra, s bizonyára feltűnt nekik a gyermek sápadt arcszíne, furcsa kövérsége, mely inkább puffadtságnak volt nevezhető s elgörbült lábai, melynek inai meg voltak dagadva.

- A gyerek nagyon beteg - szólt a hadnagy, oly határozottan, hogy Fouquier-Tinville, aki már helyet foglalt, hogy a gyermeket vallatóra fogja, önkéntelenül is rápillantott.

A kis Capet is felnézett, hogy a homályban megtalálja azt, aki e szavakat mondta, s ráismert arra a fiatalemberre, aki egyszer a Temple udvarában megakadályozta Simont abban, hogy elverje őt. A gyermek kék szemében hála csillant fel, de ez volt minden.

- Ej, te vagy az, Lorin polgártárs - szólt Simon, hogy felhívja Fouquier-Tinville figyelmét Maurice barátjára.

- Én bizony, Simon polgártárs - felelt Lorin, rendíthetetlen nyugalommal.

S mert bátorsága ellenére sem tartozott azon emberek közé, akik ok nélkül keresik a veszélyt, felhasználta az alkalmat, hogy meghajtsa magát Fouquier-Tinville felé, aki udvariasan viszonzta köszöntését.

- Ha jól hallottam, polgártárs azt mondta, hogy a gyermek beteg - szólt a közvádoló. - Orvos vagy?

- Foglalkoztam orvosi tanulmányokkal, ha nem is vagyok orvos.

- Hát mi baja a gyerekeknek?

- Hogy mik a betegség tünetei? - kérde Lorin.

- Igen.

- Az arca és a szemei dagadtak, kezei sápadtak és soványak, térdei szintén dagadtak. S egészen bizonyos, hogy érverése nyolcvanöt vagy kilencven percenként.

A gyermek mozdulatlanul hallgatta végig szenvedései felsorolását.

- S a tudomány minek tulajdonítja a fogoly állapotát? - kérde a közvádoló.

Lorin megvakarta az orrát s ezt morogta:

*- Fillis vallomást akar tőlem.
De egy szót sem húz ki belőlem.*

Majd hangosan:

- Nem ismerem eléggé, polgártárs, milyen körülmények közt él a kis Capet... Nem mondhatok véleményt. De nézetem szerint...

Simon füle mellé tette kezét s már nevetgélt magában, hogy ellenfele kompromittálja magát.

- Nézetem szerint - folytatta Lorin -, a gyermek nem mozog eleget.

- Az már igaz - szólt Simon. - Nem akar járni a kölyök.

A gyermek a varga sértő kijelentésére sem moccant. Fouquier-Tinville felállt, Lorinhez lépett és halkán néhány szót váltott vele. Senki sem hallotta, hogy mit mondott a közvádoló, de nyilvánvalóan kérdéseket intézett Lorinhez.

- Te ezt elhiszed, polgártárs? Súlyos vád... Mindenesetre ki fog derülni - szólt Fouquier. - Simon azt állítja, hogy a gyermektől hallotta s a gyermek előttünk is be fogja vallani.

- Borzalmas lenne - szólt Lorin. - De végre is lehetséges. Az osztrák nőnek sok bűn terheli lelkét. Igaz-e, nem-e, nem rám tartozik... Messalinának mondják, de ez sem elég nekik, s Agrippinát csinálnak belőle. Bevallom, ezt a fokozást túlzottnak tartom.

- Simon ezt jelentette - szólt Fouquier csökönyösen.

- Azt én nem vonom kétségbe, hogy Simon jelentette... Vannak emberek, akik semmiféle vádtól nem riadnak vissza, még a leghetlenebb vádtól sem. De nem gondolod-e, Fouquier - szólt Lorin, erősen a közvádoló szeme közé nézve -, te, aki tanult, jellemes ember vagy, talpig ember egyszóval, hogy amikor olyan dolgok felől érdeklődünk a gyermeknél az anyjával kapcsolatban, amiket a természet legegyszerűbb és legszentebb törvényei tiltanak, hogy akkor az egész emberiséget meggyalázzuk a gyermek személyében?

A közvádólnak szeme sem rebtent, írást húzott elő a zsebéből és átnyújtotta Lorinnek.

- A konvent rám parancsolt, hogy indítsam meg a vizsgálatot. Ez a kötelességem, mással nem törődhetek.

- Ez igaz - szólt Lorin -, s elismerem, hogy ha a gyerek bevallaná... - S a fiatalember undorral csóválta fejét.

- Különben pedig - folytatta Fouquier -, nem kizárólag Simon följelentésére indítottuk meg a vizsgálatot. A vád közbeszéd tárgya. - S Fouquier újabb írást húzott elő zsebéből.

Ez a Père-Duschesne című lap egy száma volt, melyet mint köztudomású Hébert szerkesztett.

A lap a leghatározottabb formában ismertette a vádat.

- Írva, sőt nyomtatva látom - szólt Lorin. - Mindegy. Amíg nem hallom e rettenetes vádat a gyermek szájából, amíg nem vallja be a gyermek önként, saját magától és nem fenyegetések által kikényszerítve ... Addig Simon és Hébert ellenére éppoly kevésbé hiszem, mint ahogy te sem hiszed.

Simon türelmetlenül lesett a beszélgetés kimenetelére. A nyomorult nem tudta, mennyire befolyásolja a művelt embert egy hirtelen felfogott pillantás. Ez a pillantás vagy feltétlen rokonszenvet, vagy ösztönös gyűlöletet kelt benne. Néha visszataszító, máskor vonzóerő ez, mely szinte kifejti az ember gondolatát és egész személyiségét az előtt a másik, hasonló vagy magasabb színvonalon mozgó ember előtt, aki magán érzi azt a tömegeből.

Fouquier magán érezte Lorin pillantását és azt akarta, hogy e fürkésző tekintet megértse őt.

- Megkezdem a kihallgatást - szólt a közvádló. - Írnok, hegyezd a tolladat.

Az írnok már elkészítette a jegyzőkönyv bevezető részét s csak azt várta Simonnal, Henriot-val s a többiekkel együtt, hogy Fouquier-Tinville befejezze beszélgetését Lorinnal. Csak a gyermek nem törődött a jelenettel, melynek főszereplője volt s pillantása, melyben az imént megcsillant az intelligencia, ismét tompán meredt maga elé.

- Csend legyen - szólt Henriot -, Fouquier-Tinville polgártárs kihallgatja a gyermeket.

- Capet - szólt a vádló -, tudod-e, hova lett anyád?

A kis Lajos halvány arca izzó tűzbe borult. De nem válaszolt.

- Megértetted, amit mondtam Capet? - ismételte a közvádló.

Csend.

- Érti ez - szólt Simon - de olyan, mint a majom, nem akar felelni, mert fél, hogy ember-számba veszik és akkor dolgoznia kell.

- Felelj, Capet - szólt Henriot. - A konvent bizottsága kérdez, és engedelmeskedned kell a törvénynek.

A gyermek elsápadt, de nem válaszolt.

Simon dühös mozdulatot tett. A durva és együgyű emberek dühe olyan, mint a részegség, s ugyanolyan tünetei vannak, mint a bor okozta részegségnek.

- Felelsz-e, farkaskölyök? - szólt öklével fenyegetve a gyermeket.

- Hallgass, Simon - szólt Fouquier-Tinville -, nem adtam engedélyt arra, hogy beszélj.

Ezek a szavak, melyeket oly gyakran használt a forradalmi törvényszék ülésein, önkéntelenül csúsztak ki a száján.

- Hallottad, Simon - szólt Lorin -, nem kaptál engedélyt arra, hogy beszélj. Másodízben szólnak rád előttem. Első ízben akkor utasítottak rendre, amikor Tison anyó lányát vádoltad, akit te vittél a vérpadra.

Simon elhallgatott.

- Szeretted téged az anyád, Capet? - kérdé Fouquier.

Csend.

- Azt mondják, hogy nem szeretett - folytatta a vádló.

Mintha halovány mosoly játszadozott volna a gyermek ajkai körül.

- Pedig nekem számtalanszor mondta, hogy túlságosan is szerette - ordította Simon.

- Mégiscsak különös, Simon, hogy a kis Capet, aki négyszemközt annyit fecseg neked, most egyszerre megnémult - szólt Lorin.

- Hiszen lennénk csak egyedül! - szólt Simon.

- Igen, ha egyedül lennétek, de sajnos, nem vagytok egyedül. Hiszen, ha egyedül lennétek, te jó Simon, te kítűnő hazafi! Elnáspángolnád alaposan a gyereket, ugye? De nem vagy egyedül vele, s előttünk, tisztességes emberek előtt, akik tudjuk, hogy példaképeink, a régi rómaiak, mennyire tisztelték a gyengébbet, előttünk nem mered elverni, gazfickó, nem mered, mert nem vagy egyedül, s mert csak öt láb hat hüvelyk nagyságú hősökkel szemben mersz hetvenkedni, derék férfiú.

- Megállj - morogta Simon, a fogait csikorgatva.

- Capet - folytatta Fouquier -, szoktál-e bizalmasan beszélgetni Simonnal?

A gyermek nem mozdult, de szemeiben kimondhatatlan gúny csillogott.

- Az anyádról? - folytatta a vádló.

A pillantás megvetést lövellt.

- Felelj: igen vagy nem? - ordította Simon, kaptafáját emelve a gyerekre.

A gyermek összerezett, de nem hajolt félre az ütés elől. A jelenlévők felháborodva néztek össze. Lorin azonban odaugrott és még mielőtt Simon lesújthatott volna, elkapta csuklóját.

- Elengedsz-e? - hörögte Simon, a dühtől vérvörösén.

- Nincs abban semmi bűn, ha az anya szereti gyermekét. Mondd el nekünk, hogy szeretett az anyád, Capet. Ez talán használhat neki.

A kis fogoly megremegett arra a gondolatra, hogy használhat anyjának.

- Úgy szeretett, ahogy az anya a fiát szereti, uram - mondta. - Az anyák csak egyféleképpen szeretik gyermekeiket, mint ahogy a gyermekek is csak egyféleképpen szeretik az anyjukat.

- Én meg azt mondom, te kigyó, hogy azt mondtad anyádról...

- Álmodtad, Simon - szólt közbe nyugodtan Lorin. - Gyakran lehetnek rossz álmaid.

- Megállj - csikorogta Simon.

- Csikoroghatsz, öregem, fogaidal. Lorint nem rakhatod meg. Mert Lorin szokta elrakni a rossz embereket. Fel se jelentheted, amiért lefogtalak az imént, mert Henriot tábornok és Fouquier polgártárs előtt fogtalak le, akik helyeslik eljárásomat, holott ezek nem lagymatag forradalmárok. Sajnos, Lorint nem viheted olyan könnyen a vérpadra, mint Tison Zsófiát. Ez sajnálatos, bosszantó dolog, elismerem, de ezen nem változtathatunk, szegény, jó Simon.

- Majd rád kerül a sor - horkant fel a varga, rekedt rikoltással.

- Lehetséges, kedves barátom, de remélem, hogy a legfelsőbb lény segedelmével... Ahá, vártad, hogy azt mondjam, Isten segedelmével..., szóval, remélem, hogy a legfelsőbb lény és kardom segélyével előbb még elbánok veled. Állj félre Simon onnan, nem látok.

- Te haramia.

- Fogd be a szádat, nem hallok - és lesújtó pillantással mérte végig Simont.

Simon tehetetlen dühvel szorította össze piszkos ökleit. De - megmondta Lorin -, ennél többet nem tehetett.

- A gyerek megszólalt, nyilván vallani fog tovább - szólt Henriot. - Folytasd, Fouquier polgártárs.

- Fogsz válaszolni? - kérde Fouquier.

A gyermek hallgatott.

- Látod, polgártárs, látod - szólt Simon.

- Ennek a gyereknek a makacssága meglep - szólt Henriot, akit szinte zavarba hozott e királyi határozottság.

- Rossz tanácsadója van - szólt Lorin.

- Ki? - kérde Henriot.

- Ki más, a gazdája.

- Már megint vádolsz? - kérde Simon. - Beárulsz? Ehhez aztán...

- Próbálkozzunk meg a szelídséggel - szólt Fouquier.

S a gyermek felé fordulva, aki merev közömbösséggel ült az ágyán:

- Fiam, felelj a nemzeti bizottságnak. Ne nehezd meg a helyzetet azzal, hogy megtagadod tőlünk a szükséges felvilágosításokat. Simon polgártársnak elmondtad, hogy anyád gyakran simogatott és hogyan simogatott, hogyan szeretett téged.

A kis Lajos széjjelnézett a hallgatóságon, s pillantása gyűlölködővé vált, mikor Simonra esett a tekintete, de nem válaszolt.

- Szerencsétlennek érzed magadat? - kérde a vádló. - Rossz a lakásod? Rosszul táplálnak? Rosszul bánnak veled? Több szabadságot akarsz, más ellátást, más börtönt, más felügyelőt? Akarsz egy lovat, hogy kilovagolhass? Akarsz veled egykorú gyerekekkel játszani?

A gyermek továbbra is mélyen hallgatott. Csak egyszer szólalt meg, amikor anyját kellett megvédenie.

A bizottság magánkívül volt a csodálkozástól. Fel sem tételeztek volna ennyi állhatatosságot egy gyermekben.

- Ezek a királyok - szólt Henriot halkán. - Micsoda fajta! Mint a tigrisek. Már gyerekkorukban megátalkodottak.

- Mit írjunk a jegyzőkönyvbe? - kérde zavartan az írnok.

- Bízátok Simonra - szólt Lorin. - Nem kell írni, ez az ő esete.

Simon öklét rázta könyörtelen ellensége felé. Lorin felnevetett.

- Megállj, nem nevensz majd, ha beköpöd a fejedet a zsákba - ordította Simon, tehetetlen dühében.

- Nem tudom előtted vagy utánad lesz-e részem abban a kis ceremóniában, amellyel fenyegetsz - szólt Lorin -, de egyet tudok. Nagyon sokan fognak nevetni, ha rád kerül a sor. Nagy istenek!... Isteneket mondtam, többes számban... Nagy istenek, de ronda leszel Simon! Ronda leszel!

És Lorin derűsen kacagva elvegyült a bizottság tagjai közt. A bizottságnak nem lévén több teendője, széjjelment.

A gyermek, megszabadulván faggatóitól, ágyán egy mélabús kis dalt dudorászott, mely atyjának kedvenc dala volt.

Az ibolyacsokor

Mint ahogy gondolni lehetett, Geneviève és Maurice boldog elvonultsága nem tarthatott sokáig.

A viharban, a szél üvöltése és a csattogó villámok között, az ágak között rejtőző galambfészket is megtépi a szél.

Geneviève egyik ijedtségéből a másikba esett. Most már nem Maison Rouge lovagért, hanem Maurice-ért reszketett.

Férfjét ismerte annyira, hogy tudja: ha eltűnt, hát megmenekült. Őt nem kellett féltenie. Saját magáért remegett.

Gyötrelmeit nem merte bevallani annak az embernek, aki a bátrak bátra volt abban a korban is, amelyben nem voltak gyávák. De a sok sírástól vörös szeme és sápadt ajkai elárulták, hogy szenved.

Egy napon Maurice halkán belépett a szobába anélkül, hogy az álmodozásba merült Geneviève észrevette volna jöttét. Maurice megállt a küszöbön s elnézte Geneviève-et, amint mozdulatlanul, maga elé meredve ült, karjait erőtlenül térdére hullatva, keblére csüggesztve fejét.

Mély szomorúsággal nézte egy darabig, mert tudta pontosan, mi megy végbe Geneviève-ben, oly pontosan tudta, mint ha legtitkosabb gondolatait olvasná. Aztán közelebb lépett.

- Vallja be Geneviève, szól - hogy már nem szereti a hazát. Még a levegőjétől is irtózik s le kell küzdenie ellenállását, hogy az ablakhoz lépjen.

- Látom, hogy nem titkolhatok el ön előtt semmit - szól Geneviève. - Úgy van, eltalálta.

- Pedig szép ország a mi hazánk - szól a fiatalember. - Jelentős, mozgalmas időket élünk. A tribünök, klubok és összeesküvések lázas tevékenységében még édesebbek az otthon töltött órák. Az ember kétszeres buzgalommal siet haza, hiszen nem tudja, szerethet-e még holnap, hiszen nem tudja, megéri-e a holnapot.

Geneviève tagadólag bólintott.

- Hálátlan ország - mondta.

- Miért?

- Nem gyanakszanak-e önre is, aki annyit tett a szabadság ügyéért?

- Igaz, édes Geneviève - szól Maurice, szerelemittasan. - De ezzel szemben ön, a szabadság esküdt ellensége, aki fegyvert emelt a szabadság ellen, békésen és biztonságban pihen a forradalmár szobájában. Amint látja, a dolgok kiegyenlítődnek.

- Igaz - szól Geneviève. - De ez nem tarthat sokáig, mert semmi sem tarthat sokáig, ami nincs rendben.

- Mit akar mondani ezzel?

- Azt akarom mondani ezzel, hogy én, az arisztokrata, aki az ön pártjának és eszméinek bukásáért sóvárgok, én, aki az ön saját lakásán konspirálok a régi rendszer érdekében, amire, ha rájönnek, önre is halál és szégyen vár, Maurice, azt akarom mondani, hogy nem maradok itt, nem akarok e ház rossz szelleme lenni, nem akarom a vérpadra juttatni önt, Maurice.

- És hova akar menni Geneviève?

- Hova? Ha egyszer nem lesz itthon Maurice, megyek és feljelentem magamat anélkül, hogy megmondanám honnan jövök.

- Óh - kiáltott fel Maurice, szíven találva - mily hálátlan.

- Nem vagyok hálátlan - szólt a hölgy, átölelve Maurice nyakát -, nem vagyok hálátlan, barátom, szerelemből teszem ezt, a szerelem önfeláldozásából, esküszöm. Nem akartam, hogy fivéremet elfogják és mint lázadót kivégezzék. Nem akarom, hogy kedvesemet elfogják és árulóként végezzék ki.

- Ezt akarja tenni, Geneviève? - kérde Maurice.

- Oly igazán, mint ahogy egy Isten van az égben - felelte a hölgy. - Nem is annyira félelemből teszem, lelkiismeret-furdalás gyötör.

És lehajtotta fejét, mintha nem bírná el a lelkiismeret-furdalás terhét.

- Óh Geneviève - kiáltotta Maurice.

- Meg kell, hogy értse a szavaimat, meg kell, hogy értse, mit érzek, Maurice, mert hiszen magának sem tiszta a lelkiismerete - folytatta Geneviève. - Ön tudja, Maurice, hogy az öné lettem, noha nem rendelkezem magam felett.

- Elég - szólt Maurice -, elég.

Összeráncolta homlokát és szemében komor elhatározás tüze égett.

- Be fogom önnek bizonyítani, Geneviève, mennyire szeretem - folytatta a fiatalember. - Be fogom bizonyítani önnek, hogy szerelmem semmiféle áldozattól nem riad vissza. Ön gyűlöli Franciaországot. Jó. El fogunk utazni Franciaországból.

Geneviève imára kulcsolta kezét és lelkes csodálkozással nézett kedvesére.

- Igazat mond, Maurice? - kérdezte.

- Mikor hazudtam? - kérde Maurice. - Tán akkor, amikor önért odadobtam becsületemet?

Geneviève Maurice ajkára tapadt és pillanatokig maradt így, kedvese nyakába borulva.

- Igazad van, Maurice - szólt. - Én áltattam magamat. Nagy lelkiismeret-furdalás az, amit érzek. Talán nagyon mélyre süllyedtem. De neked érezned kell, hogy nincs lelkemben más érzelemnek helye, hogy csak téged féltetek. Menjünk el messzire innen, barátom. Menjünk el oda, ahol senki sem árthat nekünk.

- Köszönöm! - kiáltott fel Maurice örömmámorban.

- De hogy meneküljünk? - szólt Geneviève, megborzadva e rettenetes gondolattól. - Nem lehet egykönnyen elmenekülni a szeptemberi gyilkosok töre, s a januári szörnyetegek fejszéje elől.

- Geneviève - szólt Maurice -, bízzuk Istenre magunkat. A szeptemberi napokban jót akartam tenni valakivel, s e jótett most meghozza jutalmát. Meg akartam menteni egy szegény papot, akivel együtt diákoskodtunk. Felkerestem Dantont és az ő közbenjárására a közjóléti bizottság útlevelet állított ki a papnak és nővérenek. Az útlevelet Danton átadta nekem, de a szerencsétlen pap ahelyett, hogy érte jött volna, mint ahogy mondtam neki, bezárkózott a karmelitákkal a kolostorba. Ott halt meg.

- S az útlevél? - kérde Geneviève.

- Nálam van. Egymilliót ér ma. Annál is többet. Geneviève, az életet, a boldogságot jelenti.

- Istenem, istenem - szólt a hölgy -, hála legyen néked.

- Mint tudod, van egy birtokom, melyet családnak egy öreg szolgája kezel, egy derék, becsületes hazafi, akire rábízhatjuk magunkat. Ő majd utánam küldi a jövedelmemet, ahová akarom. Boulogne felé menet megszállunk nála.

- Hol lakik?

- Abbeville közelében.

- Mikor indulunk, Maurice?

- Egy óra múlva.

- Senkinek sem szabad tudnia, hogy utazunk.

- Senki sem fogja megtudni. Szaladok Lorinhez, van egy fogata, de lova nincs. Nekem fogatom nincs, csak lovam. Mihelyt visszajövök, indulunk. Te maradj itt Geneviève és készülj az utazásra. Nem kell sok csomag. Ami hiányzik, majd megvesszük Angliában. Scaevolát valami megbízatással elküldöm valahová. Lorin majd este megmondja neki, hogy elutaztunk. És estére már messze leszünk.

- De ha útközben letartóztatnak bennünket?

- Hiszen útlevéllal megyünk. Hubert-hez megyünk, ez intézóm neve. Hubert városi tanácsos Abbeville-ben. Abbeville-től Boulogne-ig elkísér és oltalmaz bennünket. Boulogne-ban bárkát veszünk vagy bérelünk. Különben beszélhetek a bizottsághoz, s kiküldethetem magamat valami megbízatással Abbeville-be. De nem, Geneviève, ugye ne csaljunk? Érdemeljük ki életünk kockáztatásával boldogságunkat.

- Igazad van barátom és el fogjuk érní. De milyen illatos vagy ma barátom - szólt a hölgy, Maurice mellére simulva.

- Igaz, reggel a Palais Egalité előtt ibolyacsokrot vettem neked. De mikor beléptem, oly szomorúnak láttalak, hogy nyomban szomorúságod oka érdekelt és elfeledkeztem mindenről.

- Add ide a virágot, majd visszaadom.

Geneviève mélyen belehelte a csokor illatát. Az ideges szervezetre mindig különös hatással vannak az illatok. Szemei egyszerre könnybe lábadtak.

- Mi bajod? - kérde Maurice.

- Szegény Zsófi! - suttogta Geneviève.

- Hát bizony! - sóhajtott Maurice. - De gondoljunk magunkra édesem és hagyjuk a halottakat, akármilyen párthoz tartozzanak is, nyugodni sírjukban, melybe önfeláldozásuk vitte őket. Isten veled, sietek.

- Gyere vissza minél előbb.

- Egy félórán belül itt vagyok.

- S ha nem találod Lorint otthon?

- Mindegy, szolgája ismer, elhozom tőle, amire szükségem van, ha nincs is otthon, hiszen ő is így tenne velem.

- Helyes.

- Te addig készíts mindent elő Geneviève, de mint mondtam, csak a legszükségesebbet. Nehogy azt higgyék a házban, hogy hurcolkodunk.

- Nyugodt lehetsz.

A fiatalember az ajtó felé indult.

- Maurice - hívta Geneviève.

Megfordult, s látta, hogy a hölgy feléje tárja karjait.

- Visszontlátásra, bátorság édesem, egy félórán belül itt vagyok - szólt Maurice.

Geneviève egyedül maradt. Hozzá kellett volna látnia az utazás előkészületeihez.

Geneviève lázasan készülődött. Párizsban sokszorosan bűnösnek érezte magát. Úgy érezte, ha kijut Franciaországból, a külföldön bűne, mely különben is inkább a sors bűne volt, mint az övé, kevésbé fogja nyomni őt.

Azt hitte, hogy a magányban és az idegenben elfelejti majd, hogy más emberhez is tartozott Maurice-on kívül.

Angliába menekülnek, ebben állapotok meg. Kis házat bérelnek, egy magányos kis villát, elbújnak a világ szeme elől. Megváltoztatják nevüket és különböző nevek helyett közös néven élnek.

Vesznek fel két szolgát, akik nem fogják ismerni múltjukat. Szerencsére úgy Maurice, mint Geneviève, beszélt angolul.

Egyikük sem hagyott maga után semmit, amiért bánkódott volna, ha csak azt a sokszor hálátlan anyát nem, aki után az ember mindig vágyódik s akinek haza a neve.

Geneviève tehát előszedte az útjukhoz, vagy helyesebben menekülésükhöz nélkülözhetetlen holmikat.

Kimondhatatlan öröme volt abban, hogy összekeresgélje Maurice kedvenc holmijait. A ruhát, amely legjobban állt neki, a nyakkendőt, amely legjobban illett, a könyveket, amelyekben leggyakrabban lapozgatott.

Már összeválogatta a holmikat. A ruhák, ingek, könyvek elborították a székeket, pamlagokat és a zongorát. Már csak a bőröndökre várt, hogy elcsomagolja őket.

Egyszer csak kulcs csikordult a zárban.

- Scaevola jött meg - gondolta. - Maurice elkerülte volna?

S folytatta dolgát.

A szalon ajtaja nyitva volt. Hallotta az inast az előszobában motoszkálni. Kottalapokat tartott a kezében. Összegöngyölte őket és cénára lett volna szüksége, hogy a köteget átkösse.

- Scaevola - szólt ki.

A szomszéd szobából közeledő léptek hallatszottak.

- Scaevola - ismételte Geneviève -, jöjjön be, szükségem van magára.

- Jövök! - szólt egy hang.

A hangra Geneviève hirtelen megfordult és nagyot sikoltott.

- A férjem! - kiáltotta.

- Én vagyok - szólt Dixmer nyugodtan.

Geneviève egy széken állott, felemelt karokkal, mert cénát keresett egy magas polcon. Érezte, hogy szédül, kitérta karjait és hátrahanyatlott, mintha le akarna zuhanni az örvénybe, amely megnyílt alatta.

Dixmer felfogta karjaiba, a pamlaghoz vezette és leültette.

- Mi baja, édesem? Mi történt? - kérde Dixmer. - Ily kellemetlenül hat önre jelenlétem?

- Végem van - dadogta Geneviève, hátradólt és kezét szemére szorította, hogy ne lássa a rettenetes látomást.

- Hát azt hitte, hogy meghaltam, édes? - kérde Dixmer. - Hisz úgy néz rám, mint egy kísértetre.

Geneviève eszelős pillantással nézett körül, s Maurice képére esett tekintete. Lecsúszott a kerevetről és térdre borult, mintha a tehetetlen és érzéketlen képhez könyörögne segítségért, mely nyugodtan mosolygott le rá.

A szegény asszony tudta, milyen fenyegetéseket tartalmaz Dixmer látszólagos nyugalma.

- Bizony én vagyok az, édes gyermekem - folytatta a cserző. - Talán azt hitte, hogy nem vagyok Párizsban? De bizony itt maradtam. Másnap visszatértem az elhagyott házba, s csak romhalmazt találtam a helyén. Érdeklődtem ön után, senki sem látta önt. Nyomozni kezdtem és sok nehézségembe került, amíg megtaláltam. Bevallom, nem hittem volna, hogy itt akadok önre, bár gyanítottam, hiszen, mint látja, ide is eljöttem. Fő, hogy itt vagyok, s önt itt találom. Hogy van Maurice? Mennyire fájhat önnek, a jó royalistának, hogy egy fedél alatt kell lagnia egy ilyen vad forradalmárral.

- Könyörüljön rajtam - suttogta Geneviève.

- Csak az az egy körülmény vigasztal - folytatta Dixmer, szétnézve a szobában -, hogy a lakás eléggé megfelelő, s hogy nem kellett sokat szenvednie üldözőitől. Én, mióta felgyújtották házukat és tönkrementünk, összevissza jártam a várost, pincemélyedésekben, bárkák fenekén húzódtam meg, sőt néha a Szajnába vezető csatornákban aludtam.

- Uram - szólt Geneviève.

- Szép gyümölcsök - folytatta Dixmer. - Nekem bizony sokszor le kellett mondanom a csemegéről, mert egyáltalán nem volt mit ennem.

Geneviève zokogva takarta arcát tenyerei közé.

- Nem mintha nem lett volna pénzem - folytatta Dixmer. - Hál' isten, elvittem magammal harmincezer frankot aranyban, ami ma ötszázezer frankot ér. De mit gondolnának egy szenes emberről, halászról vagy rongyszedőről, ha arannyal fizetne a sajtért vagy kolbászért, amit vásárol. Igen, asszonyom, álrúhában jártam. Ma még jobb az álrúhám. Hazafinak, forradalmárnak, marseilles-inek öltöztem. Köpködök és káromkodok. Hiába, díj van a fejemen, s nem járkalhatok olyan nyugodtan Párizsban, mint egy szép fiatal asszony. Nem is vagyok abban a szerencsés helyzetben, hogy forradalmár barátom akadna, aki elrejt a világ szeme elől.

- Uram, könyörüljön rajtam! - tört ki Geneviève. - Látja, hogy odavagyok.

- A nyugtalanságtól. Az természetes. Bizonyára nagyon nyugtalankodott miattam. De vigasztalódjon, itt vagyok. Megjöttem és nem hagyom el többé, asszonyom.

- Meg akar ölni? - kiáltotta Geneviève.

Dixmer ijesztő mosollyal pillantott rá.

- Megölni egy ártatlant? Mit beszél asszonyom? Úgy látszik, annyira bánkódott távollétem miatt, hogy most félrebeszél.

- Uram, összetett kezekkel kérem, öljön meg, de ne kínozzon tovább kegyetlen élceivel - szólt Geneviève. - Nem vagyok ártatlan. Vétkes vagyok. Megérdemlem, hogy megöljön. Végezzen velem uram.

- Tehát bevallja, hogy megérdemli, hogy megöljem?

- Bevallom.

- És bűnének megtorlásául - bár nem tudom, miféle bűnnel vádolja magát - zokszó nélkül túri, hogy megöljem?

- Nem fogok kiáltani, uram. Öljön meg! S áldani fogom, nem átkozni, ha megöl.

- Nem ölhetem meg önt asszonyom, bár valószínűleg meg kell halnia önnek. De a halála nem lesz gyalázatos, ettől ne tartson, dicsőséges, gyönyörű halál lesz. Köszönje meg nekem asszonyom, hogy halhatatlansággal büntetem.

- Mi a célja velem, uram?

- Célunk ugyanaz, amiért együtt küzdöttünk mindaddig, amíg útjaink el nem váltak. Az én szememben ön vétkéért pusztul el, a többiek szemében mártírhalállal fog kimúlni.

- Megőrjít a szavaival! Mit akar tőlem? Hova cipel?

- Valószínűleg a halálba.

- Hadd imádkozzak előbb.

- Imádkozni akar?

- Igen.

- Kihez?

- Mit törődik velem? Ha megöl, megfizettem tartozásomat, s ha megfizettem, nem tartozom önnek semmivel.

- Ez igaz - szólt Dixmer, s átment a másik szobába. - Várom.

Geneviève egyedül maradt.

Letérdelt Maurice arcképe elé és vadul dobogó szívére szorította kezét.

- Maurice - szólt halkán -, bocsáss meg. Én nem számítottam a boldogságra, csak abban bíztam, hogy boldoggá tehetlek. Maurice, elviszem magammal életem boldogságát. Bocsáss meg a halottaknak, szerelmesem.

S hosszú hajából levágva egy fürtöt, az ibolyacsokorra csavarta, s a kép alá tette, mely, noha csak élettelen vászon volt, most mintha fájdalmasan pillantott volna a távozó Geneviève után.

Legalábbis Geneviève-nek úgy rémlett, könnyei között.

- Készen van, asszonyom? - kérde Dixmer.

- Már? - suttogta Geneviève.

- Ó, nem kell sietnie asszonyom - felelte Dixmer. - Én ráérek. Különben Maurice tüstént itt lesz és szeretném neki megköszönni, hogy oly szívesen vendégül látta.

Geneviève megborzongott arra a gondolatra, hogy kedvese és férje összetalálkozhatnak.

Gépiesen fölemelkedett.

- Végeztem uram. Kész vagyok - mondta.

Dixmer ment elől, Geneviève reszketve követte, félig lehunyva szemeit, hátravetve fejét. A kapu előtt várakozó fogatba ültek. A fogat elindult.

Csapszék Noé Kútjához

A carmagnole-ba öltözött férfi, aki széltében-hosszában járta a Pas-Perdus termét, s aki néhány szót váltott a foglárrel, kit Giraud építész, Henriot tábornok és Richard apó hátrahagytak, hogy az akna száját őrizze; a nagybajszú, medvebőr sipkás, bős hazafi, aki Lamballe hercegnő gyilkosának adta ki magát Simon előtt, huszonnégy órával a történetek után, este hét óra körül, megjelent a Vieille-Draperie sarkán lévő csapszékben, melynek cégére, mint mondtuk, Noé Kútjához szólt.

Ott ült a pipa- és gyertyafüsttől megfeketedett falú csapszék mélyén, egy tányér fekete vajban sült hal előtt.

A terem, melyben vacsorázott, jóformán üres volt. Csak egy-két törzsvendég maradt a helyiségben, akik mindennapos látogatásuk címén otthon érezték magukat. Az asztalok nagyobb része üres volt, de meg kell mondanunk, a csapláros érdekében, hogy a vörös pecsétetes asztalterítő színe után ítélve, tisztességes számú vendég elégitette ki az este folyamán étvágyát a helyiségben.

Az utolsó három vendég is eltávozott lassacskán, s háromnegyed nyolc óra tájban a hazafi egészen egyedül maradt.

Akkor, arisztokratikus undorral, eltolta maga elől az ételt, melyből az imént még oly ízletesen falatozott, és zsebéből egy tábla csokoládét vett elő, s egész más arckifejezéssel kezdte lassan harapdálni, mint aminővel az imént étvágyat színlelt. Csokoládéját és fekete kenyerét harapdálva, a hazafi hellyel-közel aggódó türelmetlenséggel pillantott a piros-fehér kockás függönnyel eltakart üvegajtó felé.

Néha felfülett, s szórakozottan abbahagyta szerény vacsorájának elfogyasztását, ami ugyancsak gondolkozóba ejthette a csapszék tulajdonosnőjét, aki annak az ajtónak a közelében trónolt, amelyet a hazafi állandóan szemmel tartott. Nem is kellett volna túlságosan hiúnak lennie ahhoz, hogy saját személyére vonatkoztassa a hazafi nagy érdeklődését.

Végre az ajtó csengője különös módon megszólalt. A mi emberünk összereszt és megint maga elé húzta a halat. A csaplárosné észre sem vette, hogy az adag felét egy kiéhezett kutyanak, másik felét pedig egy macskának dobta oda, mely finom mancsával gyilkos támadásokat intézett a kutya ellen. A lefüggönyözött ajtó feltárult, s egy ember lépett be rajta, aki egészen úgy volt öltözködve, mint a hazafi, azzal a kis különbséggel, hogy medvebőr süveg helyett vörös sipka volt a fején.

A férfi övén nagy kulcsosomó csörgött, a hosszú, rézfogantyús gyalogsági kard szomszédságában.

- Vacsorát, bort! - kiáltotta az újonnan jött, az étterembe lépve, le sem véve fejről sipkáját, s csak bizalmasan bólintva a gazdaasszony felé.

Aztán, fáradt nyögéssel, leült amellé az asztal mellé, amelynél a hazafi költötte el vacsoráját.

A csaplárosné, ki nyilván sokra becsülte vendégét, felállt helyéből, s személyesen intézkedett, hogy a vacsorát hozzák.

A két férfi háttal ült egymásnak. Egyik az utca felé, másik a terem mélyébe nézett. Egy szót sem váltottak egymással, amíg a csaplárosné a teremben időzött.

Mikor az ajtó becsukódott mögötte, s mikor az egyetlen gyertya fénye mellett, mely vasdróton lógott, s körülbelül egyformán vetett világot a két asztalra, a medvebőr sipkás férfi meggyőződött arról, hogy egyedül vannak, hátra se fordulva, megszólalt:

- Jó estét.

- Jó estét, uram - szólt az újonnan érkezett.

- Na, hogy áll az ügy? - mondá a másik ugyanolyan közömbös hangot színélve.

- Hát megtörtént.

- Mi történt meg?

- Amit megbeszéltünk. Összeszólalkoztam Richard apóval a szolgálati dolgok fölött, mondván, hogy rosszul hallok, káprázik a szemem, egyszerre csak rosszul lettem.

- Nagyon helyes. És aztán?

- Richard apó behívta a feleségét, az asszony ecettel dörzsölte a halántékomat, mire magamhoz tértem.

- Jó, tovább.

- Aztán, ahogy megbeszéltük, megmondtam nekik, hogy a levegő hiánya okozza szédüléseimet, mivel igen vérmes természetű vagyok, s hogy a Conciergerie-ben, ahol négyszáz foglyot kell jelenleg ellátni, tönkremegyek.

- Mit szóltak?

- Richard anyó sajnálkozott.

- És Richard apó?

- Kirúgott.

- Ezért csak nem rúgott ki?

- Nem ezért. Richard anyó, aki derék asszony, szemére hányta, hogy nincs szíve, s nem veszi figyelembe, hogy családapa vagyok.

- S ő mit válaszolt?

- Igazat adott a feleségének, de azt mondja, hogy a foglárnak ott kell lakni a börtönben, ahol szolgál. Hogy a köztársaság nem ismer tréfát és levágja a nyakát azoknak, akiknek káprázik a szemük szolgálat közben.

- Teringettét - szólt a hazafi.

- Hát hiszen Richard apónak igaza van. Mióta az osztrák asszonyt behozták, valóságos pokol a szolgálat. Még a saját apja is gyanús az embernek.

A hazafi odatolta tányérját a kutya elé, akit a macska összevissza karmolt.

- Folytasd - szólt, felé se fordulva.

- Hát elkezdtem jajveszékelnem, hogy igen rosszul érzem magamat, kértem, vigyenek kórházba, s mondtam, hogy a gyermekeim éhen halnak, ha beszüntetik a fizetésemet.

- S mit szólt Richard apó?

- Azt mondta, hogy aki foglár, annak ne legyenek gyerekei.

- De remélem, Richard anyó a pártodat fogta?

- Szerencsére! Összeveszett az urával, gonosznak nevezte és a végén Richard apó kijelentette, hogy: eredj Gracchus polgártárs, állapodj meg valakivel, adjon előleget a fizetésedre, aztán küldd ide hozzám, majd fölfogadjuk a helyedbe. Arra elmentem azzal, hogy jól van Richard apó, utánanézek.

- S találtál-e valakit?

Ebben a pillanatban lépett be a szobába a csaplárosné, Gracchus polgártárs vacsorájával és borával.

Sem Gracchus, sem a hazafi nem örültek jöttének, mert nyilván fontos közlendőik voltak egymással.

- Polgártársnő - szólt a foglár -, máma fizetési pótlékot kaptam Richard apótól, úgyhogy megengedhetek magamnak egy sertéskarajt uborkával, meg egy üveg burgundi bort. Küldd át az egyik szolgát a henteshez, te meg eredj le a pincébe.

A csaplárosné tüstént intézkedett.

A szolgát kisietett az utcára nyíló ajtón, a csaplárosné meg lement a pincébe.

- Jól van - szólt a hazafi -, értelmes fickó vagy.

- Van eszem és tudom, hogy a szép ígéretei ellenére mibe megy a játék. Tudja-e, mibe megy?

- Hogyne tudnám.

- Mindketten a fejünkkel játszunk.

- Az enyémmel ne törődj.

- Nem is az úr feje nyugtalanít engem, bevallom.

- Tán a tied?

- Az bizony.

- Hiszen megadom duplán az árát.

- Uram, az ember nyaka nagyon értékes dolog.

- A tied nem az.

- Nem az? Miért nem?

- Ebben a percben nem az.

- Miért nem?

- Mert ha például - csak mondom - a közjóléti bizottság embere lennék, akkor most a nyakad egy fityinget sem érne. Akkor holnap már lehullana a vérpadon.

A foglár oly hirtelen fordult hátra, hogy a kutya nyomban megugatta. Sápadt volt, mint a halál.

- Ne forgolódj és ne sápadozz - szólt a hazafi. - Csak vacsorázz nyugodtan tovább. Nem a rendőrség fogadott fel. Vigyél be a Conciergerie-be, add át az állásodat, a kulcsaidat és holnap ötvenezer livre-t számolok aranyban a markodba.

- Nem csap be?

- Itt a fejem biztonságul.

A foglár néhány percig tűnődött. A hazafi minden arcmozdulatát figyelte a tükörből.

- Nézd, ha följelentesz, egy fityinget se kapsz a köztársaságtól, mert csak a kötelességedet teljesítetted. Ha ellenben engem segítesz, akkor a kötelességed ellen vétkezel, és minthogy ebben a világban semmit se adnak ingyen, ötvenezer livre-t fizetek érte.
- Értem! - szólt a foglár. - Érdekemben áll, hogy a kívánságát teljesítsem. De félek a következményekről...
- A következményektől!... Mitől kell tartanod? Én bizonyára nem jelentelek föl, ellenkezőleg!
- Az igaz.
- Másnap, hogy az állásomat elfoglaltam, bejössz a Conciergerie-be. Kezedbe nyomok huszonöt tekercest, mindegyikben kétezer frankkal. Ez a huszonöt tekercs kényelmesen elfér a zsebedben. A pénzzel együtt kapsz egy térképet is, amivel kitalálsz Franciaországból. Elutazol, s akárhová kerülsz, ha nem is valami nagy gazdagságban, de jómódban élhetsz.
- Hát nem bánom uram, lesz, ahogy lesz. Szegény ördög vagyok, nem értek a politikához. Franciaország eddig is megvolt nélkülem, s aligha én teszem tönkre. Ha valami rossz szándéka van, maga felel érte.
- Rosszabbat nem tehetek, mint amiket mostanában csinálnak - szólt a hazafi.
- Engedje meg uram, hogy fenntartsam véleményemet a nemzeti konvent politikájáról.
- Pompás, léha bölcsességed valóban elragadó. Szóval mikor mutatsz be Richard apónak?
- Ma este, ha tetszik.
- Helyes. Ki vagyok én?
- Mardoche, az unokaöcsém.
- Mardoche, rendben van. A név tetszik nekem. Foglalkozásom?
- Varga.
- Cserzőtől a vargáig csak egy lépés.
- Maga cserző?
- Lehetnék az is.
- Az igaz.
- Hány órakor mutatsz be?
- Egy fél óra múlva, ha tetszik.
- Mondjuk kilenckor.
- Mikor kapom meg a pénzt?
- Holnap.
- Annyi rengeteg pénze van?
- Jómódú vagyok.
- Arisztokrata?
- Mi közöd hozzá?
- Van pénze és odaadja a pénzét, hogy esetleg lenyakazzák, szavamra mondom, hülyék az arisztokraták.

- Barátom, a sans-culotte-oknak annyi eszük van, hogy nem jut az arisztokratáknak.

- Pszt! Hozzák a boromat.

- Este a Conciergerie-vel szemben.

- Igen.

A hazafi leszúrta garasát és eltávozott.

Az ajtóból hallani lehetett, amint mennydörgő hangon kiált a csaplárosnéra:

- Hé, polgártársnő! Mi lesz a sertéskarajjal? Gracchus, az unokaöcsém, meghal az éhségtől.

- A derék Mardoche - morogta a foglár, burgundi borát kóstolgatva, melyet a csaplárosné, gyengéd pillantásokat vetve rá, poharába töltött.

A hadügyminiszteri írnok

A hazafi eltávozott, de nem ment messzire. A füstös ablakon át szemmel tartotta a foglárt, vajon nem beszél-e össze a forradalmi rendőrség kémeivel. Soha kémszervezet nem dolgozott ügyesebben, mint a forradalmi. A társadalom egyik fele ellenőrizte a másikat, nem is annyira a kormány kedvéért, mint inkább a saját fejük érdekében.

De a hazafi óvatossága feleslegesnek bizonyult. Pár perccel kilenc előtt a foglár felállt, megcsípte a csaplárosné állát és távozott.

A hazafi a Conciergerie tájékán csatlakozott hozzá és együtt mentek a börtönbe. Az alku még az este létrejött. Richard apó felvette Gracchus polgártárs helyébe Mardoche-t, az új foglárt.

Vagy két órával e börtönjelenet előtt más esemény zajlott le a tömlöc túlsó felében, mely, bármily jelentéktelennek látszott, nagy fontosságúvá vált e történet főszereplői sorsára.

A Conciergerie írnoka, napi munkájába belefáradva, éppen összehajtogatta irományait és távozni készült, mikor Richard anyó egy férfi kíséretében beállított irodájába.

- Írnok polgártárs - mondta -, a hadügyminiszter polgártárs ideküldte az írnokát, hogy vegyen át néhány katonai foglyot.

- Kissé későn jön a polgártárs, éppen indulóban vagyok.

- Ne vegye rossz néven, kedves kollégám - szólt az újonnan jött -, de annyi a dolgunk, hogy csak ráérő időnkben szaladgálhatunk el ide-oda, s persze csak olyankor van ráérő időnk, amikor mások esznek vagy alszanak.

- Ha így áll a dolog, parancsoljon velem kollégám. De sürgősen, mert, mint jól mondta, vacso-raidő van és éhes vagyok. Van meghatalmazása?

- Íme - szólt a hadügyminiszter írnoka, előszedve iratait, melyeket kartársa, bármennyire sietett is, gondosan átnézett.

- Az írások rendben vannak - szólt Richard-né -, az uram már megnézte őket.

- Hagyján - szólt az írnok, tovább olvasván az írásokat.

A hadügyminiszter írnoka türelmesen várt, mint aki természetesnek találja, hogy kartársa szigorúan ragaszkodik az előírásokhoz.

- Rendben van - szólt a Conciergerie írnoka -, amikor akar, hozzákezdhet a dologhoz. - Hány foglyot akar átvenni?

- Vagy százat.

- Szóval néhány napi munka?

- Éppen azért szeretnék addig is itt elhelyezkedni maguknál, amennyiben nincs ellene kifogása, kedves kartársam.

- Hogy gondolja a dolgot? - kérde a Conciergerie írnoka.

- Majd azt vacsora közben elmagyarázom. Hallom, hogy éhes, vacsorázzon velem.

- Nagyon szívesen.

- Bemutatom a feleségemet, ki kitűnően ért a konyhához, s megismerkedik velem, aki derék fiú vagyok.

- Valóban, ezt a benyomást teszi rám, kedves kartársam.
- Ó, nyugodtan elfogyaszthatja velem az osztrigákat, amit majd útközben vásárolunk be a Châtelet téren, meg a csirkét, amit a lacikonyhásomnál veszek, meg azt a két-három tál ételt, amit Durand-né oly tökéletesen készít el.
- Ezer örömmel, kedves kollégám - szólt a Conciergerie írnoka, elragadtatva ettől az étrendtől, hiszen, mint a forradalmi törvényszék írnoka, aki naponta két livre-t keres assignatákban (alig két frank), alig szokott ilyen lakomákhoz.
- Szóval elfogadja?
- Örömmel.
- Hát hagyjuk holnapra a dolgot, most pedig menjünk.
- Menjünk.
- Jön?
- Tüstént. Értésítenem kell az öröket, akik az osztrák nőre ügyelnek.
- Miért kell őket értesítenie?
- Hogy tudják, hogy elmegyek, s hogy nem lévén senki az irodában, a legkisebb neszre is ügyeljenek.
- Úgy? Nagyon helyes. Szavamra, kitűnő elővigyázatossági intézkedés.
- Érti, ugyebár?
- Hogyne érteném, menjen csak.

A Conciergerie írnoka csakugyan bezörgetett a börtönajtón. Az egyik csendőr ajtót nyitott és megkérdezte:

- Ki az?
- Én vagyok, az írnok. Megyek el. Jó estét, Gilbert polgártárs.
- Jó estét, írnok polgártárs.

S a börtönajtó bezárult.

A hadügyminiszter írnoka nagy figyelemmel nézte ezt a jelenetet végig, s mikor a királyné börtönének ajtaja megnyílt, gyorsan bepillantott az első terem mélyére. Duchesne csendőrt látta az asztalnál, szóval meggyőződött arról, hogy csak ketten őrzik a királynét.

Magától értetődik, hogy mire a Conciergerie írnoka megfordult, kartársa ismét a lehető legközömbösebb arckifejezéssel nézett maga elé.

A Conciergerie előtt két emberrel akadtak össze, akik bementek a börtönbe. A két érkező Gracchus polgártárs és unokaöccse, Mardoche volt. Mardoche és a hadügyminiszter írnoka szinte egyidejűleg, mélyen szemükbe húzták, egyik medvebőr kucsmáját, másik széles kari-májú kalapját, mintha ugyanannak az ösztönnek engedtek volna.

- Kik ezek az emberek? - kérde a hadügyminiszter írnoka.
- Csak az egyiket ismerem. Gracchus, a börtönőr.
- Úgy - szólt a másik, színlelt közönnyel. - A börtönőrök tehát kijárnak a Conciergerie-ből.
- Szabadnapos.

A hadügyminiszter írnoka nem kérdezősködött tovább. A két újdonsült cimbora a Pont au Change hídra ért. A Châtelet sarkán a hadügyminisztérium írnoka, ígéretéhez híven, bevásárolta az osztrigákat. Aztán folytatták útjukat a quai des Grèves felé.

A hadügyminiszteri írnok lakása egyszerű volt. Durand polgártárs három kis szobát bérelt a Grève téren. A háznak nem volt portása. Minden lakó magánál hordta kapukulcsát, s aki esetleg otthon felejtette, az a megállapodás szerint egyszer, kétszer vagy háromszor zörgetett a kapun, aszerint, hogy melyik emeleten lakott, s az a lakó, aki vendéget várt, vagy meghallotta a zörejt, lejött és kaput nyitott.

Durand polgártársnak zsebében volt a kapukulcsa, tehát nem kellett zörgetnie. A törvényszéki írnoknak igen megtetszett vendéglő gazdájának felesége. Durand-né valóban elragadó asszony volt s arcának szomorú kifejezése rendkívül érdekessé tette vonásait. Meg kell jegyeznünk, hogy a szép asszonyok szomorúsága a leghatásosabb vonzerők egyike. A szomorúságba mindenki beleszeret, még az írnokok is. Mert akárki mit mondjon, az írnokok is csak férfiak, s ki lenne olyan önző, ki ne lenne olyan érzékeny, hogy szívesen vigasztalna egy szép szomorú asszonyt, s ne óhajtana a sápadt arc fehér rózsáit piros kacagó rózsákká csókolni, Durand polgártárs szavai szerint.

A két írnok jó étvággal megvacsorázott, csak Durand-né nem nyúlt az ételhez. Vacsora közben élénk társalgás folyt köztük. A hadügyminiszter írnoka a mindennapos drámák korában meglepő érdeklődéssel kérdezgette kartársát az igazságügyi palota szokásai felől, mikor szoktak ítélezni, hogyan ügyelnek a foglyokra stb.

A törvényszéki írnok, aki megtisztelve érezte magát kartársának érdeklődésétől, bőbeszédűen válaszolt és beszélt a börtönőrök, Fouquier-Tinville, sőt Sanson polgártárs szokásairól. Utóbbi főszereplője volt ama tragédiának, melyet minden este megismételtek a Forradalom téren.

Aztán kartársra felé fordulva, maga is érdeklődni kezdett a hadügyminisztérium dolgai felől.

- Ó, én sokkal kevésbé vagyok informálva, mint ön, hiszen az állásom is jelentéktelenebb, tekintve, hogy csak írnoki titkár vagyok, nem voltaképpeni írnok. Azonban az írnok munkáját végzem. Mint szegény hivatalnoknak, enyém a dolog, a nevesebbeké a haszon. Minden hivatalban ez a helyzet, a forradalmiakban is. Talán az ég és a föld megváltozik egyszer, de a hivatalokban akkor is marad, ami volt.

- Szívesen a szolgálatára állok, polgártárs - szólt a törvényszéki írnok, akit a házigazda kitűnő bora, de a háziasszony szemei még inkább jókedvre hangoltak.

- Köszönöm - mondta a másik -, minden munka és helyiségváltás jólesik a szegény hivatalnoknak és már szinte félek attól, hogy hamar elkészülök a Conciergerie-beli munkával. Dehogy bánom, ha soká tart. Hát még, ha elvihetném magammal a feleségemet az irodába, aki halálra unja magát itthon...

- Ennek nincs semmi akadálya - szólt a törvényszéki írnok boldogan, hogy kartársra szóraztatásáról is gondoskodik.

- Majd diktálja a foglyok nevét - szólt Durand polgártárs. - És aztán néha-néha, ha ugyan ízlett önnek a mai vacsora, velünk tart.

- Szívesen, de nem túl gyakran - szólt némi tetszelgéssel a törvényszéki írnok. - Mert be kell vallanom, hogy kiszidnak, ha a szokottnál később jelenek meg a rue du Petit-Musc egy bizonyos házában.

- Nos, hát pompásan kialakul majd a dolog - szólt Durand. - Ugye asszonyom?

Durand-né sápadtan és még mindig szomorúan pillantott férjére és így válaszolt:

- Legyen meg az ön akarata.

Tizenegyet ütött az óra. Ideje volt távozni. A törvényszéki írnok felállt az asztaltól, búcsút vett új barátaitól, miközben ismételten hangoztatta, mennyire örül ismeretségüknek és az ízletes vacsorának.

Durand polgártárs kikísérte vendégét a folyosóra, aztán visszatért a szobába.

- Feküdjék le, Geneviève - mondta.

Az asszony szótlán felállt, fogta a lámpát és átment a másik szobába.

Durand, illetve Dixmer, hosszan utánanézett, pár pillanatig tűnődve, összeráncolt homlokkal állt a szoba közepén, aztán ő is átment szobájába, mely az ellenkező oldalról nyílott.

Két levél

Ettől a naptól kezdve a hadügyminiszter írnoke minden este szorgalmasan megjelent törvényszéki kartársának irodájában, Durand-né hangosan olvasta az előre elkészített jegyzékekről a foglyok névsorát és Durand szorgalmasan másolt.

Durand-nak mindenre kiterjedt a figyelme anélkül, hogy viselkedése feltűnő lett volna. Megfigyelte, hogy minden este kilenc órakor Richard vagy a felesége egy kosarat tesz le élelmiszerekkel az ajtó elé.

Mikor aztán az írnok bejelentette a zsandárnak, hogy „megyek, polgártárs”, olyankor a csendőr - Gilbert vagy Duchesne - szintén távozott és elvitte magával a kosarat Marie Antoinette-hez.

Durand három egymásra következő este tovább maradt a rendes időnél az irodában, és ilyenkor a kosár is tovább maradt ott, mert hiszen a csendőr csak akkor vitte el az élelmiszereket, amikor az írnok távozott.

Negyedórával azután, hogy a tele kosarat elvitték, az egyik csendőr behozta és letette az ajtó elé az előző napi kosarat, üresen persze, a másik helyére. A negyedik nap estéjén - október eleje volt - az irodai órák után, mikor a törvényszéki írnok már eltávozott és Durand, vagy inkább Dixmer, egyedül maradt feleségével, leejtette tollat, körülnézett, s füelve, mintha élete függne attól, amit tesz, lopva az ajtóhoz surrant, felemelte a kosár fedelét és a fogolynak szánt kenyér belébe egy kis ezüst szelencét rejtett el.

Aztán sápadtan, izgalomtól reszketve, ami nem is csoda, hisz a legerőteljesebb embert is megviselné egy hosszan elgondolt, végzeteljes tett véghezvitele, visszaült helyére, homlokát kezébe támasztotta, másik kezét pedig vadul dobogó szívére szorította.

Geneviève szótlan figyelte, hogy mit csinál férje. Mióta Dixmer elszakította Maurice-től, sosem szólította meg férjét, hanem mindig megvárta, hogy ő szólaljon meg először.

Ezúttal azonban Geneviève törte meg a csöndet.

- Tehát ma este? - kérdezte.

- Nem, holnap - felelte Dixmer.

Aztán felkelt, újra szétnézett, hallgatódzott, becsukta könyveit, s az ajtó felé lépve, hangosan kopogott.

- Mi az? - szólt Gilbert.

- Megyek polgártárs - szólt Dixmer.

- Jól van - szólt ki fülkéből a zsandár -, jó éjszakát.

- Jó éjszakát, Gilbert polgártárs.

Durand hallotta, hogy csikorog a retesz, a zsandár kijön a szobából. Sietve távozott.

A folyosón, mely Richard apó lakásáról az udvarra nyílt, egy börtönörbe ütközött, akinek övén nagy kulcscsomók zörögtek.

Dixmer megjed. Attól tartott, hogy ez a nyers fegyőr fel fogja tartóztatni, szeme közé néz, talán fel is ismeri. Szemére húzta süvegét, Geneviève pedig fekete köpenykéjével takarta el arcát.

Csalódtak.

- Bocsánat - mondta a kulcsár, noha Dixmer ütközött őbelé.

A kulcsár hangja művelt és szelíd volt. Dixmer ismerősnek találta. De a kulcsár nyilván sietett, végigfutott a folyosón, benyitott Richard apó ajtaján és eltűnt. Dixmer is tovább ment, magával húzva Geneviève-et.

- Furcsa - mondta, mikor kiértek az utcára és maguk mögött hagyva a börtön fojtó levegőjét, a szél felfrissítette izzó homlokát.

- Nagyon különös - suttogta Geneviève.

Hajdanában, amikor még jóban voltak, bizonyára közölték volna egymással csodálkozásuk okát. De Dixmer most elhallgatta gondolatait, melyek jelenésszerűen támadtak rá, Geneviève pedig utolszor pillantott vissza a komor épületre, mikor befordultak a Pont au Change sarkán, ahol egy elveszett barát árnyéka oly édes és oly keserves emlékeket támasztott fel lelkében.

A Grève térre értek, anélkül, hogy beszéltek volna egymással.

Ezalatt Gilbert, a csendőr, kijött fülkéjéből s magához vette a királynénak szánt kosarat. Hideg csirke volt benne, gyümölcs, egy üveg bor, egy üveg víz és egy fél kenyér.

Gilbert felemelte a terítőt és látta, hogy a kosár tartalmát Richard anyó a szokott módon állította össze. Aztán félretolta a spanyolfalat.

- Polgártársnő - szólt be hangosan -, itt van a vacsora.

Marie Antoinette megtörte a kenyeret. - De alig nyúlt hozzá, érezte, hogy hideg fémre tapint s nyomban tudta, hogy a kenyér valami rendkívüli dolgot tartalmaz.

Széjjelnézett. A csendőr már visszavonult.

A királyné nem mozdult. Azt számította, mennyire távolodhat a csendőr.

Mikor már körülbelül biztosra vette, hogy visszaült a padkára társa mellé, kihúzta a kenyérből a kis ezüst tokot. A tokban levél volt. A királyné felbontotta a levelet.

„Asszonyom, a holnapi nap folyamán legyen készenlétben ugyanabban az órában, mikor ezt a levelet kézhez kapta, mert holnap ilyenkor egy asszony lopózik be fenséged tömlöcébe. Ez az asszony kicseréli önnel ruháit, ön pedig elhagyja a Conciergerie-t legönfeláldozóbb híve karján.

A lárma, amelyet a szomszédos szobában hallani fog, ne nyugtalanítsa. Ne törődjék azzal, hogy talán kiabálnak és jajveszékelnék. Ne törődjék semmivel, öltözködjék át gyorsan annak a nőnek a ruháiba, aki fenséged helyében a tömlöcben marad.”

- Mily önfeláldozás! - suttogta a királyné. - Édes istenem, hát mégsem gyűlöl mindenki, ahogy terjesztik.

Még egyszer átolvasta a levelet. A második bekezdés megdöbbsentette.

- „Ne törődjék azzal, hogy talán kiabálnak és jajveszékelnék” - suttogta halkán maga elé. - Tehát le akarják mészárolni két örömet? Szegény fiúk, akik oly jóindulattal voltak hozzám. Nem, ezt nem tűrhetem.

Letépte a levélke üresen hagyott alját, s mert nem volt sem tolla, sem írónja, amivel válaszolhatott volna ismeretlen jóakarójának, tút húzott ki kendőjéből és apró pontokból szurkált betűket a papírra. Ezt:

„Nem fogadhatom el hogy bárki is feláldozza az életét az enyéért. M. A.”

Aztán visszatette a levelet a tokba s visszarejtette a kenyérbe.

Alig történt meg mindez, tízet ütött az óra s a királyné, a kenyérrel a kezében, búsan számlálta a komor és lassú óraütéseket. Egyszerre csak megkoccant a börtön egyik ablaka, mely a női foglyok udvarára nyílt. Olyan volt, mintha gyémánttal karcolnák az üveget. A kis zörejt után még néhányszor megkoccant az üveg, mintha valami könnyű tárgyat dobtak volna fel. Közben valaki hangosan köhögött az udvaron, nyilván, hogy leplezze a zörejt. Majd az ablak szegélyében egy kis fehér összegöngyölt papirost vett észre, mely lassan csúszott lefelé a fal mentén. Ugyanakkor kulcszörgést hallott és a széles kőkockákon felkoppanó, távozó lépteket.

Látnia kellett, hogy az ablak szélén repedést ütöttek, s hogy az az ember, aki éppen távozik, csúsztatta be a papirost, mely csak neki szólhat. A levél a földön feküdt. A királyné izgatottan pillantott feléje s riadtan fülelt, nem lép-e be valamelyik ór. De hallotta, hogy csendesen beszélgetnek egymással, halkán és illedelmesen, nehogy zavarják őt. Halkan felemelkedett, visszafojtotta lélegzetét és felvette a papirost.

Egy kis kemény tárgy hullt ki a papírból és csendülve koppant fel a téglán. Finom ráspoly volt, nem is annyira szerszám, mint inkább remekmű, a legfinomabb acélból. Olyan szerszám volt, amivel a legügyetlenebb kéz is átfűrészelhette negyedórán belül a legvastagabb vasrudat.

„Asszonyom - szólt a levél -, holnap fél tízkor valaki beszélgetni fog a női fogház ablakán át az ön őreivel. Ez alatt az idő alatt fenséged fűrészelve el az ablak harmadik vasrácsát balról jobbra... Ferdén fűrészelve s egy negyedóra alatt elkészül vele. Azután álljon készenlétben, hogy az ablakon át kijöhessen... Ezt legodaadóbb és legönfeláldozóbb hívei egyike üzeni önnek, aki minden idejét fenséged ügyeinek szenteli és életét is szívesen feláldozná.”

- Mi ez? - suttogta a királyné. - Törbe akarnak ejteni? Nem, ez az írás ismerős előttem. Ismerem a Temple-ból. Ez a Maison Rouge lovag kézvonása. Ó, Isten akarja talán, hogy megmeneküljek?

A királyné térdre borult és áhítattal imádkozott. Az ima a foglyok szent, megnyugtató balzsama.

Dixmer előkészületei

Hosszú, álmatlan éjszaka után eljött a rettenetes, minden túlzás nélkül mondhatjuk: vérszínű másnap.

Ebben a korban és ebben az esztendőben mindennap rettenetes volt, s a legszebb időben is vörösen viharzott az ég.

A királyné keveset és nyugtalanul aludt. Alig hunyta le szemeit, vérről álmódott és jajkiáltásokat hallott.

A ráspollyal a kezében aludt el.

A nap nagy részét imával töltötte. Őrei annyira megszokták, hogy egész napokat átímádkozik, hogy ezúttal sem nyugtalanította őket ájtatossága.

A fogoly időnként kihúzta kebléből ráspolyát, melyet jötevőjétől kapott és gyanakodva hasonlította össze a szerény kis műszert az ablak hatalmas vasrúdjaival.

Szerencsére a rudak csak egyik végükkel - az alsóval - voltak a falba erősítve. A felső részük egy vízszintes gerendába volt illesztve. Ha az alsó részét átfűrészelték, csak a gerendát kellett lefelé húzni, s a gerenda engedett.

De a királynét nem a tárgyi nehézségek riasztották vissza. Láta, hogy a dolog lehetséges, s éppen ez a lehetőség ijesztette meg. Reménységei véresen felhőztek előtte. Tudta, hogy barátainak meg kell ölnie őreit, ha be akarnak jutni hozzá és semmi áron sem akart belenyugodni abba, hogy szabadulása emberáldozatba kerüljön. Hiszen ezek az örök voltak azok, kik hosszú idő óta egyedül voltak részvétellel iránta.

Másrészt azonban a rács mögött, melyet el kell fűrészelnie, a két ór mögött, akiknek el kell pusztulniuk, hogy barátai bejuthassanak hozzá, élet, szabadság és a bosszú várta künn. Édes remények ezek és a királyné buzgón vezekelt Isten előtt, hogy annyira vágyódik utána.

Egyébként az volt az érzése, hogy őrei semmit sem gyanítanak, s amennyiben a levelekkel törbe akarnak ejteni, erről a cselvetésről sincs tudomásuk. Ezek az egyszerű emberek nyilván elárulták volna magukat valamilyen módon a királyné előtt, aki hosszas szenvedései árán a legélesebb megfigyelők egyike lett.

Most már teljesen elvetette a királyné azt a gyanúját, hogy áskálódnak ellene és két irányból is törbe akarják ejteni. De minél kevésbé restelkedett jóhiszeműségén, melyet első benyomása szerint ki akartak játszani, annál jobban reszketett attól a gondolattól, hogy szeme láttára vért ontsanak miatta.

- Rettenetes sors és fenséges egyszersmind - suttogta. - Két irányból is szövetkeznek, hogy megmentse a szegény királynét, a szegény fogoly asszonyt, aki semmivel sem biztatta vagy bátorította az összeesküvőket! Ketten is egyszerre, egy időben.

- Ki tudja? Talán a kettő egy és ugyanaz. Talán kétfelől készül az akna, hogy egy ponton nyíljon a szabadba.

- Tőlem függ, hogy meg akarok-e menekülni.

- De egy szerencsétlen asszony kerül a helyembe.

- De két embernek el kell pusztulnia, hogy bejuthassanak hozzám. Ezt sem Isten, sem a világ nem bocsátja meg.

- Nem szabad, nem szabad!

De most eszébe jutottak a történelem nagy példái, önfeláldozó alattvalókról, akik életüket adták urukért, s a történelem régi tradíciói, amelyek szerint az uralkodóknak joguk van alattvalóik életéhez. A haldokló királyság visszajáró képei voltak ezek.

- Osztrák Anna elfogadta volna - biztatta magát. - Osztrák Anna a királyi család érdekét föléje helyezte volna mindennek. Osztrák Anna az én vérem, s majdnem ugyanabban a helyzetben volt, mint én. Örültség volt tőlem, hogy Osztrák Annához hasonlóan, francia királyné lettem. Nem is akartam idejönni. Két király határozta el. „Úgy rendeltetett, hogy két királyi gyermek, aki sohasem látta és sohasem szerethette egymást, s akik talán sohasem fogják szeretni egymást, lépjenek házasságra, esküdjenek meg az oltár előtt, s haljanak meg a vérpadon.” De ha meghalok, nem pusztul-e velem együtt az a szegény gyermek is, aki néhány barátom szemében még mindig Franciaország királya? S ha fiam meghal, mint ahogy meghalt férjem is, nem néz-e szánakozva le rám a két árnyék az égből; látván, hogy néhány csepp póri vér miatt én áldozom fel véremet szent Lajos trónjának romjain?

Növekvő aggályok lázában, kétkedésektől gyötörve, riadtan és reszketve várt a királyné az estére. Végre az is eljött.

Többször is szemügyre vette óreit. Soha nem viselkedtem gyanútlanabban.

Soha nem hatotta meg jobban a királynét a két faragatlan, de jólelkű ór figyelme és jóindulata.

Mikor a cellában sötétedni kezdett, mikor az őrséget váltották, s fegyvercsörgéstől és ebugatástól visszhangoztak a komor boltívek, mikor a tömlőc lárámja a végsőkig fokozta Marie Antoinette aggodalmait és reményeit, a királyné végre leküzdte magában természetes asszonyi gyengeségét és riadtan, de elszántan megfogadta:

- Elmenekülök! - mondta. - Igen, igen, elmenekülök. Ha jönnek, ha beszélgetnek, elfürészelem a vasrudat és megteszem, amit Istenem és megmentőim akarnak. Tartozom ezzel gyermekeimnek. Nem szabad, hogy kivégezzék őket. Vagy ha megölik őket, míg én szabad vagyok, akkor legalább...

Nem fejezte be mondatát, lehunyta szemét, a szavak torkában akadtak. Rettenetes látvány volt a szegény királyné retesz és vasrácsok mögött. Látta magát a sötét cella mélyén, s mintegy álomban látta, hogy pattan a retesz, hogy szétomolnak a rácsok, komor, elszánt hadsereg élén látta magát, parancsol és lángok lobognak, kardok villognak, bosszút áll a népen, mely végeredményben nem is az ő nemzete.

Ezalatt Gilbert és Duchesne csendesen társalogtak egymással és vacsorájukat főzték.

Ezalatt Dixmer és Geneviève bejött a Conciergerie-be és szokásuk szerint bementek az irodába. Egy óra múlva megint csak szokás szerint, a törvényszéki írnok elkészült munkájával és egyedül hagyta őket. Alig csukta be kartársa az ajtót maga mögött, Dixmer az üres kosárhoz rohant, amelyet a tele kosár helyébe tettek az ajtó elé.

Kivette a kenyeret, feltörte és benne találta az ezüsttokot, a királyné válaszával.

Halálsápadt lett, mikor elolvasta.

Mivel Geneviève figyelte arcát, ezer darabra tépte a levelet, s a papírdarabkákat a lobogó tűzbe dobta.

- Jó - mondta. - Minden rendben van.

Aztán Geneviève felé fordult:

- Jöjjön, asszonyom - mondta.

- Én?

- Igen, jöjjön közelebb, halkan kell beszélnem.

Geneviève, aki mozdulatlan és hideg volt, mint a márvány, fásult arckifejezéssel közelebb lépett.

- Itt az ideje, asszonyom - szólt Dixmer. - Hallgasson rám.

- Igen, uram.

- Ön inkább hal meg ugye ügyünk érdekében, hasznos halállal, amelyért pártunk áldani fogja emlékét és az egész nemzet sajnálni fogja, mintsem hogy csúnya halállal, bosszúm áldozata-képpen pusztuljon el?

- Igen, uram.

- Nyomban megölhettem volna önt, amikor szeretőjének lakásán találtam. De az olyan férfinak, aki, mint magam is, egy szent és nemes hivatásnak szentelte életét, hasznot kell húznia saját balszerencséjéből is, s az ügy javára kell fordítania. Ezt teszem én, illetve ezt szándékozom tenni. Amint látta, lemondtam arról az élvezetről, hogy magam vegyek elégtételt a rajtam esett bántalmakért. Megkíméltem szeretőjét is.

Geneviève színtelen ajkain futó, de ijesztő mosoly röppent át.

- Ám ön ismer engem és sejtheti, hogy szeretőjével leszámolok. Csak várok az alkalomra.

- Uram, kész vagyok - szólt Geneviève. - Minek ez a hosszadalmas bevezetés?

- Kész?

- Igen. Ön meg akar ölni. Igaza van, tessék.

Dixmer Geneviève-re pillantott és akarata ellenére megdobbant a szíve. Geneviève fenséges szép volt e pillanatban. Mintha dicsfény vette volna körül, a legragyogóbb szerelem dicsfénye.

- Folytatom - szólt Dixmer. - Írtam a királynénak. A királyné számít rám. Minden valószínűség szerint vonakodni fog. Önnek rá kell beszélnie őt, hogy egyezzek bele tervembe.

- Jól van uram. Adja ki parancsait, végre fogom hajtani őket.

- Most - folytatta Dixmer -, kopogok az ajtón. Gilbert ajtót nyit s én ezzel a törrel... - Dixmer felgombolta kabátját és kétélű tórt húzott elő - leszúrom őt.

Geneviève nyugodt akart maradni. De most remegés futott végig testén.

Dixmer intett, hogy figyeljen tovább.

- Amikor leszúrom - folytatta -, ön átszalad a szomszéd szobába, a királyné cellájába. A cellának nincs ajtaja, mint tudja, csak egy spanyolfal választja el a csendőrök fülkétől. Mialatt a másik katonát leszúrom, ön ruhát cserél a királynéval. Én azután kivezetem a királynét a börtönből.

- Jól van - szólt hűvösen Geneviève.

- Megértette? - kérdezte Dixmer. - Önt minden este ebben a fekete selyemköpenyben látták, amellyel el szokta takarni arcát. Adja fel köpenyét öfelségére, s takarja el úgy, ahogy ön szokta eltakarni magát.

- Pontosan így lesz, uram.

- Most pedig megbocsátok önnek és köszönöm azt, amit tenni fog - szólt Dixmer.

Geneviève fagyos mosollyal csóválta fejét.

- Nem kell, hogy megbocsásson és nem kell a köszönete, uram - szólt Geneviève. - Amit teszek, illetve amit tenni fogok, azért a legnagyobb bűn is megbocsátható volna. Azonban én csak gyenge voltam. S ha visszagondol viselkedésére, be kell hogy lássa, hogy ebbe a gyengeségbe is jóformán ön kergetett bele. Én el akartam szakadni Maurice-tól és ön visszalökött a karjai közé. Ön felbujtó, bíró és bosszuló egy személyben. Nekem kell tehát megbocsátanom önnek, hogy a halálomat okozza. Én megbocsátok. Köszönöm. Úgysem tudok élni, távol attól a férfitől, akit olyan kimondhatatlanul szeretek, attól a pillanattól kezdve, amióta ön kegyetlen bosszújával végleg elszakított tőle.

Dixmer tenyerébe vágta körmeit, felelni akart, de nem jött ki hang a torkán. Az ajtó felé lépett.

- Múlik az idő - mondta végül. - Minden pillanat fontos. Gyerünk, asszonyom. Készen van?

- Megmondtam uram - szólt Geneviève, a mártírok nyugalmaival. - Jöjjön, aminek jönni kell.

Dixmer összeszedte irományait, megnézte, csukva vannak-e az ajtók, nem jöhet-e be valaki az irodába, aztán még egyszer el akarta ismételni rendelkezéseit nejének.

- Felesleges uram - szólt Geneviève -, pontosan tudom, mit kell cselekednem.

- Hát akkor Isten áldja.

Dixmer kezét nyújtotta, mintha e fenséges pillanatban minden neheztelésnek el kellene törpülnie a helyzet fensége és az áldozat nagysága előtt.

Geneviève remegve értette ujjait férje kezéhez.

- Álljon szorosán mellém asszonyom - szólt Dixmer -, s mihelyt leszúrtam Gilbert-t, siessen be.

- Kész vagyok.

Akkor Dixmer megmarkolta széles törét és bal kezével bekopogott az ajtón.

A lovag előkészületei

Mialatt a fent leírt jelenet a királyné börtönébe nyíló iroda ajtajában, illetve a két csendőr előszobájában lejátszódott, az ellenkező oldalon, a női foglyok udvarában, más előkészületek folytak.

Mintha a falból vált volna ki, egy férfi jelent meg az udvarban. Két kutya követte. Ez a férfi a Ça ira-t, a forradalmi idők legdivatosabb nótáját dúdolta. Megcsörgette a kezében levő hatalmas kulcsomót, aztán végighúzta a kulcsokat a királyné ablakának öt vasrácsán.

A királyné felijedt. Nyomban tudta, hogy ez a jeladás. Csendesen felállt, kinyitotta az ablakot és tüstént hozzáfogott, sokkal ügyesebben, mint hinni lehetett volna, a rács elfürészeléséhez.

XVI. Lajos tudvalevőleg néha az egész napot lakatosműhelyében töltötte, ahol néha a királyné is elszórakozott egy-egy olyan szerszámmal, amilyentől most szabadulását remélhette. Mikor a kulcsomóval felszerelt ember meghallotta, hogy a királyné ablaka nyílik, bekopogtatott a csendőrök ablakán.

- Ejnye no - szólt Gilbert, kipillantva az ablakon - Mardoche polgártárs.
- Én bizony - szólt a kulcsár. - Szolgálatban, koma?
- Mint mindig, kulcsár polgártárs. Akármikor jössz, minket mindig itt találsz.
- Mára szükség is van rátok. Az éjszaka ugyancsak résen kell lennetek.
- Eh - szólt Duchesne, az ablakhoz közeledve.
- Ugyancsak résen.
- Mi történt?
- Nyissátok ki az ablakot, majd elmondom.
- Nyisd ki, Gilbert - szólt Duchesne.

Gilbert kinyitotta az ablakot és kezét fogott a kulcsárral, aki időközben ugyancsak összebarátkozott a két csendőrrel.

- Mi újság, Mardoche polgártárs? - ismételte Gilbert.
- Megint igen viharos volt a konvent ülése. Olvastatok újságot?
- Nem. Mi történt?
- Hát először is Hébert polgártárs rájött valamire.
- Mire?
- Arra, hogy a halottnak hitt összeesküvők életben vannak és nagyon is tevékenyek.
- Azt tudom - szólt Gilbert. - Delessart és Thierry. Hallottam róluk. Angliában vannak a nyavalyások.
- Hát Maison Rouge lovag? - kérdezte a kulcsár nagy hangon, hogy a királyné is meghallja.
- A lovag? Az is Angliában van, igaz-e?
- Szó sincs róla. Itt van az országban - folytatta Mardoche még mindig nagy hangon.
- Visszajött?

- El se ment.

- Ez aztán a legény - szólt Duchesne.

- Ő már ilyen.

- Majd még elfogják előbb-utóbb.

- Azon vannak, hogy lefogják. De úgy látszik, nem megy valami könnyen.

Ebben a pillanatban oly élesen reszelt a királyné ráspolya a vason, hogy a kulcsár attól félt, a csendőrök meghallják. Még hangosabban beszélt, majd rálépett az egyik kutya lábára, az egy nagyot üvöltött.

- Szegény pára - szólt Gilbert.

- Miért nem hord cipőt, ha fáj neki - szólt a kulcsár. - Hallgass már, te girondista, hallgass már.

- Girondistának hívod a kutyádat, Mardoche polgártárs?

- Ez a név illeti meg.

- Szóval azt mondod - folytatta Duchesne, akit, maga is fogoly lévén, mint a többi foglyot, nagyon érdekeltek a külvilág hírei. - Szóval azt mondod, hogy...

- Azt mondom, hogy Hébert polgártárs a jó hazafi. Azt javasolta Hébert polgártárs, hogy az osztrák nőt vigyük vissza a Temple-ba.

- Minek?

- Hogy minek? Hát azt mondják, hogy csak azért vitték el a Temple-ból, hogy kivonják a párizsi tanács közvetlen ellenőrzése alól.

- No meg hogy az az átkozott Maison Rouge lovag meg ne szöktethesse. Hát a föld alatti folyosó mire való volt?

- Erre hivatkozott Santerre polgártárs is. De Hébert azt válaszolta, hogy amint az összeesküvést leleplezték, elmúlt a veszély is. Hogy a Temple-ban félannyi elővigyázatossággal lehet őrizni Marie Antoinette-et, mint itt. Hogy egyszóval a Temple sokkal megbízhatóbb hely, mint a Conciergerie.

- Szavamra, nem is bánám, ha visszavinnék a Temple-ba - szólt Duchesne.

- Nem csodálom. Unod, hogy őrizned kell.

- Nem, sajnálom.

A lovag nagyot köhögött. Minél mélyebben járt a reszelő, annál nagyobb lármát csapott.

- Hát mit határoztak? - kérdezte Duchesne, mikor a kulcsár kikrágogta magát.

- Azt határozták, hogy itt tartják, de hamarosan letárgyalják az ügyét.

- Szegény asszony - szólt Gilbert.

Duchesne, kinek a füle jobb volt, mint társának, vagy akit nem érdekelt annyira Mardoche elbeszélése, hátrafordult és fülelni kezdett a túlsó szoba felé.

A kulcsár észrevette mozdulatát.

- Ennek következtében, Duchesne polgártárs - folytatta nagy hangon -, hogy az összeesküvők most annál kétségbeesettebb erőfeszítéssel fognak össze, mivel nemigen marad idejük a szöktetés végrehajtására. Meg fogják kettőztetni az őrséget, mert arról van szó, hogy fegyveres erővel törnek be a Conciergerie-be. Az összeesküvők arra szánták magukat, hogy mindenkit lemészárolnak, aki útjukba kerül, hogy bejuthassanak a királynéhoz, illetve Capet özvegyéhez, helyesebben szólva.

- Ej mit! Hogy jutnának be az összeesküvők?

- Hazafinak öltözködnek. Úgy tesznek majd, mintha ők lennének a legádázabb forradalmárok, a nyomorultak. Ha egyszer bent vannak a börtönben, akkor már köszönöm.

Hirtelen csend támadt, úgy elképedtek a zsandárok.

A kulcsár örömtől reszketve hallotta, hogy reszel a ráspoly.

Kilencet ütött az óra. Ugyanakkor kopogtak a csendőrök ajtaján. De a beszélgetésbe mélyedt csendőrök nem hallották a kopogtatást.

- Résen leszünk - szólt Gilbert.

- És ha kell, meghalunk a helyünkön, mint igaz hazafiakhoz illik - tette hozzá Duchesne.

- Most már alighanem elkészült - gondolta magában a kulcsár és megtörölte verejtékező homlokát.

- Remélem, ti is résen vagytok - szólt Gilbert. - Titeket sem kímélnének jobban, mint bennünket, ha sor kerül arra, amivel ijesztgetnek.

- Meghiszem azt - szólt a kulcsár. - Minden éjszaka végigjárom az őrséget. Résen vagyok.

- Benneteket legalább felváltanak és minden második éjszaka kialudhatjátok magatokat.

Ebben a pillanatban újra kopogtak az iroda ajtaján. Mardoche összerezsent, a legjelentéktlenebb esemény is kockáztathatta terve sikerét.

- Ki az? - kérdezte szórakozottan.

- Semmi, semmi - szólt Gilbert. - A hadügyminiszter írnoke kopogott be, hogy elmegy.

- Vagy úgy - szólt a kulcsár. De az írnoke tovább kopogott.

- Jól van, jól van - szólt hátra Gilbert az ablakon. - Jó éjszakát.

- Alászolgája...

- Úgy látszik, akar valamit - szólt Duchesne, az ajtó felé fordulva. - Szólj már ki neki.

Az írnoke hangja hallatszott:

- Gyere ki, csendőr polgártárs - szólt. - Valami beszédem van veled.

Az írnoke hangjára a kulcsár felfülett. Rendkívül izgatott hang volt és ismerősnek tűnt fel előtte.

- Mit akarsz Durand polgártárs? - kérdezte Gilbert.

- Beszélni akarok veled.

- Ráér holnapig.

- Nem, most kell veled beszélnem. Nyomban - ismételte az előbbi hang.

- Ejnye no - tűnődött a kulcsár - mi történik itt? Ez Dixmer hangja.

Mintha a komor folyosó távoli visszhangja csendült volna fel remegő, baljós hangjában. Duchesne megfordult.

- Nem bánom - mondta Gilbert -, ha mindenáron akarja, kimegyek hozzá.

És megindult az ajtó felé. A kulcsár felhasználta azt a körülményt, hogy a váratlan esemény magára vonta a csendőrök figyelmét.

A királyné ablakához szaladt.

- Megtörtént? - kérdezte.

- Félig kész vagyok velem - szólt a királyné.

- Istenem, istenem, siessen - suttogta a kulcsár.

- Hol vagy Mardoche polgártárs? - kérde a királyné.

- Itt vagyok - szólt a kulcsár és visszasietett a csendőrök ablaka alá.

Abban a pillanatban, mikor el akarta foglalni helyét, rettentő kiáltás hangzott fel a börtönben, káromkodás, majd kardcsörgés zöreje.

- Megállj, bitang! Megállj, nyomorult! - kiáltotta Gilbert. Dulakodás zaja hallatszott a folyosóról. Abban a pillanatban megnyílt az ajtó, két árnyék surrant a fal mellé, akik utat engedtek egy nőnek. A nő félrelökte Duchesne-t és besietett a királyné cellájába.

De mit törődött Duchesne most a nővel? Társa segítségére sietett.

A kulcsár a másik ablakhoz rohant. Látta, hogy a nő letérdel a királyné előtt. Hallotta, hogy esdekelve kéri a királynét, cseréljen ruhát vele.

Fürkésző szemmel hajolt az ablakra, hogy felismerje a nőt. Már tudta, ki volt. Fájdalmasan felkiáltott.

- Geneviève!

A királyné kiejtette kezéből a ráspolyt és elájult az ijedségtől. A szöktetési kísérlet tehát ezúttal sem sikerült.

A kulcsár két kézzel megragadta a vasrácsot és teljes erejéből rázta. De a ráspoly nem fűrészelte át eléggé, a vasrács nem mozdult.

Ezalatt Dixmer visszaszorította Gilbert-t a cellába, s már-már maga is behatolt oda, amikor Duchesne nekifeszült az ajtónak és kiszorította.

De nem tudta becsukni az ajtót. A kétségbeesett Dixmer az ajtónyílásba feszítette kezét. Ott villogott a tör is a kezében. Hegye kicsorbult a csendőr rézövétől, de felhasította kabátját és alaposan megkarcolta. A két csendőr egyesült erővel szorította az ajtót és közben segítségért kiáltott.

Dixmer érezte, hogy eltörik a karja. Vállával az ajtónak feszült és hatalmas erővel lökött egyet rajta, így nagy nehezen ki tudta húzni megnyomorított kezét.

Az ajtó nagy dőrejjel becsukódott. Duchesne belülről lereteszte, Gilbert pedig ráfordította a kulcsot.

Futóléptek zaja hallatszott a folyosóról. Azzal mindennek vége volt.

A két csendőr tanácstalanul bámult egymásra.

Fülüket megütötte a félig átfűrészelt rács nyikorgása, melyet az álkulcsár mindenáron szét akart feszíteni.

Gilbert a királyné cellájába rohant. Ott térdelt előtte Geneviève és esdekelve kérte, hogy cseréljen ruhát vele.

Duchesne puskát ragadott és az ablakhoz rohant. Látta, hogy valaki kétségbeesetten kapaszkodik a rácsba, teljes erejéből rázza és fel akar mászni az ablakon.

Célba vette az idegent. A fiatalember látta, hogy feléje irányul a puska csöve.

- Jól teszed - mondta - ölj meg.

És egy fenségesen kétségbeesett mozdulattal feltépte ingét és mellét tárta a golyónak.

- Meneküljön lovag, az Isten szerelméért! - kiáltott a királyné. - Önnek életben kell maradnia.

Marie Antoinette hangjára a lovag térdre borult.

Az őt lőtt, de ez volt a lovag szerencséje, mert a golyó a feje fölött röpült el. Geneviève azt hitte, hogy barátja meghalt és eszméletlenül esett össze.

Mikor a füst eloszlott, már senki sem volt a nők börtönének udvarán.

Tíz perc múlva két biztos vezetése alatt harminc katona kutatta végig a Conciergerie legelrejtettebb zugait is.

Senkit sem találtak. Az írnok nyugodtan és mosolyogva távozott, Richard apó szeme láttára.

A kulcsár ordítva rohant ki a börtönből. Azt kiabálta:

- Fegyverbe! Fegyverbe!

Az őrt álló katona nekiszegezte fegyverét, de kutyái torkon ragadták a katonákat.

Geneviève-et azonban letartóztatták, kihallgatták és tömlöcbe vetették.

A nyomozás

Nem feledkezhetünk meg továbbra is történetünk egyik főszereplőjéről, aki az előző fejezetekben elmondott események idején mindenkinél többet szenvedett, s akinek kínládásai bizonyára megérdemlik olvasóink rokonszenvét.

Forrón sütött a nap a Monnaie utcában, s a szomszédasszonyok oly vidáman pletykáztak a kapukban, mintha nem is Párizs szenvedett volna tíz nap óta a mindennapos vérontásoktól, amikor Maurice visszatért a fogattal.

A ló gyepelőjét egy utcaseprőre bízta, maga pedig örömben úszva sietett fel a lépcsőn.

Nincs lelkesítőbb érzés, mint a szerelem. A legelfásultabb szívet is fölélénkíti. Benépesíti a sivatagokat a szeretett lény árnyképével. A szerelmes szívében daloló érzelem a remény és boldogság ujjongó fényében tünteti fel előtte a természetet. A szerelem kitarja az ember keblét, de egyúttal visszaveti magába. A szerelmes ember nem lát mást a világból, csak azt, akit szeret.

Maurice nem vette észre a szomszédasszonyokat, nem ügyelt fecsegésükre, csak Geneviève-et látta maga előtt, amint már csomagol és készülődik az utazásra, mely boldogságukat tartóssá teszi. Már hallotta, hogy dudorássza Geneviève szórakozottan kedvenc kis dalát és ez a kis nóta zümmögött a fülében és szinte hallotta a legfinomabb árnyalatait is, amint a csomagok fölé hajolva dudorássza.

Maurice megállt a folyosón. A lakás ajtaja nyitva volt. Ez a szokatlan körülmény elképesztette Maurice-t. Körülnézett, nincs-e Geneviève a folyosón.

Nem látta sehol. Bement, átsietett az előszobán, az ebédlőn, a szalonon, benézett a hálószobába. Az előszoba, az ebédlő, a szalon, a hálószoba egyaránt üres volt.

- Geneviève! - kiáltotta Maurice.

Senki sem válaszolt. Az inas, mint tudjuk, távol volt.

Maurice-nak eszébe jutott, hogy Geneviève-nek talán spárgára volt szüksége vagy más útifelszerelésre, s maga szaladt le, hogy bevásárolja e holmikat. Eljárását könnyelműnek találta. De, bár nyugtalanzkodott kissé, még sejtelve sem volt arról, ami igazán történt.

Maurice fel és alá sétált tehát a lakásban és várakozott. Időnként kihajolt a nyitott ablakon, melyet átjárt az esőpárás szellő.

Valamivel később mintha léptek közelegtek volna a lépcső felől. Nem Geneviève léptei voltak, mindazonáltal kiszaladt a lépcsőházba, áthajolt a korláton s szolgálját pillantotta meg, ki szokásos gondtalansággal jött fel a lépcsőkön.

- Scaevola! - kiáltotta.

A szolga felpillantott.

- Ön az, polgártárs?

- Igen, én vagyok. Hol a polgártársnő?

- A polgártársnő? - kérdezte Scaevola elcsodálkozva és feljebb jött.

- Hát persze. Nem láttad lent?

- Nem.

- Hát eredj vissza, kérdezd meg a házmestertől vagy a szomszédoktól.

- Tüstént itt leszek.

Scaevola lement.

- Siess! - kiáltott utána Maurice. - Nem látod, hogy meghalok a nyugtalanságtól?

Maurice öt-hat percig álldogált a lépcsőházban. Scaevola még mindig nem jött vissza. Vissza-ment a lakásba és kihajolt az ablakon. Látta, hogy Scaevola sorra járja a szomszédos üzleteket, s még mindig nem tud semmi bizonyosat.

Türelmetlenül kiáltott rá.

A szolga felnézett és megpillantotta türelmetlen gazdáját az ablakban. Maurice intett neki, hogy jöjjön fel.

- Nem mehetett el hazulról - morogta. S újra hívni kezdte: - Geneviève! Geneviève!

Semmi. Az elhagyott lakásnak még visszhangja sem volt.

Scaevola feljött.

- Csak a házmester látta.

- A házmester látta?

- Igen. A szomszédok nem tudnak róla.

- Azt mondod, hogy a házmester látta. Hol?

- Mikor elment.

- Hát elment?

- Úgy látszik.

- Egyedül? Lehetetlen, hogy Geneviève egyedül ment volna el.

- Nem volt egyedül polgártárs, egy férfi volt vele.

- Mit beszélsz, egy férfi?

- A házmester azt mondja.

- Hívd föl a házmestert. Meg kell tudnom, ki volt az az ember.

Scaevola megindult az ajtó felé, aztán visszafordult:

- Várjon csak! - mondta tünődve.

- Mi az? Mit akarsz? Beszélj, mert megbolondulok.

- Talán azzal a férfivel ment el, aki utánam szaladt.

- Utánad szaladt?

- Igen.

- Minek?

- Hogy elkérje az ön nevében a kulcsot.

- Miféle kulcsot, te szerencsétlen? Beszélj már, az Isten áldjon meg.

- A lakás kulcsát.

- Odaadtad a lakáskulcsot egy idegennek? - kérde Maurice, galléron ragadva a szerencsétlen inast.

- Nem volt az idegen, uram. Barátja volt önnek.

- Barátom volt? Jó, akkor kétségtelenül Lorin volt. Hát persze, Lorinnel ment el hazulról.

És sápadtan mosolyogva, megtörölte verejtékes homlokát.

- Nem uram, nem ő volt - szólt Scaevola. - Hiszen Lorin urat csak ismerem.

- Hát akkor ki volt?

- Hiszen tudja, polgártárs, az a bizonyos, aki itt járt egyszer.

- Mikor?

- Mikor olyan szomorú volt. Aki elvitte magával. S olyan vígan jött vissza...

Scaevolának jó emlékezőtehetsége volt. Maurice ijedten pillantott rá. Egész testén hideg futott végig. Aztán, hosszas hallgatás után:

- Dixmer? - kérdezte.

- Azt hiszem, hogy ő volt, polgártárs - szólt az inas.

Maurice hátratántorgott és hanyatt esett egy karosszékre. Szemei elhomályosultak.

- Istenem, Istenem! - suttogta.

Aztán szétnézett újból, megpillantotta az ibolyacsokrot, amelyet Geneviève felejtett el vagy hagyott hátra az asztalon.

Az asztalhoz rohant, felvette a csokrot, megcsókolta, aztán mikor észrevette, hogy a virágok az arcképe alatt feküdtek:

- Kétségtelen - dadogta. - Ez a csokor, ez a búcsúja tőlem.

Megfordult és csak most vette észre, hogy a bőröndök csak félig vannak megrakva, hogy a fehérnemű java része a földön fekszik, vagy a nyitott szekrényben van.

A földön heverő ingeket nyilván Geneviève ejtette ki kezéből, mikor Dixmer-t megpillantotta. Most már mindent értett. Maga előtt látta egész élesen a rettenetes jelenetet, melynek csak az a négy fal volt tanúja, mely oly boldognak látta őket.

Maurice eddig le volt sújtva, meg volt semmisülve. Most, hogy a valóságra ébredt, rettenetes düh fogta el.

Felállt, becsukta az ablakot, íróasztalából két töltött pisztolyt vett elő - az útra magával akarta vinni őket - megvizsgálta fojtásukat, melyet rendben talált, s aztán zsebre tette őket.

Két tekercs aranyat tett tarsolyába - hazafisága ellenére fiókja mélyén tartogatta őket. Majd kardját kezébe véve:

- Scaevola - mondta -, te jó emberem vagy, atyámat is te szolgáltad, s tizenöt éve, hogy mellettem vagy.

- Igenis, polgártárs - mondta az inas ijedten, látva, hogy gazdája halálosan sápadt, és ideges reszketés fut végig tagjain. Hiszen Maurice erőteljes és rettenthetetlen férfi hírében állott. S ilyen állapotban még sosem látta.

- Igenis, gazdám, mit parancsol?

- Ide hallgass! Ha az a hölgy, aki itt lakott...

Félbeszakította mondatát. Hangja úgy remegett, hogy nem tudta folytatni.

- Ha visszajönne - folytatta kisvártatva - fogadd barátságosan. Csukd be utána az ajtót. Fogd ezt a puskát, állj ki a lépcsőházba és esküdj meg az életedre és a lelki üdvösségedre, hogy nem engedsz be hozzá senkit. Ha be akarnák törni az ajtót, állj ellen. Üss, lőj, vágj, ne tarts semmitől, Scaevola, mindenért vállalom a felelősséget.

A fiatalember lelkes hangja és tüzes szenvedélye felvillanyozta Scaevolát.

- Megölöm! - mondta. - Sőt meg is öletem magamat Geneviève polgártársnőért.

- Köszönöm. Most ide hallgass. Meggyűlöltem ezt a lakást és nem jövök ide vissza, ha Geneviève-et meg nem találom. Ha kiszabadult üldözője kezéből, s ha visszajön ide, tedd ki az ablakodba a nagy japán vázát a margarétákkal, amiket annyira szeretett. Ha nappal jön vissza. Éjszaka tégy ki egy lámpást. Ha járok az utcában, megtudom, mi történt. Amíg nem látom a lámpát vagy a vázát, folyton keresni fogom.

- Csak legyen óvatos, uram - kiáltotta Scaevola.

Maurice válasza sem méltatta. Kirohant a szobából, mintha szárnyai nőttek volna, lesietett a lépcsőn és Lorinhez szaladt.

Nehéz lenne leírni a derék költő elképedését és haragját, mikor értesült a történeletről. Akár azokat a megható elégiákat másolnánk ide, amiket Oresztész váltott ki Piladesből.

- Szóval nem tudod, hol van? - mondogatta egyre.

- Eltűnt! Elveszett! - ordította Maurice, a kétségbeesés örületével. - Megölte, Lorin! Egészen bizonyosan megölte!

- Nem úgy, édes barátom, nem úgy, Maurice! Nem ölte meg. Oly hosszú ideje volt a megfontolásra, hogy nem ölhetett meg olyan asszonyt, mint Geneviève. Nem, mert ha meg akarta volna ölni, nyomban megölhette volna. Bosszúja jeléül otthagya volna holttestét a lakásban, hogy rátalálj. Ellenkezőleg: megszökött vele, mert boldog, hogy rátalált.

- Te nem ismered őt, Lorin - szólt Maurice. - Ennek az embernek mindig volt valami aggasztó a pillantásában.

- Tévedsz, barátom. Rám mindig jó ember benyomását tette. Elvitte magával a halálba. Együtt fogják letartóztatni őket. Együtt fogják kivégezni őket. Én ettől tartok - mondta Lorin.

E fejtegetések még jobban fokozták Maurice örületét.

- Meg kell találnom, vagy én is meghalok! - kiáltotta.

- Hát persze hogy megtaláljuk - mondta Lorin. - Csak nyugodj meg kissé. Hidd el, édes Maurice, a nyomozásnak csak akkor van értelme, ha az ember gondolkozik. Ha azonban az ember nagyon izgatott, akkor nem tud gondolkozni.

- Isten veled, Lorin!

- Mit csinálsz?

- Megyek.

- Itt hagysz? Miért?

- Az az én dolgom. Mert csak a magam életét akarom kockáztatni, hogy Geneviève-et megmentssem.

- A halálba indulsz?

- Mindennel szembeszállok. Elmegyek a jóléti bizottság elnökéhez. Megyek Hébert-hez, Dantonhoz, Robespierre-hez. Bevallok mindent, de vissza kell szereznem őt.

- Nem bánom - szólt Lorin.

Szó nélkül felállt, felcsatolta övét, fejére csapta katonasapkáját, s mint Maurice, két töltött pisztolyt dugott a zsebébe.

- Mehetünk - mondta nyugodtan.

- Bajba döntöd magadat! - kiáltott Maurice.

- No és aztán?

*„Édesem, így kell a darab, hogy menjen.
Legyünk már együtt valamennyien.”*

- Hol keressük előbb? - kérdé Maurice.

- Menjünk előbb a régi városrészbe, az ó St. Jacques utcába. Hiszen tudod! Aztán a lovagot nyomozzuk ki. Amerre ő jár, arra jár Dixmer is. Aztán a régi Corderie körüli házakat vesszük szemügyre. Azt beszélik, hogy Antoinette-et visszaviszik a Temple-ba. Hidd el, ezek az emberek az utolsó pillanatig nem tesznek le arról a szándékukról, hogy megmentsek őt.

- Igaz - ismételte Maurice - tökéletesen igazad van. Gondolod, hogy a lovag Párizsban van?

- Dixmer mindenesetre itt van.

- Igaz, igaz, bizonyára találkoznak - szólt Maurice, akinek e halvány remény visszaadta önuralmát.

Ettől a pillanattól kezdve a két jó barát csak a nyomozásnak élt. De minden fáradságuk hiábavalónak bizonyult. Párizs nagy és jól el lehet bújni benne. Nincs az az örvény, mely mélyebbre rejtené titkait, mint Párizs bűneit és nyomorúságát.

Százszor is átment Lorin és Maurice a Grève piacon, százszor is elmentek a kis ház mellett, melyben Geneviève, Dixmer szüntelen felügyelete alatt élt, aki úgy virrasztott mellette, mint a néhai papok az áldozat mellett, akit verpadra visznek.

Geneviève belátta, hogy sorsa a pusztulás, s mint a nagylelkű lelkek általában, vállalta a bűnhődést, és szó nélkül indult a halálba. Nem is annyira Dixmer-t, mint a királynét féltette, mert tudta, hogy Maurice bosszúja nyilvánosságra kerülne, s ártana a fogoly nő ügyének.

Oly mélyen hallgatott, mintha a halál már lezárta volna ajkait.

Maurice azonban, Lorin tudtán kívül, sorra kilincselte a rettenetes jóléti bizottság tagjainál, s Lorin anélkül, hogy Maurice-nak szólt volna, ugyanilyen látogatásokkal töltötte idejét.

Aminek az lett a következménye, hogy Fouquier-Tinville egy és ugyanazon napon rajzolt vörös keresztet a nevük mellé, s írta vészjósló betűkkel melléje e szócskát: *gyanús*.

Az ítélet

A francia köztársaság II. esztendejének 23. napján, ami a régi időszámítás szerint 1793. október 14-ének felel meg, kíváncsi tömeg árasztotta el már a kora reggeli órákban a forradalmi törvényszék tribünjeit.

A palota folyosói, a Conciergerie udvarai megteltek türelmetlen és nyüzsgő kíváncsiakkal, akik egymásnak továbbították a híreket s a szenvedélyeket, mint ahogy a hullámok tovább adják egymásnak tajtékjukat és dühüket.

A nagy kíváncsiság ellenére, mely az érdeklődőket hajszolta, vagy talán éppen ezért, a két korlát közé szorított hullámozó tömeg, melyet kívülről előretoltak és belülről visszafelé, az állandó izgás-mozgásban is jóformán egyhelyben maradt. Akik előrefurakodtak, belátták, hogy ellenszolgáltatással tartoznak előnyös helyzetükért, s ezért elmondták hátrányban maradt szomszédjaiknak, amit hallottak, azok viszont továbbadták a többieknek értesüléseiket.

Közel a terem bejáratához egy kis tömeg verekedett, mintegy tízhüvelyknyi helyért. Tízhüvelyknyi hely szélességben elég volt ahhoz, hogy az ember két váll között megpillanthassa a terem sarkát, ahol a bírák ültek. Tízhüvelyknyi magasságból pedig át lehetett tekinteni a tömeg feje fölött a termet, és ki lehetett venni a vádlott arcát.

Sajnos azonban, azt a kis helyet, mely a folyosóról a terembe vezetett, csaknem egészében egy hatalmas vállú, széles mellű ember foglalta el, aki szétfeszített könyökkel szorította vissza a benyomuló tömeget. Ez az ember rendíthetetlenül állt az ajtóban, fiatal volt és szép, s ha a tömeg nyomása ránehezedett, megcsóválta bozontos hajzatát, mely alatt elszánt, sötét tekintet ragyogott. Aztán, ha visszanyomta a tömeg hullámozását, visszameredt figyelmes, szoborszerű mozdulatlanságába.

A zszibongó tömeg százszor is nekilódult, hogy eltaszítsa az ajtóból, mert magas termete volt, és teljesen elfogta a többiek elől a kilátást. De egy sziklát könnyebb lett volna eltaszítani az útból, mint őt.

Az embertenger egy ellentétes pontján egy másik ember tört utat magának a tömegbe oly elszántan, mely már-már örülettel volt határos. Semmi sem állította meg törtetésében, sem a mögötte állók taszigálása, sem azok szitkozódása, kiket féktelen tolongásával csaknem megfojtott, még az asszonyok sikolyai sem, pedig sok asszony volt a teremben. Ütésre ütással felelt, a káromkodásokra pedig oly zord tekintettel, amelytől még a legelszántabbak is visszariadtak, a zokszavakra pedig oly közömbösséggel, mely már megvetésnek látszott.

Végre odakerült az erőteljes fiatalember mögé, aki szinte elzárta a bejáratot. Mindenki odafigyelt, mert szerették volna tudni, mi fog történni e két kemény ellenfél között. Az újonnan jött pedig, a közérdeklődés teljes nyilvánosságában kezdte meg módszerét, mely abban állott, hogy két báméskodó közé beékelte könyökét, s közójük nyomulva, szétvágta a legszorosabban egymáshoz tapadó egyéneket is.

Pedig a fiatalember nem látszott valami erőteljes embernek. Alacsony termetű volt és sápadt arca, cingár tagjai nem sok sikerrel kecsgettettek, ha nem izzott volna szemében az akarat elszánt tüze.

Alig ért könyöke az előtte álló fiatalember oldalához, amikor az, elképedve e merészség fölött, hirtelen megfordult, s felemelte öklét, hogy nyomban lesújtson támadójára. A két törtető összenézett és egyszerre kiáltottak fel.

Egymásra ismertek.

- Maurice polgártárs! - szólt a vékonydongájú fiatalember: kimondhatatlan fájdalommal hangjában -, engedjen át. Hadd lássak valamit. Kérem, tegye meg. Aztán, nem bánom, megölhet.

Maurice-t, mert valóban ő volt az, bámulat és elérékenyedés fogta el ez örök önfeláldozás és törhetetlen akarat láttán.

- Ön az? - morogta. - Micsoda könnyelműség.

- Én vagyok az. De roppant fáradt vagyok. Istenem, hallom a hangját. Hadd lássam, hadd halljam!

Maurice félreállt, előreengedte a fiatalembert. Minthogy Maurice volt a tömegben a legmagasabb, már mi sem állt a fiatalember útjában, aki annyi ütleget és szidalmat túrt el, hogy idáig jusson.

A jelenet, s a tömeg moraja a bírák figyelmét is magára vonta.

A vádlott is arrafelé pillantott. S akkor meglátta és felismerte az első sorban a lovagot.

A vas karszékben ülő királyné összerázkódott.

A tárgyalás, amelyen Harmand elnökölt, s amelyet Fouquier vezetett - Chauveau Lagarde védte a királynét - addig tartott, amíg a királyné és a bírák majd összeestek a fáradságtól.

Maurice egész idő alatt mozdulatlanul állt a helyén, pedig a teremben és a folyosókon azalatt többször is változott a közönség. A lovag egy oszlophoz támaszkodott, s nehéz lenne megmondani, melyikük volt sápadtabb: ő vagy a hófehér márvány.

Késő éjszaka lett és a tárgyalás még mindig folyt. Gyertyák égtek a bírák asztalán és lámpák füstölögtek a terem gerendáin és megvilágították komor, vörös fényükkel a királyné nemes arcát, aki oly ragyogó szép volt a fényárban úszó versailles-i ünnepélyeken.

Egyedül ült a vádlottak padján. Az elnök kérdéseire röviden és foghegyről válaszolt, néha védőjéhez hajolt és halkán súgott valamit a fülébe. Halvány, sima homloka oly gögös volt, mint valaha. Fekete csíkos ruhát viselt, melytől a király halála óta nem vált meg.

A bírák felemelkedtek, hogy tanácskozáásra vonuljanak vissza.

Az ülést felfüggesztették.

- Nagyon gögösen viselkedtem, uram? - kérdezte védőjétől a királyné.

- Ön úgy viselkedett asszonyom, ahogy viselkednie kellett.

- Nézzétek, hogy páváskodik! - kiáltott fel egy asszony a tömegben, mintha csak a királyné kérdésére válaszolt volna.

A királyné az asszony felé fordult.

- Igen, igen - ismételte az asszony. - Büszke vagy Antoinette, mindig is büszke voltál, és ez okozta a vesztedet.

A királyné elpirult. A lovag a nő felé fordult és szelíden így szólt:

- Királyné volt.

Maurice megragadta csuklóját.

- Legyen férfi, és ne rohanjon vesztébe! - súgta neki.

- Maurice - felelte a lovag -, ön férfi, és tudja, hogy férfivel beszél. Mit gondol, elítélik?

- Nem gondolom - szólt Maurice -, hanem biztos vagyok benne.

- Egy asszonyt! - zokogott fel a lovag.

- Egy királynét! - felelt Maurice. - Ön maga mondta az imént.

Most a lovag fogta meg Maurice karját, és oly erővel, amelyet az ember fel sem tételezett volna róla, húzta maga felé.

Reggel fél négy óra volt. A terem nagy részben kiürült, oltogatták a lámpákat. A terem egy része homályba borult. A sarok, ahol a két barát beszélgetett, egész sötét volt.

Maurice kíváncsi volt, mit akar közölni vele a lovag.

- Miért van ön itt? Mit keres itt, uram? - kérdezte a lovag. - Hisz önnek nincs kőből a szíve.

- Ó - sóhajtott Maurice - én csak azért jöttem, hogy megtudjam, mi lett egy szerencsétlen asszonyból.

- Tudom, tudom - szólt a lovag. - Arra a nőre gondol, akit férje betuszkolt a királyné cellájába. Akit szemem láttára tartóztattak le.

- Geneviève-re!

- Igen.

- Tehát Geneviève-et elfogták, férje feláldozta. Dixmer a halálba kergette?... Most már mindent értek. Mondja el, mi történt, lovag! Mondja meg, hol van, mondja meg, hol találhatom. Értse meg lovag, ezt az asszonyt jobban szeretem az életemnél!

- Láttam Geneviève-et. Jelen voltam, mikor letartóztatták. Én is abban jártam, hogy megszöktessem a királynét. De mivel nem egyeztettük össze terveinket, kölcsönösen meghiúsítottuk őket.

- S miért nem mentette meg legalább Geneviève-et? A nővérét?

- Nem tehettem. Vasrács volt köztünk. Ha ön ott lett volna, egyesült erővel szét tudtuk volna feszíteni az átkozott rácsot, és egyesült erővel megmentettük volna.

- Geneviève! - suttogta Maurice. Majd leírhatatlan dühvel a pillantásában: - S mi lett Dixmerrel? - kérdé.

- Nem tudom. Ő is másfelé menekült, én is.

- Csak egyszer kerüljön a kezembe - szólt Maurice, fogát csikorgatva.

- Értem. De Geneviève még nincs veszve - szólt a lovag. - Itt azonban a királyné... Önnek van szíve, Maurice, ön bátor ember. Önnek befolyásos barátai vannak... Úgy kérem önt, mintha Istenhez fohászkodnék. Maurice, mentsük meg a királynét!

- Hova gondol?

- Maurice, Geneviève esdekel a nevemben!

- Ne ejtse ki többé Geneviève nevét, uram! Ki tudja, nem járult-e hozzá ön is, Dixmerrel együtt, e szerencsétlen nő feláldoztatásához.

- Uram - szólt a lovag, kihúzva magát -, ha én valamely ügyet szolgállok, akkor csak a magam bőrét viszem a vásárra.

Ebben a pillanatban kinyílt a tanácssterem ajtaja. Maurice válaszolni akart.

- Hallgasson, uram! - szólt a lovag. - Hallgasson. Jön a bíróság.

Maurice érezte, hogy reszket a sápadt és tántorgó Maison Rouge karja a karjában.

- Jaj - suttogta a lovag. - Eláll a szívverésem.

- Bátorság! Legyen erős, különben veszve van - súgta Maurice.

A bírák elfoglalták helyüket. Rögton szétterjedt a híre a folyosón és az erkélyeken, és a közönség néhány pillanat alatt újra ellepte a termet. A lámpák is, mintha megéledtek volna, az ítélethozatal döntő és ünnepélyes percének közeledtére.

A királynét visszavezették a terembe. Egyenesen állt bírái előtt, mozdulatlanul, gőgösen, merev pillantással, összeszorított ajkakkal.

Felolvasták előtte a halálos ítéletet.

A királyné szemrebbenés nélkül vette tudomásul, nem sápadt el, egy arcizma sem rándult meg.

Aztán a lovag felé fordult, egy hosszú és sokatmondó pillantással, mintha meg akarná hálálni e férfiúnak jószágát, aki az önfeláldozás maga volt, majd a csendőrtisztre támaszkodva, nyugodtan és méltóságteljesen távozott a teremből.

Maurice felsóhajtott.

- Hála Isten - suttogta - a királyné vallomásában nem volt semmi terhelő Geneviève-re, van hát remény.

- Hála Isten - suttogta a lovag is. - Küzdelmem véget ért, erőm elfogyott. Már nem tudnék semmit sem tenni.

- Bátorság, uram! - súgta Maurice.

- Lesz, uram - szólt a lovag.

Kezet fogtak és aztán két különböző kijáraton át elhagyták a termet.

A királynét visszavitték a Conciergerie-be. Az óra négyet ütött, amint cellájába lépett. A Pont Neuf hídján Maurice csaknem nekiszaladt Lorinnek.

- Állj - kiáltotta Lorin.

- Mit akarsz?

- Hova mégy?

- Haza. Most már hazamehetek. Tudom, hol van.

- Annál jobb. De haza mégse menj.

- Miért nem?

- Mert két órával ezelőtt rendőrök kerestek és le akartak tartóztatni.

- Úgy - szólt Maurice. - Annál inkább hazamegyek.

- Megőrültél? És Geneviève?

- Igazad van. Hova megyünk?

- Hova? Hát hozzám.

- Bajba keverlek.

- Annál jobb, csak gyere.

És magával húzta Maurice-t.

A pap és a hóhér

A törvényszék épületéből a királynét visszavitték a Conciegerie-be. Cellájába érve, a királyné levágta hosszú, szép fűrtjeit, mely fogságában még szebb lett, amióta nem használt hajport - egy év óta kijött a divatból. Haját papírba göngyölte, s a papírra ezt írta:

„El kell osztani fiam és lányom közt.”

Aztán leült, vagy inkább lerogyott székére és fáradtságtól kimerülten - a tárgyalás tizennyolc órát tartott - elaludt.

Hét órakor hirtelen felébredt. A spanyolfalat félretolták, a királyné felpillantott. Egy teljesen ismeretlen férfi állt előtte.

- Mit akar tőlem? - kérdé.

A férfi közelebb lépett, s oly udvariasan köszöntötte, mintha nem lett volna királyné.

- Nevem Sanson - mondta.

A királyné megborzongott és felállt. A név minden szónál többet mondott.

- Korán jön, uram - mondta. - Nem lehetne kissé elhalasztani a dolgot?

- Nem, asszonyom - szólt Sanson. - Parancsra jöttem.

E szavakkal még közelebb lépett a királynéhez.

Ami most történt - ennek az embernek minden mozdulata - jelentős volt és rettenetes.

- Értem! - szólt a fogoly. - Le akarja vágni a hajamat.

- Ez elmulaszthatatlan, asszonyom - szólt a hóhér.

- Tudtam, uram - szólt a királyné -, és meg akartam kímélni önt ettől a fáradtságtól. Itt a hajam az asztalon.

Sanson követte pillantásával a királyné mozdulatát.

- Csakhogy azt szeretném - folytatta -, ha átadnák a hajamat az esti órákban a gyermekeimnek.

- Ez nem tartozik rám, asszonyom - mondta Sanson.

- Pedig azt hittem...

- Én csak a... kivégzettek... ruháit, ékszereit kapom, azt is csak akkor, ha kimondottan rám hagyják. Különben minden Salpêtriére-be kerül, ahol szétosztják a kórház szegényei között, így szabályozta ezt a jóléti bizottság.

- Számíthatok arra, uram, hogy a hajamat átadják gyermekeimnek? - kérdezte a királyné.

Sanson nem válaszolt.

- Majd én megkísérlem - szólt Gilbert.

A királyné kimondhatatlan hálával pillantott a börtönőrré.

- Azért jöttem, hogy levágjam a haját - folytatta Sanson -, minthogy azonban ez már megtörtént, ha óhajtja, egyedül hagyhatom önt egy kis időre.

- Nagyon kérem önt erre, uram - szólt a királyné - magamba akarok mélyedni és imádkozni szeretnék.

Sanson meghajtotta magát és távozott.

A királyné egyedül maradt, mert Gilbert csak éppen beszólt az imént.

Mialatt az elítélt egy alacsony székre térdelt, melyet imazsámolyul használt, ugyanilyen borzadályos jelenet játszódott le a kis Saint-Landry-templom plébániáján a városban.

A plébános épp most kelt fel. Öreg gazdaasszonya éppen beadta szerény reggelijét, amikor nagy zajjal kopogtak a plébánia ajtaján.

Még napjainkbeli papnál is a váratlan látogatás eseményszámba megy. Vagy keresztelőre, vagy hirtelen esketésre, vagy haldokló gyónására hívják. Ebben a korban azonban a korai látogatás sokkal súlyosabb dolgokat jelenthetett. Mert ebben a korban a pap nem Isten megbízottja volt, hanem az embereknek felelt ténykedése miatt.

Girard tisztelendő úrnak azonban nemigen volt mitől tartania, mert letette az esküt az új alkotmányra. Lelkében a lelkiismeret és becsület szava hangosabban beszélt az önzésnél és a vallási fanatizmusnál.

Girard tisztelendő úr őszintén hitte, hogy a kormány a haladás ügyét szolgálja, és fájlalta az isteni hatalom nevében elkövetett visszaéléseket, hű maradt Istenéhez, de elfogadta a köztársasági kormány barátságát.

- Nézzen ki, Jácint asszony - mondta -, nézze meg, ki zörget ilyen kora hajnalban. S ha nem valami sürgős ügyben keresnek, mondja meg, hogy berendeltek a Conciergerie-be, s mindjárt oda kell mennem.

Jácint asszonyt azelőtt Madeleine asszonynak hívták. De beletörődött abba, hogy becsületes neve helyett virág nevét viselje, mint ahogy Girard tisztelendő úr is beletörődött abba, hogy plébános úr helyett polgártársnak szólítsák.

Gazdája parancsára Jácintné lesietett a kis kertlépcsőn, mely a kapuhoz vezetett. Félretolta a závárt, és egy sápadt, izgatott, de szelíd képű fiatalemberrel állt szemben.

- Girard tisztelendő urat keresem.

Jácint asszony végigmérte az ismeretlen rendetlen ruházatát, fésületlen haját, reszkető kezeit, s mindezt felettébb gyanúsnak találta.

- Polgártárs - mondta -, itt nem lakik se tisztelendő, se úr.

- Bocsánat, asszonyom - szólt a fiatalember -, én a parókia plébánosát keresem.

Jácintnél, hazafisága ellenére, kellemesen érintette az „asszonyom” megszólítás, mellyel ez időben egy fejedelemasszonyt sem tiszteltek volna meg. Mégis így válaszolt:

- Nem lehet vele beszélni, polgártárs. Breviáriumát olvassa.

- Akkor hát megvárom - felelte a fiatalember.

- Hiába vár rá polgártárs - szólt Jácint asszony, akiben a fiatalember makacssága megújította kedvetlenül első benyomását. - A Conciergerie-be hívták és nyomban távozik.

A fiatalember halálosan elsápadt, vagy, hiszen elég sápadt volt, elzöldült.

- Tehát igaz - suttogta. Aztán fennhangon: - Épp ebben az ügyben akarok beszélni Girard polgártárssal.

S míg ezt mondta, szelíden, de határozottan félretolta az ajtó reteszét, és Jácint asszony tiltakozása, sőt fenyegetőzései ellenére belépett a házba és benyitott a plébánoshoz.

A plébános felkiáltott meglepetésében, mikor meglátta a belépőt.

- Bocsánat, tisztelendő úr - szólt a fiatalember -, fontos közlendőim vannak. Beszélhetünk négyszemközt?

Az öreg pap tapasztalatból tudta, miről ismerni fel a nagy fájdalmat. A fiatalember feldúlt arca és szaggatott beszéde rettenetes izgalmakról tanúskodott.

- Hagyjon magunkra bennünket - mondta gazdasszonyának.

A fiatalember türelmetlenül nézett a gazdasszonyra, aki hozzászózott ahhoz, hogy ura nem titkol el előtte semmit, s csak habozva hagyta el a szobát. Végre becsukódott az ajtó mögötte.

- Plébános úr - szólt az ismeretlen -, ön elsősorban azt szeretné tudni, ki vagyok. Megmondom önnek: halálraítélt vagyok. Száműzött vagyok és csak vakmerőségemnek köszönhetem, hogy élek. Maison Rouge lovag vagyok.

A plébános ijedtében felugrott székéből.

- Ne féljen - szólt a lovag -, senki sem látta, hogy bejöttem, s még ha láttak volna, sem ismerének rám. Nagyon megváltoztam két hónap óta.

- De hát mit akar tulajdonképpen, polgártárs? - kérdezte a plébános.

- Ön most a Conciergerie-be készül, ugyebár?

- Igen, odahívtak.

- Tudja, hogy miért?

- Valami beteghez, haldoklóhoz, vagy elítélthez talán.

- Jól mondta, egy elítélt vár önre.

Az öreg pap kíváncsian nézte a lovagot.

- Tudja, hogy kihez hívták? - folytatta a lovag.

- Nem, nem tudom.

- Hát tudja meg: a királynéhez.

A pap fájdalmasan felsóhajtott.

- A királynéhez? Istenem! Istenem!

- Igen, uram, a királynéhez. Tudakozódtam, hogy melyik papot jelölték ki melléje. Megtudtam, hogy önt, és idesiettem.

- Mit akar tőlem? - kérde a pap, akit a lovag szenvedélyes szavai megijesztettek.

- Azt akarom. Nem akarok semmit, uram... Kérni jöttem, könyörögni, rimázkodni.

- Miért?

- Hogy vigyen be magával öfelségéhez.

- Hisz ön megőrült! - kiáltotta a pap. - Tönkre akar tenni. Hiszen magát is bajba sodorja.

- Ne féljen semmitől.

- Szegény asszonyt elítélték, rajta nem segíthetünk.

- Tudom. Nem azért akarom látni, hogy megszabadítsam. Hanem azért, hogy... Hallgasson rám, atyám, hisz nem hallgat rám.

- Nem hallgatok önre, mert lehetetlen dolgot kíván tőlem. Nem hallgatok önre, mert úgy viselkedik, mint egy eszeveszett - szólt az aggastyán. - Nem hallgatok önre, mert félek öntől.

- Nyugodjék meg, atyám - szólt a fiatalember, s maga is nyugalmat erőszakolt magára. - Higgye el atyám, eszemnél vagyok. Tudom, hogy a királyné elveszett. De ha egy pillanatig a térde elé borulhatok, csak egy másodpercig, akkor ön megmenti az életemet. Mert ha nem látom őt többé, akkor megölöm magamat, és ön lesz lelkem és testem elkárhozásának oka. Mert ön hagyott a kétségbeesésben.

- Fiam - szólt a pap -, ne feledd el, hogy a fejemmel játszom. Öreg vagyok, de magam keresem a halált? Hisz akkor öngyilkosságot követek el.

- Ne tagadja meg a kérelmemet, atyám - felelt a lovag. - Nézze, káplánra van szüksége. Használjon fel engem, vigyen magával.

A pap megkísérelte még az ellenállást.

- Nem tehetem - mondta -, kötelességem ellen vetkeznék. Felesküdtem az alkotmányra tiszta szívvel és lelkiismerettel. Az elítélt bűnös, ha királyné is. Szívesen meghalok, ha halálommal segíthetek embertársamon. De kötelességemet megszegni nem akarom.

- De ha mondom - kiáltott a lovag -, ha ismételten mondom, ha megesküszöm, hogy nem akarom megszabadítani a királynét. Erre az evangéliumra, erre a feszületre esküszöm, nem azért akarok bejutni a Conciergerie-be, hogy az életét megmentsem.

- Hát akkor miért? - kérdezte az agg lelkész, akit a kétségbeesésnek ez az extázisa a könnyekig meghatott.

- Hallgasson rám - szólt a lovag és keresgélte a szavakat, hogy túlaradó érzelmeit valahogy kifejezze. - Ő jótevőm volt... És vonzódik hozzám... Kétségkívül nagy vigasz lesz a számára, ha utolsó órájában vele vagyok.

- Csak ezt akarja? - kérdezte a pap, kit ez az ellenállhatatlan szenvedély megrendített.

- Csak ezt.

- Nincs benn valami összeesküvésben, hogy kiszabadítsa az elítéltet?

- Semmiben. Keresztény vagyok atyám, s ha a legkisebb ármány lenne bennem, ha hinném, hogy meg lehet menteni még, ha bármit is tennék érdekében, sújtson az örök kárhozat.

- Nem ígérhetek önnek semmit - mondta a pap, mert újra eszébe jutott, mily nagy veszélynek tenné ki magát a meggondolatlansággal.

- Hallgasson rám, atyám - tört ki a lovag. - Alázatos fiú voltam eddig. Keresztényi kegyes érzelmekről beszéltem. Egy rossz szót nem mondtam, nem fenyegettem önt. De ne felejtse el, hogy agyam buzog, hogy láz perzseli testemet, hogy a kétségbeesés mardossa szívemet, hogy fegyver van nálam. Látja ezt a tört?

S ezzel tört húzott elő kebléből, mely komoran csillogott reszkető kezében.

A plébános riadtan hátrált.

- Ne féljen tőlem - szólt bús mosollyal a lovag. - Más az én helyemben esküt erőszakolt volna ki önből, hiszen ön megtartja fogadalmát. Nem, én könyörögni jöttem, s összetett kezekkel kérem újra, térden állva, tegye lehetővé, hogy egy pillanatra lássam. Nézze, itt a kezesség.

Papírlapot húzott elő zsebéből, s átnyújtotta a papnak. Ez volt az írás:

„Alulírott René Maison Rouge lovag istenre és becsületesemre kijelentem, hogy halálos fenyegetésekkel kényszerítettem Saint Landry plébánosát, hogy vigyen magával a Conciergerie-be, ellenkezése és szabadkozása ellenére is. Aminek hitelül adom e levelet. *Maison Rouge.*”

- Jól van - szólt a pap -, de esküdjék meg, hogy nem fog semmiféle könnyelműséget elkövetni. Nekem nem elég, hogy engem nem fenyeget veszély, az ön életéért is én felelek.

- Erre ne is gondoljon - szólt a lovag. - Szóval beleegyeznek?

- Nem tehetek mást, ha ennyire ragaszkodik hozzá. Várjon meg lent, s látni fogja a királynét, mikor átmegy a hivatali szobán...

A lovag elkapta a pap kezét, s oly áhítattal és tisztelettel csókolta meg, mintha a feszületet értette volna ajkaihoz.

- Legalább úgy fog meghalni, mint egy királyné - suttogta -, s a hóhér keze nem fogja érinteni.

A szekér

Mihelyt megkapta az engedélyt a paptól, Maison Rouge átsietett a szomszédos szobába, mely a pap öltözője volt. Ott egy szempillantás alatt lenyírta szakállát és bajuszát, s csak most látta, milyen sápadt.

Maga is megijedt magától.

Látszólag nyugodtan tért vissza a szobába. Egészen megfélemedezett arról, hogy bajusz és szakáll nélkül is felismerhetik a Conciergerie-ben. Követte a papot, akiért időközben már megérkezett két tisztviselő, és azzal a vakmerőséggel, amely minden gyanúnak elejét veszi, belépett a törvényszéki palota rácsos ajtaján.

Az irodában vagy ötven ember szorongott; fogházfelügyelők, képviselők, hivatalnokok, mind a királynéra vártak, részben hivatali kötelességből, részben kíváncsiságból.

A lovag szíve úgy dobogott, mikor a rács előtt állt, hogy nem is hallotta, mit beszél a plébános a csendőrökkel és a börtönfelügyelővel. A küszöbön beleütközött egy emberbe, aki ollót tartott a kezében és egy kis darab szövetet.

Maison Rouge visszafordult és felismerte a hóhért.

- Mit akarsz, polgártárs? - kérdezte Sanson.

A lovag elfojtotta felháborodását, mely a halántékáig dobogott.

- Én? - kérdezte. - Nem látod, hogy a plébánost kísérem?

- Vagy úgy - szólt a hóhér. És segédjének parancsokat osztogatva, félreállt az útból.

Ezalatt Maison Rouge bejutott az irodába, s onnan a két fegyőr cellájába. A derék fickók szomorúak voltak. Amilyen gögösen és méltóságteljesen viselkedett a királyné a többiekkel, oly szelíd és jóindulatú volt velük szemben. Maguk is úgy érezték, hogy inkább szolgálják, mint őrzik a királynét. A királynét azonban nem láthatta a lovag. A spanyolfal eltakarta előle. Most a plébános besurrant a spanyolfalon át a királynéhoz.

Mikor a lovag belépett, már beszélgettek egymással.

- Uram - szólt a királyné, büszke és éles hangon -, minthogy ön fölesküdt a köztársaságra, amelynek nevében engem halálra ítélték, nekem nincs bizalmam önben. Mi nem ugyanazt az istent imádjuk.

- Asszonyom - felelte a pap, akit e fölséges hitvallomás felizgatott - a keresztény embernek gyűlölet nélkül kell meghalni, s nem szabad eltaszítani az Istent magától, bármily formában jelenjék meg előtte.

Maison Rouge egy lépést tett a spanyolfal felé, abban a reményben, hogy ha a királyné észreveszi, modorát is megváltoztatja a pappal szemben, de a két fegyőr útját állta.

- De hiszen én a káplán vagyok! - szólt Maison Rouge.

- Ha nem kell neki pap, nem kell káplán se! - mondta Duchesne.

- De engem meghallgat! - szólt a lovag hangosabban. - Lehetetlen, hogy ne hallgasson meg.

De Marie Antoinette-et túlságosan elfoglalták érzelmei. Nem hallotta, tehát meg sem ismerhette a lovag hangját.

- Menjen uram - folytatta -, menjen és hagyjon magamra. Minthogy Franciaországban e pillanatban szabadság uralma alatt élünk, azt akarom, hogy én is szabadon haljak meg, tetszésem szerint.

Girard érveket hozott fel.

- Hagyjon magamra, uram - szólt a királyné - ismétlem, hagyjon magamra.

Girard mondani akart valamit.

- Parancsolom - szólt a királyné, Mária Teréziához méltó mozdulattal.

Girard távozott.

A lovag megpróbált benézni a spanyolfal résén, de a királyné háttal állt feléje. A hóhér segédje keresztezte a pap útját.

A királynéhez ment, kötelet tartott a kezében. A két fegyőr az ajtóig tuszkolta a kétségbeesett lovagot, aki egy hanggal, egy mozdulattal sem tudta magára vonni a királyné figyelmét.

Kinn álltak Girard-ral együtt a folyosón. A folyosóról továbblökdösték őket az irodába, ahol már híre terjedt, hogy a királyné elküldte a papot, s ahol magaviseletét némelyek gúnyos megjegyzésekkel, mások titkos ámulattal kommentálták.

- Menjenek csak - mondta Richard apó a papnak -, menjenek szépen haza. Ha egyszer elkergeti a papot, hát haljon meg, ahogy neki jólesik.

- Jól tette, hogy elküldte - szólt Richard anyó -, én is azt tenném a helyében.

- Rosszul tenné, polgártársnő - szólt a pap.

- Tartsd a szádat, asszony - mordult a börtönfelügyelő haragosan feleségére. - Ez nem a te dolgod. Menjen csak tisztelendő úr, menjen.

- Maradok - szólt Girard. - Elkísérem utolsó útjára, ha nem is akarja. Egy szó az utolsó percben talán mégis emlékeztetni fogja kötelességére... Különben a városi tanács küldött ide, s engedelmességekem kell a tanácsnak.

- Nem bánom, de a káplánodat küldd el - szólt nyersen a katonai őrség parancsnoka.

Ez az ember a Comédie Française színésze volt azelőtt. Grammont-nak hívták. A lovag szemei villámokat szórtak, s önkéntelenül megmarkolta törét.

Girard tudta, hogy a lovag kabátja alatt tört rejteget. Könyörgő pillantást vetett rá.

- Kímélje az életemet - sűgta neki. - Látja, hogy úgylis minden elveszett, ne rohanjon ön is a vesztébe. Esküszöm, beszélek neki önről útközben. Megmondom neki, hogy ön életét tette kockára, hogy utoljára láthassa.

E szavak lecsillapították az ifjú hevesességét, akinél különben beállt a természetes visszahatás. Egészen kimerült. Hősi elszántsága, csodálatos lelkiereje a végére jutott. Határozatlanul, fáradtan, megtörve támolgott ide-oda, mintha álomban cselekednék, mintha közeli halálát érezné.

- Igen - mondta -, hát nem történhetett másképpen. Jézus a kereszten, a királyné a vérpadon. Az isteneknek és a királyoknak egyaránt ki kell üríteniök a keserű kelyhet, amelyet az emberek nyújtanak feléjük.

Így tűnődött, mindenbe beletörődve, s hagyta, hogy ide-oda lökdösse a tömeg a külső kapukig. Csak néha sóhajtott fel önkéntelenül, mint Ophelia, mikor a hullámok halálba sodorták. A Conciergerie rácskapuja előtt s a környéken elképzeltetlen tömeg hullámozott. Türelmetlen szenvedély fűtötte őket, s oly lárma és zaj uralkodott a téren, mintha Párizs egész lakossága az igazságügyi palota elé csődült volna.

A tömeg előtt egy egész hadsereg táborozott, ágyúkkal és fegyverekkel, hogy az ünnepély rendjét biztosítsák és teljesen zavartalanná tegyék lefolyását. A közönség élvezni akart.

Hiába kísérelte volna meg áttörni valaki az óriás tömeget, mely folyton szaporodott, ahogy a kivégzésnek híre terjedt Párizs falain kívül is. Aki hazafinak tartotta magát, az mind jelen akart lenni a kivégzésnél. Maison Rouge, akit a Conciergerie-ből kituszkoltak, ott állt az első sorban, a katonák előtt.

A katonák megkérdezték tőle, hogy kicsoda. Azt felelte, hogy Girard plébános káplánja. De minthogy ő is esküt tett az alkotmányra, a királyné őt is elküldte, mint plébánosát.

A katonák őt is visszaszorították a tömeg első sora mögé. Itt újra el kellett mondania, amit a katonáknak mondott. Most szájról szájra ment a hír:

- A királynétől jön... Láttá a királynét... Mit mondott? Mit csinál? Még mindig henceg? Szomorú? Sír?

A lovag halkán, szelíden és barátságosan felelgetett, mintha csak ezek a válaszok lennének életének utolsó megnyilvánulásai.

A tiszta igazat mondta. De ezzel az igazsággal szép bizonyítványt állított ki Antoinette lelki erejéről. Szavai, melyek egyszerűek és hitteljesek voltak, mint az apostolok beszéde, lelki ismeret-furdalást keltettek a hallgatóság körében, és többen szégyenkezve pillantottak maguk elé.

Beszélt a kis trónörökösről, a királyné nővéréről, a trónjavesztett királynéről, az asszonyról, akinek vérpadra vitték a férjét, az anyáról, akinek elrabolták gyermekeit, az elhagyott és magányos nőről, akinek nincsenek barátai, csak hóhérai. Az emberek arca elborult, könnyek lopózkodtak a szemekbe, s a gyűlölködéstől égő pillantásokba belopta magát a részvét.

Tizenegyet ütött a palota órája. Abban a pillanatban halotti csend támadt. Százezer ember számolta az óraütéseket, és szinte hallani lehetett, hogy dobog a tömeg szíve. Aztán az utolsó óraütés is elhangzott. Lárma kerekedett a kapu mögött, s ugyanakkor egy szekér fordult be a Fleur rakpart felőli oldalról. Előbb a tömeg nyitott neki utat, aztán a katonák. A szekér megállt a lépcsők alatt.

Csakhamar feltűnt a királyné a palota óriási feljáróján. Az emberek ágaskodtak, hogy lássák. Kifűlva, lihegve vettek lélegzetet. Minden szenvedély a szemükbe gyűlt.

A királyné haja rövidre volt nyírva. Nagyon megöszült fogsága alatt, s ez az ezüstös szín még finomabbá tette arca gyöngyházszerű sápadtságát, s csaknem égi szépséget kölcsönzött e fenséges pillanatban a császárok lányának.

Fehér ruhában volt, kezei hátra voltak kötve.

Mikor megjelent a lépcső tetején, jobbán Girard abbéval, aki akarata ellenére elkísérte utolsó útjára, balján a hóhérral, mindketten feketében, moraj hullámozott végig a tömegen, amelyet csak Isten értett, aki a szívekben olvas.

Most egy ember lépett a hóhér és a királyné közé. Grammond volt. Azért jött, hogy levezesse a királynét az undorító szekérhez.

A királyné önkéntelenül hátrált egy lépéssel.

- Szálljon fel - szólt Grammond.

Mindenki hallotta ezt a szót, mert az izgalom visszafojtott minden morajt. Látni lehetett, hogy a királyné vérvörös lesz egészen a haja tövéig, aztán ismét előnti arcát a sápadtság. Vértelen ajkai szóra nyíltak:

- Miért kell szekérre ülnöm? - kérdezte. - A királyt fogaton vitték a vérpadhoz.

Girard abbé halkán súgott neki valamit. Nyilván meg akarta győzni a királyi gőg ez utolsó fellobbanását. A királyné elhallgatott és megtántorodott.

Sanson odaugrott, hogy támogassa, de a királyné kiegyenesedett, még mielőtt a hóhér hozzáért volna. Mialatt a pribék falétrát támasztott a szekérhez, a királyné lejött a lépcsőn.

Felszállt a szekérbe, a pap utána. Sanson mindkettőt leültette.

Mikor a szekér megindult, megint zúgás futott végig a tömegen. A katonák, akik nem tudták, milyen szándékkal hullámszik a tömeg, teljes erővel nyomták vissza a népet, így üres tér támadt a szekér és az első sorok között. Ezen az üres téren hirtelen gyászos üvöltés hallatszott.

A királyné megborzadt, felállt a szekérben és széjjelnézett. És most megpillantotta kutyáját, aki két hónap óta elveszett. Kutyáját, akit nem engedtek be vele a Conciergerie-be, s aki most a kiabálás, tolongás és rúgások ellenére szaladt a szekér után. De a szegény, fáradt, sovány Blacket máris letaposták a lovak. A királyné hosszan nézett utána. Nem lehetett hallani, mit mond, mert nagy volt a lárma. Nem mutathatott ujjával a kutyára, mert kezei le voltak kötözve. De hiába kiáltott, hiába mutatott volna, úgysem teljesítették volna kérését.

De egy pillanat múlva viszontlátta kutyáját.

Egy sápadt fiatalember tartotta karján, aki kiemelkedve a tömegeből, egy ágyú tetején állt és leírhatatlan lelkesedéssel köszöntötte őt, az égre mutatva kezével.

Marie Antoinette is felnézett az égre és szelíden mosolygott. A lovag felsóhajtott, mintha e mosoly a szívéen találta volna, s mikor a szekér befordult a Pont au Change felé, leszállt az ágyúról és eltűnt a tömegben.

A vérpad

Két ember álldogált a Forradalom terén, egy lámpavashoz támaszkodva.

Kit vártak a tömeggel, melynek egy része az igazságügyi palota előtt, másik része a forradalmi téren csoportosult és a két tér közötti utcákon hullámozott és tolongott?

A királynét, akit a vérpadra vittek, a naptól perzselt, esőtől, hóhérektől s ami még borzasztóbb, az áldozatok testétől elkoptatott vérpadra, mely komor göggel trónolt a tömeg felett, ahogy a királyné emelkedik alattvalói fölé.

A két férfi, aki összefont karral, halványan és homlokráncolva társalgott egymással, idegesen, halkán és nagy hallgatásokkal közben-közben: Maurice volt és Lorin.

Elvesztek a tömegben, noha irigylendően jó helyen álltak, és halkán beszélgettek egymással. Társalgásuk a legérdekesebbek egyike volt abban a kígyóyszerűen hullámozó tömegben, mely - mint a tenger - úgy áradt a Pont au Change és a Forradalom tere között.

Mind a kettőt a fentebb említett kép foglalkoztatta: a tömeg feje fölé nőtt vérpad.

- Nézd, hogy emelgeti az undok szörnyeteg véres karjait - mondta Maurice. - Mintha bennünket is hívogatna! Ránk vigyorog, mint valami undok száj...

- Ó, én nem tartozom azok közé a költők közé, akiknek a szemük vérben forog - szólt Lorin. Én rózsaszínűnek látom a világot, és ez undok készítmény lábánál is dalolnék és reménykednék. *Dum spiro, spero.*

- Van még reményed, mikor asszonyokat ölnek?

- Maurice barátom, a forradalom gyermeke vagy, ne tagadd hát meg az anyádat. Maurice légy igaz, jó hazafi. Akit ma kivégeznek, az nem olyan asszony, mint a többiek: Franciaország rossz szellemét viszik a vérpadra.

- Nem őt sajnálom! Nem őt siratom! - panaszkolta Maurice.

- Értem. Geneviève-et.

- Megőrülök Lorin, ha eszembe jut! Geneviève Hébert és Fouquier-Tinville, a vérpad szállítójának keze közt! Akik vérpadra küldték a szegény kis Zsófiát és a büszke Marie Antoinette-et.

- Én pedig - felelte Lorin - éppen ezért reménykedem még. Ha áldozatul dobják a nép haragjának a két zsarnokot, akkor egy időre lecsillapul a dühe, mint ahogy az óriáskígyó is hónapokig emészti a lakomáját. Most legalább jóllakatják a népet, s remélni lehet - mint ahogy a külváros prófétái mondják -, hogy jó időre a legkisebb falattól is visszariad.

- Lorin, Lorin! - mondta Maurice -, én józanabb vagyok, mint te, és megsúgom neked - de megismétlem, ha kívánod, hangosan is: Lorin, gyűlölöm az új királynőt, aki kiirtja az osztrák nőt és a helyébe lép. Szomorú királyné az, Lorin, aki bíborát mindennap friss vérrel festi, s akinek Sanson a miniszterelnöke.

- Eh! Minket nem irt ki.

- Kétlem - szólt fejét rázva Maurice. - Látod, hogy az utcán kell kószálnunk és nem mehetünk haza, mert otthon letartóztatnának.

- Hisz elköltözhettek Párizsból! Ki akadályozhatna meg bennünket ebben? Ne panaszkodjunk hát, barátom! Nagybátyám Saint Omerben vár bennünket: van útleveleink, pénzeink, mindeneink. Egy csendőr le sem tudna tartóztatni bennünket, mi? Maradunk, mert maradni akarunk.

- Nincs igazad, drága, jó önfeláldozó barátom. Azért maradunk, mert én akarok maradni.

- Te pedig azért akarsz maradni, hogy megtaláld Geneviève-et. Mi helyesebb, egyszerűbb és természetesebb? Azt hiszed, hogy börtönben ül, ami valószínű. Szemmel akarsz tartani, és ezért nem szabad elhagynod Párizst.

Maurice felsóhajtott. Látszott rajta, hogy messze járnak a gondolatai.

- Emlékszel XVI. Lajos kivégzésére? - kérde.

- Emlékezem, sápadt voltam az izgalomtól és a büszkeségtől. A tömeg egyik vezetője voltam én - aki most megbújok a tömegben. Büszkébben álltam a vérpád lábánál, mint a király, aki felment a nyaktiló alá. Milyen változás, Lorin! S ha elgondolom, hogy kilenc rövid hónap okozta e szörnyű visszaesést!

- Kilenc hónapos szerelem, Maurice! Szerelem miatt omlott le Trója is!

Maurice felsóhajtott: gondolatai megint más irányban jártak, más perspektívák körül.

- Szegény lovag - suttogta -, szomorú nap neki ez a mai.

- Hej - szólt Lorin -, tudod-e pajtás, mi a legszomorúbb a forradalmi mozgalmakban?

- Micsoda?

- Hát az, hogy az embernek néha éppen azok az ellenségei, akikkel a legjobb barátságban tudna élni, s a barátai néha olyanok, hogy...

- Mégsem tudom elhinni - szakította félbe Maurice.

- Mit?

- Hogy ne lenne valami terve, s ha még oly esztelen is, a királyné megmentésére.

- Százezer emberrel szálljon egymagában szembe?

- Mondom: ha esztelen is... Én tudom, hogy Geneviève-ért...

Lorin összehúzta a homlokát.

- Ismétlem, Maurice, félrebeszélisz. Még Geneviève megmentése érdekében sem árulnád el a hazát. Elég volt ebből, Maurice, hallgatódznak körülöttünk. Nézd, hogy hullámszik a tömeg, nézd, itt van már Sanson polgártárs pribékje. Nézd, most otthagya a kosarát és széjjel néz. Hozzák az osztrák nőket.

S valóban a hullámszik nőttön-nőtt. A tömeg lázasan borzongott és izgalma a tetőfokra hágott. Lorin jól látta. Mint a vihar; először csak sziszeg, aztán erősödik a hangja és a végén már bömbölve üvölt.

Maurice belekapaszkodott a lámparúdba s teljes hosszában kinyúlva, a rue Saint Honoré felé pillantott.

- Valóban - mondta borzongva - hozzák!

S már feltűnt a távolban a nyaktilónál is undorítóbb masina: a szekér.

Jobb és bal oldalán a kísérő őrség fegyverei villogtak. Előtte Grammond haladt, aki kivont karddal köszönte meg a fanatikus tömeg üdvivalgását.

De mikor a szekér közelebb ért, a lelkesedés lelohadt, oly hidegen és komoran pillantott a tömegre a királyné.

Soha arckifejezés nem ébresztett nagyobb tiszteletet. Marie Antoinette soha nem volt büszkébb és királynőibb, mint ezen a napon.

Gőgjében bátran viselkedett, hogy a tömeg elriadt tőle.

Nem törődött Girard abbé intelmeivel, aki akarata ellenére elkísérte, nem nézett se jobbra, se balra: egy dologra gondolt állandóan, mint ahogy egy irányba nézett mindvégig. Az egyenetlen kövezeten tovadöcögő szekér meg-megrázta mozdulatlan alakját. Olyan volt, mintha a szekér márványszobrot vitt volna, csakhogy a királyi szobor szemei éltek és haja lobogott a szélben!

Háromszázezer ember volt a tanúja e jelenetnek, amelyet a nap is először látott e földi világon - háromszázezer ember, akik templomi csendben figyelték a látványt.

Csakhamar odaért a szekér, ahol Maurice és Lorin várták. Csikorgott a szekér tengelye, a kísérő örök lovai szuszogtak.

A szekér megállt a nyaktiló lábánál.

A királynét nyilván váratlanul érte, hogy a szekér megállt. Felriadt és minden az eszébe jutott. Gőgösen pillantott el a sokaság fölött s megint megpillantotta a sápadt fiatalembert, aki az imént egy ágyúról köszöntötte. Most egy sarokkövön állott, és ugyanolyan tisztelettel köszönt feléje, mint amikor a Conciergerie épületét hagyta el a királyné. Azután leugrott a kőről.

Többen is látták, s mivel fekete ruhában volt, a tömegben csakhamar híre terjedt, hogy egy pap várt itt Marie Antoinette-re, hogy feloldozza bűnei alól, abban a pillanatban, amint a vérpadra lép. A lovagot különben senki sem zaklatta. Vannak fenséges helyzetek, amelyeket mindenki egyaránt tisztel.

A királyné óvatosan szállt le a szekérről. Sanson támogatta, aki az utolsó pillanatig a legnagyobb illedelemmel végezte dolgát, melyhez láthatólag kényszerből adta oda magát.

Mialatt a vérpad lépcsőjéhez haladt a királyné, néhány ló megvadult s néhány gárdistát csaknem kivetett a nyeregből. Aztán egy árnyék surrant a vérpad alá. De nyomban csend támadt. Senki sem akarta elhagyni helyét ebben az ünnepélyes pillanatban. Senki sem akarta elmulasztani legkisebb részletét sem a készülő nagy drámának. Minden szem a halálraítélt felé irányult.

A királyné már ott állt a nyaktiló dobogóján. A pap még mindig beszélt hozzá. Egy pribék szelíden tolta előre, a másik kendőjét vette le a vállairól. Marie Antoinette érezte, hogy durva kezek nyúlnak nyakához. Hirtelen megtántorodott és rálépett Sanson lábára, aki - a királyné észre sem vette azt - már kötözte a végzetes deszkához.

Sanson arrébb húzódott.

- Bocsásson meg, uram - szólt a királyné. - Nem szándékkal történt.

Ezek voltak XVI. Lajos özvegyének, Franciaország királynéjának, a császárok leányának utolsó szavai.

A Tuileriák órája negyed egyet ütött. Marie Antoinette élete az óraütéssel együtt múlt ki. Egy rettenetes ordítás, melyben öröm, borzadály, gyász, remény, diadal, vezeklés egyszerre kapott hangot, elnyomta a gyenge jajveszékeltést, mely a vérpad alól hangzott.

A csendőrök azonban meghallották a halk nyöszörgést. Közelebb léptek. A tömeg most már nem tolongott annyira és szétáradt, mint a folyó, ha áttöri gátját, feldöntötte a kordont, szét-szórta az őrseget, s mint a dagály, úgy ostromolta a vérpad emelvényét, hogy az megingott belé.

Mindenki közelebből akarta látni a királyság intézményének utolsó maradványait. Azt hitték, hogy ezzel örökre végeztek Franciaországban. De a csendőrök mást kerestek. Azt az árnyékot, aki áttörte a kordont és a vérpad alá bújt.

Két csendőr már hozta. Egy fiatalember egy véres zsebkendőt szorított a szívére.

Egy kétségbeesetten üvöltő kiskutya követte.

„Vérpadra az arisztokratával! Halál az arisztokratára!” - harsogta néhány munkás külsejű ember, a fiatalemberre mutatva.

- Az osztrák nő vérebe mártotta zsebkendőjét. Halál a fejére!

- Nagy Isten, megismered? - kérde Maurice Lorintól.

- Halál a royalistára! - ismételték az eszeveszettek. - Vegyétek el tőle a zsebkendőt. Erekléként akarja elvinni magával. Vegyétek el tőle, tépjétek ki a kezéből!

A fiatalember ajkán gögös mosoly játszadozott. Feltépte ingét, kitarta mellét és elejtette a zsebkendőt.

- Uraim! - mondta -, ez nem a királyné vére, hanem az enyém. - Hadd haljak meg nyugodtan.

Bal melle alatt mély, vérző seb tátongott. A tömeg ordítva hátrált.

A fiatalember pedig csendesen térdre esett és úgy nézett a vérpadra, mint a mártír az oltári-szentségre.

- Maison Rouge! - suttogta Lorin Maurice fülébe.

- Isten veled! - nyögte a fiatalember, és isteni mosollyal hajtotta le fejét. - Isten veled! Vagy inkább - a viszontlátásra!

És az elképedt gárdisták között kiszenvedett.

- Inkább ezt, Lorin - szólt Maurice -, mielőtt elárulnám a hazát.

Az ijedt kiskutya üvöltve forgolódott a holttest körül.

- Nini, Black! - szólt valaki, aki nagy furkósbotot tartott a kezében. - Nini, Black! ide gyere, öregem!

A kutya a hívogató felé közeledett. De alig ért oda, a férfi felemelte botját és hangos kacajjal szétverte a kutya koponyáját.

- Nyomorult! - szólt Maurice.

- Halkan - suttogta Lorin, lefogva karját. - Halkan, mert végünk van. Ez Simon volt.

Házkutatás

Maurice Lorinnel együtt felment az utóbbi lakására. Hogy Lorint ne kompromittálja, Maurice rendesen már kora reggel elment hazulról, s csak késő este tért vissza.

Részt vett az eseményekben, elkísérte a Conciergerie-be szállított foglyokat, s naponta leste, nincs-e köztük Geneviève, mert nem tudta, hogy melyik börtönbe zárták. Fouquier-Tinville-nél tett látogatása után Lorin nyomatékosan figyelmeztette, hogy ha feltűnően érdeklődik Geneviève sorsa után, bajba kerül, s fel kell áldoznia magát anélkül, hogy ezzel Geneviève sorsán enyhítene. Mire Maurice, aki szívesen csukatta volna le magát, csakhogy kedvesével együtt lehessen, óvatos lett, nehogy örökre el kelljen szakadnia tőle.

De azért naponta megjelent a karmelitáknál, a Port Libre-nél, a Madelonnettes-nél, a Saint Lazare, a Force, a Luxembourg előtt, és leste a szekereket, amelyeken a vádlottakat a forradalmi törvényszékre vitték. Egy pillantást vetett ezekre az áldozatokra, és már szaladt a másik börtön elé.

De csakhamar meg kellett állapítania, hogy tíz ember buzgalma sem tudná szemmel tartani Párizs harminchárom tömlőcét, s ezért most már a tárgyalásokat látogatta, egyre attól rettegetve, hogy a sor Geneviève-re is rákerül.

Már teljesen elvesztette minden reményét. Hiszen mire is számíthatott volna az elítélt az ítélet kihirdetése után? A törvényszék tíz órakor reggel nyitotta meg üléseit, s húsz-harminc személlyel végzett négy óráig. Az első elítélt hat órát élhetett még: az utolsónak, aki fölött háromnegyed négykor mondtak ítéletet, fél 9-kor el kellett pusztulni a vérpadon.

S beletörödni abba, hogy Geneviève-nek is ez lesz a sorsa! Valóban: belefáradt már a végzettel folytatott küzdelmébe.

Ó, ha idejében értesült volna Geneviève letartóztatásáról!... hogy kijátszotta volna e kor elvadult ítélőszékét Maurice! Milyen könnyen s milyen hamar kiszabadíthatta volna Geneviève-et tömlőcéből! Soha nem volt könnyebb megszöktetni valakit - és soha nem szöktettek ritkábban ki embereket a tömlőcből. A bebörtönzött arisztokraták úgy éltek a tömlőcükben, mintha kastélyukban lettek volna: mi módon kell meghalni: ez volt a jelszó. A szökést úgy minősítették, mintha párbaj elől hátrálnának meg. Még a hölgyek is pirultak volna ilyen áron nyerni vissza szabadságukat. Maurice nem lett volna ilyen akadémikuskodó. Leszúrni a kutyákat, megvesztegetni a foglárokat: mi sem egyszerűbb ennél! Geneviève nem tartozott azon előkelő foglyok közé, akiknek eltűnése magára vonná a közfigyelmet! Ő nem alázza meg magát a szökéssel és különben is... ha meg is alázná magát!

Ó, milyen keserűséggel gondolt a Port Libre kertjeire, ahova oly könnyű bemászni; a Madelonnettes celláira, amikből oly könnyű kijutni az utcára, csak egy falat kell áttörni! Milyen alacsonyok a Luxembourg falai! S mily könnyű bejutni a karmelita kolostor sötét folyosóira, ha az ember bemászik az ablakon! Melyik börtönben van Geneviève? S ha egyikben sincs? Ha máshol van?

Kínban és nyugtalanságban tépelődve, Maurice elátkozta Dixmer-t. Megfenyegette magában és örök bosszút fogadott e férfi ellen, ki gyáva bosszúját a királyi ügyszó való állítólagos ragaszkodása mögé rejtette!

- Vele is össze fogok akadni - biztatta magát -, mert ha meg akarja menteni feleségét, mutatkoznia kell. Össze fogok akadni az aljassal, és akkor jaj neki!

Ama nap reggeli óráiban, amelyen a fenti események lejátszódtak, Maurice korán elment hazulról, hogy elfoglalja helyét a forradalmi törvényszék üléstermében. Lorin aludt.

Lármára ébredt. Asszonyok lármáztak künn és puskatussal döngették ajtaját.

Ijedten széjjelnézett, mintha arról akart volna meggyőződni, hogy nem hagyott-e kinn semmi gyanús tárgyat.

Négy szekcióbeli hivatalnok, két csendőr és egy biztos nyomult be a szobába.

A látogatás célja nyilvánvaló volt: Lorin sietve magára kapta ruháit.

- Letartóztatnak? - kérdé.

- Úgy van, Lorin polgártárs.

- Miért?

- Mert gyanús vagy.

- Igaz.

A biztos néhány megjegyzést írt a letartóztatási végzés szegélyére.

- Hol a barátod? - kérdé aztán.

- Melyik barátom?

- Lindey Maurice polgártárs.

- Nyilván a lakásán - mondta Lorin.

- Nem igaz. Itt lakik.

- Itt? Ugyan, pajtás. Hát nézzétek meg és ha itt találjátok...

- Itt a feljelentés - szólt a biztos. Állítása félreérthetetlen.

Ezzel egy helyesírási hibákkal tele szörnyű irkafirkát nyújtott Lorin felé. A feljelentés szerint a gyanús Lindey polgártárs, aki ellen elfogató parancsot adtak ki, Lorin lakásáról távozik naponta, a kora reggeli órákban.

A feljelentés aláírója Simon volt.

- Na, ez a varga aligha kap munkát, ha két foglalkozást üz egyszerre. Kém is, meg csizmát is talpal! Valóságos Cézár ez a tisztelt Simon úr...

Hangosan elnevette magát.

- Maurice-t keressük! - szólt a biztos. - Hol van Maurice polgártárs? Felszólítalak, azonnal add ki!

- Mondom, hogy nincs nálam!

A biztos átment a szomszéd szobába, majd felment a kis kamrába, melyben Lorin inasa lakott. Végül egy oldalszobába nyitott. Maurice-nak nyoma sem volt.

De az ebédlőasztalon egy frissen írott levél hevert. Ez magára vonta a biztos figyelmét. A levelet Maurice írta, aki, mikor korán reggel eltávozott, nem akarta felébreszteni a vele egy szobában alvó barátját.

„A törvényszékre megyek - írta Maurice -, ebédelj nélkülem, csak este jövök haza.”

- Polgártársak! - szólt Lorin -, bármily sürgősen vetem is alá magamat rendelkezéseiknek, ingben mégsem mehetek el hazulról... Engedjék meg, hogy inasom felöltöztethessen.

- Arisztokrata! - szólalt meg egy hang -, más húzza rá a nadrágot...

- Hát bizony ez már így van - szólta Lorin. - Olyan vagyok, mint Dagobert polgártárs. Nem mondtam, hogy király, méltóztassék tudomásul venni.

- Gyerünk - szólta a biztos. - Egykettő. Szedelőzködj.

Az inas lejött a kamrából és segített gazdájának az öltözködésnél.

Lorinnak nem volt komoly szüksége inasra: azért hívatta csak le, hogy tanúja legyen a történeteknek, s részletesen beszámolhasson a dolgokról Maurice-nak.

- Most pedig uraim... azaz bocsánat, polgártársaim... most polgártársaim, rendelkezésükre állok. Mehetünk. Engedjék azonban meg, hogy magammal vigyem Demonstier úr Levelek Emiliához című művének utolsó kötetét. Most jelent meg s még nem olvastam: ezzel fogom felderíteni fogságom unalmát.

- Fogságodét? - szólalt meg váratlanul Simon, aki városi hivatalnokká lépett elő, s aki most négy szekcióbeli emberrel megjelent a szobában. - Fogságod nem lesz hosszadalmas. Vádlott vagy annak a nőnek a pörében, aki meg akarta szöktetni az osztrák asszonyt. Ma ítélik fölötte. Holnap te kerülsz sorra, de előbb tanúskodnod kell.

- Varga, nagyon gyorsan talpalsz - szólta Lorin méltósággal.

- Az igaz. De jól szel a vargakésem! - felelte Simon undok mosollyal. - Majd meglátod holnap, szép gránátosom.

Lorin vállát vonogatta.

- Megyünk-e már? - kérde. - Rendelkezésükre állok.

S mikor mindenki a lépcső felé tartott, Lorin olyat rúgott Simonba, hogy a varga üvöltve gurult le a simára kefélt, meredek lépcsőn.

Még a szekcióbeliak is felnevettek erre. Lorin zsebre vágta kezét.

- Hivatalos hatalmam gyakorlása közben! - lármázott Simon, elkékvülve haragjában.

- Hát aztán? Nem hivatásunkat gyakoroljuk-e mindannyian? - kérde Lorin.

Kocsira ültették, és a biztos beszállította az igazságügyi palotába.

Lorin

Ha az olvasó másodszor is elkísér bennünket a forradalmi törvényszékre, Maurice-t ugyanott találja, ahol már láttuk, de ezúttal még sápadtabb és izgatottabb.

Abban a pillanatban, amidőn a komor színjáték - melynek nem annyira kedvtelésünk tesz részesévé, mint inkább az események sodornak bele - megkezdődik, az esküdtek visszavonultak tanácskozni, mert a kitűzött ügyet már letárgyalták: a két vádlott, mintegy a bírák iránti gúnyból, amint az akkoriban szokás volt, már a vérpadra öltözve jelent meg. Most a védőkkel tanakodtak, akik oly rezignáltan viselkedtek, mint az orvos a menthetetlen betegnél. A tribünök hallgatósága e napon fölöttébb rosszindulatúan viselkedett, s magatartásával befolyásolta az esküdteket is: az esküdtek összeszedték magukat a tricoteuse-ök és külvárosi munkások előtt, mint ahogy a színész is több gondot fordít játékára, ha látja, hogy a közönsége elfogult irányában és szigorú.

Tíz óra óta már öt vádlottal végeztek a rettenthetetlen szigorú esküdtek. Valamennyit elítélték.

A vádlottak padján ülő két egyén is arra az *igenre* vagy *nemre* várt, ami vagy a vérpadra juttatja őket, vagy visszaadja őket az életnek.

A hallgatóság megszokta már a tragédiákat, s vérszomjas mohósággal követelte a maga mindennapos áldozatait. A hallgatóság tehát zajongott, és közbekiáltásokkal készítette elő az áldozatait a közelgő félelmes pillanatra.

- Oda nézz, te! Nézd azt a hosszút! - kiáltotta egy tricoteuse, aki főköté hiján tenyérszéles nemzetiszínű szalaggal kötötte át hajfonatát. Nézd, milyen sápadt! Mintha már végeztek is volna vele!

Az elítélt megvető mosollyal mérte végig az asszonyt.

- Az ám! - mondta a szomszédja. - Hiszen még ki is nevet.

- Csak úgy foghegyről - szólt a másik.

Egy munkás az óráját nézte.

- Mennyi? - kérdezte a szomszédja.

- Tíz perc múlva egy. Már vagy háromnegyed órája tanakodnak.

- Nézd azt a kisebbiket! - kiáltott másvalaki a hallgatóság soraiból.

- Nézd! Ez lesz ám csuda pofa, ha beköpi a fejét a zsákba!

- Olyan gyorsan megy az, hogy jóformán időd se lesz megnézni.

- Majd elkérjük a fejét Sanson úrtól. Látnunk csak szabad.

- Nézd, milyen szép zsarnok, kék színű ruhát hord. A szegény ember csak örülhet, ha a jólöltözötteket némileg megrövidítik.

Valóban, ahogy a hóhér a királynéval közölte, a kivégzettek ruháit a szegények öröklik. Ezeket a ruhákat a kivégzés után nyomban a Salpêtrière-be szállították, és szétosztották őket a nélkülözők között. Oda küldték a királyné ruháit is a kivégzés után.

Maurice szórakozottan hallgatta, hogy zümmög körülötte a tömeg, mindenki magába mélyedt e pillanatban, mindenkit valami nagy gondolat foglalkoztatott. Néhány nap óta idegesen és elakadva ver a szíve: a remény és a félelem időnként elállította szíve dobogását, s e kihagyó

szívverés, ezek az állandóan váltakozó végletes hangulatok mintegy megtörték életerejét. Olyan volt, mint a magával tehetetlen báb.

Az esküdtek visszatértek a terembe, s mint ahogy várni lehetett, elnökük bejelentette, hogy a két vádlottat halálra ítélték.

Elvezették őket. A vádlottak emelt fővel távoztak. Az emberek bátran haltak meg ebben a korban.

Komorán és végzetesen hangzott el az ajtónálló felhívása:

- Következik Dixmer Geneviève, akit az ügyész polgártárs hazaárulással vádol.

Maurice-on végigfutott a hideg, és arcát elöntötte a verejték.

A vádlottak szobájából nyíló kis ajtó feltárult, és Geneviève a terembe lépett.

Fehérben volt: csigázó haját bájos kacérsággal tűzte és tornyozta fel.

Nem vágta le előre, mint a halálraítélt asszonyok közül a legtöbb.

A szegény Geneviève nyilván utolsó pillanatáig tetszeni akart valakinek.

Maurice megpillantotta Geneviève-et, és úgy érezte, hogy minden ereje elhagyja, bárhogy igyekezett összeszedni magát. Pedig készült erre a jelenetre. Hiszen tizenkét napja, hogy minden egyes tárgyaláson megjelent, s közben háromszor is megdöbbsent, mert annyiszor hallotta Geneviève nevét a közvádó szájából. De némely kétségbeesés oly feneketlenül mély, hogy az értelem nem láthat le beléje.

Az egész hallgatóság felszisszent, mikor az elragadóan szép, sápadt, naiv nő a terembe lépett. Néhányan dühvel - ebben az időben egyesek minden fölényt, legyen az a szépség, a pénz, a születés vagy a lángész fölénye - gyűlöltek, mások álmélkodva, némelyek szájalomból.

Geneviève nyilván felismert egy hangot a morajból, egy sikolyt a többi között, mert Maurice felé fordult, míg az elnök a vádlott irataiban lapozgatott, néha egy-egy ferde pillantást vetve feléje.

Észrevette Maurice-t rögtön, széles kalapja alatt szelíd mosollyal egészen feléje fordult most, és még szelídebb mozdulattal ajkához emelte rózsás, átlátszó ujjait, és mintha egész lelkét ebbe a csókba lehelte volna, a tömeg feje felett elküldte feléje érzelmeinek bizonyosságául. Neki, csak neki.

Az érdeklődés moraja futott végig a hallgatóságon. Geneviève a felszólításra bírái felé fordult. De csak félig: rémülettől kitágult szeme a terem egy pontja felé irányult.

Maurice hiába ágaskodott: semmit sem látott, illetve fontosabbnak tartotta, hogy a földolgot kövesse, a tárgyalást, mely kezdetét vette. Fouquier-Tinville hozzákezdett a vádirat felolvasásához.

A vádirat szerint Dixmer Geneviève egy elszánt összeesküvő felesége, alaposan gyanúsítható azzal, hogy segédkezet nyújtott Maison Rouge lovagnak a királyné megszöktetésére irányuló kísérleteihez.

Egyébként tetten érték, amint a királyné előtt térdelt, és könyörögve kérte, hogy cseréljen ruhát vele. Meg akart halni a királyné helyett. Ez az ostoba fanatizmus - folytatta a vádirat - nyilván igen nagy önfeláldozásnak tűnik fel az ellenforradalmárok szemében. Ma azonban - folytatta a vádirat - minden francia polgár élete a hazáé, s kétszeres hazaárulást követ el az, aki életét Franciaország ellenségeiért teszi kockára.

Geneviève-et megkérdezték, beismeri-e, hogy Duchesne és Gilbert csendőrök vallomása szerint a királyné lábai előtt találták, amint éppen kérlelte Marie Antoinette-et, hogy cseréljen ruhát vele.

Geneviève csak ennyit válaszolt:

- Igen.

- Mondja el hát - szólt az elnök -, milyen tervei és milyen kilátásai voltak.

Geneviève mosolygott.

- Voltak némi eshetőségeim - mondta. - De oly tervet, mint amilyenek áldozatává lettem, nő nem eszelhet ki.

- Hogy került mégis a királyné cellájába?

- Nem a magam jószántából. Kénytelen voltam odamenni.

- Ki kényszerítette? - kérdezte a közvádoló.

- Halállal fenyegettek meg, ha nem engedelmeskedem.

S a fiatalasszony megint bosszúsan pillantott abba az irányba, ahova Maurice nem látott el.

- Önt tehát halállal fenyegették, ha nem engedelmeskedik. Ezzel szemben azonban újabb halálveszedelemnek tette ki magát, hiszen tudnia kellett, hogy tettéért halállal bűnhődik.

- Kést szegeztek a mellemnek, tehát engedelmeskednem kellett, amíg ellenben a nyaktiló csak messziről fenyegetett. Közvetlen erőszaknak engedtem.

- Miért nem kiáltott segítségért? Minden jó hazafi megvédte volna.

- Sajnos, uram - felelte Geneviève, oly szomorú hangon és oly gyengéden, hogy Maurice szíve csaknem megszakadt a fájdalomtól -, sajnos, nem volt senki a közelemben.

A hallgatóság eleinte csak kíváncsi volt. Aztán érdeklődött Geneviève iránt. Most az érdeklődés részvétbe ment át. Sokan lehajtották fejüket, néhányan titokban letörölték könnyeiket, mások hangosan sírtak.

Maurice most a terem bal oldalán egy elszánt, kemény arckifejezésű férfit pillantott meg.

Dixmer állt ott komoran és kérlelhetetlenül. Mereven nézte Geneviève-et és bírát.

A vér a fejébe szállt a fiatalembernek. Elöntötte a harag, s féktelen bosszúvágy fogta el. Oly rettenetes gyűlölettel pillantott Dixmer-re, hogy ellensége, mintha villamos ütés sújtotta volna, hátrafordult és megpillantotta Maurice-t. Pillantásaik a kardpenge élességével keresztezték egymást.

- Nevezze meg felbujtóit - szólt az elnök.

- Csak egy volt, uram.

- Ki az?

- A férjem.

- Tudja, hol tartózkodik?

- Tudom.

- Mondja meg.

- Bármily aljas volt velem szemben, én nem viselkedhetem gyáván. Nem az én hivatásom elárulni rejtekhelyét, önöknek kell felfedezni.

Maurice Dixmer-re pillantott.

Dixmer meg sem mozdult. A fiatalembernek hirtelen ötlete támadt. Feljelenti Dixmer-t és feljelenti saját magát is. De mégsem tette.

- Nem - gondolta -, nem ily halált érdemel.

- Tehát megtagadja segítségét a bűnös felkutatásához?

- Nem tehetek másként, uram - szólt Geneviève -, mert különben éppoly megvetésre méltó lennék az ember szemében, mint ő, az enyémben.

- Vannak-e tanúk? - kérde az elnök.

- Van egy tanú - szólt az ajtónálló.

- Szólítsa be a tanút.

- Hyacinte Lorin - szólt az ajtónálló.

- Lorin! - kiáltott fel Maurice. - Istenem, hát ez hogy történt?

Ez a jelenet ugyanaznap történt, amelyen Lorint letartóztatták.

Maurice nem tudott letartóztatásáról.

- Lorin - suttogta Geneviève, fájdalmas nyugtalansággal pillantva maga körül.

- Miért nem jelenik meg a tanú a felszólításra? - kérdezte az elnök.

- Elnök polgártárs - szólt Fouquier-Tinville -, a tanút egy újonnan beadott feljelentésre lakásán tartóztatták le. Rögtön ideszállítják.

Maurice megremegett.

- Van egy fontosabb tanú is - folytatta Fouquier -, az illetőt azonban még nem találták meg.

Dixmer mosolyogva pillantott Maurice felé. Talán ugyanaz a gondolat fordult meg a férj fejében, ami előbb a szeretőében.

Geneviève elsápadt, és halk sikollyal visszaesett a padra.

Ebben a pillanatban vezette be két csendőr Lorint a terembe. Közvetlenül mögötte jött be Simon, aki mint mindennapos vendég, a bírák között foglalt helyet.

- Neve? - kérdezte az elnök.

- Lorin Maximilian Jean.

- Foglalkozása?

- Független ember vagyok.

- Nem lesz az sokáig - szólt Simon, öklével megfenyegetve őt.

- Rokonsági viszonyban áll a vádlottal?

- Nem, csak jó ismerősöm.

- Tudta-e, hogy részt vett a királyné megszöktetésére irányuló merényletekben?

- Honnan tudtam volna?

- Talán közölte önnel?
- Velem, a thermophyle-i szekció tagjával? Ugyan, kérem.
- Látták önöket néhányszor együtt.
- Sőt gyakran láthattak vele.
- Tudta róla, hogy arisztokrata?
- Tudtommal egy cserző felesége.
- Férje nem gyakorolta azt a mesterséget a valóságban, mellyel bűnös szándékait leplezte.
- Ezt én nem tudhattam. Férjével nem voltam jó viszonyban.
- Mondjon valamit a férjéről.
- Nagyon szívesen. Egy aljas ember...
- Lorin úr, kérem - szólt Geneviève -, legyen olyan szíves...

Lorin könyörtelenül folytatta:

- ...aki feláldozta szegény feleségét, aki itt áll önök előtt, nem is annyira politikai meggyőződésének, mint inkább személyes gyűlöletének áldozataképpen. Ej, majdnem olyan alantas fráternek tartom, mint Simont.

Dixmer elsápadt, Simon közbe akart szólni, de az elnök egy mozdulattal csendre intette.

- Ön úgy látszik, teljesen ismeri ezt az ügyet, Lorin polgártárs - szólt Fouquier. - Tegyen részletes vallomást.

- Bocsánat, Fouquier polgártárs - szólt Lorin és felállt. - Mindent elmondtam, amit tudok.

Meghajította magát és újra leült.

- Lorin polgártárs - folytatta a vádló -: kötelességed hozzájárulni az igazság felderítéséhez.

- Amit mondtam, teljesen elegendő az igazság felderítéséhez. Ez a szegény asszony - ismétlem - csak az erőszaknak engedett. Nézzétek meg, hát összeesküvőnek néz ki? Erőszakkal kényszerítették arra, amit tett, ez az egész.

- Azt hiszed?

- Biztosan tudom.

- A törvény nevében követelem a tanú vád alá helyezését, mert bűntársa a vádlottnak - szólt Fouquier.

Maurice felnyögött.

Geneviève kezébe temette arcát. Simon diadalittasan felkiáltott.

- Közvádló polgártárs, megmentetted a hazát!

Lorin pedig a legnagyobb nyugalommal átmászott a rácson, amely elválasztotta a vádlottak padjától. Megfogta és tiszteletteljesen megcsókolta Geneviève kezét.

- Jó napot, polgártársnő - mondta oly nyugalommal, mely az egész hallgatóságot felvillanyozta. - Hogy van?

És leült a vádlottak padjára.

Folytatás

Maurice-nak úgy tűnt fel ez a jelenet, mint egy pokoli látomás. Ott állt, kardjára támaszkodva, melytől nem vált meg soha, a teremben. Látnia kellett, hogy barátai egymás után merülnek el abban az örvényben, mely nem veti fel áldozatait, s e döbbenetes kép oly mélyen hatott rá, hogy egyre azon tűnődött, miért kapaszkodik ő, a szerencsétlenek sorstársa, a meredély szélébe, s miért nem dobja le magát, hogy velük együtt pusztuljon el.

Mikor átmászott a rácson, Lorin megpillantotta a gúnyosan mosolygó komor Dixmer-t.

Mondottuk, hogy Geneviève mellé ült a vádlottak padjára. Most az asszony a füléhez hajolt:

- Jóságos isten, tudja-e, hogy Maurice a teremben van?

- Hol?

- Ne nézzen oda. Pillantásával elárulná őt. Legyen nyugodt. Mögöttünk, az ajtó mellett. Hogy kétségbe lesz esve, ha elítélnék bennünket.

Lorin gyengéd részvétellel pillantott a nőre.

- Márpedig elítélnék bennünket, efelől nyugodt lehet. Nagyon keservesen csalódna, ha bármennyire is bizakodnék abban, hogy megmenekül.

- Édes istenem - suttogta Geneviève -, szegény barátom, aki egyedül marad a világon.

Lorin Maurice felé fordult és Geneviève sem tudott ellent állni. Hirtelen a fiatalemberre pillantott.

Maurice nézte őket, és szívére szorította kezét.

- Van egy módja, hogy megmeneküljön.

- Hogy megmeneküljek? - kérde Geneviève örömtől felcsillanó szemmel.

- Kezeskedem, hogy megmenekül.

- Örökké áldanám, Lorin, ha megmentene.

- Ez a mód azonban... - folytatta a fiatalember, Geneviève látta, hogy habozik.

- Ön is látta a férjemet? - kérde.

- Láttam.

- Meg akar menekülni? -, ha a vádlottak padjára juttatja, akkor ön megmenekül.

Dixmer nyilván kitalálta Lorin pillantásából, miket suttoghat feleségének, mert először elsápadt. Csakhamar azonban visszanyerte komor nyugalmát, és ismét pokoli gúnnyal mosolygott.

- Lehetetlen - mondta Geneviève. - Akkor nem tudnám többé gyűlölni.

- Dixmer ismeri az ön nagylelkűségét, nézze, most is gúnyolja önt.

- Lehetséges, mert tudja, hogy sem én, sem önök el nem árulják.

- Geneviève, én nem vagyok olyan nagylelkű, mint ön. Engedje meg, hogy magammal vonjam a pusztulásba.

- Nem, Lorin, kérem önt, ne vállaljon semmi közösséget ezzel az emberrel. Még a halál közösségét sem. Úgy érzem, hűtlen lennék Maurice-hoz, ha Dixmer-vel együtt pusztulnék el.

- De hisz ön megmenekül!

- Hogy maradjak életben, ha ő nincs többé?

- Ó, mennyire igaza van Maurice-nak, hogy szereti önt - szólt Lorin. - Ön angyal, és az angyaloknak az égben van a helyük. Szegény jó Maurice...

Simon nem értette ugyan, mit beszél egymással a két vádlott, de annál inkább figyelte arcvonásaikat.

- Csendőr polgártárs - szólalt meg - akadályozd meg, hogy az összeesküvők még a forradalmi törvénytörés termében is áskálódjanak a köztársaság ellen.

- Jó, jó - szólt a csendőr. - Nagyon jól tudhatod, Simon polgártárs, hogy itt már nem esküsznek össze, vagy ha összeesküvést szönének is, azzal nem érnek el sokat. A polgártársak beszélgetnek egymással, s minthogy a törvény szerint a halál szekerében is szabad beszélgetni, miért ne beszélgethetnének egymással a törvénytörés termében is?

Ez a csendőr Gilbert volt, aki felismerte a vádlottban azt a nőt, akit a királyné cellájában elfogott. Gilbert emberséges volt, s ezúttal is meghatotta a vádlott személyes bátorsága és önfeláldozása.

Az elnök bírálóval tanácskozott. Fouquier-Tinville felszólítására megkezdte a tárgyalást.

- Lorin vádlott - kérdezte -: miféle összeköttetésben álltal Dixmer polgártársnővel?

- Miféle összeköttetésben, elnök polgártárs?

- Igen.

*„A legtisztább barátság volt kettőnk között,
Fivéremnek tekintett, én pedig nővéremnek őt.”*

- Lorin polgártárs - szólt Fouquier-Tinville -, ez a vers rossz.

- Miért? - kérdezte Lorin.

- Egy szótaggal hosszabb, mint kellene.

- Vágd le, közvádoló polgártárs, ez a mesterséged.

Fouquier-Tinville részvétlen arca elsápadt erre a rettenetes tréfára.

- S milyen szemmel nézte Dixmer polgártárs - folytatta az elnök -, hogy felesége állítólagos forradalmárral barátkozik?

- Ezt nem tudom, mert mondtam már, hogy nem volt szerencsém Dixmer polgártársat ismer-nem, aminek nagyon örülök.

- Azt persze elhallgatod, hogy Lindey Maurice polgártárs volt a kapocs közted és a vádlott közt? Öneki köszönheted ezt a tiszta barátságot - szólt Fouquier-Tinville.

- Ha nem mondtam - szólt Lorin -, hát diszkrécióból hallgattam el, s azt hiszem, e tekintetben mások is példát vehetnének rólam.

- Az esküdt polgártársaknak meglesz a véleményük erről a különös barátságról. Két forradalmár jó viszonyt tart fenn egy arisztokrata nővel ugyanakkor, amikor erről az arisztokrata nőről kiderül, hogy a legsötétebb összeesküvést szötte a nemzet ellen - szólt Fouquier-Tinville.

- Honnan tudtam volna erről az összeesküvésről, közvádoló polgártárs? - kiáltott fel Lorin, akit inkább felháborított mint megijesztett a durva érvelés.

- Ismerted ezt a nőt, jóban voltál vele, fivérének szólított, te nővérednek tekintetted, hogyan tudtál volna a cselekedeteiről. El tudod-e hinni, ahogy magad mondtad az imént, hogy egyedül hajtotta végre a vádban szereplő cselekményt? - kérde az elnök.

- Nem egyedül hajtotta végre - vágott közbe Lorin. - Hiszen beismerte az imént, amit én is mondtam és ismétlek, hogy a férje kergette bele.

- Hogy lehet az, hogy nem ismerted a férjét? - kérde Fouquier-Tinville. - Végre is együtt élt a férjével.

Lorinneknak csak el kellett volna mondania, hogy tűnt el nyomtalanul Dixmer. Csak azt kellett volna mondania, hogy Maurice és Geneviève szerették egymást. Csak azt kellett volna közölnie, hogy szöktette meg Dixmer feleségét, hogy rejtegette előlük ismeretlen helyen. Ezzel teljesen tisztázta és mentesítette volna magát, és teljes világosságot vetett volna az ügyre.

Ezzel azonban elárulta volna barátai titkát. Geneviève-nek ötszáz ember előtt kellett volna pirulnia. Lorin megcsóválta fejét, mintha saját magának mondott volna nemet.

- Nos? - kérde az elnök. - Mit felel a közvédlő polgártárs szavaira?

- Azt, hogy a logikája kényszerítő erejű - szólt Lorin -, s rám bizonyított valamit, amiről magam sem tudtam.

- Mégpedig?

- Azt, hogy egyike vagyok a legsötétebb összeesküvőknek, akiket a világ valaha látott.

Lorin kijelentését harsogó kacaj fogadta. Az esküdtek sem tudták visszatartani jókedvüket, oly fölényes humorral ejtette ki a fiatalember e szavakat.

Fouquier felfogta a gúnyt. S mivel e fáradhatatlan nyomozó éppoly jól ismerte a vádlottak titkait, mint a vádlottak maguk, bizonyos szánakozó bámulatot érzett Lorinnal szemben.

- Beszélj, Lorin polgártárs, tisztázd magad - szólt. - A törvényszék figyelemmel hallgat végig. Ismerjük múltadat, tudjuk rólad, hogy jó forradalmár voltál.

Simon közbe akart szólani, de az elnök leintette.

- Beszélj, Lorin polgártárs, meghallgatunk.

Lorin tagadólag rázta a fejét.

- A hallgatásod beismerés - szólt az elnök.

- Nem - mondta Lorin. - A hallgatásom hallgatás, semmi egyéb.

- Utoljára kérdelem - szólt Fouquier-Tinville -, vallasz, vagy nem vallasz?

Lorin a hallgatóság felé fordult, hogy szemével megkérdezze Maurice-től, mit tegyen?

Maurice nem intett, hogy beszéljen, és Lorin hallgatott.

Maga ítélte halálra magát.

Most már gyors ütemben fejlődtek az események.

Fouquier összefoglalta vádját. Az elnök összefoglalta a tárgyalás eredményét. Az esküdtek szavaztak, és bűnösnek mondták ki Lorint és Geneviève-et.

Az elnök mindkettőjüket halálra ítélte.

A törvényszék nagy faliórája kettőt ütött.

Az elnök felolvasta az ítéletet. Nem tartott az óráütésnél tovább.

Maurice kétségbeesetten hallgatta az óra kongását és az ítélet szavait. Mikor az emberi hang és az óraszerkezet elhallgatott, teljesen összeroppant.

Csendőrök kivezették Geneviève-et és Lorint. Lorin karján vezette Geneviève-et.

Mindketten üdvözölték Maurice-t.

Lorin mosolygott, s a sápadt, félig önkívületi állapotban levő Geneviève ujjával utolsó könnyes csókot küldött feléje.

Utolsó percéig hitte, hogy életben marad. Nem is az életét siratta, hanem a szerelmét, melynek életével együtt el kell múlnia. Maurice félig tébolyodottan, válasz nélkül hagyta barátai üdvözlését. Halványan és kábultan támolygott fel a padról, amelyre lerogyott. Barátai eltűntek előle.

Csak egy dolog tartotta még életben. A szívét mardosó gyűlölet. Még egyszer szétnézett, és megpillantotta Dixmer-t, amint a hallgatósággal együtt távozott, s most éppen lehajolt, hogy kijusson a terem alacsony boltíves ajtaján.

Mintha rugó mozgatta volna, Maurice felpattant, és átugorva a padokon, az ajtóhoz rohant.

Dixmer már kijutott a teremből. A sötét folyosón sietett kifelé.

Maurice utánarohant.

Mikor Dixmer a nagyterem lépcsőjéhez ért, Maurice megérintette a vállát.

A párbaj

Ebben az időben mindenki megijedt, ha vállon érintették. Dixmer hátrafordult, és megpillantotta Maurice-t.

- Jó napot, forradalmár polgártárs - mondta nyugodtan. Nyomban el tudta fojtani hirtelen ijedtségét, és teljesen önuralmának birtokában látszott.

- Jó napot, nyomorult polgártárs - szólt Maurice. - Számított rá, hogy találkozunk, nemde?

- Ellenkezőleg, már nem számítottam rá - felelte Dixmer.

- Miért nem?

- Mert már régebben vártam.

- Még mindig jókor jövök, gyilkos - szólt Maurice rettentő hangon, de suttogva. Olyan volt ez, mint a szívében felgyült vihar távoli morgása, mely szeméből villámlott.

- Villámokat szórnak a szemeid, polgártárs - szólt Dixmer. - Ránk fognak ismerni, és követni fognak bennünket.

- Bizony, és attól félsz, hogy letartóztatnak, mi? Félsz, hogy vérpadra kerülsz, ahova másokat oly szívesen küldesz. Hát csak tartóztassanak le bennünket, annál jobb. Úgy látom, hogy egy bűnös fölött még nem mondott ítéletet a nemzet.

- Mint ahogy hiányzik egy férfi neve a kiváló hazafiak listájáról, melyről a tiedet letörölték.

- Még beszélünk mindenről, remélem. Ön mindenesetre kitöltötte bosszúját, nyomorult bosszúját egy asszonyon. Hát ha már várt, miért nem várt meg, hogy visszajöjjek aznap, amikor elrabolta Geneviève-et lakásomról?

- Geneviève-et ön rabolta el tőlem.

- Ne szellemeskedjen, uram, ön nem szellemes. Ne szavakkal vitázzunk, ön a tettek embere és nem a szavaké. Erről meggyőződtem aznap, amikor le akart gyilkolni. Azon a napon őszinte volt.

- Meg is bántam azóta, hogy nem végeztem önnel - szólt nyugodtan Dixmer.

- Nos - szólt Maurice kardjára ütve -, most itt az alkalom.

- Holnap, ha óhajtja, ma nem.

- Miért holnap?

- Vagy ma este.

- Miért nem tüstént?

- Mert öt óráig nincs időm.

- Megint valami aljas terv - szólt Maurice. - Megint valami cselvetés.

- Maurice - szólt Dixmer -, maga igazán hálátlan velem szemben. Hogyan? Teljes fél évig hagytam, hogy a feleségemmel szerelmeskedjék. Teljes fél évig tiszteletben tartottam találkáit és örömeit. Vallja be, hogy nálam előzőkenyebb embert nem ismert.

- Igen, azt hitted, hogy a hasznodra leszek, ezért bántál kíméletesen velem.

- Hát, természetesen - szólt nyugodtan Dixmer, aki annál jobban uralkodott magán, minél dühösebb lett Maurice. - Hát, természetesen. Mialatt ön elárulta a köztársaságot feleségem egy pillantásáért, mialatt kiszolgáltatta nekem titkait, mialatt becsstelenné lett, ön a hazaárulással, feleségem a házasságtöréssel, én bölcs maradtam és hős. Én vártam, és diadalmaskodtam.

- Rettenetes - mondta Maurice.

- Ugye rettenetes? Remélem, a saját magatartásáról nyilatkozik, uram? Rettenetes, utolsó!

- Téved, uram. Ön viselkedett rettenetesen és gyalázatosan, önnek kellett volna felesége tisztességére ügyelni, ön tett esküt arra, hogy megőrzi és tisztán tartja becsületét, s ön esküje helyett gyalázatos csalétkül használta fel felesége szépségét, amelybe én, gyengéd szerelmes, beleharaptam. Önnek szent kötelessége lett volna, uram, feleségére ügyelni, s ön ehelyett eladta a feleségét.

- Majd megmondom önnek, mit kellett tennem, uram - szólt Dixmer. - Meg kellett mentenem barátomat, aki velem együtt egy szent ügy szolgálatában állt. Először vagyonomat áldoztam fel a szent ügyért, aztán föláldoztam becsületemet is. Én teljesen kikapcsoltam a magam személyét a dologból. Egy pillanatig sem gondoltam magamra. Én ebben az ügyben nem számítottam. Barátom nincs már életben. Törrel leszúrta magát. Királyném nincs életben. Vérpádon halt meg. Most uram, itt a pillanat. Most az én bosszúm jön.

- Mondja úgy, most ön gyilkol.

- A házasságtörő asszonyt nem gyilkolják meg. Megbüntetik.

- Ön kényszerítette a házasságtörésre. Tehát helyesen cselekedett.

- Ön azt hiszi? - kérde Dixmer, komor mosollyal. - Kérdezze meg Geneviève lelkiismeret-furdalásaitól, hogy helyesen cselekedett-e.

- Aki büntet, az nyíltan cselekszik. Te nem büntetsz, mert vérpadra küldted őt, magad meg elbújtál.

- Én bujkálok? Én menekülök? Honnan veszed ezt, szerencsétlen? - kérde Dixmer. - Hát bujkálás az, hogy ott voltam az elítélésénél, hát bujkálás az, hogy megyek a siralomházba búcsúzni tőle?

- Beszélni akarsz velem? - kérde Maurice. - Búcsút akarsz venni tőle?

- Ejnye, de nem értesz te a bosszúhoz, Maurice polgártárs - szólt vállát vonogatva Dixmer. - Te az én helyemben befejezettnek tekintetted volna az ügyet, hadd menjenek a maguk módja szerint, így például a házasságtörő asszony halált érdemel, és mivel kimondták rá a halálos ítéletet, én leszámoltam vele, illetőleg ő leszámolt velem. Nem úgy, Maurice polgártárs. Én jobban értek ehhez. Én jobban visszafizetem ennek a nőnek mindazt a rosszat, amit velem szemben elkövetett. Téged szeret, tehát a távollétedben haljon meg. Engem gyűlöl, tehát még egyszer látni fog. Nézd - folytatta, és elővette tárcáját -, látod ezt az írást? Ezt az igazolványt a törvényszéki palota írnoka állította ki. Ezzel az igazolvánnyal bemehetek az elítéltekhez. Be fogok menni Geneviève-nez, és a szemébe mondom, hogy házasságtörő volt. Elöttem vágja le haját a hóhér, s miközben haja lehull, újra szemébe mondom: házasságtörő. Elkísérem a székéig, s ha a vérpadra teszi a lábát, ez lesz az utolsó szó, amit hallani fog: házasságtörő.

- Vigyázzon magára! Nem lesz ereje elviselni ennyi aljasságot. Fel fogja jelenteni önt.

- Nem, annyira gyűlöl, hogy nem fogja megtenni - szólt Dixmer. - Ha fel akart volna jelenteni, megtehetette volna akkor, amikor Lorin halkán ezt a tanácsot adta neki. Ha nem jelentett fel, hogy megmentse életét, még kevésbé fog följelenteni, hogy meghaljon. Mert jól tudja, hogy ha

feljelentene, egy nappal tovább tartana szenvedése. Mert jól tudja, hogy ha feljelentene, mellette maradnék és elkísérném nem csak a törvényszék épületének palotájáig, hanem a vérpad lábáig. Mert tudja, hogy még a vérpadhoz vivő úton sem válnék meg tőle, hanem együtt ülnénk a székérbe, s az egész úton azt hallaná tőlem: házasságtörő. Hogy még a vérpadon is ezt mondogatnám, abban a pillanatban, mikor kilehelte lelkét, s ezt a vádat vinné magával az örökkévalóságba.

Dixmer gyűlölete és dühe ijesztő volt. Megragadta Maurice kezét, s oly erővel rázta, hogy a fiatalember megdöbbsent, és kedélye is elváltozott. Minél jobban dühöngött Dixmer, Maurice annál nyugodtabb lett.

- Ebből a bosszúból még hiányzik valami - mondta.

- Micsoda?

- Hogy azt mondhasd: a törvényszékből kijövet találkoztam szeretőddel, és megöltem.

- Ellenkezőleg. Azt fogom neki mondani, hogy élsz, és egész életedben gyötörni fog halálának látványa.

- Pedig meg fogsz ölni - szólt Maurice. - Vagy pedig - szólt, szétnézve, s látva, hogy nincs senki a közelben -, vagy pedig én öllek meg.

És halványan az izgalomtól, szenvedélyes dühvel, melyet a végletekig fokozott magára erőltetett nyugalma, amellyel Dixmer rettentő tervét végighallgatta, torkon ragadta ellenfelét, és magával húzta, egy lépcső felé hátrálva, mely a folyóhoz vezetett.

Kezének érintésére Dixmer-ben is felszökött a harag, mint a tüzes láva.

- Rendben van - mondta -, nem kell hogy cipelj, megyek magamtól is.

- Gyere hát. Van nálad fegyver?

- Van.

- Előttem menj. Figyelmeztetek, hogy a legkisebb jelre, a legkisebb mozdulatra kettészelem fejedet kardommal.

- Tudod, hogy nem félek - szólt Dixmer sápadt és ijesztő mosollyal.

- A kardomtól nem félsz - morogta Maurice -, de félsz, hogy elveszíted bosszúd gyümölcsét. Márpedig most, hogy szemtől szemben állunk, lemondhatsz a bosszúdról.

A víz szélére értek, s ha valaki meg is látta őket, már senkinek sem lett volna ideje megakadályozni őket abban, hogy megverekedjenek.

Mind a ketten fuldokoltak a dühtől.

Beszéd közben elértek a kis lépcsőhöz, mely a törvényszéki palotától vezet le az üres rakpartra. Még folytak az ítélezések, hisz alig volt két óra, a tömeg elárasztotta a tárgyalótermet, a folyosókat és az udvarokat. Mindketten szomjaztak egymás vérére.

Behatoltak egy boltív alá, mely a Conciergerie celláiból a folyóhoz vezet. Undorító csatornák ezek, melyek valamikor véresen sodorták a föld alatti cellák áldozatait a Szajnába. Maurice a folyó és Dixmer közé állott.

- Azt hiszem, én öllek meg, Maurice - szólt Dixmer. - Nagyon is reszketsz.

- Én pedig azt mondom, Dixmer - szólt Maurice, kihúzva kardját, és elzárva előle a menekülés útját -, én pedig éppen ellenkezőleg, azt állítom, hogy én ölök meg téged. Ha megöltelek, kiviszem tárcádból a törvényszéki írnok igazolványát. Hiába gombolod be kabátodat, kardom átszakítja, még ha ércből lenne, mint a régiek páncélja, akkor is.

- Elveszed tőlem az igazolványomat? - ordította Dixmer.

- El bizony - kiáltott Maurice. - És fel fogom használni az igazolványt. Én fogok bejutni ezzel az írással Genevieve-hez. Én ülök mellette a szekéren, én fogom a fülébe súgni utolsó percéig, hogy: szeretlek. Én fogom mondani, ha lehull a feje a vérpadon: szerettelek.

Dixmer gyors mozdulattal zsebéhez kapott, hogy a tárcát bedobja a folyóba. De gyorsabban, mint a villám, és egy fejsze pontosságával, Maurice karja lesújtott kezére, és csuklóban vágta ketté.

A megsebesült fölördített, megrázta megcsonkított kezét, és védőállásba helyezkedett.

Most rettentő harc vette kezdetét az elhagyott, homályos boltív alatt. A két férfi e keskeny helyen, hol úgyszólván minden csapásnak találnia kellett, egymásnak ment. Meg-megcsúsztak a nedves köveken, néha bele kellett kapaszkodniuk a csatorna szélébe. Türelmetlen izgalmukban egyre hevesebben támadtak egymásra.

Dixmer érezte, hogy vérzik, s egyre gyengül a vérvesztéstől. Ezért kétségbeesetten oly erővel támadt Maurice-ra, hogy annak egy lépést hátrálnia kellett. Maurice bal lábával megcsúszott, és ellenfelének kardja megkarcolta mellét. Villámgyors mozdulattal térdre esett, bal kezével felemelte kardját, és hegyét Dixmer felé tartotta, aki vad dühvel, a lejtő talajon előrehajolva, kardjába rohant.

Borzalmas káromkodás hallatszott. Aztán két egymásba kapaszkodott test gurult ki a sikátorból.

Csak egyikük tápázkodott fel: Maurice. Vértől lucskosan, de ellenfelének vége volt.

Kihúzta kardját ellenfeléből, s érezte, hogy hal el az ideges remegés Dixmer testében az étellel.

Aztán, mikor már meggyőződött, hogy ellenfele meghalt, a holttest fölé hajolt, kigombolta kabátját, kivette a tárcát, és gyorsan eltávozott.

Alig tett egy pár lépést, észrevette, hogy legott letartóztatják, hiszen csupa vér volt.

Lement a folyóhoz, s lemosta a vízben kezét és ruháit.

Aztán gyorsan felszaladt a lépcsőn, s még egyszer visszapillantott a sikátor felé.

Egy füstölgő vérszalag csurgott onnan lefelé a folyóhoz.

A palota közelébe érve elővette a tárcát, megtalálta benne az igazolványt.

- Köszönöm, jóságos Isten - suttogta.

Felsietett a lépcsőn, mely a siralomházba vezetett.

Hármat ütött az óra.

A siralomházban

Az olvasó bizonyára emlékszik, hogy a törvényszéki írnok megmutatta Dixmer-nek a foglyok névsorát, és vele baráti érintkezést tartott fenn, melyet az írnokné jelenléte különösen vonzóvá tett. El lehet képzelni, hogy megijedt ez az ember, mikor Dixmer cselszövése kiderült.

Hisz hajsza hía, hogy nem tekintették az álírnok büntársának, s hogy nem került Geneviève-vel együtt a vádlottak padjára.

Fouquier-Tinville magához hívatta. Elképzelhetjük, hogy erősítgette az ártatlanságát a szerencsétlen a közvádó előtt. Szerencsésen tisztázta magát, Geneviève jóvoltából, aki igazolta, hogy nem volt tudomása férje terveiről. Tisztázta magát, mert Dixmer megszökött. Legtöbbet azonban az használt neki, hogy Fouquier-Tinville-nek nem állott érdekében hivatalnokait gyanúba keverni.

- Polgártárs - szólt az írnok, Fouquier lába elé vetve magát -, bocsáss meg, félrevezettek.

- Polgártárs - szólt a közvádó -, az az államhivatalnok, aki a mi időnkben meg hagyja téveszteni magát, megérdemli, hogy kivégezzék.

- Barom voltam, polgártárs - mondta az írnok, aki legszívesebben kegyelmes úrnak nevezte volna Fouquier-t.

- Akár barom voltál, akár nem - szólt a zord közvádó -, senki sem szunnyadhat, míg a haza veszélyben van. A Capitolium libái is barmok is voltak, s mégis fölébredtek, hogy megmentseék Rómát.

Erre az évrre az írnok nem talált választ. Egyet sóhajtott, és várta, hogy mi lesz.

- Megbocsátok neked - szólt Fouquier -, sőt igazolni foglak, mert hivatalnokaimra még a gyanú árnyékának sem szabad esni. De ne feledd el, hogy ha még egy szót hallok, ha még egyszer szóba kerül ez a dolog, az életeddel játszol.

Mondanunk sem kell, mily buzgalommal, s milyen hálával járta sorra az írnok a szerkesztőségeket, ahol mindig megírják az igazat, vagy néha éppen az ellenkezőjét, még ha tíz ember életébe kerül is, amit írnak.

Az egész városban kereste Dixmer-t, hogy hallgatásra bírja. De Dixmer természetesen lakást cserélt, s így az írnok nem akadt a nyomára.

Geneviève a vádlottak padjára került. De már a vizsgálat során kijelentette, hogy nem volt büntársuk. Az írnok szemei nem győztek hálálkodni a szegény asszonynak, mikor az bírái elé lépett.

Geneviève-et bevezették a tárgyalási terembe, az írnok pedig visszament az irodájába, hogy magához vegyen egy iratsomót, melyre Fouquier-Tinville-nek szüksége volt. Képzelhetjük, hogy megdöbbsent, mikor ott látta Dixmer-t, aki nyugodt arccal közelgett feléje.

Az írnok kővé vált az ijedtségtől. Mintha kísértetet látott volna.

- Nem ismeresz rám? - kérdé az újonnan érkezett.

- Dehogynem. Durand vagy, jobban mondva: Dixmer.

- Úgy van.

- De hisz te meghaltál, polgártárs?

- Még nem, amint látod.
 - Le fognak tartóztatni.
 - Ki tartóztatna le? Senki sem ismer.
 - De én ismerlek, s csak egy szavamba kerül, hogy lenyakazzanak.
 - Nekem pedig két szavamba, hogy velem együtt lenyakazzanak.
 - Rettenetes dolgokat beszélsz.
 - Dehogya, csak logikus dolgokat.
 - Miről van szó hát? Beszélj már! De siess! Minél kevesebbet beszélünk, annál kisebb az eshetősége annak, hogy letartóztassanak bennünket.
 - Nos hát. Feleségemet elítélik, ugyebár?
 - Bizony, attól kell tartanunk. Szegény asszony.
 - Hát én szeretném még egyszer látni, hogy elbúcsúzzam tőle.
 - Hol?
 - A siralomházban.
 - Be mernél oda menni?
 - Miért ne?
 - Ó! - szólt az írnok, és láthatóan lúdbőrözött erre a gondolatra.
 - Valahogy csak be lehet jutni? - kérde Dixmer.
 - A siralomházba? Hogyne.
 - Mégpedig hogyan?
 - Igazolvánnyal.
 - S hol adják az igazolványt?
- Az írnok elsápadt, és hebegni kezdett.
- Azt kérded, hol adják az igazolványt?
 - Azt kérdem, hol adják. Elég világosan beszélek - szólt Dixmer.
 - Hát, ha tudni akarsz... itt!
 - Úgy? Igazán? És ki állítja ki őket?
 - Az írnok.
 - De hiszen te vagy az írnok.
 - Vegye, hogy én vagyok.
 - Nahát, ez nagyszerű! - szólt Dixmer, és leült az asztal mellé. - Állíts ki nekem egy igazolványt!
- Az írnok felugrott a helyéből.
- A fejemet követeled, polgártárs?
 - Nem én. Én csak egy igazolványt akarok, ez az egész.

- Le foglak tartóztatni, szerencsétlen! - szólt az írnok, összeszedve minden energiáját.
 - Tedd - szólt Dixmer. - Én azonban nyomban bejelentem, hogy bűntársam voltál, s akkor nem egyedül megyek abba a hírhedt siralomházba, hanem te is elkísérsz.
- Az írnok elsápadt.
- Gazember! - mondta.
 - Nincs itt gáztétről szó - folytatta Dixmer. - Beszélnem kell a feleséggel, és igazolványt kérek tőled, hogy bejuthassak hozzá.
 - Annyira kell beszélned velem?
 - Nyilván. Hiszen a fejemet kockáztatom miatta.
- Az írnok belenyugodott az indokolásba. Dixmer látta, hogy enged.
- Légy nyugodt, senki sem értesül a dologról - folytatta. - Ördögbe is! Bizonyára volt már példa az én esetemre.
 - Alig. Nemigen vetélkednek veled ebben a dologban.
 - Hát intézzük el már valahogy.
 - Ha el tudjuk, magam is szeretném.
 - Nagyon lehetséges. Eredj be az elítéltek ajtaján. Ennél az ajtónál nem kérnek igazolványt. Beszélj a feleséggel, aztán küldj értem, én majd kihozlak.
 - Nem rossz! - szólt Dixmer. - Sajnos, azonban, hallottam egy történetet a városban.
 - Miféle történetet?
 - Egy szegény púpos históriáját, akinek a levéltárban lett volna dolga, de eltévesztette az ajtót és a siralomházba került be. Csakhogy az elítéltek ajtaján ment be és nem a főkapun. S mivel nem volt igazolványa, amivel tisztázni tudta volna magát, hát ha már egyszer ott volt, ki sem engedték többé. Azt mondták neki, hogy az elítéltek ajtaján jött be, tehát éppúgy el van ítélve, mint a többiek. Hiába szabadkozott, esküdözött, tiltakozott a szerencsétlen, senki sem hitt neki, senki sem sietett a segítségére, senki sem szabadította ki. Úgyhogy fogadkozása, esküi és jajveszékelése ellenére a hóhér levágta előbb a haját, aztán meg a nyakát is. Így történt a dolog, írnok polgártárs? Neked kell a legjobban tudnod.
 - Sajnos, igaz a dolog! - szólt reszketve az írnok.
 - Na látod. Ilyen előzmények után valóban elment volna az eszem, ha bemennék abba a rablók barlangjába.
 - De hiszen mondom, hogy kéznél leszek.
 - S ha máshol leszel elfoglalva ha hívlak, vagy ha megfelelkezel rólam?
- Dixmer kérlelhetetlen nyomatékkal ejtette ki ez utolsó szavakat.
- Ha elfelejtetted, hogy ott vagyok?
 - De ha ígérem...
 - Nem. Ez különben is kompromittálna. Látnák, hogy szóba állsz velem! Különben is: sehogy sem tetszik nekem ez a megoldás. Jobb szeretem az igazolványt.
 - Lehetetlen.

- Ebben az esetben, édes barátom, kénytelen leszek szólni, s együtt sétálunk ki a Forradalom terére.

Az írnok kábultan és kétségbeesve kiállította az igazolványt a polgártárs részére.

Dixmer magához vette és kisietett, hogy újra elfoglalja a helyét a tárgyalásteremben.

A többit tudjuk.

Az írnok, hogy a bűnrészesség gyanúját teljesen elhárítsa magáról, nyomban besietett a terembe, leült Fouquier-Tinville mellé, és az irodai ügyeket segédjére bízta.

Három óra tíz perckor Maurice, az igazolvány birtokában, átment a fegyőrök és csendőrök kordonán, és belépett a siralomház fatális ajtaján.

Ha azt mondjuk, fatális ajtó, nem mondunk igazat. A siralomháznak két ajtaja volt. A fő-bejárat, amelyen igazolvánnyal ki és be lehetett járni, és az elítéltek ajtaja, amelyen kifelé már csak a vérpadra lehetett jutni.

A terem, amelybe Maurice bejutott, két részből állt.

A terem egyik oldalát a hivatalnokok foglalták el, akik az újonnan érkezettek nevét vették jegyzékbe: a terem másik felében néhány durván ácsolt pad volt csak, ahol a vádlottak és elítéltek ültek, összevissza. A két minősítés között nem volt nagy különbség. A sötét terem csak az irodára nyíló ablakból kapott világosságot.

Egy fehér ruhás, félig eszméletlen hölgy támaszkodott az egyik sarokban a falhoz. Egy férfi állt előtte, összefont karokkal, aki időnként megcsóválta a fejét, és mintha meg akart volna szólalni.

De habozott, helyzetének tudatára ébressze-e a félig eszméletlen asszonyt.

E két személy körül összevissza nyüzsgött a többi elítélt. Zokogtak vagy hazafias dalokat énekeltek.

Mások nagy léptekkel sétáltak fel és alá, mintha kínzó gondolataiktól akarnának megszabadulni.

A halál előszobája volt ez. Úgy is festett.

Szalmával behintett koporsók tátongtak a falak mentén, mintha el akarnák nyelni az élőket: nyugágyak voltak ezek, ideiglenes sírok.

Az ablakkal szemben nagy szekrény állt a fal mellett.

Egy elítélt kíváncsian kinyitotta ajtaját, és visszahőkölt a borzadálytól.

Itt tartották az előző nap kivégzettek véres ruhaneműit. Itt-ott hosszú hajfonatok csüngtek. Ez volt a hóhér borraalója. A rokonságnak adta el a családi ereklyéket, ha nem kellett hivatalból elégetni őket.

Maurice reszketve, magánkívül lépett a terembe. Egy szempillantás alatt tisztában volt a helyzettel.

Néhány lépést tett, és Geneviève lábai elé borult.

A szerencsétlen asszony felsikoltott, de Maurice csókkal pecsételte le ajkait.

Lorin sírva szorította barátját karjai közé. Most sírt először életében.

Különös! A szerencsétlen rabok, akiknek együtt kellett meghalniuk, alig vetettek ügyet e meghatározható képre. Szerencsétlen sorstársaik ügye nem érdekelte őket. Mindenkit a saját érzelmei foglaltak el, nem maradt fölöslegük, hogy a mások bajával foglalkozzanak.

A három jó barát szorosán, izzón, s majdnem boldogan ölelte át egymást.

Lorin szakította ki elsőnek magát a fájdalmas csoportból.

- Téged is elítéltek? - kérde Maurice-tól.

- Igen - szólt Maurice.

- Hála istennek! - suttogta Geneviève.

Egy óra életük volt! Örömük még annyi ideig sem tartott.

Maurice egész szerelmének tüzet és mélységét pillantásába fektette. Hosszan, nézte Geneviève-et, megköszönte önző, de gyengéd vallomását, melyet önkéntelen szalasztott ki száján, majd Lorinhez fordult:

- Most pedig - mondta kezei közt Geneviève kezét szorongatva - beszéljünk.

- Igen, beszéljünk - szólt Lorin. - Ha ugyan marad rá időnk. Van valami mondanivalód? Halljuk.

- Miattam tartóztattak le téged és Geneviève miatt ítélték el. Te nem vétettél a törvény ellen. Minthogy én és Geneviève megfizetjük tartozásunkat, nem méltányos, hogy rajtad is megvegyék.

- Nem értem.

- Lorin, szabad vagy.

- Szabad vagyok? Megörültél! - szólt Lorin.

- Nem örültem meg. Ismétlem, szabad vagy. Nézd, itt az igazolvány. Kérdezni fogják, ki vagy. A karmeliták hivatalában vagy írnok. Bejöttél beszélgetni a törvényszéki palota írnokával. Kíváncsi voltál az elítéltekre, látogatási engedélyt kértél. Láttad őket, elegendő volt belőlük, s most mégy haza.

- Tréfálsz, ugyebár?

- Nem tréfálok, édes barátom, itt az igazolvány, használd ki. Te nem vagy szerelmes: neked nem kell meghalnod, hogy néhány pillanattal tovább lehess kedveseddel együtt, s hogy egy pillanatot se veszíts el örök boldogságodból.

- Nos, ha ki lehet jutni innen, amit nem hittem volna, esküszöm, miért nem szabadítod ki hölgyedet elsősorban, Maurice? Ami téged illet, arról még beszélhetünk.

- Nem lehet - szólt Maurice rettenetes szívfájdalommal. - Lásd, az igazolvány egy *polgár* nevére van kiállítva. Nőt nem engednek ki vele. Geneviève különben sem menne ki innen úgy, hogy itt hagyjon: ő nem élne tovább, ha nekem meg kellene halnom. S miért akarjak én kimenni, ha ő nem akar? Azt hiszed, hogy gyávább vagyok egy asszonynál?

- Nem, édes barátom. Tudom, hogy a legbátrabb fiú vagy, akit valaha csak láttam. De makacságod ebben az esetben menthetetlen lenne.

- Lorin, használd fel a jó alkalmat, és tégy boldoggá bennünket azzal, hogy szabadnak és boldognak tudjunk.

- Boldognak? - kérde Lorin. - Tréfálsz velem? Boldognak nélkületek?... Mi az ördögöt keresek a világban nélkületek, mi vár rám Párizsban, ha ti nem vagytok? Ne lássalak benneteket többé, ne mulattassalak benneteket rögtönzött verseimmel? Nem. Ez nem élet a számomra.

- Lorin! Barátom!

- Azért vagyok makacs, mert a barátod vagyok. Ha ti kinn lennétek, kidönténém a falakat, hogy kijuthassak innen hozzátok. De hogy egyedül meneküljek ki, hogy meggörnyedt vállal kullogjak az utcán, mardosson a lelkiismeret, s egyre azt kiáltsa a fülembe: Maurice! Geneviève! Hogy ott járjak a régi negyedben, a régi házak között, ahol veletek voltam, s ahol csak árnyaitok vennének körül? Hogy megutáljam Párizst, amit annyira szerettem, nem, ezerszer is nem. Jól tették, hogy kivégezték a királyokat, már csak Dagobert király miatt is.

- Mi köze Dagobert királynak ahhoz, amiről beszélünk?

- Mi köze? Nem azt mondta-e ez undok zsarnok a nagy Eloinak: „Nincs olyan jó társaság, amelytől meg ne kellene válni!” Nos hát, én forradalmár vagyok, s azt mondom: Semmiért sem kell megválni a jó társaságtól; még a nyaktiló sem akadály. Jól érzem itt magamat, és itt maradok.

- Szegény barátom! - sóhajtott Maurice.

Geneviève nem szólalt meg, csak könnyben úszó szemmel pillantott Lorinre.

- Te sajnálsz az életet?

- Igen. Miatta.

- Nos, nekem nincs okom ragaszkodni az életemhez. Még az Ész istennője sem köt hozzá, aki - ezt el is felejtettem mondani nektek - a minap csúnyán viselkedett velem, aminek folytán még csak vigasztalódnia sem kell majd, mint a néhai, ókori Artemisnek. Tehát vidáman és tréfálkozva megyek a halálba. Meg fogom nevetetni a szekér után szaladó hülyéket: mondok egy szép epigrammát Sanson úrnak, és aztán, jó estét, urak. Csakhogy... megállj csak.

- Azaz hogy... mégsem. Kimegyek innen. Maurice. Tudtam, hogy senkit sem szeretek. De elfelejtettem, hogy gyűlölök valakit. Hány óra, Maurice?

- Fél négy.

- Hál' isten, van időm.

- Hogyne lenne - szólt Maurice. - Négy vádlottal végeznek ma, öt óra előtt nem készülnek el. Majdnem két óránk van még.

- Éppen elég. Add ide az igazolványodat, és kölcsönözz húsz sout.

- Istenem! Mi a szándéka? - suttogta Geneviève.

Maurice kezét szorította vele. Ő csak annak örült, hogy Lorin távozik.

- Valami eszembe jutott - szólt Lorin.

Maurice előhúzta erszényét, és barátja kezébe nyomta.

- Most az igazolványt, az isten szerelméért. Illetve: az Örök lény szerelméért, hogy kijavítsam a szavaimat.

Maurice átadta az igazolványt. Lorin megcsókolta Geneviève kezét, majd felhasználva az alkalmat, hogy egy sereg elítéltet vezetnek az írnokok elé, átlábalt a fapadokon, és jelentkezett a főbejáratnál.

- Mi az? - szólt a csendőr. - Tán meg akarsz lógni?

Lorin kihúzta magát, és felmutatta igazolványát.

- Nesze, csendőr polgártárs, és máskor nézd meg jobban, kivel van dolgod.

A csendőr megnézte az írnok aláírását. De azok közé a hivatalnokok közé tartozott, akik mindig gyanakodnak, s mivel a törvényszéki írnok éppen átment a termen - mióta könnyelműen kiállította az igazolványt, egyre lúdbőrzött a háta a következményektől való félelmében.

- Írnok polgártárs - mondta -, ez az illető polgártárs ezzel a papírral akar kimenni a siralomházból. Rendben van a szénája?

Az írnok elsápadt ijedtében, s nem mert Dixmer félelmetes arcába pillantani. Elkapta hát a kártyát, és csak úgy félvállról vetette oda:

- Az én írásom, rendben van.

- Hát akkor add vissza, ha a te írásod.

- Azt már nem - szólt az írnok, apró darabokra tépve az igazolványt. - Azt már nem! Az igazolvány csak egyszeri látogatásra jogosít fel.

Lorin egy pillanatig habozott.

- Bánja az ördög - mondta. - Előbb meg kell ölnöm.

És kirohant az irodából.

Maurice érthető izgalommal figyelte Lorin minden mozdulatát. Mikor végre kijutott a teremből, így szólt lelkes örömmel Geneviève-hez:

- Megmenekült! Eltépték az igazolványt, nem eresztik vissza. S ha vissza tudna jönni, arra már véget ér a törvényszéki tárgyalás. Ötre lesz itt, s mi már halottak leszünk.

Geneviève remegve felsóhajtott.

- Szoríts a karjaidba, édes, és ne váljunk el többé - mondta. - Miért nem lehetséges, jószágos Istenem, hogy egy csapással végezzenek velünk, és együtt leheljük ki a lelkünket?

A sötét terem leghomályosabb szögletébe vonultak vissza. Geneviève leült Maurice mellé, és átkarolta a nyakát. Egymásba bújtak, nem gondoltak már semmire, és szerelmükbe merülve tompán vártak a halálra, így telt el egy fél óra.

Miért ment ki Lorin?

Hirtelen nagy zaj kerekedett, csendőrök nyomultak be az alacsony ajtón. Mögöttük Sanson jött pribékjeivel, akik a köteleket hozták.

- Édes barátom, itt a vég. Érzem, hogy elhagy eröm - szólt Geneviève.

- Pedig kár - szólalt meg dörgő hangon Lorin.

*Bizony, édes asszonyom, kár!
Mert szabadság a halál!*

- Lorin! - kiáltott fel kétségbeesve Maurice!

- Rossz vers, mi? Magam is azt tartom. Tegnap óta szánalmasak a verseim...

- Ki törődik a verseiddel. Hát visszajöttél, szerencsétlen!... Visszajöttél?

- Hát nem abban állapotunk meg, hogy visszajövök? Hallgass végig, mert a mondókám nem csak téged érdekel, hanem barátnőnket is.

- Istenem, Istenem!

- Hagyjatok szóhoz jutni, mert nem lesz időm elmesélni a dolgot. Azért mentem el, mert a rue de la Baullerie-ben kést akartam venni.

- Kést? Minek?

- Le akartam szúrni a jó Dixmer urat.

Geneviève elborzadt.

- Értem - szólt Maurice.

- Szóval vettem egy kést. Most figyeld meg, milyen szigorú logikája van a barátodnak, így gondolkodtam - melleleg, azt hiszem, okosabb lett volna a matematikára adnom a fejemet a költészet helyett -: most már persze késő. Szóval így gondolkodtam: kísérd figyelemmel okfejtésemet. Dixmer kompromittálta a feleségét, Dixmer jelen volt az ítélethozatalnál, Dixmer úr nem mond le arról az élvezetről, hogy a szekérben lássa, pláne a mi társaságunkban. Megkeresem tehát a nézők között, odasompolygok melléje, megszólítom: Jó napot, kedves Dixmer úr - s azzal belemártom a szívébe a késemet.

- Lorin! - kiáltott Geneviève.

- Nyugodjék meg, édes barátnőm, az isteni gondviselés magára vállalta a dolgot. Tudja, mi van künn! A nézőközönség nem a palota előtt gyülekezett össze, hanem kissé jobbra, a víz partján. Ejnye, mondok, nyilván vízbe fulladt egy kutya, miért ne lenne Dixmer is ott. Az is időtöltés és alkalom a bábéskodásra, ha egy kutya vízbe fullad. Odamegyek a korláthoz, s láttam, hogy emberek állnak a parton, sápirozva néznek valamit a földön, és úgy jajgatnak, hogy a Szajna majd megárad tőle. Odamegyek... megnézem, mi az... hát mit gondolsz, mi volt...

- Dixmer - szólt Maurice komoran.

- Igen. Honnan találtad ki? Dixmer, édes barátom, ő volt az. Öngyilkos lett. A szerencsétlen nyilván lelkiismeret-furdalásból ölte meg magát.

- Gondolod? - kérde Maurice bús mosollyal.

Geneviève kezébe temette arcát. Oly gyöngye volt, hogy már nem bírta el a folytonos izgalmakat.

- Igen, erre gondoltam, mert véres kardját ott találták a holtteste mellett... ha ugyan... nem akadt össze valakivel...

Maurice felhasználta az alkalmat, hogy a félájult Geneviève nem figyelhetett rá, és szó nélkül széttárva ruháit, felmutatta Lorinnek véres mellényét és ingét.

- Vagy úgy - szólt Lorin.

És kezet fogott Maurice-szal.

- Most pedig - szólt Maurice füléhez hajolva - vedd tudomásul, hogy nem motoztak meg, minthogy úgy jöttem vissza, mint aki Sanson kíséretéhez tartozik. Ha undorodsz a nyaktilótól, hasznát veheted a késemnek.

Maurice örömmel nyúlt a kés után.

- Nem - mondta. - Nagyon szenvedne. - És visszaadta a kést Lorinnek.

- Igazad van - mondta Lorin. - Éljen Guillotin doktor szerszáma! Mi a nyaktiló? Egy fricska, mint ahogy Danton mondta. És mi a fricska?

Ezzel a halálraítéltek közé dobta kését. Egyikük felkapta, mellébe szúrta, és holtan terült el a padlón.

Ugyanakkor Geneviève megmozdult és felsikoltott. Sanson a vállára tette kezét.

Éljen Simon!

Geneviève sikolyából Maurice megértette, hogy kezdődik a küzdelem. A szerelem a hősiességig tüzezi a lelket; a szerelem, a természetes ösztön ellenére, kívánatossá teheti a halált: de a fájdalomtól való irtózást nem öli ki. Geneviève nyilvánvalóan türelmesebben és vallásosabb áhítattal nézett a halál szemébe, mióta tudta, hogy Maurice vele hal: de a bele-törődés nem enyhíti a szenvedést. Elmenni a világból: ez nem csak azt jelenti, hogy ismeretlen mélységekbe zuhanunk. Azt is: hogy zuhanás közben szenvednünk kell.

Maurice egy utolsó pillantást vetett arra, amit látott, és egy utolsó gondolattal elképzelte azt, ami következik. A terem közepén egy csendőr kitépi egy hulla melléből a kést, nehogy a többiek utánozzák a példáját. Körülöttük kétségbeesett, néma emberek, akik alig vetnek ügyet a halottra: néhányan szakadozott szavakat írnak jegyzőkönyvükbe, mások egymás kezét szorongatják. Ezek szüntelenül, az eszeveszettek konokságával ismételtetnek egy drága nevet, könnyes szemmel csókolgatnak egy képet, egy gyűrűt, egy hajfürtöt. Azok bőszen dühvel káromolják az erőszakot - köznapi szó, hiszen ki ne átkozná közülünk? Néha maguk a zsarnokok is.

A szerencsétlenek között áll Sanson, akit nem annyira negyvenöt éve öregbít, mint inkább komor hivatala tesz tiszteletteljessé. Sanson, aki szelíd és vigasztaló, amennyire rettenetes hivatala engedi, aki ennek tanácsot ad, azt ott búsan bátorítja, s keresztényi választ ad mind a kétségbeesettnek, mind a hetvenkedőnek.

- Polgártársnő - szól Geneviève-hez - le kell tenni a kendőt s ki kell bontania vagy levágnia a haját.

Geneviève megremegett.

- Bátorság, édes - szólt szelíden Lorin.

- Megengedi, hogy én kössöm hátra a hölgy haját? - kérdi Maurice.

- Igen, igen - ujjongott Geneviève. - Ő vágja le! Engedje meg, könyörgöm, Sanson úr.

- Tessék - szólt az aggastyán és elfordult.

Maurice kibontotta izzadt nyakkendőjét, Geneviève megcsókolta, majd letérdelt a fiatalember előtt, s meghajította előtte szép fejét, mely e fájdalmas pillanatban még szebb volt, mint az öröm óráiban.

Maurice elvégezte szomorú művét. Keze remegett, arca elborult, és oly fájdalmat fejezett ki, hogy most Geneviève-nek kellett vigasztalnia.

- Ó, én nem félek, Maurice.

Sanson megfordult.

- Ugye bátor vagyok, uram? - kérdé tőle Geneviève.

- Igen, polgártársnő - szólt a hóhér meghatottan. - Ön nagyon bátor.

Ezalatt a főpribék átolvasta Fouquier-Tinville jegyzékét.

- Tizennégyen vannak - mondta.

Sanson megszámlálta az elítélteket.

- Tizenötön vannak az öngyilkossal együtt. Hogy lehetséges ez?

Lorin és Geneviève ugyanazzal a gondolattal számoltak hangosan utána.

- Azt mondja Sanson úr, hogy tizennégyet ítélték el és tizenötön vagyunk? - kérde Geneviève.

- Úgy van. Fouquier-Tinville polgártárs nyilván tévedett.

- Nem mondtál igazat - szólt Geneviève Maurice-hoz. - Téged nem ítélték halálra.

- Miért várjak holnapig, ha te ma halsz meg? - kérde Maurice.

- Te megnyugtattál, barátom, és most látom csak, milyen könnyű meghalni.

- Lorin - szólt Maurice -, Lorin, utoljára kérlek... téged senki sem ismer itt... mondd, hogy búcsúzni jöttél... mondd, hogy tévedésből csuktak le... Hívasd ide a csendőrt, nekem úgymint meg kell hálnom; könyörgök barátom, tedd meg ezt. Neked élned kell, hogy emlékezzél ránk. Még van idő, Lorin! Kérve kérlek!

Geneviève összekulcsolta a kezét, úgy kérlelte Lorint. Lorin megfogta és megcsókolta Geneviève kezét.

- Azt mondtam, hogy nem, és ennél maradok - mondta erélyesen. - Ne beszéljetek erről többet, mert még azt fogom hinni, hogy utatokban vagyok.

- Tizennégy - mondta Sanson -, és itt tizenötön vannak!

Aztán hangosabban:

- Van-e valakinek valami mondanivalója? Van-e valaki, aki tévedésből került ide!

Talán néhányan akartak mondani valamit, de nyomban meggondolták és nem szóltak semmit. Akik hazudni akartak, elszégyellték magukat. Aki nem hazudott volna, az nem szólalt meg.

Hosszas csend támadt, mialatt a pribékek folytatták szomorú munkájukat.

- Polgártársak, készen vagyunk - szólalt meg az öreg Sanson tompa, ünnepélyes hangján.

Néhányan felnyögtek, mások felzokogtak szavaira.

- Hát akkor gyerünk!

*A hazáért halunk meg.
Van ennél szebb halál?*

- Nincs, ha az ember a hazáért hal meg. De szavamra, még csak azok sem örülnek nekünk, akik előtt meghalunk. Esküszöm, Maurice, igazad van: kezdem én is utálni a köztársaságot.

- Névsorolvasás! - szólt egy biztos az ajtóban.

Csendőrök jöttek a terembe, elálltak az ajtókat. Odaálltak az élet és az elítéltek közé, elvágták őket végleg a világtól.

A névsorolvasás kezdetét vette.

Maurice jelen volt, mikor az öngyilkost, aki Lorin késével mellbe szúrta magát, elítélték. Jelentkezett a helyében. Tehát az öngyilkos volt a felesleges a tizenötből. Kivitték a teremből. Ha személyazonossága kiderült volna, ha rábizonyult volna, hogy elítélték, minden bizonnyal kivégezték volna a többiekkel újból, annak ellenére, hogy már meghalt.

A többieket az ajtó felé terelték.

Amint valaki a rácshoz érkezett, nyomban hátrakötötték a kezét.

Tíz percig néma csendben folyt ez a jelenet.

Csak a pribékek dolgoztak és beszéltek.

Maurice, Geneviève és Lorin halálra fáradtan, tántorogva akaszkodtak össze, hogy el ne veszítsék egymást. Aztán a Conciergerie-ből az udvarra terelték őket.

A látvány félelmes volt.

Többen elájultak, mikor meglátták a szekeret.

A fegyőrök segítették fel őket.

A zárt kapuk mögött már morgott a tömeg. A tompa moraj után ítélve, sokan lehettek. Geneviève a maga erejéből ült fel a szekérre. Maurice feltámogatta, aztán gyorsan utána lendült.

Lorin nem sietett. Jól megválasztotta helyét: Maurice bal oldalára ült.

Kinyitották a kapukat. A nézők közt ott volt az első sorban Simon.

A két barát ráismert. A varga is felismerte őket.

Simon felállt a sarokkőre, amely mellett el kellett vonulni a szekereknek. Három szekéren vitték az áldozatokat.

Elindult az első szekér. Ezen vitték a három jó barátot.

- Hogy vagy, szép gránátos? - kérde Simon. - Amint látom, ki akarod próbálni nyakadon a vargakésemet?

- Igen, de ügyelek majd, hogy ki ne csorbítsam s te is használhasd, ha sor kerül a nyakadra - szólt Lorin.

A másik két szekér is elindult, az első után. Az elítéltek körül harsogó lárma keveredett. Ujjongtak, átkozódtak, nyögtek körülöttük.

- Bátorság, Geneviève, bátorság! - suttogta Maurice.

- Ó, nem sajnálom az életemet, hiszen veled halok meg - felelte a fiatal hölgy. - Csak azt sajnálom, hogy megkötöztek, s nem szoríthatlak még egyszer, utoljára a szívemre.

- Lorin, nyúlj a mellényzsebembe - szólt Maurice. - Találsz ott egy kést.

- Bravó - szót Lorin -, jól jön a kés. - Már nagyon nem tetszett, hogy megkötözve visznek a vágóhídra, mint egy borjút.

Maurice lehajolt, hogy barátja benyúlhasson a zsebébe. Lorin kivette a zsebkést, aztán egyesült erővel kinyitották. Maurice a foga közé vette és elvágta Lorin csuklóján a köteleket.

Ahogy Lorin kiszabadította kezét, Maurice-t szabadította ki kötelékeiből.

- Siess - szólt a fiatalember -, Geneviève elájult.

Valóban, mialatt Lorinnal foglalkozott, Maurice elfordult egy pillanatra kedvesétől, és mintha csak ő adta volna Geneviève-nek erejét, a hölgy nyomban lehunyta szemét, és feje mellére csuklott.

- Geneviève! -, pillants fel, édesem! - szólt Maurice. - Már csak néhány percig nézhetjük egymást.

- Fáj a kezem a kötélről - nyögte Geneviève.

Maurice elvágta köteleit.

Geneviève nyomban felpillantott, és nagy mámorban, mely szépségét megszázsorozta, felemelkedett helyéről.

Egyik karjával átkarolta Maurice nyakát, másik kezével Lorin kezét szorította meg, és most ott álltak, hárman a szekérben, alattuk a két halálraítélttel, akik már halottak voltak az ijedségtől. Ott álltak, egymásra támaszkodva, és hálás mozdulattal pillantottak fel az égre.

A nép, amíg a szekérben ültek, szidta őket. Most, hogy felálltak, a tömeg elhallgatott.

Már látszott a vérpad.

Maurice és Lorin megpillantotta. Geneviève nem. Ő csak a kedvesét nézte.

A szekér megállott.

- Szeretlek - szólt Maurice Geneviève-hez. - Szeretlek!

- Előbb a nőt, előbb a nőt - zúgta a tömeg.

- Köszönöm, népem - szólt Maurice. - S még azt mondják, hogy kegyetlenek vagytok!

Karjaiba zárta Geneviève-et s ajkát ajkára tapasztva, karjaiban vitte Sansonhoz.

- Bátorság - kiáltott Lorin. - Bátorság.

- Bátor vagyok - szólt Geneviève. - Bátor vagyok!

- Szeretlek! - suttogta Maurice. - Szeretlek!

Nem lemészárolásra ítélt áldozatok voltak. Barátok, akik a halált ünnepelték.

- Isten veled! - kiáltott Geneviève Lorin felé.

- Viszontlátásra! - felelte Lorin.

Geneviève feje eltűnt a nyaktiló alatt.

- Rajtad a sor! - szólt Lorin.

- Rajtad a sor! - szólt Maurice.

- Hallgasd csak! - Geneviève szólít.

Geneviève halálsikolya volt.

- Gyere - mondta.

A tömeg végigmorajlott. Geneviève szép feje a porba hullt.

Maurice felsietett a vérpadra.

- Helyes - mondta Lorin. - Legyünk logikusak. Figyelsz rám, Maurice?

- Figyelek.

- Téged szeretett, ő halt meg legelőbb. Téged nem ítélték el, utána halsz.

- Én nem csináltam semmit, s mivel a legbűnösebb vagyok hármunk közül, én halok meg utoljára.

*Halálom magyarázata:
így akarta a logika.*

Verset akartam írni hozzád, Sanson polgártárs, szavamra mondom. Remélem, megelégedsz e két sorral.

- Szerettelek! - suttogta Maurice, mikor odakötötték a végzetes csapódeszkához. Geneviève arcába mosolygott. - Szerette...

A vas elszelte közepén a szavát.

- Rajtam a sor! - kiáltotta Lorin, és az emelvényre ugrott. - Gyerünk, mert mindjárt elvesztem a fejemet! Sanson polgártárs, két verssel kevesebbet kaptál a kelleténél. Fogadd el érte e szójátékot cserébe.

Sanson megkötözte.

- Éljenezni kell valamit, ha meghal az ember, az a szokás. Valamikor azt kiáltották: Éljen a király! De nincs több király. Azóta azt kiáltják: Éljen a szabadság! De nincs szabadság. Éljen Simon. Aki mindhármunkat egyesített.

S a bátor fiatalember feje is lehullott Maurice és Geneviève után!

-&-